

**İbrahim GÜRAN YUMUŞAK - Cemil ERARSLAN
Yüksel BAYRAKTAR**

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
YENİ EKONOMİ
ve İKTİSAT POLİTİKALARI

2021

**3.
BASKI**

İT

© İbrahim GÜRAN YUMUŞAK - Cemil ERARSLAN - Yüksel BAYRAKTAR

Kitabın Adı : Küreselleşme Sürecinde Yeni Ekonomi ve İktisat Politikaları
Kitabın Yazarı : İbrahim GÜRAN YUMUŞAK - Cemil ERARSLAN - Yüksel BAYRAKTAR
Sayfa Düzeni : Buse ÜLKÜ
Kapak Tasarım : Buse ÜLKÜ
Baskı-Cilt : Özdoğan Matbaa Yayın SAN. TİC. LTD. ŞTİ
İvedik Org. San. Matbaacılar Sitesi 1514. Sk. No: 29
Yenimahalle - ANKARA Tel: (0312) 395 85 00
Kapak Baskı : Özdoğan Matbaa Yayın
Dizi No : 4T Yayınları Dizisi 133
Kâğıt : 1 Hamur, 70 gr.
Cilt : Amerikan Cilt - Sıcak Tutkal
Yayıncı Sertifika No : 31539
Matbaa Sertifika No : 17021
ISBN : 978-625-7820-31-8

Küreselleşme Sürecinde Yeni Ekonomi ve İktisat Politikaları

Anahtar Kelimeler:

Yeni Ekonomi, Bilgi Ekonomisi, Enformasyon ve İletişim Teknolojileri,
Elektronik Ticaret, Küreselleşme, İktisat Politikaları

İbrahim Güran Yumuşak

Prof. Dr., Sabahattin Zaim Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi İslam İktisadı ve Finans
Bölümü

E-posta: ibrahim.yumusak@izu.edu.tr

Cemil Erarslan

Doç. Dr., Yalova Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

E-posta: cemil.erarslan@yalova.edu.tr

Yüksel Bayraktar

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü

E-posta: ybayraktar@istanbul.edu.tr

4TYayinevi
www.4tyayinevi.com www.4takademi.com

MİM DANIŞMANLIK EĞİTİM VE YAYINCILIK LTD.ŞTİ.

Barbaros Mh. Karayolları Site Sk. Soyak Gökyüzü Apartmanı, C Blok: No:1

Üsküdar - İstanbul / Tel: (0216) 651 31 68 - (0534) 511 10 79

www.4tyayinevi.com - www.4takademi.com

ÖNSÖZ

Bazı dönemlerde birtakım konular çok fazla ilgi çekmektedir. “Küreselleşme” ve “Yeni Ekonomi”, sosyal bilimlerin özellikle de iktisat biliminin en fazla ilgi çeken konuları içerisinde yer almaktadır. Bu tür konularda yazmanın en zor tarafı ise yaygınlaşmaya başlamasının hemen ardından bir kavram kargaşasının ortaya çıkmasıdır. Küreselleşmenin etkileri konusunda tartışmalar devam etse de içeriği konusunda genel bir mutabakatın sağlandığını söylemek mümkündür. Ancak yeni ekonomi kavramının neler içerdiği hâlâ tartışılmaktadır. Dolayısıyla “Küreselleşme Sürecinde Yeni Ekonomi ve İktisat Politikaları” başlıklı bir kitap yayınlamanın, yazarlar açısından zorlu ve riskli bir girişim olduğu okuyucular tarafından gözden uzak tutulmaması gereken önemli bir husustur.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ekonomik ve sosyal yapı üzerindeki etkilerinin tartışılması, son on yılda yaygınlaşmaya başlamıştır. 2002 yılından itibaren her yıl gerçekleştirilen *Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongreleri*, bu tartışmaların akademik ortamlarda yapıldığı ulusal ve uluslararası organizasyonlar olmuştur. Kitap, bu kongrelerde yazarlar tarafından sunulan üç bildiriye dayalıdır. Bildiriler şu başlıkları taşımaktadır; “Yeni Ekonominin Maliye Politikaları Üzerindeki Etkileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği”, “Yeni Ekonominin Para Politikaları Üzerindeki Etkileri” ve “Küreselleşme ve Yeni Ekonomi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”. Ayrıca bu üç bildirinin kitap haline dönüştürülürken eksik kalan konuların tamamlanmasında “Elektronik Ticaretin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı bildiri ile “Bilgi ve Bilgi Ekonomisi Üzerine” başlıklı çalışmalardan da faydalanılmıştır. Konunun yeni ve gelişmekte olması nedeniyle, daha önce sunulan bildirimlerde güncelliğini yitirmiş kısımlar güncellenerek yenilenmiş ve bütünlüğün sağlanması için önemli ölçüde ilaveler yapılmıştır. Bu ilaveler, başta Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongreleri’nde sunulan bildirimlerden oluşan geniş bir literatür taramasıyla gerçekleştirilmiştir.

Kongrelerde sınırlı sayıda akademisyenle paylaşılan bildirimlerin daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşması amacıyla, editörlüğü tarafımdan yapılan bu esere, her yazarın katkısı eşit ölçüde olmakla birlikte, kitabın yazımında Cemil Erarslan’ın, redaksiyonunda ise Yüksel Bayraktar’ın öne çıkan gayretleri olmuştur. Özverili ve başarılı bir çalışma yürüten Erarslan ve Bayraktar’a, basım ve dağıtımını üstlenen 4T Yayınevine, her türlü eleştiri yoluyla katkı sağlayacak bilim insanları ve okuyucularımıza yazarlar adına teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Güran Yumuşak

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: YENİ EKONOMİNİN GELİŞİMİ.....	1
1.1. Bilgi Ekonomisinden Yeni Ekonomiye	1
1.1.1. Bilgi ve Bilgi Toplumu.....	2
1.1.2. Bilgi Ekonomisi İndeksi	9
1.2. Yeni Ekonomi Kavramı	14
1.3. Yeni Ekonominin Özellikleri	23
1.4. Yeni Ekonomi İle Geleneksel Ekonomilerin Karşılaştırılması	32
1.5. Yeni Ekonominin Doğuşuna Yol Açan Gelişmeler.....	37
1.5.1. Enformasyon ve İletişim Teknolojilerindeki İlerlemeler	37
1.5.2. Finansal Yeniliklerin Ortaya Çıkışı.....	58
1.5.3. Küreselleşme Eğilimleri	64
II. BÖLÜM :YENİ EKONOMİ ve KÜRESELLEŞME	69
2.1. Küreselleşme Kavramı	69
2.2. Tarihsel Açıdan Küreselleşme.....	71
2.3. Tarihsel Açıdan Yeni Ekonomi	72
2.4. Küreselleşme ve Yeni Ekonominin Gelişimindeki Ortak Faktörler	74
2.4.1. İletişim, Ulaşım ve Haberleşme Sektörlerindeki Yenilikler	74
2.4.2. Finansal Serbestleşme, Deregülasyon ve Enformasyon Devrimi.....	75
2.4.3. Hükümet Politikaları, Çok Uluslu Şirketler, Kurumsallaşma ve Endüstriyel Kümelenmeler	76
2.5. Küreselleşmeden Yeni Ekonomiye: Etkileşimin Niteliği.....	77
III. BÖLÜM: YENİ EKONOMİ ve ELEKTRONİK TİCARET	83
3.1. Elektronik Ticaretin Tanımı ve Türleri	83
3.2. Elektronik Ticaretin Avantajları	86
3.3. Elektronik Ticaretin Gelişimi	88
3.3.1. Elektronik Ticaret Açısından Gelişmiş Ülkelerin Durumu.....	89
3.3.2. Elektronik Ticaret Açısından Gelişmekte Olan Ülkelerin Durumu	90
3.3.3. Elektronik Ticaretin Türkiye'deki Gelişimi	100
IV. BÖLÜM: YENİ EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ.....	109
4.1. İktisat Bilimi, Teknoloji ve Yeni Ekonomi	109
4.2. Yeni Ekonominin İktisadi Etkilerinin Ölçümü	111
4.3. Yeni Ekonominin Mikro Ekonomik Etkileri	117
4.3.1. Üretim Maliyetleri	117
4.3.2. Rekabet	121
4.3.3. Elektronik Piyasalar	124
4.4. Yeni Ekonominin Makro Ekonomik Etkileri	126
4.4.1. Büyüme.....	126
4.4.2. İstihdam.....	133
4.4.3. Ekonomik İstikrar	135

4.4.4. Verimlilik.....	137
4.4.5. Dış Ticaret	141
V. BÖLÜM: YENİ EKONOMİ VE İKTİSAT POLİTİKALARI	147
5.1. Yeni Ekonomi ve Para Politikaları	147
5.1.1. Yeni Ekonominin Parasal Büyüklükler Üzerindeki Etkisi	148
5.1.2. Yeni Ekonominin Para Politikasının İşleyişi Üzerindeki Etkisi	153
5.1.3. Yeni Ekonominin Para Politikasının Kurumsal Çerçevesi Üzerindeki Etkisi	155
5.2. Yeni Ekonomi ve Maliye Politikaları	159
5.2.1. Yeni Ekonominin Vergi Politikası Üzerindeki Etkisi	159
5.2.2. Yeni Ekonominin Maliye Politikasının Kurumsal Çerçevesi Üzerindeki Etkisi	174
SONUÇ.....	177
KAYNAKÇA.....	183

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Seçilmiş Bazı Ülkelerin ve Bölgelerin Bilgi Ekonomisi İndeksindeki Sıralaması ve Aldığı Değerler (2008).....	12
Tablo 2: G-20 Ülkeleri Bilgi Ekonomisi İndeksi (2000 ve 2012).....	13
Tablo 3: Yeni Ekonomi Literatüründe Öne Çıkan Geniş ve Dar Anlamlı Tanımlamalar Arasındaki Farklar.....	21
Tablo 4: Yeni Ekonomide Köklü Değişimler Yaşandığı İleri Sürülen Alanlar.....	26
Tablo 5: 42 Sayfalık Bir Metnin New York'tan Tokyo'ya Gönderilmesinin Ortalama Maliyeti ve Süresi.....	29
Tablo 6: Türkiye'de Beşeri Gelişimin Eğitim Boyutu (1980-2014).....	31
Tablo 7: Geleneksel ve Yeni Ekonomilerde Öne Çıkan Anahtar Faktörler.....	37
Tablo 8: Bilgi Ekonomisinin Sanayi Ekonomisinden Farklılıkları.....	35
Tablo 9: Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Endeksi (1980-2014).....	36
Tablo 10: Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinin Bilgi İşlem Teknolojileri Harcamaları (2000-2005, Cari Fiyatlarla Milyon Dolar).....	39
Tablo 11: Türkiye'de Bilgi İşlem Teknolojileri Sektörünün Ekonomideki Yeri.....	40
Tablo 12: Enformasyon ve İletişim Sektörü Ürünleri ve İlgili Hizmetler (OECD'nin Sınıflandırması).....	41
Tablo 13: Enformasyon Endüstrilerinin Sınıflandırılması.....	42
Tablo 14: Yerli ve Yabancı Patent Başvuruları ve Artış Oranları (2010-2017).....	43
Tablo 15: Türkiye'nin Bilim ve Teknolojide İnsan Kaynağı.....	45
Tablo 16: Seçilmiş Ülkelerin Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Paylarının Nispi Gelişimi (1995-2005).....	47
Tablo 17: Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde AR-GE Yoğunluğu (2013).....	49
Tablo 18: Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde AR-GE Personeli Sayıları (2011).....	50
Tablo 19: Türkiye'nin Araştırma Geliştirme Göstergeleri (2010-2016).....	51
Tablo 20: Türkiye'deki Toplam ve Milyon Kişi Başına Düşen Bilimsel Yayın Sayısı (2003-2015).....	52
Tablo 21: Türkiye'de Beşeri Gelişimin Gelir Boyutu (1980-2014).....	57
Tablo 22: Faaliyet ve Büyüklük Gruplarına Göre Teknolojik Yenilikler/Ürün ve Süreç Yeniliklerindeki Nispi Değişmeler (2008-2016).....	62
Tablo 23: Türkiye'de Bireylerin İnterneti Kullanım Amaçları (2004-2017).....	63
Tablo 24: Seçilmiş Ülkelerde BİT Ürünleri İhracatı (2000-2012).....	67
Tablo 25: Enformasyon Teknolojilerinin Kullanımı ve Harcamaları.....	91
Tablo 26: Hanehalkı Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Talep Düzeyi.....	94

Tablo 27: İşyeri Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Talep Düzeyi	95
Tablo 28: Girişimlerde ve Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Oranı (2010-2018)	96
Tablo 29: AB Ülkeleri ve Türkiye’de Bilgisayar Kullanım Oranları (2007-2017)	97
Tablo 30: AB Ülkelerinde ve Türkiye’de İnternet Kullanım Oranları (2007-2016).....	98
Tablo 31: Türkiye’de ve Dünya’da Bilişim Hizmetlerinin Toplam Hizmet Sektörleri İçindeki Nispi Payları	102
Tablo 32: Türkiye’de Yerli Kartların, Yurt İçi ve Yurt Dışı Elektronik Ticaret İşlemlerindeki Kullanım Miktarı (Adet, 2005-2007)	103
Tablo 33: Türkiye’de Yerli Kartların, Yurt İçi ve Yurt Dışı Elektronik Ticaret İşlemlerindeki Kullanımı (Milyon YTL, 2005-2007)	104
Tablo 34: Hanehalklarının İnternet Kullanma Amaçları (2018)	105
Tablo 35: Yeni Ekonominin Kolay ve Zor Ölçülebilir İktisadi Etkileri	112
Tablo 37: Online Hizmetler ve Network Dışsallıkları	120
Tablo 38: G-7 Ülkelerinde 1960 ve 1997 Yılları İtibariyle Reel GSYİH’nın Değişimi (1990 Yılı Fiyatlarıyla-Trilyon ABD \$)	127
Tablo 40: Seçilmiş OECD Ülkelerinde GSYİH Rakamları (2000-2012)	132
Tablo 41: G-7 Ülkelerinde 1960 ve 1997 Yılları İtibariyle İstihdam Düzeyleri (Milyon Kişi) ..	134
Tablo 42: ABD Ekonomisinde İş Gücü ve Toplam Faktör Verimliliğinin Seyri (1973-1995 ve 1995-1999)	140
Tablo 43: Dünya Ticaret Hacminin Gelişimi (1948-1999).....	142
Tablo 44: AB Ülkeleri ve Türkiye’de BİT Ürünleri İhracatı ve İthalatının Toplam İhracat ve İthalat İçerisindeki Oranları (2000-2015)	145
Tablo 45: Seçilmiş Ülkelerdeki ATM Sayılarının Yıllar İçerisindeki Gelişimi (Adet).....	149
Tablo: 46: Seçilmiş Ülkelerdeki EFTPOS Sayılarının Yıllar İçerisindeki Gelişimi (Adet)	150
Tablo 47: Seçilmiş Ülkelerdeki Kredi Kartı Sayılarının Yıllar İçerisindeki Gelişimi (Adet) ..	153
Tablo 48: Bazı Asya Ülkelerinde Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranları	169

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Bilgi Değer Zinciri.....	4
Grafik 2: Bilgi Ekonomisinin Temel Unsurları	10
Grafik 3: Bilgi İndeksleri	11
Grafik 4: ABD'de Kişi Başına Düşen Reel GSYİH Büyüme Oranlarının Gelişimi	17
Grafik 5: ABD'de Reel GSYİH ve Sabit Yatırım Artış Oranlarının Gelişimi (%).....	18
Grafik 6: Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerdeki Eğitim Alt Endeksinin Gelişimi (1980-2014)	31
Grafik 7: Enformasyon ve İletişim Sektörü Yatırımlarının GSYİH Büyümesine Katkısı (%) .	44
Grafik 8: G-7 Ülkeleri ve Türkiye'de Ar-Ge Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1996-2014) ...	48
Grafik 9: Bilimsel Yayın Bakımından Türkiye'nin Dünya Sıralamasındaki Yeri (2006-2015)	53
Grafik 10: Türkiye'deki Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi (Milyon \$, 2000-2015)	53
Grafik 11: Başlıca Gelişmiş Ülkelerde Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi (Milyon \$, 2000-2015).....	54
Grafik 12: Türkiye'deki Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (2000-2015)	55
Grafik 13: Gelişmiş Ülkelerde Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payları (2000-2015) .	56
Grafik 14: Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Gelir Alt Endeksinin Gelişimi (1980-2014)	58
Grafik 15: Türkiye'de Yıllar İtibarıyla Kullanılan Kredi Kartı Sayısı(1990-2007, Milyon Adet)	60
Grafik 16: Türkiye'de Sanal Kart İle Yapılan E-Ticaret İşlemleri (2005-2008)	61
Grafik 17: Dünya Ticaretinin Gelişimi (1988-2008)	64
Grafik 18: Dünya Ticaret Hacmi/Dünya Milli Geliri (1960-2016).....	65
Grafik 19: Seçilmiş Ülkelerin Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Toplam İhracat İçerisindeki Payları (1990-2001)	66
Grafik 20: Online Problem Çözme Türleri (%)	85
Grafik 21: Online Alışveriş Türleri ve Oranları (%)	88
Grafik 22: İnternet Kullanıcılarının Dillere Göre Dağılımı (%).....	100
Grafik 23: Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Etkileri.....	113
Grafik 24: Firmaların Yeni Nesil Bulut Bilişim Teknolojisini Kullanma Oranları (2009 ve 2017).....	124
Grafik 25: Türkiye'de İmalat Sanayiinde Yabancı Kontrollü Üretim Teknoloji Düzeyi Dağılımı (2009-2014).....	130
Grafik 26: İhracatın İthalata Bağımlılık Oranı (2008-2016).....	144
Grafik 27: ABD'de Paranın Dolanım Hızının Gelişimi (1960-1996)	152
Grafik 28: Para Piramidi	154

GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin, ekonomik ve sosyal hayatı yoğun biçimde etkilemeye başladığı XIX. Yüzyıl'da, telgrafın icadından sonra artık yeni buluşların yapılamayacağı iddia edilmiştir. Söz konusu iddianın temelinde ise, teknolojik gelişmeler ile yeniliklerin, ekonomik ve sosyal yapıyı dönüştürmesinde yaşanan şaşkınlık yatmaktadır. XX. Yüzyıl ise, teknolojinin hızla geliştiği ve aynı zamanda giderek yaygın etkisini de gösterdiği, bir dönem olmuştur. Günümüzde ise, teknolojik gelişme ve yenilikler, insan aklının algılayabileceği sınırları zorlamaktadır. Bunun en güncel örneği, "Yüzyılın Deneyi" olarak adlandırılan ve "Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi" tarafından İsviçre ile Fransa topraklarında 27 kilometrelik bir çapa sahip, Büyük Hadron Çarpıştırıcısı'nın yerin 100 metre altında çalıştırılmasıyla, evrenin oluşumu sırasında meydana gelen büyük patlamadan sonraki şartların, laboratuvar ortamında yeniden oluşturulmasının planlandığı deneydir. Deneyin maliyeti ve muhtemel sonuçları dikkate alındığında XXI. Yüzyılı, araştırma geliştirme faaliyetlerine yönelik yatırımların hızlandığı, teknolojik gelişmelerin katlanarak arttığı, yenilik ve buluşlara verilen önemin yükseldiği ve bilginin her alandaki egemenliğinin yaygınlaştığı, bir "Bilgi Yüzyılı" olarak isimlendirmek yanlış olmayacaktır.

Günümüzde, teknolojik gelişmeler hızla artmakta, sosyal ve ekonomik hayatta buna bağlı olarak sürekli değişmektedir. Küreselleşme eğilimleriyle de desteklenen söz konusu süreç, enformasyon, iletişim ve ulaşım sektörlerinde yaşanan teknolojik gelişmeleri, dünya ölçeğinde yaygınlaşmaktadır. Bu durum, günümüzü önceki dönemlerden ayıran, en önemli husustur. Özellikle de bilgisayar, internet ve cep telefonu teknolojilerindeki gelişmeler, piyasaya çıkan yeni ürünlerin, aynı anda dünya pazarlarına sürülmesine ve tüketicilerin kullanımına sunulmasına yol açmaktadır. Yalnızca malların değil, aynı zamanda emek ve sermayenin de, global ölçekte dolaşabilmesi, oldukça yeni bir gelişmedir. Bu gelişmeyle birlikte, faktör piyasaları arasında da, dünya ölçeğinde bir eklemleşme süreci ortaya çıkmıştır. Söz konusu süreç, "küreselleşme" kavramıyla ifade edilmektedir. Küreselleşme süreci, beraberinde bir takım riskleri taşımakla birlikte, tüm alanlarda olduğu gibi, teorik ve pratik düzeyde de, iktisadi gelişme ve değişikliklere neden olmaktadır. Dolayısıyla küreselleşen dünyada, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, ekonomik yapılar ile iktisat politikaları üzerindeki etkisi, iktisatçıların tartışmaya değer buldukları alanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu etkileri analiz etmek üzere hazırlanan bu çalışma, "*Küreselleşme Sürecinde Yeni Ekonomi ve İktisat Politikaları*" başlığıyla okuyuculara sunulmaktadır.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, iktisat teorisi ve politikası üzerindeki etkileri, bazı yazarlar tarafından "Yeni Ekonomi" kavramıyla ifade edilmektedir. Ayrıca bu etkilere, "bilgi ekonomisi", "internet ekonomisi", "dijital ekonomi" gibi isimlendirmeler de verilmektedir. Eserde bilgi ekonomisinin; daha geniş bir içeriği olduğu, bilgi toplumu, beşeri sermaye, yenilik ve teknoloji iktisadı gibi alt dallardan oluştuğu savunulduğundan, "yeni ekonomi" kavramının kullanılmasının daha doğru olacağı düşünülmüştür.

Günümüzde sürekli olarak yeni buluşlar ortaya çıkmakta ve ekonomik yapılar hızla değişmektedir. 2008'de finans piyasalarında yaşanan krizin ve iktisadi dalgalanmanın gölgelemesine rağmen, ABD'de 1990'lı yaşanan yüksek ekonomik performans ile birlikte, yeni bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan yeni ekonomik yapının en önemli özelliği ise, küreselleşme süreci ve teknolojik ilerlemeler sonucunda, tüm dünyada yaygınlaşmasıdır. Bunun sonucunda bir çok ülkenin, büyüme oranlarında, verimlilik düzeylerinde, üretim kapasitelerinde ve toplam talep seviyelerinde, çok büyük artışlar yaşanmış, üretim maliyetleri ise düşmüştür. Söz konusu yüksek ekonomik performansın arkasında yatan en temel unsur ise, bilginin bir üretim faktörü olarak, iktisadi yaşamda yaygın biçimde kullanılmaya başlamasıdır. Bu anlamda yeni ekonomiyi, bilginin üretim faktörü olarak kullanıldığı ekonomiler olarak tanımlamak mümkündür.

Bazı yazarlara göre, yeni ekonomi, geleneksel ekonomik anlayışları kökten değiştirmekte ve bu anlamda yeni bir paradigma yoluyla, iktisat teorisinin yeniden yazılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Böyle bir bütüncül teorik devrim ise, henüz gerçekleşmemiştir. Bunun yerine çoğunlukla, geleneksel iktisat anlayışının, yeni ekonomi ile örtüşmediği alanlardaki boşlukların doldurulmasına yönelik revizyonlar yapılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla yeni ekonominin, geleneksel iktisadi anlayışta, geri dönülemez bir dönüşüme yol açtığından bahsedilebilir. Bu çalışmada, yeni ekonominin geleneksel iktisadi anlayışta oluşturduğu, söz konusu dönüşüm analiz edilecektir.

Yeni ekonominin geleneksel iktisadi anlayışta oluşturduğu dönüşüm, mikro ve makro ekonomi alanlarındaki yeniliklere dayanmaktadır. Geleneksel iktisat öğretisinde yer alan maliyet ve fiyatlamaya ilişkin bilgiler, yeni ekonomi alanında yetersiz kalmaktadır. Örneğin, geleneksel iktisat öğretisinde, arz ile fiyatlar arasında doğru yönlü bir ilişki mevcut olup, arz eğrisi pozitif eğimlidir. Ancak yeni ekonomide, enformasyon ve iletişim sektörü ürünlerinin kullanımı yaygınlaştıkça, fiyatları da azalmaktadır. Ayrıca yeni ekonomi ürünlerinin arzında meydana gelen artışlar, birim maliyetlerin de düşmesine neden olmaktadır. Bu çerçevede, yeni ekonomide, fiyatları maliyetler değil, kullanıcı sayısı belirlemektedir. Yeni ekonomide firmalar, yüksek araştırma-geliştirme maliyetlerini karşılayabilmek için, ürünlerini patentlerle korumaktadır. Yine firmalar, başlangıçta yüksek fiyatlarla piyasaya sürdüğü ürünlerin marjinal maliyetlerinin sifra kadar inmesiyle birlikte, fiyatları düşürme yoluna gitmektedir. Yeni ekonomide geleneksel iktisat anlayışında yaşanan dönüşüm, maliyet ve fiyatlama konusundaki gelişmelerle sınırlı kalmamaktadır. Yeni ekonominin özelliklerine bağlı olarak, piyasa yapısı, rekabet, verimlilik, patent ve telif hakları ile istihdam, büyüme, ekonomik istikrar, dış ticaret, para ve maliye politikalarında da önemli değişmelerin yaşandığı gözlenmektedir.

Küreselleşme sürecinde, yeni ekonomi ve iktisat politikaları arasındaki ilişkilerin incelenbilmesi için, öncelikle yeni ekonominin tanımlanması, özelliklerinin belirlenmesi ve geleneksel ekonomilerle arasındaki farklılıkların tespit edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümü, söz konusu olguları açıklamaya

ya ayrılmıştır. İlk bölümün sonunda, yeni ekonominin doğuşuna yol açan nedenler ele alınarak, küreselleşmeyle olan ilişkine kısaca değinilecektir.

İkinci bölümde, yeni ekonomi ile küreselleşme arasındaki ortak faktörler, tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, öncelikle iki süreç tarihsel açıdan ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ise, yeni ekonomi içinde önemli bir yeri olan elektronik ticaret konusuna ayrılmıştır. Bu bölümde, elektronik ticaretin tanımı ve avantajlarına değinilmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri, Türkiye örneği de dikkate alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm de ise, yeni ekonominin iktisadi yapılar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu çerçevede, dördüncü bölümde, iktisat düşüncesinde teknolojinin yeri ile yeni ekonominin mikro ve makro ekonomik etkileri ele alınmıştır. Yeni ekonominin mikro etkileri çerçevesinde, verimlilik, piyasa, rekabet ve maliyet unsurları, makro etkileri çerçevesinde ise büyüme, istihdam, dış ticaret ve ekonomik istikrar konuları ele alınmıştır. Şüphesiz yeni ekonominin etkileri, mikro ve makro iktisadi konularla sınırlı değildir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, ekonomik etkilerini incelemeye yönelik olarak yapılan çalışmaların, daha kapsamlı biçimde ele alınması yoluyla, yukarıdaki başlıkların sayısı artırılabilir. Ancak söz konusu çalışmaların, değerlendirmeye alınabilmesi için, belirli bir süre tartışılması ve üzerlerinde önemli ölçüde, bir fikir birliğinin oluşması gerekmektedir.

Çalışmanın beşinci bölümünde ise, yeni ekonominin para ve maliye politikaları üzerindeki yansımaları analiz edilmiştir. Bu bölümde, yeni ekonominin, parasal büyüklükler ile para ve maliye politikalarının işleyişi ve kurumsal çerçevesi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Yeni ekonomi, özel hayatın gizliliğinin ortadan kalkması, ekonominin kontrol edilebilirliğinin zayıflaması, çok uluslu şirketlerin hegemonik güce ulaşması gibi konularda önemli eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu olumsuzluklar ile, yeni ekonomi arasındaki ilişkinin tam olarak anlaşılabilmesi için, teorik ve ampirik çalışmaların olgunlaşmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu eleştirel yaklaşımlara, çalışmada belirli bir başlık altında yer verilmemiş, incelenen konular çerçevesinde yeri geldiğince değinilmiştir.

I. BÖLÜM

YENİ EKONOMİNİN GELİŞİMİ

Enformasyon ve iletişim teknolojisi sektörlerinde, özellikle 1990'lı yıllarda ortaya çıkan yenilikler, aynı dönemlerde yaşanan küreselleşme eğilimleri ile birlikte, toplumların sosyal, siyasal ve ekonomik yapısında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Günümüzde bilgisayarlar, internet ağları, mobil telefonlar, faks ve modem gibi, yeni teknolojik ürünler yoluyla işlemlerin hızları artarken, maliyetlerinde de ucuzlamalar meydana gelmiştir. Bunun sonucunda ise, ticari, finansal ve ekonomik işlemler, geleneksel ekonomilerden çok farklı biçimlerde yürütülmeye başlanmıştır. Yeni ekonomi olarak adlandırılan bu sürecin gelişiminde, etkili olan en önemli unsur, gelişmiş ülkelerin enformasyon ve iletişim teknolojisine, uzun yıllar boyunca yaptığı yatırımlar olmuştur. Söz konusu yatırımlara paralel olarak ortaya çıkan teknolojik ürünler, bir takım makro ekonomik sonuçları da beraberinde getirmiştir. Söz konusu makro ekonomik sonuçlardan en önde gelenleri ise, reel büyümenin artması ve ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Dolayısıyla yeni ekonomi, ortaya çıkışı ve meydana getirdiği etkiler itibarıyla, çok yönlü bir süreç olarak kabul edilebilir. Bu bölümde, söz konusu sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle "bilgi ekonomisi-yeni ekonomi" ilişkisi ele alınmıştır. Daha sonra, yeni ekonomi kavramı, doğuşuna yol açan gelişmeler, özellikleri ve geleneksel ekonomiden farklılıkları bağlamında incelenmiştir. Son olarak ise, yeni ekonominin gelişimine yol açan temel faktörlere değinilmiştir.

1.1. Bilgi Ekonomisinden Yeni Ekonomiye

ABD ekonomisi, 1990'lı yılların başında, hızlı bir ekonomik büyüme trendine girmiştir. Söz konusu büyüme trendi, 2000'li yılların başlarına kadar aralıksız devam etmiştir. 1990'larda ABD'de yaşanan ekonomik büyümenin, iki özelliğinden dolayı, oldukça önemli olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi, büyüme oranlarındaki artışların, enflasyonu yükseltmemesidir. Daha önemli olan ikincisi ise, ekonomik büyümenin, enformasyon ve iletişim teknolojisi sektörlerine, 1970'li yıllardan beri yapılan yatırımların sonucunda ortaya çıktığının anlaşılmasıdır. Zira enformasyon ve iletişim sektörlerine yönelik olarak yapılan yatırımlar, zaman içerisinde iktisadi verimliliği yükselterek, üretim hacminin artmasını sağlamıştır. Gerçekten de literatürde, 1990'lı yıllarda, ABD ekonomisinde gözlenen büyüme ve verimlilik artışlarının gerisinde, enformasyon ve iletişim teknolojisine yapılan geniş çaplı yatırımların olduğu konusunda, yaygın bir fikir birliği oluşmuştur. Benzer olarak, 1995-2000 arasındaki beş yıllık dönemde, ABD'de istihdam ve sabit yatırım oranları da, önceki dönemlere göre çok yüksek miktarlarda artmıştır. Bu dönemde, ekonomide sürekli bir gelişme ve ilerleme yaşanmıştır. Dolayısıyla ekonomik yapıda, köklü değişimler meydana gelmiştir. Ekonomide yaşanan bu köklü değişim sürecine farklı kesimlerce

“bilgi ekonomisi”, “yeni ekonomi”, “internet ekonomisi”, “sanayi ötesi toplum”, “tüketim toplumu” ve “dijital ekonomi” gibi farklı isimlendirmeler verilmiştir (Landefeld and Fraumeni, 2001: 23). Bilgi ekonomisi tanımlaması, diğer tanımlamalara göre, daha sık kullanılan ve özellikle iktisat literatüründe genel kabul gören bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır^{1*}.

Bilgi toplumu ve ekonomisi alanında yapmış olduğu önemli çalışmalar ile tanınan, Peter Drucker’ın bilginin ekonomik hayattaki etkinliğinin artmasıyla ilgili olarak, dile getirmiş olduğu aşağıdaki ifadeleri, konunun önemini açıkça belirtmektedir (Drucker, 1997: 256-257): “*Bilginin bir ekonomik kaynak olarak davranışını, bugün için tam kavrayamamış durumdayız. Henüz bir teori geliştirip, sınavacak kadar tecrübe sahibi olamadık. Şu an için tek söyleyebileceğimiz şey, böyle bir teoriye ihtiyacımız olduğudur. Bilgiyi servet üretme sürecinin merkezine yerleştiren, bir ekonomik teori gereklidir. ... Şu ana kadar, bilgi konusunda, bir Adam Smith yada David Ricardo belirtmiş değildir. Ancak bilginin ekonomik davranışıyla ilgili ilk çalışmalar, yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır.*” Drucker’ın beşeri sermaye ve teknolojik gelişmenin, büyüme üzerindeki etkilerini ele alan, içsel büyüme modellerine atıf yaptığı yukarıdaki tespiti sonrasında, literatürde bilgi toplumu ve ekonomisi üzerine yapılan çalışmaların sayısında, büyük bir artış meydana gelmiştir.

1.1.1. Bilgi ve Bilgi Toplumu

Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi kavramlarının tam olarak anlaşılabilmesi için, öncelikle bilginin tanımının yapılması ve veri (data), enformasyon (information) ile bilgi (knowledge) kavramları arasındaki ilişkinin ortaya konulması gerekmektedir. Bilgi kavramı, insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütününe verilen ad; insan zekâsının çalışması sonucu, öğrenme, araştırma veya gözlem yoluyla elde edilen gerçek, düşünce ürünü; yada felsefi anlamda, genel olarak ve ilk sezi durumunda zihnin kavradığı temel düşünceler olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2005).

Bilginin, “bilen bir özne ile onun bildiği nesne arasındaki doğrudan ilişki” biçimindeki tanımı dikkate alındığında ise, bir şeyin bilgi olarak kabul edilebilmesi için, öncelikle insana ait olmasının gerektiği söylenebilir. İngilizce’de “veri” işlenmemiş bilgi, “enformasyon” bilgiye dönüşmüş veri ve “bilgi” ise kullanılabilir özelleşmiş enformasyon anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bilginin, veri ve enformasyonu kapsayan bir kavram olarak kullanıldığı ifade edilebilir. Dolayısıyla herhangi bir konu hakkında elde edilen verilerin işlenmesi ile enformasyona ve bunun çeşitli alanlarda kullanılabilir duruma getirilmesi ile de bilgiye ulaşılmaktadır (Ekinci, 2006: 55). Bu nedenle; bilgi, enformasyon ve veriden tamamen farklıdır. Başka bir ifadeyle, verinin ve enformasyonun bilgi haline gelebilmesi için insan aklının devreye girmesi gerekmektedir. Buradan hareketle, veri, olaylar hakkındaki birbirinden ayrı,

1 Bilgi ve bilgi ekonomisi hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Güran Yumuşak, “Bilgi ve Bilgi Ekonomisi Üzerine,” **Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Dergisi**, Bilgi Toplumu Yayınları, Cilt.1, İstanbul, 2008, ss.1-8; İbrahim Güran Yumuşak ve Murat Aydın, “Bilgi Kamusal Bir Mal mıdır?”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl.5, Sayı.10, 2005/2, ss.104-122.

nesnel gerçekleri ifade eden ve belli biçimlerde tutulmuş kayıtları ifade etmektedir. Ancak ne kadar veri toplanırsa, o kadar fazla bilgi elde edileceği fikri tamamen yanlıştır. Nitekim, gereğinden fazla veri toplamak aralarında işe yarar olanların bulunmasını zorlaştıracığı gibi, verilerin kendi başlarına herhangi bir anlam taşımamaları nedeniyle karar vermede güvenilecek bir temel oluşturamaz (Davenport and Prusak, 2000: 2-3).

Enformasyon; verilerin, amaca yönelme, kategorize etme, hesaplama, düzeltme ve özetleme gibi yöntemlerle değer katılmış halidir. Verilerden farklı olarak enformasyonun bir anlamı vardır ve fark yaratan veri olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik gelişmeler veriyi enformasyona dönüştürmede yardımcı olmasına karşılık, daha fazla enformasyon teknolojisine sahip olmak, verilerden daha iyi yararlanmak anlamına gelmemektedir. Bilgi ise, belli bir düzen içerisindeki deneyimlerin, değerlerin, amaca yönelik enformasyonun, bir araya getirilip değerlendirilmesi ile ortaya çıkan esnek bir bileşendir. Bilgi, bilenlerin beyinlerinde ortaya çıkar ve orada uygulamaya geçirilir. Enformasyonun veriden doğması gibi, bilgi de enformasyondan oluşur. Enformasyonun bilgiye dönüşümü insanlar tarafından şu yöntemlerle gerçekleştirilebilir (Davenport and Prusak, 2000: 4-6):

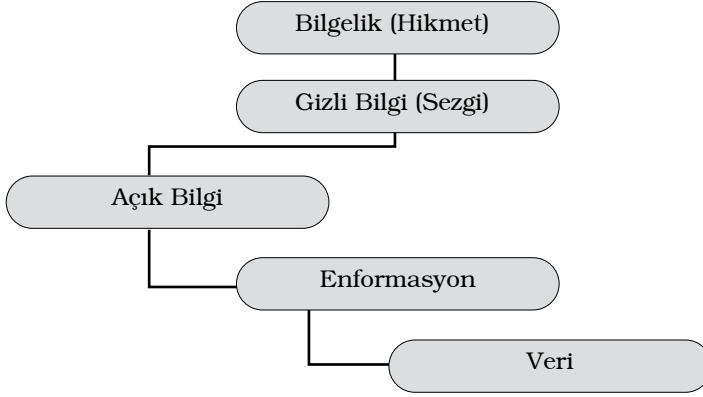
Karşılaştırma: Bu duruma ilişkin enformasyon ile diğer durumlara ilişkin enformasyon arasında ne tür benzerlik ve farklılıklar vardır?

Sonuca varma: Enformasyonun alınan kararlar ve eylemler üzerindeki etkileri nelerdir?

Bağlantı kurma: Bu bilgi parçasıyla diğer bilgi parçaları arasında nasıl bir ilişki vardır?

Konusma yapma: Diğer insanların bu enformasyon hakkındaki düşüncesi nedir?

Çok sayıda bilginin olması ve bu nedenle doğru bilgiye ulaşmanın güçleşmesi, "bilgisizleşme" olarak tanımlanmaktadır. Bilgi, bundan dolayı değer kaybedebilmekte ve zamanla tekrar enformasyon veya veri halini alabilmektedir. Ayrıca doğru kullanılması halinde bilgi, daha değerli hale gelerek sezgiye de dönüşebilmektedir. Bilgisayar ve kitap gibi yazılı dökümanlarda yer alan bilgiler "açık bilgi", insanların deneyimlerine bağlı olarak beyinlerinde oluşmuş ancak herhangi bir yere kaydedilmemiş bilgiler ise, "gizli bilgi" olarak tanımlandığında, bilgiye ait değer zinciri, şu şekilde oluşmaktadır (Wilson, 2000: 13):

Grafik 1: Bilgi Değer Zinciri

Bilgi zincirinin en tepesinde yüksek bilgi (hikmet) yer alır ve uygulanabilirlik ve ekonomik değer açısından en üst dereceye sahiptir. Bu değer zinciri, yüksek bilgiden aşağıya doğru, gizli bilgi, açık bilgi, enformasyon ve veri olarak sıralanır. Bilginin açık ve gizli formunun bireyler tarafından içselleştirilmesi ise, beşeri sermayenin bir parçasıdır. Diğer bilgiler ise kitaplar, veri tabanları ve patentler gibi yollarla kodlanmış olan bilgilerdir. Bu kodlanmış bilgiler, entelektüel mülkiyet tartışmalarını da, beraberinde getirmektedir (Arrow, 2000: 18).

Buradan hareketle kodlanmış bilgilerin yer aldığı bilgi türleri “özel mal”; bireyler tarafından içselleştirilen bilgiler ise, “kamusal mal” olarak tanımlanabilir. Bazen özel mal niteliği taşıyan bilgiler, zamanla kamusal mal niteliğine de dönüşebilmektedir.

Hayek’in bilgi anlayışının da gizli (zımni) bilgi tanımlaması içerisinde yer aldığını ifade etmek yerinde olacaktır. Hayek’e göre, ekonomik faaliyet içerisinde yer alan pek çok bilgi lokal ve gizli olarak bulunmakta ve piyasa sürecine dahil olan bireyler tarafından içinde buldukları ortamlarda kullanılabilir (Oğuz, 2003: 229).

Düşünce tarihinde yer alan bilgi türlerine bakıldığında, temel olarak iki bilgi türü ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, iç yaşantımızı mükemmelleştiren, varlığımızı daha iyiye, güzele, doğruya yükselterek değişmemizi ve gerçeğe ulaşarak sosyalleşmemize yardım eden “insanlık bilgisidir”. Diğeri ise eşya, yada doğaya egemen olmak için kullanılan “egemenlik bilgisidir”. Birinci bilgi anlayışı ne olduğumuzu; ikincisi ise, eylem araçlarımızı ortaya koyar. Bilimsel açıdan gerçek olan bilgi, egemenliğin bilgisidir. İkinci bilginin üstünlüğü, nesnel oluşu ve bireyden ayrılabilirliği; yani bireyle birlikte yok olmamasında yatmaktadır (Armağan, 1974: 8-9).

Günümüzde bilmek kavramı, yapabilmek kavramı ile özdeşleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında dört ayrı bilgidен söz edilebilir (Foray and Lundvall, 1998: 115-116):

- i. Ne Bilgisi:** Gerçekler hakkındaki bilgileri kapsamaktadır. Belli bir konuda uzman olan kişilerin görevlerini yerine getirmek için kullandıkları bilgidir. Doktorların, hukukçuların kullandıkları bilgi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

- ii.** Niçin Bilgisi: Genelde bilimsel bilgiyi içermektedir. Doğa kanunları, düşünceler ve toplumsal olgular bu kapsamdadır. Bu bilgi türü teknolojik gelişme için çok önemlidir ve üniversiteler-enstitüler gibi eğitim kurumlarında öğretilir.
- iii.** Nasıl Bilgisi: Üretime dönük olarak diğer şeylerle ilişki kurmaya yarayan bilgidir. Ekonomide ve işletmelerde önemli bir rol oynamaktadır. Kişi bilgisi ile ürün arasındaki ilişki bu bilgi ile kurulmaktadır.
- iv.** Kim Bilgisi: Farklı becerilerin bir arada kullanılmasına yarayan bilgi türüdür. Sosyal bilgileri ve sınırları da içerir. Kimin neyi, nasıl ve niçin bildiğini bilmek bilgisi, diğer bilgileri üretimle birleştirmeye yaramaktadır.

Farklı yaklaşımlara sadece bilginin tanımı konusunda değil, sınıflandırılması konusunda da rastlamak mümkündür. Ne ve niçin bilgisinin insanlık bilgisi içerisine, nasıl ve kim bilgisinin ise egemenlik bilgisi içerisine dahil olduğunu ifade etmek mümkündür. Benzer bir sınıflandırma da önersele-nazari bilgi (propositional knowledge) ve geleneksel-yerleşik bilgi (prescriptive knowledge) biçiminde yapılmakta ve bu sınıflandırmada iki bilgi türü, birbirini besleyen biçimde ele alınmaktadır. Önersele bilgi, doğa olgularıyla ilgili söylenen, inanılanları içeren ne bilgisi olarak, geleneksel bilgi ise oluşturulan bilginin nasıl kullanılacağını belirleyen, yol gösteren teknikler olarak isimlendirilen nasıl bilgisi olarak tanımlanmaktadır. Önersele bilgi planlama ve mümkün teknikler yardımıyla ve ayrıma tabi tutularak geleneksel bilgi haline dönüşmekte, geleneksel bilgi ise önersele bilgiye zemin hazırlayarak geri besleme sağlamaktadır (Mokyr, 2002: 4-22).

Ekonomik bir değer olarak tanımlandığında, bilgi; sistemli bir şekilde iletişim aracılığıyla başkalarına iletilen, bir hükmü veya tecrübesel bir sonucu gösteren olgu veya fikirlerle ilgili düzenli ve sistemli ifadeler bütünü olup, telif hakkı ve başka bir tanıma yoluyla onaylanmış, bir isme bağlı, nesnel olarak bilinen entelektüel bir mülkiyettir (Bell, 1973: 175). Bilginin bu tanımının diğer tanımlardan en önemli farkı, iletişim araçlarıyla başkalarına iletilmesi ve telif yoluyla kazanılmış bir mülkiyet olarak kabul edilmesidir. Diğer bir tanımlamaya göre ise, "öğrenilen, şuura yerleşen ve davranışa geçerek uygulanan bir gerçektir". Bu bağlamda bilgi öğrenme, gözlem, araştırma ve insan zekasının işlemesiyle ortaya çıkan bir olgudur (Kalça ve Atasoy, 2008: 112-113).

Bilgi bu şekilde tanımlandığında, Türkçe literatürde yer alan bilgi toplumu - enformasyon toplumu tartışmalarına da son vermiş olmaktadır. Türkçe literatürde enformasyon toplumu ve bilgi toplumu kavramları genel olarak birbirinin yerine kullanılmakta; bu durum ise, enformasyon-bilgi kargaşasını artırmaktadır. Bilgi, Bell'in tanımıyla kabul edildiğinde, enformasyon-bilgi ayrımını reddetmeyerek, kısmi olarak enformasyonu da kapsadığı ifade edilen toplumsal yapıyı, "*Bilgi Toplumu*" olarak isimlendirmek yerinde olacaktır.

Son yıllarda yapılan çalışmalar da, bu tespiti teyit eden tanımlamalarla karşılaşmaktadır. UNESCO'nun 2005 yılında yayınladığı "*Towards to Knowledge Societies*" isimli çalışmada, Enformasyon Toplumu ile Bilgi Toplumu ayrı kavramlar olarak kullanılmakta ve Bilgi Toplumu, Enformasyon Toplumu'nun bir üst aşaması olarak ifade edilmektedir. "Bilgi Toplumu" kavramının ilk kez "Peter Drucker" tarafından 1969 yılında, "Enformasyon Toplumu" kavramının ise "Manuel Castells" tarafından yine 1960'lı yıllarda kullanıldığına değinilen çalışmada, bilgi toplumunun tümüyle enformasyon toplumunu kapsamadığı, belirli özellikleri nedeniyle farklı bir yapı arz ettiği de vurgulanmıştır (UNESCO, 2005: 18-20).

Amerikan toplumunda yaşanan değişimin köklerinin 1960'lı yıllarda ortaya çıktığını vurgulayan Daniel Bell, bu değişimi açıklamak için "sanayi ötesi toplum" kavramını kullanmıştır. Daniel Bell bu kavramı, Amerikan toplumunun 1960'lı yıllarla birlikte refah toplumu olmasını ve işyerlerinde artan oranda otomasyona geçilmesini ifade etmek üzere kullanmıştır. 1973 yılında yayınlanan "*Sanayi-Ötesi Toplumun Gelişimi*" adlı kitabında Bell, toplumların "*sanayi-öncesi toplum*", "*sanayi toplumu*" ve "*sanayi-ötesi toplum*" olmak üzere üç farklı tarihsel gelişme aşamasından geçtiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Bell'e göre, sanayi öncesi toplumda belirleyici güç "*tarımsal üretim*", sanayi toplumunda ise "*sınai üretim*" iken, sanayi ötesi toplumda ise "*hizmetlerdir*". Dolayısıyla Bell'e göre sanayi ötesi yeni toplumsal yapıda, kol gücüne dayalı olarak çalışan ve fiziksel güç gerektiren işlerin yerini, sosyal zeka ve yüksek düzeyli eğitim gerektiren bilgi işçiliği alacaktır. Bu ise, mavi yakalı imalat işçilerinin beyaz yakalı profesyonel meslek sahipleri ile ikame edilmesi anlamına gelmektedir (Parlak ve Yıldırım, 2003: 56-57).

Max Horkheimer, Theodor W. Adorno ve Herbert Marcuse gibi düşünürler ise, içinde yaşadığımız toplumların "*tüketim toplumu*" olduğunu savunmaktadırlar. Tüketim toplumlarının en büyük özelliği, her bireyin öncelikli görevinin tüketmek olmasıdır. Bu toplumlarda en büyük saygı, en çok üreten yerine, en çok tüketene gösterilmektedir. Tüketim toplumlarında akılcılık, çilecilik ve ilerleme inancı yerine, fayda, zevk ve bireycilik gibi kavramlar öne çıkarılmaktadır. Dolayısıyla tüketim toplumunu, bireylerin ekonomik sistemin işleyişine sadece üretim süreci içindeki rolü ile değil, aynı zamanda istek ve ihtiyaçları ile de katıldığı bir toplum olarak nitelendirmek mümkündür. Tüketim toplumunun ortaya çıkmasına yol açan en büyük gelişme ise, 1960-1970 yılları arasında yaşanan bunalım sonucunda "*Fordist*" kitlesel üretim tarzının çökmesi olmuştur. Böylece, "*Post-Fordist*" bir üretim tarzına geçilmiş ve üretim bireyden bağımsızlaşmıştır. Post-Fordizm'de bilgisayar destekli dağıtım sistemleri, pazarın küçük bölümlere ayrılmasına ve ürünlerin kendine özgü tüketici kitlelere sahip olmasına yol açmıştır. Bu bağlamda tüketim toplumlarında metaların, kullanım değerleri için değil, yaşam tarzları için üretilmekte olduğu söylenebilir. Post-Fordist üretim tarzının yeni teknolojilerin kullanımına imkan vermesi, esnek imalat sistemleri ve esnek uzmanlaşmaya geçilmesini de sağlamıştır. Böylece tüketim toplumlarında, üretim artık tek bir merkez yerine, çok sayıda bölgede yapılabilir hale gelmiştir. Marcuse'ye göre tüketim toplumlarında, bireyler dış çevreden gelen ve sürekli satın almaya yönelen bir reklam kampanyası ile karşı karşıyadırlar. Bu

bağlamda, tüketim toplumlarında bireylerin, harcamaya dayalı bir yaşam biçimine sahip olduklarından bahsedilebilir. Yine, Marcuse tüketim toplumlarında, cinsel özgürlüğe ve maddiyata verilen değerin arttığından, sosyal tabakalar arasındaki geçişkenliğin hızlandığından ve manevi yaşamın alçaltıldığından da bahsetmektedir (Hira ve Şan, 2003: 67-69).

Yeni toplumsal düzeni tüketim toplumu kavramıyla açıklayanlar, günümüzde insanların tüketim taleplerinin, yoğun reklam kampanyaları yoluyla, mümkün olduğunu bildiğince artırılmaya çalışıldığını ileri sürmektedirler. Onlara göre, tüketim toplumlarında teknolojik gelişmeler yoluyla, iletişim ve ulaşımın kolaylaşması, kültürler arasında “*akültürasyon*” adı verilen bir süreçte başlamıştır. Akültürasyon, kültürler arasındaki ortak alanın büyümesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda tüm dünyada insanların tüketim kalıplarının giderek birbirine yaklaştığından ve özellikle alış-veriş ile eğlence kültürlerinin benzer hale geldiğinden bahsedilebilir (Şaylan, 1995: 101).

Manuel Castells ise, Amerikan ekonomisinde yaşanan dönüşüm süreci için, “*bilgi ekonomisi*” kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Castells’e göre, Amerikan ekonomisindeki değişimi, imalat üretiminin öneminin azalarak hizmetler sektörünün ön plana çıktığı bir “*sanayi ötesi toplum*” ile açıklamak yeterli değildir. Bu bağlamda ilk sanayi ötesi toplum tanımlarını, kullandıkları mekaniksel terminoloji nedeniyle eleştiren Castells, oluşmakta olan yeni toplumsal yapının dinamiğinin herhangi bir sektörün (tarım, sanayi yada hizmetler) üstünlüğü ile değil, bilginin rolü ve kullanımı ile açıklanabileceğini ileri sürmüştür. Castells, bilgiyi bir hammadde, işlenecek bir kaynak, üretim sürecinin ürünü ve ekonomik performansı iyileştirmenin aracı olarak görmektedir. Diğer bir ifadeyle, Castells’e göre bilgi, yeni bilgilere ulaşmanın ve ekonomik ilerlemenin sağlanmasının bir katalizatorüdür. Dolayısıyla Castells, sosyal ve ekonomik yaşamda geçirdiğimiz dönüşüm için, “*bilgi ekonomisi*” terimini kullanmayı tercih etmektedir (Parlak ve Yıldırım, 2003: 57-58).

Bilgi ekonomileri, imalat sanayinin yerini hizmet sektörlerinin aldığı, mesleki alanda fiziki işlerden zihinsel faaliyetlere doğru kaymanın yaşandığı ve enformasyonun temel alındığı ekonomilerdir. Bilgi ekonomilerinde, fiziksel olmayan ve depolanamayan ekonomik üretimler olarak da bilinen hizmetler sektörünün ön plana çıkmasında ise, enformasyon ve iletişim teknolojileri devriminin büyük rolü olmuştur (Barca ve Özcan, 2008: 1266).

Bilgi ekonomisi, toplumun ve organizasyonların bilginin üretimi, dağılımı ve tüketiminde kaynakları nasıl tahsis ettiğini inceleyen bir disiplindir. Bu disiplin, ekonomik bir mal olarak ele alınan bilginin, üretim ve dağılımında tarihsel ve kurumsal koşulları anlamaya, ekonomi içindeki süreç ve ilerlemeleri belirlemeye odaklanır ve bilginin ekonomi içindeki konumu ve etkilerini açıklamayı amaçlar. Bilgi ekonomisi çalışmaları, bilginin, bilgi yoğun yeni ürün ve hizmetlerin üretimindeki fonksiyonuna odaklanır. Bu nedenle bir anlamıyla mal ve hizmetlerin nasıl üretilebileceğini belirleyen bir yönerge olarak düşünülebilir. Bilgi bu açıdan bir yandan bir üretim faktörü olarak, diğer yandan ekonomik bir ürün olarak değerlendirilmektedir. Bir

üretim faktörü olarak ele alındığında bilgi, verimliliği artırır. Bir yönerge olarak tanımlanırsa; belirli bir ürün, hizmet, üretim süreci veya organizasyon yapısı için bir yöntem sunar. Bu şekilde bilgi, yeni ürün, yöntem ve süreçlerin elde edilmesinde kullanılarak, diğer üretim faktörlerinin verimliliğini artırır (Gözgü, 2018: 96).

Sanayi toplumlarından bilgi toplumlarına geçiş, insanlık tarihi içerisindeki en önemli devrimlerden birisidir. Bilgi toplumu, Sanayi Devrimi'nden çok daha farklı bir toplum yapısı meydana getirmiştir. Masuda, 'Managing in The Information Society Releasing Synergy Japanese Style' adlı kitabında bu devrimle beraber ortaya çıkan yeni toplumu, "enformasyon toplumu" olarak ifade etmektedir. Enformasyon toplumlarında sosyal refahın artmasını sağlayan itici güç ise bilgi üretimidir. Bilgi toplumuna geçiş dönemine 'Bilgisayar Dönemi' diyenler de olmuştur. Çünkü bilgi toplumuna geçiş bilgisayar, yazılım, mikro çip teknolojisi ve internetin sisteminin bir analizi olup, bilgi toplumunun temel yapı taşlarını söz konusu teknik alanlardaki yeni gelişmeler oluşturmaktadır. Bilgisayar Çağı'yla birlikte, özellikle de Japonya ve Güney Kore'de çok yeni teknolojik ürünler üretilmeye başlanmıştır. Üçüncü Devrim olarak da adlandırılan bu devrim ile birlikte toplum yapısı bilgi toplumuna dönüşmüştür. İnsanlığın bu dönemde bilgi toplumuna hızlı bir şekilde ulaşması; teknolojilerin gelişme hızı ve insanların bu teknolojilere uyum esnekliğinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. İnsanlığın gelişimine katkı sağlayan bu üç sürecin sonucu olarak ve bunların sistematik bileşimleriyle oluşan ve Sanayi 4.0 nitelendirilen yeni bir devrim daha ortaya çıkmıştır. Sanayi 4.0'ın, bilgi toplumunun ürettiği elektronik ve bilgi teknolojilerinin birikimine bağlı olarak geliştiği gözlemlenmektedir. 2013 yılı itibarıyla hızla gelişen internet ağı, entegrasyonlu sistem ve siber-fiziksel sistemler, beraberinde akıllı fabrikaların küresel dünyada yer almasını ve bunların hızları ile gücünü artırmıştır. "Sanayi 4.0" olarak adlandırılan bu devrim ise Almanya'nın öncülüğünde başlamıştır. Sanayi 4.0, ilk kez Almanya'nın Hannover Fuarı'nda gündeme gelmiştir ve dijital sistemlerle devam etmektedir. Sanayi 4.0, çok daha aktif ve yaygın bir mobil internet, daha ucuz ve daha az hacimle olan; fakat daha güçlü sensörlerle ve yapay zekayla makine öğrenmesini karakterize eden dinamik veri işlemeye dayalı bir devrimdir. Bu bakımdan Sanayi 4.0'ın gelecekteki tarihsel süreçte insanlığın hayatında uzun müddet var olacağı ve derin etkiler oluşturacağı düşünülmektedir (Aydemir, 2018: 255).

Sanayi 4.0'da kullanılan yazılım veya dijital teknolojiler yeniden üretilmemiştir. Söz konusu yazılım ve dijital teknolojiler, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş devriminin bir ürünü olup, daha da geliştirilerek kullanıcılara sunulmuştur. Sanayi 4.0 terimi, sadece dijital teknoloji, akıllı ve bağlantılı makine sistemlerinden ibaret değildir. Sanayi 4.0'ın alanı oldukça geniştir. Kuantum fiziği, üst düzey nano teknolojileri ve birçok enerji kaynaklarıyla da bağlantılıdır. Sanayi 4.0 ile beraber bu enerji kaynakları, nano teknolojilerle birlikte uyumlu bir şekilde ilerlemektedir. Sanayi 4.0, içinde akıllı fabrika sistemi özelliğini bulundurmaktadır. Bu nedenle duyarlı bir biçimde insanların ve makinelerin görevlerini yapmalarına yardımcı olur ve sanal dünyadan gelen verilere dayanır. Sanayi 4.0, bünyesinde 3D yazılım teknolojisini de bulundurmaktadır. 3D yazılım teknolojisi, ilk olarak 1984 yılındaki bilgi

toplumuyla ortaya çıkmıştır. Sanayi 4.0 ile daha da geliştirilmiştir. Dördüncü Sanayi Devrimi'nin, 3D yazılım teknolojisinin daha da geliştirilerek, nesnelere somut hale dönüştürmesi ve objelerin artırılmış gerçeklik özelliğine sahip olmasını sağlaması beklenmektedir (Aydemir, 2018: 255-256).

1.1.2. Bilgi Ekonomisi İndeksi

Ülkelerin ekonomik gelişimlerinde, sahip olunan bilginin niceliği ve niteliği önemli bir yer tutmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında, ülkeler arasındaki iktisadi gelişmişlik farklılıklarının temelinde, yukarıda bahsedilen sürecin gerçekleştirilme derecesi yatmaktadır. Günümüzün iktisadi ve sosyal açıdan en gelişmiş toplumları "*Bilgi Toplumu*", onların sahip oldukları ekonomik anlayış ise, "*Bilgi Temelli Ekonomiler*" olarak isimlendirilmektedir. Bilgi temelli ekonomiler, her biri bilginin üretilmesi, kullanılması, yayılması ve geliştirilmesiyle ilgili olmak üzere, dört temel ayak üzerine oturmaktadır (Aubert and Reiffers, 2003: 11):

- i. Refah artışını, büyümeyi destekleyen, bilginin kullanımını, yayılmasını ve etki yaratmasını teşvik eden, bir ekonomik ve kurumsal model.
- ii. Bilgiyi kullanan ve yaratabilen eğitilmiş ve becerili bir nüfus.
- iii. Büyüyen global bilgi stokundan beslenebilen, onu yerel ihtiyaçlarına adapte edebilen ve piyasaların ürettiği değere dönüştürebilen firmaların, araştırma merkezlerinin, üniversitelerin, danışmanlıkların ve diğer kurumların oluşturduğu bir yenilik sistemi.
- iv. Etkili iletişime imkan tanıyan dinamik bir enformasyon altyapısı.

Bilgi toplumunun ekonomik, sosyal ve kurumsal yapısı, sanayi toplumundan tamamen farklı bir yapı arz etmektedir. Refah artışını ve büyümeyi destekleyen, bilginin kullanımını, yayılmasını ve etki yaratmasını teşvik eden ekonomik ve kurumsal model; bilgi toplumunun temel özelliklerini yansıtmaktadır. Bilgi toplumları, enformasyonu tanımlayan, üreten, işleyen, dönüştüren, yaygınlaştıran ve aynı zamanda bilgiyi insani gelişme için inşa eden ve kullanan bir yapıya sahiptir. Bu da çoğulcu, katılımcı, dayanışmacı ve şeffaf bir sosyal vizeye sahip olmayı gerektirir. Söz konusu vizyonun temeli ise, insan haklarına dayalı bir beşeri kalkınma sürecine dayanmaktadır (Unesco, 2005: 27).

Bilgiyi kullanabilen ve geliştirebilen eğitilmiş ve becerili nüfusu, beşeri sermaye kavramıyla açıklamak mümkündür. Beşeri sermaye yatırımlarının; büyüme, gelir dağılımı, istihdam, bölgesel kalkınma ve demografik gelişmeler üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik çalışmalar oldukça fazladır. İktisatçılar, beşeri sermaye formu olarak eğitimin, ekonomik ve sosyal boyutunu, iktisadi büyüme muhasebesi ve kişisel gelir denklemleri yardımıyla, mikro ve makro açıdan incelemektedirler (ILO, 2003: 67). Literatürde, kişisel gelir denklemleri aracılığıyla, eğitimin ekonomik yönünü inceleyen araştırmalara, veri elde etme ve ölçmedeki kolaylıklar nedeniyle daha fazla rastlanmaktadır. Aynı zamanda, eğitimle ortaya çıkan pozitif dışsallıklar da,

sosyal getiri kavramıyla tanımlanmakta ve ölçülmeye çalışılmaktadır.

Bilgi stokundan beslenebilen, onu yerel ihtiyaçlarına adapte edebilen ve piyasaların ürettiği değere dönüştürebilen bir yenilik sistemi ise, ar-ge faaliyetlerini ve bu faaliyetlere ilişkin kurumsal yapıyı kapsamaktadır. Başta üniversiteler olmak üzere, kamu ve özel sektörün yürüttüğü ar-ge çalışmaları, bilgi ekonomisinin teknik ve kurumsal altyapısını oluşturmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen faaliyetler, veriden enformasyona, enformasyondan bilgiye ulaşmaya yönelik çabalar ile, bilginin ekonomik refah oluşturmaya yönelik çalışmalarıdır. Yenilik sistemi, mevcut bilgilerin fonksiyonel biçimde kullanılmasına ve piyasaların değer üretmesine olanak sağlandığı, dinamik bir bilgi edinme sürecidir. Ar-Ge sürecinin, ekonomik refah oluşturmaya yönelik çalışmalar, “yeni (içsel) büyüme modelleri” olarak isimlendirilmektedir. Bu çalışmalarda, teknolojinin pozitif dışsalımları “*taşma etkisi* (spillover effects)” olarak tanımlanmaktadır. Romer, Aghion-Howit, Grossman-Helpman gibi iktisatçılar araştırma ve geliştirme; Barro ise, hükümetlerin teknolojik altyapı yatırımlarından kaynaklanan taşma etkileri üzerine çalışmaları ile iktisat literatüründe yerlerini almışlardır (Kibritçioğlu, 1998:210). Ayrıca teknolojik gelişmelerin, ekonomik yapı ve performans üzerindeki etkilerini inceleyen “teknoloji iktisadı”nı da, bu kapsama dahil etmek mümkündür.

Bilgi ekonomisi, en geniş tanımıyla, bilgi toplumunun ekonomik yapısını inceleyen bir iktisat branşıdır. Bu branşın alt dallarında ise, bilginin üretilmesi, kullanılması ve yayılmasını teşvik eden bir “*toplumsal yapı (bilgi toplumu)*” ile “*beşeri sermaye*” ve araştırma-geliştirme faaliyetleri ile teknolojik gelişmenin ekonomik etkilerini inceleyen “*teknoloji iktisadı*” da yer almaktadır. Bilgi ekonomisinin bir diğer temel unsurunu da, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ekonomik performans üzerindeki etkilerini ve e-ticareti konu alan “*yeni ekonomi*” oluşturmaktadır. Bilgi ekonomisi, her ne kadar söz konusu dört sütun üzerinde yükseliyorsa da, sütunlar arasındaki duvarlardan da destek almaktadır. Dolayısıyla bilgi ekonomisini oluşturan temel unsurların, yan unsurları da içerdiği ve kendi içlerinde de karşılıklı bir etkileşim içerisinde bulunduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede bilgi ekonomisini oluşturan temel unsurlar, aşağıdaki biçimde gösterilebilir.

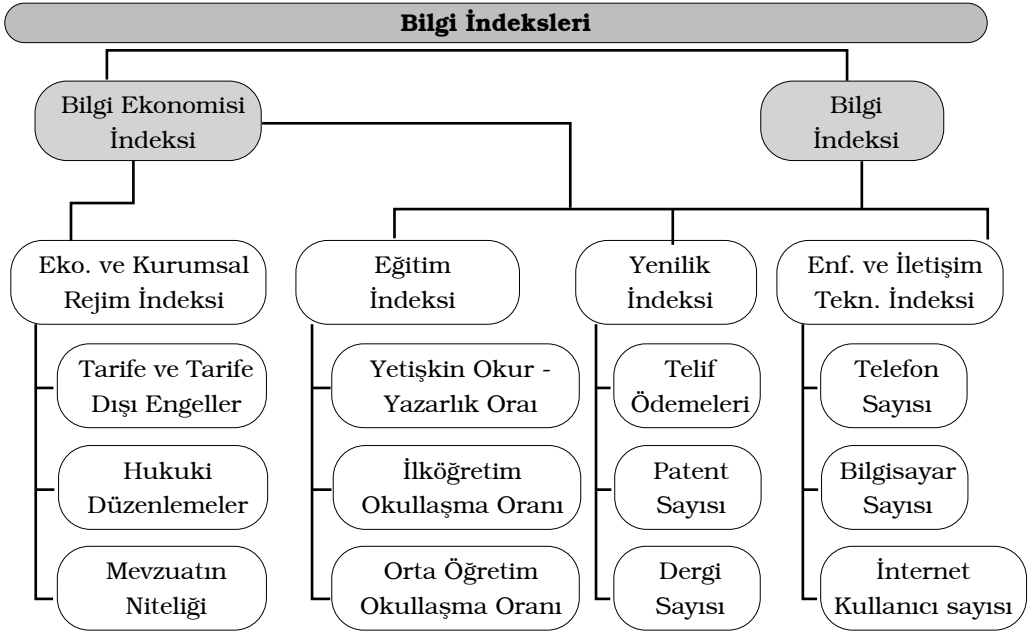
Grafik 2: Bilgi Ekonomisinin Temel Unsurları

Bilgi ekonomisinin yukarıda belirtilen unsurları, Dünya Bankası tarafından belirli aralıklarla yayınlanan ve ülkelerin bilgi ekonomisi düzeylerini gösteren, “*bilgi*

indeksleri’nde de yer almaktadır. Bilgi indeksleri, ülkelerin bilgi ekonomisi altyapılarını ve düzeylerini göstermesi açısından, oldukça önemli göstergeler olarak kabul edilmektedir. Bilgi indeksleri, temelde “bilgi indeksi” ve “bilgi ekonomisi indeksi”nden oluşmaktadır. Bilgi ekonomisi indeksi, ülkelerin eğitim-öğretim, bilgi altyapısı, ekonomik teşvikler, kurumsal rejim ve yenilik alanlarındaki performanslarına verilen puanların ortalamasına dayanan bir indekstir. Bilgi indeksi ise, ekonomik ve kurumsal rejim dışında kalan eğitim, yenilik ve enformasyon-iletişim teknolojisi ve rilerinden oluşan bir indekstir. Bu açıdan bakıldığında, bilgi indeksleri, bilgi ekonomisi indeksini de kapsayan ve bilgi ekonomisi altyapısını oluşturan dört temel sütün üzerine kurulu olan, bir indeks olarak değerlendirilebilir. Bu dört sütün, bilginin ekonomik açıdan etkin biçimde kullanılabilceği, ekonomik ve kurumsal altyapıdan, nüfusun eğitim ve beceri düzeyini oluşturan eğitim-öğretim altyapısından, buluşların sayısı ile yenilik sisteminden ve enformasyon-iletişim teknolojileri altyapısı ve kullanım düzeyinden oluşmaktadır. Aşağıda yer alan grafik de dünya bankası tarafından hazırlanan, söz konusu “bilgi indeksleri” ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Grafik 3: Bilgi İndeksleri

Kaynak: WorldBank, http://siteresources.worldbank.org/INTUNIKAM/Resources/KAM_v4.pdf

Aşağıdaki tablo da ise bilgi ekonomisi indeksinde ilk on sırada yer alan ülkeler ile Türkiye'nin ve çeşitli bölgelerin indeks değerlerine yer verilmiştir. Bu indeks, ilgili kategoriler çerçevesinde, mutlak ve nüfusa göre belirlenmiş değerlerden oluşmakta-

dır. İndekste yer alan bir kategorinin puan değerinin yükselmesi, o alandaki gelişmeyi ifade etmektedir.

Seçilmiş bazı ülkelerin ve bölgelerin, 2008 yılı itibariyle bilgi ekonomisi indeksindeki sıralaması ve aldığı değerler izleyen tablo da gösterilmiştir. Bilgi ekonomisi indeksinde ilk üç sırayı sırasıyla Danimarka, İsveç ve Finlandiya paylaşmaktadır. Bilgi ekonomisi indeksinde ilk on sırada yer alan ülkelerin indeks değerleri 9.00'un üzerindedir. Türkiye ise 132 ülke arasında 5,68 indeks değeri ile 52. sırada yer almaktadır. Buna göre Türkiye'nin indeks değeri, dünya ortalamasının altında bulunmaktadır. Türkiye'nin sıralamada alt sıralarda yer bulmasına neden olan kategori ise eğittir. Bilgi ekonomisi indeksinde ilk 90 sırada yer alan ülkeler arasında, Türkiye'nin eğitim değerinin altında bulunan ülke sayısı 7'dir. Türkiye'nin bilgi ekonomisi indeksindeki yeri 2008 yılında 1995 yılına göre 12 basamak yükselmiştir.

Tablo 1: Seçilmiş Bazı Ülkelerin ve Bölgelerin Bilgi Ekonomisi İndeksindeki Sıralaması ve Aldığı Değerler (2008)

	1995-2008 farkı	ÜLKE	Bilgi Ekonomisi İndeksi	Bilgi İndeksi	Ekon. Teş. ve Kur. Rejim İndeksi	Yenilik İndeksi	Eğitim İndeksi	Enformasyon ve İlet. Tekn. İndeksi
1	-	Danimarka	9.58	9.56	9.66	9.57	9.79	9.32
2	+4	İsveç	9.56	9.69	9.18	9.79	9.44	9.83
3	-1	Finlandiya	9.37	9.34	9.47	9.66	9.77	8.59
4	+1	Hollanda	9.30	9.34	9.18	9.47	9.21	9.32
5	-1	Norveç	9.29	9.30	9.25	9.06	9.59	9.24
6	+4	Kanada	9.14	9.05	9.42	9.43	9.24	8.47
7	-	İsviçre	9.13	9.00	9.50	9.89	7.76	9.36
8	-5	A.B.D.	9.10	9.09	9.16	9.45	8.79	9.02
9	+2	Avustralya	9.09	9.23	8.66	8.71	9.66	9.32
10	+3	Almanya	9.01	9.01	8.99	9.00	9.17	8.86
52	+12	Türkiye	5.68	5.24	7.02	5.65	4.22	5.85
1	-	G7 Ülkeleri	8.71	8.87	8.24	9.17	8.64	8.80
2	-	Batı Avrupa	8.71	8.72	8.69	9.23	8.03	8.88
3	-	Doğu Asya ve Pasifik	6.61	6.91	5.71	8.45	5.26	7.04
4	+1	Avrupa ve Orta Asya	6.35	6.65	5.44	6.87	6.73	6.35
5	-1	Dünya	6.00	6.27	5.18	8.00	4.35	6.45
6	-	Orta Doğu ve K. Afrika	5.38	5.62	4.63	7.21	3.77	5.89
7	-	Latin Amerika	5.05	5.17	4.70	5.93	4.30	5.27
8	-	Afrika	2.78	2.78	2.80	4.29	1.47	2.58

Kaynak: World Bank, http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp,

Erişim Tarihi: 03.09.2008.

Bilgi ekonomisi indeksinde 8. sırada yer alan Amerikan ekonomisinde 1990'lı yıllarda yaşanan gelişmeler, farklı terimlerle ifade edilmesine karşılık, son zamanlarda “yeni ekonomi” kavramı ön plana çıkmıştır (Landefeld and Fraumeni, 2001: 23).

Amerikan ekonomisinin 1990'ların ikinci yarısında göstermiş olduğu yüksek ekonomik performansa bağlı olarak ortaya atılan yeni ekonomi kavramının daha çok kullanım alanı bulmasının en önemli sebebi ise teknolojinin sürekli değişmesi (dinamik olması) sonucunda bugün için yeni olan bir şeyin zaman içerisinde eski hale gelebilmesidir. Yeni ekonomi kavramında geçen yeni kelimesi, sosyal-ekonomik ve teknolojik alanda ortaya çıkabilecek tüm gelişmeleri kapsamaktadır. Dolayısıyla yeni ekonomi kavramı, yukarıda ifade edilen diğer kavramlara göre değişim sürecini açıklamak bakımından büyük bir avantaja sahiptir. Bu çerçevede Amerikan ekonomisinde ortaya çıkan ve günümüz toplumlarının temel dinamiğini oluşturan değişimler için “yeni ekonomi” kavramının kullanılması yerinde bir yaklaşım olacaktır. Bu çalışmaya temel teşkil eden “yeni ekonomi” kavramı aşağıda ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

İzleyen grafikte G-20 ülkelerinin 2000 ve 2012 yıllarına ilişkin bilgi ekonomisi indeksinden almış oldukları puanlar ve sıralandırmaları gösterilmiştir.

Tablo 2: G-20 Ülkeleri Bilgi Ekonomisi İndeksi (2000 ve 2012)

Sıra	Ülkeler	Bilgi Ekonomisi İndeksi		Ekonomik Teşvik ve Kurumsal Rejim		Yenilik		Eğitim		Bilgi ve İletişim Teknolojileri	
		2000	2012	2000	2012	2000	2012	2000	2012	2000	2012
1	KANADA	9.01	8.92	8.64	9.52	9.39	9.32	9.22	8.61	9.03	8.23
2	ALMANYA	8.84	8.90	9.02	9.10	9.09	9.11	8.25	8.20	8.99	9.17
3	AVUSTRALYA	9.27	8.80	9.25	8.56	8.83	8.92	9.78	9.71	9.21	8.32
4	ABD	9.28	8.77	9.07	8.41	9.55	9.46	9.04	8.70	9.47	8.51
5	İNGİLTERE	8.89	8.76	9.06	9.20	9.38	9.12	8.11	7.27	9.02	9.45
6	JAPONYA	8.81	8.28	8.64	7.55	9.31	9.08	8.58	8.43	8.72	8.07
7	FRANSA	8.53	8.21	8.49	7.76	8.75	8.66	8.54	8.26	8.35	8.16
8	GÜNEY KORE	8.42	7.97	6.83	5.93	8.58	8.80	9.06	9.09	9.21	8.05
9	İTALYA	7.98	7.89	8.05	7.76	8.24	8.01	7.07	7.58	8.58	8.21
10	AB	7.56	7.47	6.72	6.95	8.38	8.28	7.38	7.13	7.78	7.50
11	S. ARABİSTAN	4.60	5.96	4.40	5.68	4.24	4.14	4.28	5.65	5.49	8.37
12	RUSYA	5.28	5.78	1.54	2.23	6.18	6.93	7.80	6.79	5.60	7.16
13	BREZİLYA	5.48	5.58	4.39	4.17	6.23	6.31	5.45	5.61	5.83	6.24
14	ARJANTİN	6.56	5.43	5.24	2.09	7.23	6.90	7.00	6.36	6.76	6.38
15	GÜNEY AFRİKA	5.77	5.21	5.31	5.49	6.78	6.89	4.71	4.87	6.28	5.58
16	TÜRKİYE	5.42	5.16	6.13	6.19	5.23	5.83	4.05	4.11	6.26	4.50
17	MEKSİKA	5.43	5.07	5.11	4.88	6.05	5.59	4.51	5.16	6.04	4.65
18	ÇİN	3.83	4.37	2.82	3.79	4.35	5.99	3.36	3.93	4.80	3.79
19	ENDONEZYA	3.02	3.11	3.44	3.47	2.26	3.24	2.84	3.20	3.54	2.52
20	HİNDİSTAN	3.14	3.06	3.56	3.57	3.83	4.50	2.30	2.26	2.85	1.90

Kaynak: Gökçen Sayar Özkan ve Erdal Alancıoğlu, “Bilgi Ekonomisi İndeksi Performans Göstergelerinin Türkiye Açısından Ar-Ge Harcamaları Analizi”, **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD) ASSAM International Refereed Journal**, Cilt.4, Sayı.8, 2017.,s.5.

2012 yılı itibarıyla G-20 ülkeleri içinde bilgi ekonomisi indeksi içerisinde ilk sırada 8,92 puanla Kanada, ikinci sırada 8,90 puanla Almanya, üçüncü sırada ise 8,80 puanla Avustralya yer almaktadır. 2012 yılı itibarıyla bilgi ekonomisi indeksine göre Türkiye, 5,16 puanla 16. sırada yer almaktadır. Bilgi ekonomisi indeksi bileşenlerine bakıldığında ise 2012 yılında Türkiye'nin ekonomik teşvik ve kurumsal rejim indeksi puanının 6,19, yenilik indeks puanının 5,83, eğitim indeks puanının 4,11, bilgi ve iletişim teknolojileri indeks puanının ise 4,50 olduğu görülmektedir. Buna göre 2012 yılında Türkiye'nin bilgi ekonomisi indeksi içerisinde en düşük puana sahip olduğu alanın eğitim olduğu görülmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin bilgi ekonomisi indeksi içerisinde üst sıralara çıkabilmesi için başta eğitim olmak üzere pek çok alanda ciddi kurumsal ve yapısal reformlar yapılmasına gerek vardır.

1.2. Yeni Ekonomi Kavramı

Bilgisayarların iktisadi hayata uygulanmasıyla birlikte "sibernetik devrim" şeklinde ifade edilen yeni bir süreç yaşanmaktadır. Bu devrim, bilgisayar ağları yoluyla bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış ve bilgi toplumu kurma eğilimini oluşturmuştur (Açar, 2000: 89).

Bu gelişmeler neticesinde bilgi sektörünün üretim ve istihdamdaki payı artmış, diğer sektörlerin paylarında ise düşme eğilimleri yaşanmıştır. Sadece sektörlerin paylarında değil bir çok açıdan sanayi toplumundan farklılıklar gösteren yeni toplumsal yapıyı tanımlayabilmek için çok sayıda kavram ortaya atılmıştır. Söz konusu yeni toplumsal yapıyı Daniel Bell "*Endüstri Sonrası Toplum*", Peter F. Drucker "*Bilgi Toplumu*", Zbigniew Brzezinski "*Teknokratik Çağ*", John Naisbitt ve Patricio Aburdane "*Büyük Yönelimler Çağı*" ve Y. Masuda ise "*Enformasyon Toplumu*" olarak nitelendirmişlerdir (Tekin ve Çiçek, 2002: 236).

Son yıllarda ise özellikle bilişim ve iletişim teknolojilerindeki çarpıcı ilerlemeler ve süratli yayılma eğilimi sonucunda günümüz ekonomisi "dijital ekonomi" (Akın, 2002: 2) ve "yeni ekonomi" olarak da adlandırılmaktadır. Yeni ekonomi kavramı pratikte enformasyon ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeleri ifade etmektedir. Ancak literatürdeki bazı çalışmalarda yeni ekonomi yerine "dijital ekonomi", "e-ekonomi" yada "ağırlıksız ekonomi" gibi kavramlara da yer verilmektedir (Erdoğan, 2002:13).

Yeni ekonomi kavramı ilk kez ünlü sosyolog "Peter Drucker" tarafından kullanılmıştır. Drucker'a göre dünya ekonomisi yapısal bir dönüşüm geçirmektedir. Bu bağlamda dünyada sanayi ağırlıklı ekonomi giderek yerini hizmet veya bilgi ağırlıklı yeni bir ekonomiye bırakmaktadır. Dolayısıyla Drucker, değişen ekonomik koşulların geleneksel iktisat yaklaşımları ile açıklanamayan kendine özgü (*sui generis*) bir yapıya sahip olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle söz konusu değişimi açıklamak üzere de "yeni ekonomi" kavramını kullanmayı tercih etmektedir. S. Kermally ise yeni ekonomi kavramını pratik hayatta yaşanan bir değişimi anlatmak yerine; paradigma kırılmasına yol açan kuramsal dönüşümleri ifade etmek için kullanmıştır. Kermally'e göre iktisat disiplinin temelini oluşturan Neo-klasik iktisat kuramının "*artarak artan*

maliyetler/azalarak azalan getiriler” paradigması, bilginin ekonomide yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandığı günümüz ekonomilerinde gözlenen “*azalarak azalan maliyetler/artarak artan getiriler*” olgusunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Kermally, ekonomide ortaya çıkan söz konusu radikal değişiklikleri açıklamak için yeni bir ekonomi paradigmasına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (Barca ve Geyik, 2003: 204).

Yeni ekonomi, farklı kesimlerce değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Sözelimi Atkinson ve Court yeni ekonomiyi, Amerikan ekonomisinin 1990’lı yıllar boyunca yapısının ve fonksiyonlarının değişmesine yol açan niteliksel ve niceliksel değişimleri ifade etmek üzere kullanmışlardır. Robert Gordon ise yeni ekonomiyi, 1990’lı yılların ortalarında meydana gelen bilgisayar yazılımı, donanımı ve telefon hizmetlerindeki fiyat düşüşlerinin yanı sıra iletişim kapasitesindeki ve internet teknolojisindeki gelişmeyi ifade etmek üzere kullanmıştır (Saatcioğlu, 2004:7).

Konuyla ilgili olarak ileri sürülen diğer bir düşünce ise yeni ekonominin Nasdaq borsasında teknoloji tabanlı şirketlerin hisse senedi değerleri yükselirken, geleneksel ekonomiye ait şirketlerin hisse senedi değerlerinin düşmesi sonucunda farkına varılan bir olgu olduğu noktasında toplanmaktadır. Söz konusu düşünceye göre teknoloji üretilen şirketlerin hisse senetlerinin değer kazanması, teknolojinin üretim ve tüketimde oynadığı rolün yeniden sorgulanmasına ve öneminin anlaşılmasına yol açmıştır. Bu ise ekonomilerde yeni değişimlerin ve ilerlemelerin olduğu görüşünü yaygınlaştırarak, “*yeni ekonomi*” kavramını gündeme getirmiştir (Barca ve Geyik, 2003: 204-205).

Yeni ekonomi teriminin anlamı konusunda tartışmak üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Çünkü yeni ekonomi farklı şekillerde algılanmaktadır (Plosser, 2001).

Sözelimi yeni ekonomi kavramı, bazı yazarlar tarafından sanallıktan uzak olarak, bazılarınca ise sanal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Birinci görüşü benimseyen yazarlara göre teknolojik gelişmeyle vücut bulan büyük ölçüde dijitalleşme ve internete bağlı olan yeni ekonomi, verimliliği, yeniden yapılanmaya yönelik baskıları, küresel niteliği ve yol açtığı krizler ile geleneksel ekonomik sistemi değiştirmiştir. Yeni ekonomi, geleneksel sektörlerin önemi, kârlılığı, istihdam gücü ve üretim kapasitesinin yavaş yavaş yitirilmesine, başta teknoloji olmak üzere finans ve hizmet sektörlerinin hızla gelişerek ekonomik büyümenin öncüsü konumuna gelmesine neden olmuştur (Tekin ve Çiçek: 241).

İkinci grubu benimseyen yazarlara göre ise yeni ekonomi piyasanın sanal bir ortama dönüşmesini sağlarken aynı zamanda bilgi akışı ve yoğunluğunu da artırmaktadır. Bu da işlemlerin daha hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Böylece işlem maliyetleri de düşmektedir. Diğer taraftan yeni ekonomi, evrensel bazda zamansal ve mekansal farklılıkları ortadan kaldırırken verimlilik ve etkinlik artışlarını da beraberinde getirmektedir (Uğur ve Şahin, 2003).

Bu iki görüşün kesiştiği nokta ise yeni ekonominin mevcut ekonomi teorilerinin gözden geçirilmesini zorunlu kıldığıdır. Gerçekte yeni ekonomide işletmelerin üretim faktörlerine verdiği önem, geleneksel iktisadi kaynaklardan (toprak, kol gücü v.b...) beyin gücüne doğru bir kayma göstermektedir. Örneğin bilgi çağıının önemli kuruluşlarından birisi olan Microsoft'un arazi, bina, stoklar gibi kaynakları yok denecek kadar azdır. Microsoft'un kayda değer tek varlığının işletme içindeki elemanlar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yeni ekonomide sermaye, bilginin bir fonksiyonu haline gelmiştir denilebilir (Akın, 2003).

Bu açıklamalar ışığında yeni ekonominin bilginin elde edilmesi, işlenmesi, dönüştürülmesi ve dağıtım süreçlerini kapsadığını söylemek mümkündür. Yeni ekonomide söz konusu üç temel süreç, bilgisayar sistemlerinin fiziksel araçları ve yazılım programları aracılığıyla işlemektedir (Nordhaus, 2001:5).

Bu bağlamda teknolojiye dayalı olarak şekillenmeye başlayan bilgi toplumunun itici gücünün bilgisayarlar olduğu söylenebilir. Bilgisayarlarla birlikte; bilgileri depolayabilen, işleyen, yeni bilgiler üreten ve bunları istenilen yerlere ileten "bilişim teknolojileri" de insanlığın hizmetine sunulmuştur (Es ve Güloğlu, 2003).

Diğer bir ifadeyle yeni ekonomide mülkiyet, yerini erişime bırakmıştır. Böylece ticaretin niteliği değişmiş, artık mal veya hizmetler değil deyim yerindeyse insan zamanından kesitler satılmaya başlanmıştır (Armağan, 2000: 143).

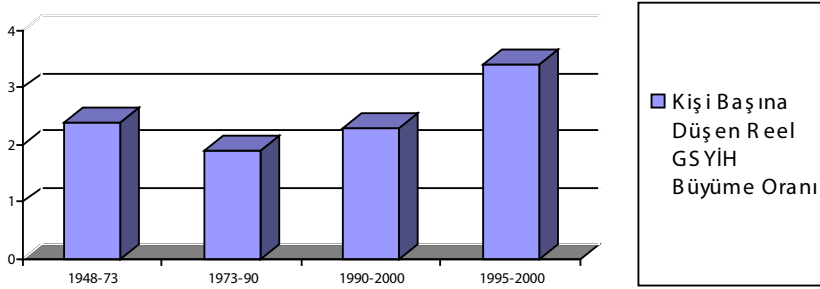
Buna karşılık çoğunlukla yeni ekonomi, Amerikan ekonomisinin 1990'lı yıllarda göstermiş olduğu yüksek ekonomik performansa bağlı olarak tanımlanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle yeni ekonomi ile Amerikan ekonomisinin 1990'lı yıllarda göstermiş olduğu yüksek ekonomik performans arasında yakın bir ilişki vardır. Çünkü 1990'larda ABD ekonomisi, daha önceki dönemlerden çok farklı nedenlerle ortaya çıkan bir yüksek ekonomik performansa ulaşmıştır. 1990-1995 döneminde ABD'de ortalama reel GSMH artışının %4,1, işsizlik oranının %4,6 ve çekirdek enflasyonunda %1,7 olduğu hesaplanmıştır. Bu rakamlar, ABD'nin 1973-1990 dönemi ile karşılaştırıldığında 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ekonomik performansın boyutları daha iyi anlaşılabilir. 1973-1990 döneminde ABD'de ortalama reel GSMH artışının %2,9, işsizlik oranının %7 ve çekirdek enflasyonunda %5,9 olduğu tespit edilmiştir. ABD ekonomisinin 1973-1990 döneminde ulaştığı ekonomik performansın yaklaşık iki katına sadece 1990-1995 yılları arasında ulaştığı söylenebilir. Yine 1995 yılının karşılaştırma yapmak açısından temel yıl olarak ele alınması durumunda, ABD'de 1955-1995 yılları arasındaki kırk yılda ortalama olarak %7,6'larda kalan tarım dışı sektörlerdeki GSYİH artışları, 1995-2005 yılları arasındaki on yıllık dönemde büyük bir gelişme kaydederek %9'lara ulaşmıştır. 1955-1995 dönemi için tarım dışı sektörlerdeki en yüksek GSYİH değeri 1991 yılında %8,4 olarak gerçekleşirken, 2000 yılında %8,9 olmuştur. ABD'nin 1990'lı yıllarda göstermiş olduğu yüksek makro ekonomik performans, 1970'li yıllarda başlayan ve 1980'lerden itibaren büyük bir ivme kazanarak çok büyük boyutlara ulaşan enformasyon ve iletişim teknolojisi yatırımları sonucunda ortaya çıkan verimlilik artışları ile açıklanmaktadır. 1990'larda ABD'de enformasyon ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak

yaşanan söz konusu yüksek ekonomik performans, “*yeni ekonomi*” olarak isimlendirilmiştir (Baily, 2001: 201-203; Jermann and Quadrini, 2006: 3).

Dolayısıyla ABD'nin ekonomik performansının incelenmesi, yeni ekonomi kavramının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. ABD ekonomisine ait reel GSYİH, kişi başına düşen reel GSYİH ve sabit yatırım artış oranlarının 1948-2000 dönemindeki gelişimi aşağıda yer alan grafiklerde gösterilmiştir.

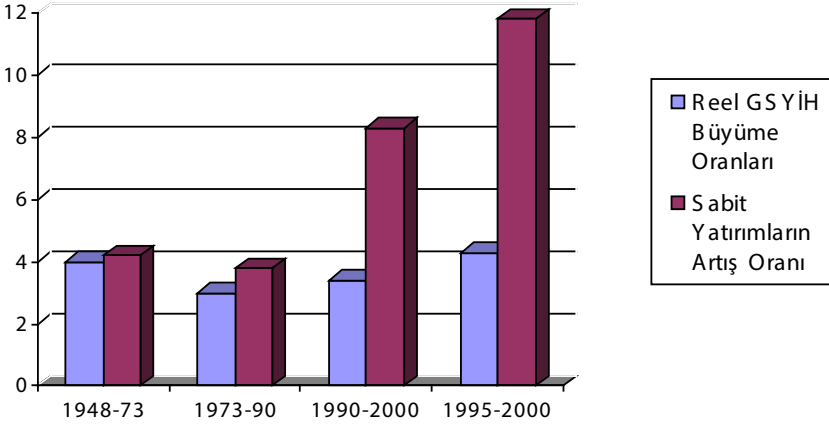
İzleyen grafik de ABD'de kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranlarının zaman içerisindeki gelişimi gösterilmiştir. Grafığe göre ABD'de kişi başına düşen reel GSYİH'deki en yüksek artışlar 1995-2000 alt döneminde görülmüştür. Söz konusu beş yıllık dönemde kişi başına düşen reel GSYİH, 1948-1995 arasındaki 47 yıllık dönemde rastlanmayan bir artış hızına ulaşmıştır.

Grafik 4: ABD'de Kişi Başına Düşen Reel GSYİH Büyüme Oranlarının Gelişimi

Kaynak: J. Steven Landefeld and Barbara M. Fraumeni, “Measuring the New Economy”, **Survey of Current Business**, March-2001, s.24'den derlenmiştir.

Aşağıdaki grafik de ise ABD'de reel GSYİH ve sabit yatırımların nispi artış oranlarının 1948-2000 yılları arasındaki gelişimi gösterilmiştir. Grafikten görüldüğü üzere ABD'de reel GSYİH ve sabit yatırımların artış oranları 1995-2000 döneminde daha fazla olmuştur. 1995-2000 döneminde ABD'de reel GSYİH yaklaşık olarak %4,3, sabit yatırımlar ise %11,8 oranında artmıştır. Yine grafikteki verilerden ABD'de 1948-1990 döneminde ortalama olarak, %4'lerde kalan sabit yatırım artışlarının, 1995-2000 arasındaki beş yılda üçe katlanarak %12'lere yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Grafik 5: ABD'de Reel GSYİH ve Sabit Yatırım Artış Oranlarının Gelişimi (%)

Kaynak: J. Steven Landefeld and Barbara M. Fraumeni, "Measuring the New Economy", *Survey of Current Business*, March-2001, s.24'den derlenmiştir.

Yukarıdaki grafiklerdeki veriler ABD ekonomisinin 1990'lı yıllarda reel GSYİH, kişi başına düşen reel GSYİH ve sabit yatırımlar açısından çok büyük gelişmeler yaşadığını göstermektedir. ABD'de 1990'lı yıllarda enflasyon ve işsizlik oranlarının görece azaldığı da dikkate alınır, söz konusu dönemde çok yüksek bir ekonomik performansa ulaşıldığı söylenebilir. ABD ekonomisinin göstermiş olduğu yüksek ekonomik performansa bağlı olarak yeni ekonomi olarak adlandırılan süreç, değişik kesimlerce farklı anlamları ifade etmek için de kullanılmaktadır. Bazıları için yeni ekonomi, küresel rekabet çağında klasik ekonomi kuramlarının geçersizliğini ve hızlı teknolojik değişimi öne çıkaran bir kavramken; bazıları için ise üretim ve verimlilik artışında bilişim ve iletişim teknolojilerinin etkisini içeren daha dar anlamlı bir kavramdır. Bu farklı bakış açılarına dikkate alarak yeni ekonomiyi, "enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, gelişip yayılmasıyla ortaya çıkan ekonomik ortam" olarak tanımlayabiliriz.

Bilgi ekonomisi kavramı, iktisadi sistemde tüm ekonomik faaliyetlerin bilgi esas alınarak gerçekleştirildiği, bu faaliyetlere bilginin entegre edildiği ve bilginin üretilmesi, kullanılması ve yayılmasına dayalı bir iktisadi yapı olarak tanımlanabilir. Bilgi ekonomisi, ilk kez 1962'de Fritz Machlup tarafından kullanılmakla birlikte 1969'da P. Drucker'ın "Süresizlik Çağı" adlı eseri ile yaygınlık kazanan ve görece yeni olarak nitelendirilebilecek bir kavramdır. Bilgi ekonomisi kavramı "yeni ekonomi", "yenilik ekonomisi", "enformasyon ekonomisi", "ağ ekonomisi" gibi kavramlarla da ifade edilebilmektedir. Fakat bu kavramlardan yeni ekonomi terimi, daha çok ABD'nin BİT yatırımları ve 1990'lı yıllarda göstermiş olduğu büyüme performansı ilişkisine

atfen kullanılmaktadır. ABD’de 1940’lı yılların sonunda üniversite sanayi işbirliğini arttırmak amacıyla daha sonraları “Silikon Vadisi” olarak anılacak olan bir teknoloji park modeli oluşturulmuştur. Bu bölge, verilen büyük ölçekli fonların da desteğiyle yıllar içinde araştırmacıları ve özel şirketleri bünyesine katmış ve ileri teknoloji ile iletişim alanlarında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu olaylar neticesinde 1970’lerden itibaren ABD başta olmak üzere bazı gelişmiş ülkelerde BİT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) yatırımlarında önemli artışlar yaşanmıştır. 1990’larda ABD ekonomisi, verimlilik ve rekabet gücündeki iyileşmeler sayesinde düşük enflasyon ve beklenenin üzerinde büyüme performansı sergilemiş ve bu durum BİT yatırımları ile ilişkilendirilerek yeni ekonomi kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki ABD’de 1995-1998 yılları arasında bilgi teknolojileri sektörünün GSYİH içindeki payı %8 olmasına karşın, ekonomik büyümeye %35’lik bir katkıda bulunmuştur. Bilgi ekonomisi yeni bir kavram olmakla birlikte sanayi devriminden sonra zamanla oluşan toplumsal ve ekonomik yapının, ortaya çıkan iktisadi ve siyasal yaklaşımların, teknolojik gelişmelerin ve geçmişten gelen birikimlerin, bilgiyi ön plana çıkardığı ve bu yolla bilgi devriminin oluşumunu destekledikleri görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak bazı kesimler bilgi devriminin başlangıcını matbaa ve buharlı makineler gibi yenilik ve icatlarla ilişkilendirmiş, bazı kesimler ise 1947’de ilk transistörün icat edilmesine bağlamıştır. Ancak genel kabul gören düşünce, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan BİT’teki hızlı gelişmelerdir (Erçakar ve Çolakoğlu, 2019: 250).

Yeni ekonomi kavramı bilginin toplanması, işlenmesi, dönüştürülmesi ve dağıtılması ile ilgili tüm süreçleri kapsamaktadır. Söz konusu süreç, geleneksel ekonomilerde de söz konusudur. Buna karşılık yeni ekonominin ayırt edici niteliği, bilgileri çok daha hızlı toplayan, işleyen, dönüştüren ve dağıtan unsurların olmasıdır. Bu unsurların başında ise gelişmiş bilgisayar sistemleri ve yazılım programları gelmektedir (Erdoğan, 2004: 39).

Yeni ekonomide bilgi, ekonomik büyüme ve kalkınmanın temel unsuru haline gelmiştir. Yeni ekonomide daha fazla büyümek ve gelişmek isteyen ülkelerin yeni bilgiler üreterek verimli sektörlerle yönelmesi gerekmektedir. Yeni bilgilerin üretilmesi ise milli gelirden araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayrılan payların artırılmasına, büyük araştırma enstitülerinin kurulmasına, üniversiteler ile sanayi kesimi arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine ve teknolojik ilerlemelerin devlet eliyle teşvik edilmesine bağlıdır. Söz konusu önlemlerin alınması ile birlikte bilgi üretimi artarken, dinamik bilgi yayılımı ve yenilik (inovasyon)’de hızlanacaktır. Artan yenilik hızının mal ve hizmet üretimine entegre edilmesi ise ekonomik büyüme oranlarının yükselmesini beraberinde getirecektir. Dolayısıyla yeni ekonomide iktisadi gelişmenin bilgi üretiminin artırılmasına, dinamik bilgi yayılımının sağlanmasına ve yenilik meydana getirilmesine bağlı hale geldiği söylenebilir. Yeni ekonomiyle birlikte gündeme gelen ve önemi her geçen gün artan yenilik kavramı ise “yeni fikirlerin ticari bir faydaya dönüştürülmesini ifade etmekte ve ekonomik faaliyetlerin özünü oluşturmaktadır”. Bu bağlamda yeniliğin, ülkelerin küresel rekabet ortamında ayakta kalabilmesi ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye ulaşabilmesi için mutlaka sahip olması gereken teknik bir süreç olduğundan bahsedilebilir. İnovasyon kavramını ekonomi biliminde

ilk kez gündeme getiren kişi “Joseph Schumpeter” olmuştur. Schumpeter inovasyonu “*yeni bir üretim fonksiyonunun oluşturulması*” olarak tanımlamıştır. Schumpeter’e göre üretilen bilgiler yada icatlar, kullanılabilir veya pazarlanabilir ürün ve süreçlere kendiliğinden dönüşmezler. Üretilen bilgilerin kullanılabilir hale gelebilmesi için yeniliğe gerek duyulmaktadır. Yeniliği, “*üretilen bilgilerin karşılıklı kombinasyon ve etkileşimler yoluyla, ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesi süreci*” olarak da tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda yeniliğin ortaya çıkması ekonomik ve toplumsal bir faydanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine bağlıdır. Eğer yenilik süreci sonucunda ekonomik ve toplumsal bir fayda gerçekleşecekse yenilik yapılırsa aksi halde yapılmaz (Kalça ve Atasoy, 2008: 111-112).

Yeni ekonomi konusunda Federal Rezerv Bank’ın (FED) eski başkanı “Alan Greenspan” da şunları dile getirmektedir:

“Ekonomimizde her gün bir takım yeni buluşlar ortaya çıkıyor ve bu sebeple ekonomimiz sürekli olarak değişiyor. ABD’nin 1990’ların başından beri göstermiş olduğu ve daha önce eşi benzeri görülmemiş yüksek ekonomik performans ile birlikte geleneksel bilgi anlayışının değişmesi, yeni bir ekonomiye sahip olduğumuzu göstermektedir. Yeni ekonominin en önemli özelliği, teknolojik buluşlar ve hızlı bir küreselleşme ile birlikte ortaya çıkmasıdır. Bunun sonucunda verimlilikte, üretim kapasitesinde ve üretilen mallara yönelik talepte çok büyük artışlar yaşanmaktadır” (Greenspan, 1998: 1-3).

Greenspan’ın ifadelerinden günümüz ekonomilerinin geleneksel ekonomilerden farklılaştığı ve bunun temel kaynağının da enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yeni ekonomiyi tek bir cümle ile özetlemek gerekirse, enformasyon ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler olarak ifade edebiliriz (Cecchetti, 2002).

Literatürde öne çıkan yazarların yeni ekonomiye ilişkin tanımlamaları, aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Tablo da söz konusu yazarların yeni ekonomiye ilişkin tanımlamaları dar ve geniş anlamlarda ele alınmıştır. Burada dikkat edilecek husus, yazarların yeni ekonomiyi tanımlarken geleneksel ekonomiye göre en temel farklılıklarını öne çıkarmaları olmuştur.

Tablo 3: Yeni Ekonomi Literatüründe Öne Çıkan Geniş ve Dar Anlamlı Tanımlamalar Arasındaki Farklar

YAZARLAR	GENİŞ ANLAMDA TANIMLAMALAR	DAR ANLAMDA TANIMLAMALAR
Nakamura (2000)	Tam rekabet modelinin standart itici gücü	
S. Shepard (1997)	Üstün teknoloji	
Summers (2000)	Bilgi üretimi ile fiziksel malların üretimindeki yapısal değişiklikler	
Mandell and Wadwani (2001)	Enformasyon ve iletişim teknolojileri ile gelen verimlilik artışları	
Kevin Kelly	Network dışsallıkları ve artan getiriler	
Cohen (2000)	Düşünce yapısındaki değişim	
Bosworth and Triplett (2000)		Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ekonomideki rolü ve öneminin artması
R. Gordon (2000)		Enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan geniş çaplı yatırımlar
W. Nordhaus (2000)		Enformasyon ve iletişim teknolojileri sektörünün gelişimi
Ivan Ark (2000)		Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yayılma etkisi ve yenilik ekonomisi
Schreyer		Enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünlerinin fiziksel sermaye ürünlerinden farklı olması
Mandell (1998)	Yeniliklerin, araştırma geliştirme faaliyetlerinin ve risk sermayesinin yükselmesi	
DeLong	Bilgi akışının hızlanması ve piyasa şeffaflığının artması	
Rich and Rissmiller (2000)	Enflasyon ile işsizlik arasındaki yeni ilişki	
Economist (1998)	İşletme işlemlerinde ve ekonomide temel değişim oluşturan güçlerin bulunması	
Cox and Alm	Artan getiri ve kıtlık sorunu	
Gomme	Teknolojik gelişmelerin uzun dönemli işsizlik oranını düşürmesi	
J. Stiglitz	Küreselleşmenin rekabeti artırması ve doğal işsizlik oranının azalması	

Basu and F. Shapiro	Teknolojinin verimliliği yükseltmesi	
Bresnahan and Bryjfolsson	Teknoloji ile şekillenen parasal olmayan dışsallıklar ve mikro ekonomik yaklaşım	
Osterman	Yapısal işgücü piyasası değişiklikleri	
Litan and Rivim		Elektronik ticaretin ekonomideki etkisi
Mann		Moore yasalarının sonuna gelinmesi
Castells	Network toplumu	
Stix		Fiber optik teknolojisindeki gelişmeler
W. Brian Arthur	Network dışsallıkları ve ölçek ekonomisi	Mikro işlemci hızlarındaki artışlar
J. Stiroh	Hız, verim artışı, enflasyon ile işsizlik arasındaki değiş-tokuş (trade off)	
D. Quah		Enformasyon ve iletişim teknolojileri, entelektüel sermaye, kütüphaneler ve veri tabanları

Kaynak: Verda Canbey Özgüler, **Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye Örneği**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1479, 2003, s.11.

Yukarıdaki tablo da yer alan geniş ve dar anlamlı tanımlamalardan, günümüz ekonomilerinde yeni bir şeylerin olduğu ve bunun tüm ekonomik yapının değişmesine aracılık ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu tanımlamalarda dikkat çeken ortak bir nokta, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yol açtığı etkilere oldukça fazla atıfta bulunulmasıdır. Çünkü enformasyon ve iletişim teknolojileri bu kadar hızlı ilerlememiş olsaydı, üretimde ve verimlilikte geniş çaplı artışlar yaşanmayacağı gibi belki de yeni ekonominin doğuşunda önemli rol oynayan diğer gelişmelerde meydana gelmeyecekti. Sözelimi yeni ekonominin doğuşunda ve etkilerinin yayılmasında oldukça büyük payı olan finansal yenilikler, tamamen enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bilgi toplumunda sosyal yapının gelişmesinde ve değişmesinde egemen olan en önemli faktör teknolojidir. Sanayi toplumlarında üretim için gerekli en temel unsur sermaye ve makine iken bilgi toplumunda ise bunların yerini bilişim teknolojileri almıştır. Sanayi toplumunda nasıl sermaye olmazsa olmaz derecede önemli bir üretim faktörüyse, bilgi toplumunda da bilgi en önemli üretim faktörü haline gelmiştir. Bilgi toplumu, bilgisayarlara ve açık ağlara bağlı olarak çalışan üretim araçlarının yoğun biçimde kullanıldığı, ekonomik faaliyetlerin temelinde enformasyonun yattığı, yeni bilgilerin merkezi önem kazandığı bir toplum biçimidir. Bilgi toplumlarında beşeri sermaye ön plana geçer, yeni bilgi ve teknolojileri üretmek ve onlara en hızlı

biçimde erişerek üretim sistemlerine uyarlamak ve kullanışlı hale getirmek öncelikli önem kazanır, hayat boyu eğitim kavramı tüm gelişme dinamiğini açıklar hale gelir. Bir ülkenin bilgi toplumu haline gelebilmesi için bilgiye dayalı bazı dönüşümleri gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir; iktisadi faaliyetlerin teknolojik yeniliklere dayalı üretken sektörlerle yönlendirilmesi, yatırım modellerinin beşeri sermaye lehine değişmesi, kaynakların nitelikli işgücüne dayalı olarak en yüksek verimlilik sağlayacak üretim sektörlerine kaydırılması, tüm sektörlerde kullanılan kalifiye emek faktörünün artması ve yüksek teknolojiye dayanan katma değerli yüksek teknoloji ürünlerinin ihracatının artması (Odabaşı ve Erdal, 2018: 441-442).

Bu bilgiler ışığında enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin yeni ekonominin doğuşuna yol açan en önemli gelişmeler olduğu söylenebilir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler ve finansal yenilikler dışında, küreselleşme eğilimleri de yeni ekonominin doğuşunda çok önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda yeni ekonominin özelliklerinin ayrıntılı biçimde ele alınması gerekir.

1.3. Yeni Ekonominin Özellikleri

Yeni ekonominin en önemli özelliği, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemelere bağlı olarak ortaya çıkmasıdır. Söz konusu teknolojik gelişmeler ise, ürünlerin niteliksel olarak değişmesine yol açmıştır. Yeni ekonomide üretilen ve niteliksel (kalitatif) değişiklikler gösteren ürünlere, “*enformasyon malları*” denilmektedir. Enformasyon malları arasında, yazılım programları, elektronik gazete ve dergiler, arşiv veri tabanları gibi dijital formlarda sunulan ürünler yer almaktadır. Enformasyon malları, geleneksel mallara göre maliyet yapıları, kullanım süreleri, üretim süreçleri ve piyasaya sürülme yöntemleri açısından farklılık göstermektedir. Enformasyon mallarının ilk üretim maliyetleri, milyon dolarlarla ifade edilebilecek kadar yüksektir. Ancak, bu tür mallar, bir kez üretildikten sonra, çok düşük fiyatlarla kopyalanıp piyasaya arz edilebilmektedir. Bu durum, enformasyon mallarının yüksek sabit maliyetlere karşın, düşük marjinal maliyetlere sahip olduğunu göstermektedir. Öte yandan enformasyon malları, geleneksel mallara göre, daha uzun ömürlü olup, çok sayıda kişinin kullanımına açıktır. Sözgelimi yazılım programları, kullanan kişilere uzun süreler fayda sağlayabilmektedir. Diğer taraftan enformasyon mallarının, üretim süreçleri de, tüketicilerce tam olarak anlaşılacak değildir. Yine bunun yanı sıra, enformasyon malları, “*versiyon farklılaştırma*” ve “*bohça mal*” yöntemi gibi, farklı yöntemlerle de piyasaya sürülmektedir. Yeni ekonomide “*versiyon farklılaştırma yöntemi*” sayesinde, firmalar aynı ürünlerin değişik versiyonlarını eş zamanlı olarak piyasaya sunma fırsatı elde etmektedirler. “*Bohça mal stratejisi*” ise, firmalara çok sayıda yeni ekonomi ürününü bir araya toplayıp, tek ürün gibi satma şansını vermektedir (Erdoğan, 2003: 101).

Yeni ekonominin, moleküler bir ekonomi özelliği taşıdığı da söylenebilir. Zira yeni ekonomide, ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturan organizasyonlar, yerlerini dinamik birimlere bırakmaktadır. Ayrıca yeni ekonominin, inovasyon temelli

bir ekonomi olduğu da belirtilmelidir. Çünkü yeni ekonominin temel ilkesi, “yenilik yaratmaktır”. Şirketler ve bireyler açısından, günümüzün yoğun rekabet ortamına ayak uydurabilmenin en önemli koşulu, farklılık oluşturmaktır. Bu da şirketlerin, yenilikçi olmasını gerektirmektedir (Erarslan ve Türk, 2008: 1811).

Diğer taraftan yeni ekonomide yenilikçi firmalar, oluşturdukları dışsallıklar sayesinde ürünlerine yönelik bir bağımlılık da oluşturmaktadırlar. Üretilen ürünlerin tamamlayıcı mallarla birlikte kullanılmasının gerekli olması durumunda, söz konusu bağımlılık daha da artmaktadır. Dolayısıyla yeni ekonomide yenilik yaparak, piyasaya ilk giren firmaların, kendi ürünlerine bağımlı bir tüketici kitlesi oluşturduğu söylenebilir. Tüketicilerin gözettiği “uyumluluk” koşulu nedeniyle oluşan bu duruma, literatürde “bağımlılık paftası (*path dependence*)” denilmektedir. Ürünlerine yönelik olarak bağımlılık paftası oluşturmayı başaran firmalar ise, kendi sektörlerinde “egemen (*dominant*)” konuma gelecektirler. Bu nedenle yeni ekonomide, “yenilik (*inovasyon*)” yapılması yoluyla, üretim sektörlerinde teknelci eğilimlerin ortaya çıkmasının, yüksek bir olasılık olduğu söylenebilir (Söylemez, 2001: 64).

Yeni ekonomide odak noktası, tam donanımlı bireylerdir. Bu bağlamda yeni ekonomide, eğitilmiş insan veya okur-yazar gibi klasik kavramlar, büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Dolayısıyla birey, artık yalnızca okuma-yazma, aritmetik bilen bir kişi olmayıp, temel bilgisayar becerilerine de sahip olan kişidir. Bilgi çağında bireylerin işsiz kalmaması için, meslekleri konusunda dünyada ortaya çıkan tüm gelişmelerden haberdar olması gerekmektedir. Bu ise bireylerin, yeni teknolojileri etkin kullanmasını zorunlu kılmaktadır. Yeni ekonomide eğitim faaliyetleri ise, networklar üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Bu da eğitim alan bireyleri, öğretmene bağımlı/edilgen pozisyondan çıkararak, aktif öğrenen pozisyonuna geçirmiştir. Dolayısıyla yeni ekonominin temel karakteristiği de, “öğrenen toplum” olarak şekillenmektedir (Dikkaya ve Özyakışır, 2006: 162). Bu bağlamda, bilgi toplumlarının temel ilkesinin, sürekli öğrenme ve kendini geliştirme olduğunu söyleyebiliriz.

Yeni ekonomide, işlem maliyetleri de hızla azalmaktadır. İşlem maliyetlerinde azalmanın en fazla gözlendiği piyasalar ise, finansal piyasalardır. Günümüzde finansal piyasalarda işlem yapan taraflar, bilgisayarlar ve internet ağları yardımıyla, finansal araçlara gerek duymaksızın işlemlerini yürütebilmektedirler. Hatta iletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde oluşturulan “Elektronik İletişim Ağları (*Electronic Communication Networks*)” ile, tüm borsa işlemlerinin araçlara ihtiyaç duymaksızın, global düzeyde gerçekleştirilmesi de mümkün olmaktadır. Örneğin ABD’deki “NASDAQ” borsasının işlem merkezi “Connecticut” eyaletinde olmasına rağmen, elektronik iletişim ağları sayesinde dünyanın her yerinden söz konusu borsada işlem yapılabilir. Yine, dünyanın en büyük borsaları olan New York, Tokyo, Londra ve Toronto borsaları da, aynı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla bütün bu borsalarda uzaktan işlem yapılabilmesi sonucunda, işlem maliyetleri sürekli olarak azalırken, işlem hacimleri de hızla artmaktadır. Sözelimi 2000 yılı itibarıyla, NASDAQ borsasında yapılan günlük ortalama işlem hacmi 42.5 Milyar \$, New York borsasında 35 Milyar \$, Londra borsasında ise, 13.5 Milyar dolar düzeyindedir. Öte

yandan yeni ekonomide işlem maliyetlerinin azalması, piyasaların etkin işlemlerini de sağlamaktadır. Zira, işlem maliyetlerinin yüksek olması durumunda, işleme dahil olan taraflar, piyasalar hakkında sahip olması gereken bilgilere yeterli düzeyde ulaşamayacaklardır. Diğer bir ifadeyle, piyasalarda “*eksik bilgilendirme (asimetrik enformasyon)*” olgusu geçerli olacaktır. Bu da işlemlerin yapılamamasına yada hatalı yapılmasına yol açacağından, piyasa mekanizmasının işleyişi aksayacaktır. Başka bir şekilde ifade edilirse, piyasalarda geçerli olan asimetrik enformasyon olgusu, “ters (kötü) seçime” yol açarak etkinliğini azaltacaktır. Oysa ki yeni ekonomide, bilişim sektöründeki gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni araç ve yöntemler, finansal piyasalarda yaşanan asimetrik enformasyon probleminin de azalmasına neden olmaktadır. Şöyle ki, yeni ekonomide enformasyon ve iletişim teknolojileri yardımıyla geliştirilen kredi derecelendirme (credit scoring) sistemleri, bilgilerin piyasalarda yer alan taraflar arasında eşitsiz dağılımını engellemektedir. Kredi derecelendirme sistemleri, piyasadaki ilgili birimlere ait tüm bilgilerin toplanarak ve bilgisayarlara aktarılarak işlenmesi; bu suretle türetilen bilgilerin de düşük bedeller karşılığında piyasa katılımcılarına dağıtılmasını içermektedir. Kredi derecelendirme sistemleri, finansal piyasalardan fon talep edenlere ilişkin tutarlı bilgilerin fon arz edenlere aktarılmasını sağlayarak, asimetrik enformasyonun azaltılmasını ve ters seçimin ortaya çıkma riskinin düşürülmesini sağlamaktadır (Karahana, 2003: 216-221). Dolayısıyla yeni ekonomide, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin ortaya çıkardığı kredi derecelendirme sistemlerinin, finansal piyasaların etkinliğini artırdığından bahsedilebilir.

Burada finansal piyasaların etkin işleyişine engel olan, asimetrik enformasyon probleminin, kısaca değinmek yerinde olacaktır. Asimetrik enformasyon, “finansal piyasa katılımcılarının, piyasalar hakkındaki bilgi düzeylerinin farklı olması durumudur”. Asimetrik enformasyonun ekonomilerde yol açtığı en temel problemler ise, “*ters seçim (adverse selection)*”, “*ahlaki tehlike (moral hazard)*” ve “*temsilcilik sorunu (agency problem)*”dur. Ters seçim problemi, bir borç sözleşmesinin yapılmasından önce, müşterilerin durumlarının tam olarak bilinmemesi nedeniyle, kredilerin potansiyel olarak kötü olanlara verilmesidir. Krediyi geri ödeme olasılığının, çok düşük olduğunu bilen bir banka müşterisinin, bankaya çok yüksek faiz oranı teklif etmesi sonucunda, krediyi öncelikli alması durumu, ters seçim probleminin örnek olarak verilebilir. Ahlaki tehlike (moral hazard) problemi ise, bir borç sözleşmesinin imzalanmasından sonra, kredi alanın ahlaki olmayan (istenmeyen) faaliyetlerde bulunarak, kredi verenin çıkarını zedeleme tehlikesidir. Ahlaki tehlike, alınan kredilerin yüksek riskli yatırım projelerine yönlendirilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Krediyi alanların, fonlarını yüksek riskli projelere yatırmalarının temel nedeni ise, yüksek riskli projelerin daha iyi getiriler vaat etmesidir. Krediyi alanlar, riskli projelerden yüksek getiri sağlamaları durumunda karlı çıkmakta, sermaye kaybına uğramaları durumunda ise, zararlarını kredi veren kurumlara yüklemektedirler. Bu ise, ahlaki tehlike durumunda, finansal kurumların ödünç verecekleri fonları kaybetmekten korkarak, az sayıda fakat güvenilir müşteriye kredi vermeyi tercih etmelerine neden olmaktadır. Finansal kurumların vermiş oldukları kredilerin sınır-

landırılması ise, piyasaların etkin bir şekilde çalışmasına engel olmaktadır. Çünkü kredilerin sınırlandırılması, fon ihtiyacı içinde bulunanların finansal piyasalardan borçlanamamasına neden olmaktadır. Temsilcilik sorunu (agency problem) ise, sözleşme taraflarından birisinin, işlerini görmesi için tuttuğu temsilcinin faaliyetlerini tam olarak kontrol edemediği durumunda ortaya çıkar (Aras ve Müslümov, 2003: 239). Bu bağlamda yeni ekonominin en önemli özelliklerinden birisinin, teknolojik ilerlemeler ve finansal yenilikler yoluyla, asimetric enformasyon olgusunun yol açtığı problemleri azaltarak, piyasaların daha iyi işlenmesini sağlaması olduğu söylenebilir.

Yeni ekonominin bir başka önemli özelliği de, ürünlerin değerinin geleneksel ekonomilerin tersine, birim maliyetlere değil, kullanıcı sayısına bağlı olarak belirlenmesidir (Klotz, 1999: 7). Yeni ekonomide, network sistemlerini kullananların sayısı arttıkça, enformasyon ürünlerinin ve sistemin toplam değeri de yükselmektedir. Literatürde bu durum, “*Metcalf Yasası*” olarak ifade edilmektedir. Metcalfe Yasası’na göre, bir ağdaki (network) bağlantı sayısı, ağa bağlı bilgisayar sayısının karesiyle ifade edilmektedir (Bradford and Summers, 2001: 47).

Aşağıda yer alan tabloda ise yeni ekonomide köklü değişim olduğu ileri sürülen alanlar gösterilmiştir. Böylece yeni ekonomilerin sahip olduğu özelliklerin anlaşılmasına, katkı sağlanmaya çalışılmıştır. İzleyen tablo incelendiğinde yeni ekonomide, iktisadi büyüme ve verimliliğin arttığı, mal ve emek piyasalarında rekabetin yükseldiği, üretim maliyetlerinin azaldığı, bilgi üretiminin önem kazandığı, network kullanımının yaygınlaştığı, alıcılar ile satıcılar arasındaki aracılardan azaldığı ve işlem hızlarında çok büyük artışların yaşandığı açık biçimde görülecektir.

Tablo 4: Yeni Ekonomide Köklü Değişimler Yaşandığı İleri Sürülen Alanlar

Konu	Köklü Değişim Olduğu İleri Sürülen Alanlar
Verimlilik, Teknoloji	Büyüme Oranında Artışlar, Verimlilik Gösterge Hatalarında Azalma
Küreselleşme	Sermaye Hareketliliğinin Artması, Emek ve Mal Piyasalarında Rekabetin Artması
Enformasyon Çağı	Enformasyon Üretimi, Artan Getiriler, Bilgi İşçileri, Düşük Dağıtım Maliyetleri, Kitle Tüketimciliği
Şebekeler	Enformasyon Akışında Artış, Şebeke Dışsalıkları, Artan Getiriler
Borsalar	Yatırımcılarda Değişim
Yönetim	Bilgi Yönetimi, Outsourcing, Envanterde Anında Stok Kontrolü, Müşavirlik Hizmetleri

Kaynak: Ümit Güner ve Ayşe Altun, “Avrupa Birliği’ne Üyelik Perspektifinde Türkiye’nin Yeni Ekonomiye Dönüşüm Süreci ve Elektronik Ticaret”, **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008, ss.1873-1874.

Literatürde yeni ekonominin özellikleri konusunda, farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Tapscott'un (Tapscott, 1998:40-66) "yeni ekonominin 12 trendi" olarak belirttiği özellikleri temel almak suretiyle, yeni ekonomiyi farklılaştıran özellikleri şu başlıklar halinde sıralayabiliriz:

- 1. Bilgi En Temel Üretim Kaynağıdır:** Yeni ekonomide, bilgi en temel üretim faktörü haline gelmiştir. Yeni ekonomide, işletmelerin üretim faaliyetleri, teknik üretim bilgisi olmadan gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla yeni ekonomide bilgi, fiziki emek, sermaye ve doğal kaynaklar gibi, klasik üretim faktörlerinden daha önemli hale gelmiştir. Bilgi, diğer üretim faktörlerinden farklı olarak, kıt değildir ve tüketildiğinde azalmamaktadır. Bu anlamda yeni ekonomi, bilgi ekonomisinin bir parçasıdır.
- 2. Enformasyon ve İletişime Dayalıdır:** Yeni ekonomide verimliliği artıran, katma değer oluşturan ve toplumsal yaşama dinamizm getiren sektör, enformasyon ve iletişim sektörüdür. Her türlü yenilik, iletişim sektöründe ortaya çıkmakta ve kısa sürelerde toplumda yaygınlık kazanmaktadır. Yeni ekonomide, dijital iletişim hatlarının oluşması ve internet tabanlı sistemlerin kurulması, iş görme biçimlerinin de değişmesine yol açmıştır. Yeni ekonomide, işletmelerin iş yapma yöntemleri, klasik analog hatlardan, web tabanlı sistemlere doğru bir evrim geçirmektedir.
- 3. Sanal ve Dijitaldir:** Yeni ekonomide, bilgilerin dijitalleşmesi, fiziki varlıkların, sanal hale gelmesine yol açmaktadır. Sanallaşma, ekonominin yapısının ve kurumlar arasındaki ilişkilerin değişmesini de beraberinde getirmektedir. Yeni ekonomide, her türlü ses, bilgi, yazı, görüntü ve objeler, bilgisayarlar aracılığıyla, çok hızlı, ucuz ve güvenilir bir şekilde alıcılara iletilmektedir.
- 4. "Ar-Ge ve Yenilik" Stratejik Unsurlardır:** Yeni ekonomide geçerli olan en temel kural, sürekli yenilik yapmaktır. Bu kural, en basit düzeydeki yapılardan, en karmaşık organizasyonlara kadar geçerlidir. Günümüzün küresel rekabet koşullarında, yenilik yapmadan ve yeni yöntemler geliştirmeden, hiçbir işletmenin ayakta kalması mümkün gözükmemektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için de, işletmelerin, yenilik ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine, daha fazla kaynak ayırmaları gerekmektedir.
- 5. Yaşam Boyu Öğrenme Gereklidir:** Yeni ekonomide, iş yaşamında ortaya çıkan değişimler, eğitimin önemini artırmakla kalmamış, yaşam boyu eğitimi de gerekli kılmıştır. Geleneksel ekonomide, alınan uzmanlık eğitimi, yaşam boyu mesleki kariyer için yeterli iken, yeni ekonomide bunun sürekliliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni ekonominin iş yaşamında rekabeti artırması, çalışanlardan beklenen nitelikleri de yükseltmiştir. Bu da yeni ekonomide gerekli bilgi, yetenek yada motivasyona sahip olmayan çalışanların, yaşam standartlarının giderek düşmesine neden olmaktadır. Çünkü yeni ekonomide, dinamik rekabetin gerektirdiği nitelikleri taşımayan çalışanlar, işsiz kalmakta yada düşük ücretlere razı olmaktadır. Yaşam standartlarının düşmesi ise, beraberinde yeni yaklaşımları zorunlu kılmaktadır. Sözelimi çalışanların değişen koşullara ayak uydurabilmesi için yeniden eğitilmesi, eğitim politikalarının yeniden düzenlenmesi ve yaşam boyu öğrenme fikrinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

6. Entegrasyona Dayalıdır: Yeni ekonomide, üretici ve tüketiciler arasındaki aracılar, iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak, ortadan kalkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yeni ekonomide, üretici ve tüketiciler, elektronik ortamda aracılar olmadan karşı karşıya gelmektedir. Bu da ticari işlemlerin, hızını ve hacmini artırmakta, aracılık hizmetleri veren mesleklerin ortadan kalkmasına ya da dönüşmesine neden olmaktadır. Yeni ekonomide, iletişim olanaklarındaki ilerlemeler sonucunda, üretim faaliyetleri, tüketicilerin istek ve ihtiyaçları çerçevesinde belirlenmektedir. Bu bağlamda yeni ekonomide tüketiciler, üretim süreçleri üzerinde doğrudan etkili olabilmektedirler. Dolayısıyla yeni ekonomide, üretici ve tüketici bütünleşmesinin sağlandığı söylenebilir. Diğer taraftan, ulusal yada global ölçekte, herhangi bir üretim veya dağıtım zincirine bağlı olmayan işletmelerin rekabet şansları azalmakta ve piyasada varlıklarını sürdürmeleri de zorlaşmaktadır.

7. Küreselleşmeden Beslenmektedir: Yeni ekonominin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında oldukça önemli bir rol oynayan diğer bir faktör de, "küreselleşme" dir. Doğu Bloğu'nun 1989 yılında dağılması ile birlikte, ulusal ekonomilerin bütünleşmesi, dünyayı tek pazar olarak gören, çok uluslu işletmelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler ile de desteklenen bu sürece, "küreselleşme" adı verilmiştir. Küreselleşme ile birlikte yeni ekonomide, coğrafi sınırlar ortadan kalkmakta, ulus devlet kavramı önemi yitirmekte ve ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık artmaktadır.

8. Dinamik ve Hızlıdır: Yeni ekonomide, büyük işletme kalıpları ayrılmakta ve dinamik bireyler ile kurumlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yeni ekonomide işletmeler, bireyselleşme temelinde, dinamik bir yapıya dönüşmektedir. Yeni ekonominin en önemli özelliklerinden birisi de, ticari ve finansal işlemlerin giderek hızlanmasıdır. Günümüzde web tabanlı elektronik veri değişim sistemleri, kurumlararası bilgi paylaşımını mümkün kılmaktadır. Bu ise, kurumların yürüttükleri işlemlerin hızlarının artmasına yol açmıştır. Bu durum Tablo 4 incelendiğinde, daha açık biçimde görülecektir.

Aşağıdaki tablo da 42 sayfalık bir metnin New York'tan Tokyo'ya gönderilmesinin ortalama maliyeti ve süresi değişik ulaşım imkanları için gösterilmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde, internetin işlem hızlarını son derece artırdığı ve işlem maliyetlerini de düşürdüğü ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5: 42 Sayfalık Bir Metnin New York'tan Tokyo'ya Gönderilmesinin Ortalama Maliyeti ve Süresi

(ABD \$)	İşlem Maliyetleri	İşlem Süresi
Posta (Havayolu)	7.40\$	5 Gün
Kargo	26.65\$	24 Saat
Faks	28.83\$	31 Dakika
Elektronik Posta (İnternet)	0.095\$	2 Dakika

Kaynak: Alwyn Didar Singh, "Electronic Commerce: Some Implications for Firms and Workers in Developing Countries", **ILO Discussing Papers**, s.4, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inst/download/dp12300.pdf>, Erişim Tarihi: 11.04.2008.

Yukarıdaki tabloya göre 42 sayfalık bir metnin New York'tan Tokyo'ya gönderilmesi "hava yoluyla (air-mail)" 5 gün sürerken ve 7,40 \$'a mâl olurken, aynı işlem "kargo" ile 24 saatte gerçekleşmekte ve 26,65\$'a mâl olmaktadır. Oysa ki söz konusu işlemin süresi, elektronik posta yoluyla 2 dakikaya, maliyeti de 0,095\$'a kadar düşmektedir. Farklı ülke ve işlemler için yapılan çalışmalarda da yukarıdaki sonuçlara benzer bulgular elde edilmektedir. Dolayısıyla yeni ekonomide, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, işlemlerin maliyetlerini düşürerek, hızlarını da giderek artırdığı ifade edilebilir.

Dünyada ekonomik yapılar her geçen yıl giderek bilgi ekonomisi haline gelmektedir. Küresel rekabette bilgi temelli gelişimin hız kazanmasıyla birlikte, ülke ekonomilerinin de bilgi ekonomisine dönüşümleri zorunlu hale gelmiştir. Bu konuda öncülüğü gelişmiş ülkeler yapmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ise henüz sanayi toplumuna dönüşümlerini tam olarak tamamlayamadıkları için bilgi ekonomisine ulaşma konusunda pek çok zorluklar çekmektedirler. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerle birlikte, ülkeler arasında bilgi ekonomisi olma konusunda büyük bir yarış yaşanmaktadır. Bilgi ekonomisi olma konusunda etkili olan temel faktörler arasında küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile iktisadi faaliyetlerdeki bilgi yoğunluğunun artması en başta gelmektedir. Uluslararası rekabet gücü yüksek ülkeler genel olarak ileri teknoloji üreten, kişi başına düşen milli geliri yüksek, hayat standartları gelişmiş ülkelerdir ve tüm ekonomik yapıları yeni bilgilere dayalıdır. Ülkeler arasında rekabetin zaman içinde ekonomik hayata yansması sonucunda, rakiplerine üstünlük kurma güdüsü ile firmalar, bilgi ekonomisinin bir sektörü olmak, yeni ekonomik düzene uyum sağlamak istemişlerdir. Buna bağlı olarak da tamamen Ar-Ge, bilgi, iletişim ve yenilik gibi kavramlara odaklanmışlardır (Odabaşı ve Erdal, 2018: 445).

Ekonomik kalkınma ile beşeri sermaye arasındaki ilişkinin gelişmesi, çalışmalara sık sık konu olmasıyla birlikte, Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü (UNDP), ülkelerdeki beşeri sermaye gelişimini gözlemlemek ve beşeri kalkınmışlığı ölçmek

amacıyla, beşeri sermayenin unsurlarına ait belirli değişkenleri kullanarak, Beşeri Kalkınma Endeksi (HDI)'ni oluşturmuştur ve bu doğrultuda çalışmalara başlamıştır. UNDP'nin bu çalışmalarında temel görüş olarak, ekonomik gelişmişliğin, kalkınmışlığın sadece büyüme hızıyla değil, bunun yanı sıra bireylerin refah düzeylerinin de kalkınmışlık göstergesi olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmesidir. Bu doğrultuda örgüt, beşeri sermayenin unsurlarına yönelik olarak; doğumda beklenen yaşam süresi, beklenen ve ortalama okullaşma yılı ve kişi başına düşen reel GSMH değişkenlerini kalkınmışlığın göstergesi olarak ele almıştır. UNDP tarafından 1990 yılından başlayarak, her yıl yayınlanan insani gelişim raporlarında, bir toplumun gerçek zenginliği olarak, insanların hoşlanacağı bir çevreye olanak sağlayan, sağlıklı ve özgün bir yaşam ortamından yararlanabilen yurttaşlar ile sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmiştir. İnsani gelişme, insanların önündeki seçeneklerin artması süreci şeklinde tanımlanabilir. İnsani gelişmişliği bu anlamda iki yönüyle ele almak gerekmektedir. Birincisi bireylerin bilgi, beceri ve sağlık gibi niteliklere sahip olması; ikincisi ise, sahip olunan bu niteliklerin kullanılabilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, her iki yönün de birbirini dengelemesi gerekmektedir. Aksi halde kullanılma olanağı olmayan bu niteliklerin, kalkınma açısından bir anlamı da olmamaktadır. Buna koşul olarak, 1990 yılından başlayarak hemen hemen her yıl yayımlanan insani gelişim raporları, beşeri sermayeye yönelik farklı konuları ele almaktadır. UNDP'ye göre; beşeri kalkınma, bireylerin imkânlarını artırma süreci olarak tanımlanmakta, uzun, sağlıklı ve kaliteli bir yaşamı, bilgi edinmeyi ve tüm bunların gerçekleştirilmesi için bireylere gerekli koşul ve kaynakların sağlanmasını içermektedir. Bunların yanı sıra insani gelişim, kültürel, politik ve ekonomik özgürlükler başta olmak üzere, insan haklarının, bireylerin daha verimli olmalarını sağlayacak koşulların artırılması gibi birçok boyutu içinde barındırmaktadır. Ancak beşeri kalkınmanın birçok sayıda göstergesinin olmasıyla birlikte ve bu göstergelerin ölçümünde yaşanan zorluklar nedeniyle örgüt, göstergelere belirli sınırlamalar getirmek zorunda kalmıştır ve bu yüzden beşeri kalkınmanın sadece üç boyutu ile ölçümlerini yapmakta ve bu doğrultuda insani gelişim dizinini kendisine referans almaktadır (Yılmaz ve Danişoğlu, 2017: 129-130).

Aşağıdaki tabloda 1980-2014 yılları arasında Türkiye'de beşeri gelişimin eğitim boyutu gösterilmiştir.

Kaynak: Zeki Yılmaz ve Faik Damıçoğlu, “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye’de Beşeri Kalkınmanın Görünümü Olarak İnsani Gelişim Endeksi”, **Dumplupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.51, Ocak-2017, s.137.

Yukarıdaki grafiğe göre Türkiye, 1980 yılında eğitim alt endeksinden almış olduğu 0,304 değeri ile seçilmiş ülkeler arasında sadece Mısır’ın önünde yer almaktadır. Bu durum 1985 ve 1990 yıllarında devam etmiştir. 1995 yılında ise Türkiye, eğitim alt endeksi açısından bütün seçilmiş ülkelerin gerisinde kalmıştır. 2005 yılından sonra Türkiye, eğitim alt endeksi değeri ile Mısır ile Çin’in önüne geçmiştir. 2011 yılından sonra ise Türkiye, söz konusu endeks değeri açısından Mısır ile Çin’e ek olarak Meksika’nın da önüne geçmiştir (Yılmaz ve Damıçoğlu, 2017: 137).

1.4. Yeni Ekonomi İle Geleneksel Ekonomilerin Karşılaştırılması

Geçmişten günümüze toplumlar ihtiyaçları doğrultusunda farklı kaynak arayışları içinde bulunmuşlar, toplum yapıları da buna göre şekillenmiştir. Tarım toplumunda yaşayan insanlar geçimini toprak ve avcılıktan sağlamış, ekonomi tarıma bağlı olarak gelişmiştir. Sanayi toplumu ise makineleşmeye bağlı üretimde önemli aşamalar kaydetmiştir. Sanayi toplumunun etkilerinden sonra yeni bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Bu yeni toplum yapısı bilgi çerçevesinde dünyayı etkisi altına alarak, insanlığa farklı bir boyut kazandırmıştır. Bilginin tükenmek bilmeyen durumu, bilgi toplumunun temel yapısını oluşturmakta, bu şekilde bilgi toplumu tüm dünya devletlerinin gelişimi açısından gözde haline gelmektedir. Bilgi toplumuna geçiş, beyin gücünün aktif kullanılmasıyla birlikte eğitime verilen önemle, teknolojik gelişmelerin aşamalarının güçlü takibiyle ve araştırma alanlarında yapılacak yeniliklerin sağlanmasıyla ulaşılabilir. Türkiye, henüz sanayileşmesini tamamlamadığından gelişmiş ülkelerin bilgi toplumu olma yolunda uyguladıkları gerekli planlamalarını ve stratejilerini yerine getirememektedir. Bilgi toplumuna erişebilmek için Türkiye’nin ulusal bir politika belirleyip uygulama aşamasına geçmesi gerekmektedir. Bu politikanın en önemli maddeleri, bilgi toplumuna yönelik teknolojik gelişmelerin etkin şekilde takibi ve kullanımı, eğitime verilen önemin artması, araştırma-geliştirmeye yeterli desteğin verilmesi olmalıdır. Günümüzde bilgi teknolojilerinin, bilgi toplumları üzerinde büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu teknolojiler toplumda yaygınlaşmaya ve kullanılmaya başladıktan sonra değişim ve dönüşüm kaçınılmaz hale gelmektedir. Eğitim politikalarının, toplumun gereksinimleri doğrultusunda uygar dünya ile her konuda rekabet edebilecek bireyler yetiştirmeye odaklanması çağımızın bir zorunludur. Bu durumda bilgi çağına uygun ve bilgi toplumuna özgü, özellikler göz önüne alınarak her vatandaşımızı 21. Yüzyıl koşullarına uygun olarak tam donanımlı biçimde yetiştirmek zorunluluğu söz konusudur (Ezer ve Kıral, 2018: 208-209).

Modern dünyaya baktığımızda hemen her alanda bilgi toplumunun getirdiği yöntem, teknoloji ve davranışların yaygınlaştığı görülmektedir. Gelişmiş ülkeler önlerine beş ve on yıllık hedefler koyarak, bütün sektörlerin, süreçlerin ve aktörlerin elektronik ortama taşınmasını gerçekleştirmek için önemli çabalar harcamaktadırlar.

E-devlet, e-belediye e-seçim, e-yurttaş, e-iş, e-ticaret, e-ofis, e-eğitim, e-yönetişim gibi birçok bilgi toplumu uygulaması her yıl giderek artmakta ve siyasetin, ekonominin, yönetimin ve kültürün temel belirleyicileri haline gelmektedir. Bilgi toplumunun olanakları sayesinde, küçük yerleşim yerlerinde üretilen yerel değerler, küresel metropollere kolaylıkla aktarılmaktadır. Bu da her anlamda büyük bir küresel etkileşim oluşturmaktadır. Bilgi toplumunda internet, en önemli teknoloji aracı olarak kabul edilmektedir. İçinde yaşadığımız çağda internet, bilginin en temel kaynağı olarak adlandırılabilir. Her toplum yapısında bilgi var olmuş, fakat kullanım yerine ve amacına göre toplumlardaki önemi belirlenmiştir. Bilgi toplumunda bilişim teknolojileri ve bedensel güç yerine beyin gücü ön plandadır. Bir toplumun bilgi ekonomisindeki yerini değerlendirebilmek için internete erişilebilirlik oranına, yetişkin bireylerin okuryazarlık seviyesine, teknoloji kullanım yoğunluğuna, erişilebilir alt yapının hangi oranda etkin olduğuna bakılmalıdır (Ezer ve Kırıl, 2018:209).

Atkeson ve Kehoe'ye göre, yeni ekonomilerin geleneksel ekonomiye göre ayırt edici özelliği, yeniliklerin çok hızlı bir biçimde bütün dünyaya yayılmasıdır. Onlara göre, geleneksel ekonomilerde kitle iletişim araçları günümüzdeki kadar yaygın olmadığı için, dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir yeniliğin, geri kalan bölgelere ulaşması oldukça uzun zaman almaktaydı. Oysa ki, enformasyon ve iletişim teknolojisinin bu kadar geliştiği çağımızda, herhangi bir yerde ortaya çıkan bir yenilik, büyük bir süratle dünyanın diğer bölgelerine yayılmaktadır. Atkeson ve Kehoe'nin kantitatif bulgularına göre, geleneksel ekonomide ortaya çıkan bir yeniliğin, bütün dünyada tanınır ve kullanılabilir hale gelmesi için yaklaşık olarak 40-45 yıl arasında değişen bir zamanın geçmesi gerekmektedir. Aynı araştırmanın bulgularına göre, yeni ekonomi koşullarında ise, ortaya çıkan bir yeniliğin, küresel ölçekte yayılması ve tamamen kullanılabilir hale gelmesi sırasında geçen süre, maksimum 25 yıl olmak üzere, 5-6 yıla kadar düşmüştür (Atkeson and Kehoe, 2001: 28-29).

Bu anlamda yeni ekonomi ile geleneksel ekonomiler arasında, bazı farklılıklar söz konusu olmaktadır. Bu farklılıklar, aşağıdaki tablo yardımıyla daha anlaşılır kılınabilir. Tablo'da ilgili konu başlıkları altında, geleneksel ve yeni ekonomilerde öne çıkan temel unsurlar gösterilmiştir. Böylece geleneksel ve yeni ekonomiler arasındaki ayrımın, daha bütüncül bir biçimde görülmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 7: Geleneksel ve Yeni Ekonomilerde Öne Çıkan Anahtar Faktörler

KONU	GELENEKSEL EKONOMİ	YENİ EKONOMİ
EKONOMİ İLE İLGİLİ ÖZELLİKLER		
Piyasalar	Durgun	Dinamik
Piyasalar	Piyasalar	Piyasalar
Organizasyon Şekli	Hiyerarşik/Bürokratik	Birbirine bağlı
ENDÜSTRİ		
Üretim	Kitle Üretimi	Esnek üretim
Büyümenin Anahtar Unsurları	Sermaye / Emek	Yenilik / Bilgi
Teknolojinin Anahtarı	Mekanikleşme	Sayısallaşma
Rekabet Avantajının Kaynağı	Ölçek ekonomilerine bağlı azalan maliyetler	Yenilik, kalite, tam zamanında üretim, maliyet düşüşleri
Yenilik ve Araştırmanın Önemi	Düşük ve orta seviyede	Yüksek seviyede
Diğer Firmalarla İlişkiler	Tek başına kazanma	Birlik ve ortaklık
İŞGÜCÜ		
Politika Hedefi	Tam istihdam	Yüksek düzeyde gerçek ücret ve gelir
Beceriler	İşe bağlı özel yetenekler	Geniş beceriler ve farklı yetenekler
Gereken Eğitim	Beceri veya derece için	Yaşam boyu öğrenme
İşgücü-Yönetim İlişkisi	Önersel	İşbirlikçi
İstihdamın Yapısı	Durgun	Risk ve fırsatla belirlenme
HÜKÜMET		
İş Dünyası-Hükümet İlişkileri	Gerekli olduğu ölçüde	Büyümeyi teşvik edici önlemler
Düzenlemeler	Kumanda ve kontrole dayalı	Piyasa koşullarına ve esnekliğe dayalı

Kaynak: Robert D. Atkinson and Randolph Court, "The New Economy Index-1998", <http://www.neweconomyindex.org/introduction.html>, Erişim Tarihi: 17.06.2008.

Tablo'da yer alan geleneksel ve yeni ekonomilerde öne çıkan anahtar faktörler çerçevesinde, yeni ekonomide piyasaların görece daha rekabetçi, dinamik, küresel ve birbirine bağlı biçimde işlediği, endüstriyel üretimin esnekleştiği ve fabrika tarzı kitlesel üretimden giderek uzaklaştığı, buluş ve bilginin daha fazla önem kazandığı, şirketler arası birleşmelerin yaygınlaştığı, işgücünün geniş yeteneklerle donatıldığı ve yaşam boyu öğrenme prensibinin öne çıktığı, hükümetlerin de her zamankinden

daha fazla ekonomik büyümeyi teşvik edici önlemler aldığı ifade edilebilir. Bu bağlamda yeni ekonomi, pek çok yönden geleneksel ekonomilerden ayrılmakta ve sosyo-ekonomik yapı, geri döndürülemez biçimde farklılaşmaktadır.

Bilgi ekonomisi ile sanayi ekonomisi arasındaki farklılıklar ise izleyen tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8: Bilgi Ekonomisinin Sanayi Ekonomisinden Farklılıkları

Unsur	Sanayi Ekonomisi	Bilgi Ekonomisi
Üretim Yapısı	Kitlesel Üretim	Esnek Üretim
Üretim ve Rekabet Alanı	Ulusal	Küresel
Öncü Endüstriler	İmalat Endüstrileri	Bilgi ve İletişim Endüstrileri
Ürün ve Teknolojilerin Ömrü	Uzun	Kısa
Başarı Ölçütü	Kar	Piyasa Değeri
Büyümenin Temel Faktörleri	Sermaye ve İşgücü	Bilgi, Yenilik, İnsan Kaynağı ve Teknoloji
Temel Teknoloji Alanları	Makineleşme ve Otomasyon	BİT, Nanoteknoloji, Bilgisayar Destekli Üretim
Organizasyonel Yapı	Hiyerarşik ve Bürokratik	Esnek, Bireysel Yetkileri Arttırılmış İstihdam Yapısı
Karşılaştırmalı Üstünlüğün Kaynağı	Ölçek Ekonomileri, Düşük Maliyet	Kapsam Ekonomileri, Yenilik, Hız ve Kalite
Rekabette Önemli Olan Unsur	Büyüklik	Hız
Piyasa Değişimleri	Yavaş	Hızlı

Kaynak: Mehmet Emin Erçakar ve Hilmi Çolakoğlu, “Bilgi Ekonomisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: BRICS Ülkeleri ve Türkiye İçin Bir Analiz”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt.17, Sayı.4, Aralık-2019, s.252.

Sanayi ekonomisindeki üretim yapısı, standart mal ve hizmetlerin üretimine odaklanmış kitlesel üretim anlayışıdır. Bilgi ekonomisine geçişle birlikte ise değişen tüketici taleplerini dikkate alan ve üretimde BİT'in kullanıldığı esnek üretim sistemi benimsenmeye başlamıştır. Benzer biçimde bilgi ekonomisine geçişle birlikte büyümenin temel unsurları sermaye ve işgücü olmaktan çıkıp bilgi, yenilik, teknoloji ve beşeri sermaye olmuştur (Erçakar ve Çolakoğlu, 2019: 252).

Beşeri sermaye, ekonomik faaliyetler yerine getirilirken, üretime katılan işgücünün sahip olduğu bilgi ve becerilerin toplamıdır. Üretim sürecine katılan bireylerin sahip olduğu nitel özellikleri vurgulayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi pozitif değer yaratan kavramlar da beşeri sermaye olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre beşeri sermaye, işgücünün tarafından içerilen tüm bilgi ve becerilerin toplamı olarak ifade edilmektedir. Beşeri sermaye, bireylerin yetenek, hüner ve bilgi yönünden yükselmesini ifade eden insan kaynaklarının geliştirilmesini, ekonomik anlamda insan sermayesi birikimini ve bu sermayenin gelişmede etkili olacak şekilde kullanımı şeklinde de açıklanmaktadır. Beşeri sermaye, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ciddi manada sıkıntısı çekilen, fakat diğer faktörlere kıyasla üzerinde yeterince durulmayan bir üretim faktörüdür. İktisadi kalkınma sürecini tamamlayamayan bu tür ülkelerde, ekonomik kalkınma önündeki en büyük engel, fiziki sermaye yetersizliğinden ziyade insan gücünün niteliksiz ve yetersiz oluşudur. Bu anlamda beşeri sermayenin, diğer üretim faktörlerinin daha verimli kullanılmasına imkân veren, mevcut insan gücünün nitelik, nicelik ve meslek bilgilerinden oluşan bir iktisadi değer olduğundan bahsedebiliriz (Yılmaz ve Danişoğlu, 2017: 124).

Aşağıdaki tabloda 1980-2014 yılları arasında Türkiye'nin beşeri kalkınma endeksi puanı, dünya sıralamasındaki yeri ve değişimi gösterilmiştir.

Tablo 9: Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Endeksi (1980-2014)

Yıllar	Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Endeksi	Beşeri Kalkınma Endeksi Hesaplanan Ülke Sayısı	Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Endeksindeki Sıralaması	Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Endeksi Sıralamasındaki Değişim
1980	0.492	104	64	*
1985	0.540	112	66	-2
1990	0.576	143	88	-22
1995	0.604	146	84	4
2000	0.653	166	86	-2
2005	0.687	181	93	-13
2010	0.738	188	77	16
2011	0.751	188	71	6
2012	0.756	188	72	-1
2013	0.759	188	72	0
2014	0.761	188	72	0

Kaynak: Zeki Yılmaz ve Faik Danişoğlu, "Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye'de Beşeri Kalkınmanın Görünümü Olarak İnsani Gelişim Endeksi", **Dumplupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.51, Ocak-2017, s.141.

Beşeri kalkınma endeksi (HDI), ülkeler arasındaki refah kriterlerinde karşılaştırma olarak kullanılmakta ve UNDP tarafından ölçülüp yayınlanmaktadır. Beşeri kalkınma endeksinin üç bileşeni sağlık, eğitim ve gelirdir. Yukarıdaki tabloya göre

Türkiye, 1980 yılında 0.492 HDI değeri ile endeksi hesaplanan 104 ülke arasında 64. sırada bulunmaktadır. 1980 yılından sonra ise endeks değeri yükselmekle birlikte (1995 yılı hariç), 2005 yılına kadar endeks değeri sıralamasında sürekli gerileme yaşamıştır. 2005 yılında Türkiye'nin HDI endeks değeri 0,687 ve sıralamadaki yeri 93 iken, 2010 yılında HDI endeks değeri 0,738'e ve sıralamadaki yeri ise 77'ye yükselmiştir. 2014 yılında ise Türkiye'nin HDI endeks değeri 0,761'e çıkarken, sıralamadaki yeri ise 188 ülke arasında 72. olmuştur (Yılmaz ve Danışoğlu, 2014: 140).

1.5. Yeni Ekonominin Doğuşuna Yol Açan Gelişmeler

Amerikan ekonomisinin 1990'lı yıllarda yaşamış olduğu yüksek ekonomik performansın nedenlerini saptayabilmek konusunda, çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Bu konuda yapılan önceki çalışmalarda, ekonomik gelişmenin kaynağı olarak, para politikasının daha iyi yönetilmesi, ekonomik şoklardaki azalmalar, envanter (stok) yöntemlerinin gelişmesi gibi konular ön plana çıkmıştır. Ancak daha sonra yapılan çalışmalar neticesinde, söz konusu ekonomik gelişmelerin asıl kaynağının, "enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler" ve buna bağlı olarak ortaya çıkan "finansal yenilikler" olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Finansal yenilikler ise, hane halklarının ve firmaların ödünç alma olanaklarını artırarak, ekonomiyi daha rekabetçi hale getirmekte ve toplam harcama ile üretim düzeyini yükseltmektedir (Dyan, Elmendorf and Sichel, 2006: 1-3).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler ve finansal yenilikler dışında, yeni ekonominin doğuşuna yol açan bir diğer önemli gelişme ise, "küreselleşme eğilimleri" olmuştur. Küreselleşme eğilimleri, dünya ekonomilerini yakınlaştırmıştır. Bu da dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan sosyal, siyasal, teknolojik veya ekonomik bir değişikliğin, kısa zamanda dünyanın geri kalan bölgelerine yayılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme eğilimlerinin, dünya ekonomilerinin yapısında köklü değişmelere yol açtığını söylemek mümkündür.

Bu bölümde, yeni ekonominin doğuşuna yol açan gelişmeler sırasıyla enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, finansal yeniliklerin ortaya çıkışı ve küreselleşme eğilimleri başlıkları altında ele alınacaktır. Ancak yeni ekonominin ortaya çıkmasında taşıdığı önem ve karşılıklı etkileşimden dolayı küreselleşme olgusu, bu bölümde kısa bir biçimde değerlendirilecek; yeni ekonomi ve küreselleşme arasındaki ilişkinin ayrıntılı biçimde ele alınması izleyen bölüme bırakılacaktır.

1.5.1. Enformasyon ve İletişim Teknolojilerindeki İlerlemeler

Konuyla ilgili bir çok uzmanında kabul ettiği gibi, yeni ekonomi temelde enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Zira, yeni ekonomide ticari, finansal ve kurumsal işlemler, enformasyon ve iletişim sektörü ürünü olan bilgisayarlar üzerinden yapılmaktadır. Yeni ekonominin ortaya çıkmasında, özellikle internet kullanımının yaygınlaşmasının çok önemli bir rolü olmuştur. İnternet kullanımının yaygınlaşması, ekonomik işlemlerin hızlanmasını ve

ucuzlamasını sağlamıştır. Böylece tüketicilerin bilgi edinme olanakları arttığından, şirketler arasındaki rekabet ve politika yapıcılar ile kamuoyu arasındaki etkileşim sanal ortama taşınmıştır. Bu da şirket organizasyonlarının yapısını, ekonomik kararların koordinasyonunu, politika formülasyonunu ve iktisadi birimler arasındaki ilişkilerin karakteristiğini değiştirmiştir (Edquist, Hakanson and Flodström, 2002: 6).

Enformasyon ve iletişim teknolojileri kavramı ile, “bilgiye erişilmesi, toplanması, düzenlenmesi, saklanması, dağıtılması ve uygulanması işlevlerinde birbirleriyle ilgili parçalar kümesinden oluşan teknolojiler (bilgisayar, veri depolama araçları, ağ ve iletişim araçları, bilgi-işlem, bilgi bankaları, yazılım geliştirme araçları vb...)” ifade edilmektedir (Ekinci, 2006: 55).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, temelde mikro elektronik, bilgisayar ve telekomünikasyon alanlarında ortaya çıkmıştır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin, somut hale geldiği yıllar ise, 1970’ler olmuştur. İletişim sektöründe fiber optik kablolar ve lazer ileticiler, ilk kez 1970 yılında kullanılmaya başlamış, 1971 yılında mikro işlemciler geliştirilmiş, 1981’de ise kişisel bilgisayarlar (PC) üretilmeye başlanmıştır (Barca ve Özcan, 2008: 1267). Ancak enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki, en büyük gelişme ise, kuşkusuz 1990’lı yıllarda internet kullanımının tüm dünyada yaygınlaşması olmuştur.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) yayınladığı, “Information Technology Outlook-2006” raporuna göre, dünyada enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan toplam harcamalar, 2000 yılında 2.259 Trilyon \$ iken, bu rakam 2005 yılında yaklaşık olarak 3 Trilyon \$’a yükselmiştir. Buna göre, dünyada enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan harcamalar, yalnızca beş yıl içinde, 800 Milyar \$ artış göstermiştir. Söz konusu veriler, tüm dünyada enformasyon ve iletişim teknolojilerinin hızla yaygınlaştığını ve bu eğilimin ileriki yıllarda da, artarak devam edeceğini göstermektedir.

Aşağıdaki tablo da, OECD ülkelerinin 2000-2005 döneminde, enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapmış oldukları harcamalara yer verilmiştir. Böylece dünyada, enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan harcamaların gelişimi, gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 10: Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinin Bilgi İşlem Teknolojileri Harcamaları (2000-2005, Cari Fiyatlarla Milyon Dolar)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ABD	932.166	876.561	892.125	933.970	1.015.555	1.093.625
Japonya	400.971	325.278	298.071	322.150	351.707	342.174
Almanya	115.090	112.311	119.823	146.274	166.235	169.830
İngiltere	116.790	111.230	118.168	135.594	157.261	161.581
Fransa	84.864	84.398	91.225	112.552	129.735	134.742
Kanada	44.382	42.774	44.896	50.767	58.242	65.699
Kore	35.006	30.894	35.852	40.547	46.751	54.443
İtalya	51.130	50.563	53.132	65.033	74.467	76.654
Avustralya	26.628	24.217	26.697	34.247	40.509	45.676
İspanya	23.102	23.729	26.691	33.383	38.857	41.614
Hollanda	25.649	26.442	28.918	34.741	38.549	39.195
Türkiye	15.808	10.731	13.723	18.343	23.651	28.517
İsviçre	19.286	18.766	20.762	24.762	26.766	27.453
İsveç	17.919	17.630	18.823	23.530	26.424	26.541
Meksika	18.268	18.247	19.489	19.891	22.683	25.364
Belçika	13.824	13.543	14.284	17.493	1.999	21.596
Avusturya	11.410	11.257	11.894	14.731	16.651	16.950
Danimarka	9.842	9.701	10.597	12.869	14.656	15.430
Norveç	9.458	9.009	10.083	11.518	13.020	15.035
Finlandiya	8.942	8.715	9.622	11.333	13.377	13.255
Polonya	7.022	7.552	8.696	9.663	10.973	12.619
Yunanistan	5.045	5.130	5.853	7.240	8.474	9.123
Çek Cum.	4.206	4.182	5.170	6.673	7.912	8.863
Portekiz	4.713	4.770	5.300	6.597	7.583	7.997
OECD Toplam	2.017.442	1.863.062	1.907.022	2.114.657	2.534.110	2.482.523
Dünya	2.259.190	2.111.861	2.183.248	2.444.703	2.755.660	2.963.532

Kaynak: OECD Information Technology Outlook, OECD Publishing, 2006, s.61'den derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere OECD ülkelerinde enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan harcamalar 2000-2005 döneminde artmıştır. OECD ülkeleri içerisinde enformasyon ve iletişim teknolojilerine en fazla harcama yapan ülkeler ise sırasıyla ABD, Japonya, Almanya, İngiltere ve Fransa olmuştur. OECD'ye üye ülkelerden birisi olan Türkiye'de de enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan harcamalar zaman içerisinde artış göstermiştir. Buna göre Türkiye'de 2000 yılında enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan harcamalar 15,808 milyon \$ iken, bu rakam 2005 yılında 28,517 milyon \$'a yükselmiştir. Söz konusu verilerden hareketle dünyada enformasyon ve iletişim teknolojilerine yönelik büyük bir talep artışının olduğunu ve bu artışın gelecekte de devam edeceğinin beklendiği ifade edilebilir.

Aşağıdaki tablo'da Güder ve Taşçı tarafından DPT, IMF ve Interpromedyaya verilerinden derlenerek Türkiye'de 2002-2006 dönemi için, GSMH'nin ve enformasyon ile iletişim teknolojileri sektörünün büyüme hızıyla, bilişim sektörünün GSMH'ye oranına yer verilmiştir. Böylece Türkiye'nin bilişim sektöründe yaşanan gelişmeler, gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 11: Türkiye'de Bilgi İşlem Teknolojileri Sektörünün Ekonomideki Yeri

	2002	2003	2004	2005	2006
GSMH Büyüme Hızı	7.9	5.9	9.9	7.6	6.0
Enformasyon ve İletişim Sektörünün Büyüme Hızı	11.6	12.9	33.2	23.0	21.0
Enformasyon ve İletişim Sektörünün GSMH'ye Oranı	5.5	4.8	5.0	5.2	6.0

Kaynak: Gökhan Güder ve Kamil Taşçı, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bilgi ve İletişim Teknolojileri-İstihdam İlişkisi", **5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 3-5 Kasım 2006, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2006, s.234.

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye'de 2002-2006 döneminde, enformasyon ve iletişim sektörlerinin büyüme hızı, GSMH'nin büyüme hızından daha yüksek olmuştur. Diğer bir ifadeyle, söz konusu dönemde, Türkiye'de enformasyon ve iletişim sektörü çok hızlı bir şekilde gelişmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de 2002-2006 döneminde, enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünleri üretiminde çok hızlı bir artış yaşandığı ifade edilebilir. Yine, Türkiye ekonomisinde, 2002-2006 döneminde, enformasyon ve iletişim sektörünün, GSMH içindeki payında da yükselme kaydedilmiştir. 2002 yılında enformasyon ve iletişim sektörünün GSMH içindeki payı % 5.5 iken, bu oran 2006 yılı sonunda % 6'ya yükselmiştir. Bu durum ise, Türkiye'de, bilişim sektörü yatırımlarının, ekonomiye katkısının zaman içerisinde yükseldiğini göstermektedir.

Yukarıdaki tablodaki verilerden hareketle, günümüzde enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, ekonomik ağırlığı ve öneminin gittikçe arttığı söylenebilir. Bu ise, hangi sektörlerin enformasyon ve iletişim sektörlerine dahil edileceği sorununu gündeme getirmiştir. Çünkü, bu sorunun çözülmemesi durumunda, bilişim sektörü yatırımlarının, ekonomik etkilerinin de doğru bir şekilde saptanması güçleşecektir. Enformasyon ve iletişim sektörü ürünlerinin ve endüstrilerinin saptanması konusunda, OECD ve ABD Ticaret Bakanlığı (U.S. Department of Commerce) tarafından bir takım çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalarda ulaşılan bulgular, aşağıdaki iki tablo'da özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 12: Enformasyon ve İletişim Sektörü Ürünleri ve İlgili Hizmetler (OECD'nin Sınıflandırması)

Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Temel Ürünleri	Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Ürünleri ile İlgili Hizmetler
Firmalarda kullanılan bilgi işlem ve hesap makineleri	Makine ve ekipmanların toptan satışı ve tedariki
İzole edilmiş metal ve kablo ürünleri	Bilgisayar dahil, işyeri makine ve bilgi işlem ekipmanlarının kiralanması
Elektronik subap ve tüp mamüller ile diğer elektronik parçalar	Telekomünikasyon
Televizyon ve radyo vericileri ile ilgili ürünler, telefon ve telgraf hat cihazları	Bilgisayar ile ilgili hizmetler
Televizyon ve radyo alıcıları mamülleri, ses ve video kayıt cihazları, teksir cihazları ve yardımcı ürünler	
Endüstriyel süreç araçları dışında ölçme, kontrol, test, rota saptama vb. amaçlarla kullanılan araç ve cihazlar ile ilgili mamüller	
Endüstriyel süreç kontrol araçları ile ilgili mamuller	

Kaynak: Dirk Plat, Frank Lee and Bart van Ark, "Production and Use of ICT: A Sectoral Perspective on Productivity Growth in the OECD Area", **OECD Economic Studies**, No:35, 2002/2, s. 50.

OECD'nin yapmış olduğu sınıflandırmaya göre, enformasyon ve iletişim sektörü ürünleri, bürolarda kullanılan en basit düzeydeki hesap makinelerinden, en karmaşık düzeydeki endüstriyel süreç kontrol araçlarına kadar değişmektedir. Yine yukarıdaki Tablo'dan anlaşılacağı üzere OECD, makine ve ekipmanların satışı ve tedarikini, bilgisayarlar ile diğer enformasyon ve iletişim ekipmanlarının kiralanmasını, telekomünikasyon hizmetlerini, enformasyon ve iletişim sektörü ürünleri ile ilgili hizmetler arasında saymaktadır.

Enformasyon ve iletişim endüstrilerinin sınıflandırılması konusunda, ABD Ticaret Bakanlığı'nın yapmış olduğu çalışmaların sonuçları ise aşağıdaki tablo'da gösterilmiştir.

Tablo 13: Enformasyon Endüstrilerinin Sınıflandırılması

ENFORMASYON TEKNOLOJİSİ ÜRETEN ENDÜSTRİLER	
DONANIM ENDÜSTRİLERİ	YAZILIM-HİZMET ENDÜSTRİLERİ
Bilgisayar ve Donanımı	Bilgisayar Programlama Hizmeti
Bilgisayar ve Donanımı Toptan Ticareti	Hazır Yazılım
Bilgisayar ve Donanımı Perakende Ticareti	Yazılım Toptan Ticareti
Hesap ve Ofis Cihazları	Yazılım Perakende Ticareti
Manyetik ve Optik Kayıt Cihazları	Bilgisayar Bütünleşik Sistem Dizaynı
Elektron Tüpleri	Bilgi İşleme, Veri Hazırlama
Baskılı Devre Kartları	Bilgisayar Servis Yönetimi
Yarı İletkenler	Bilgi Kurtarma Hizmeti
Pasif Elektronik Bileşenler	Bilgisayar Kiralama Hizmeti
Endüstriyel Ölçüm Cihazları	Bilgisayar Tamiri
Elektrik Ölçüm Cihazları	Bilgisayarlarla İlgili Hizmetler
İLETİŞİM CİHAZLARI ÜRETİM ENDÜSTRİLERİ	İLETİŞİM HİZMETİ ÜRETİM ENDÜSTRİLERİ
Ev, Ses ve Video Cihazları	Telefon ve Telgraf Hizmeti
Telefon ve Telgraf Cihazları	Kablolu TV ve Diğer TV Hizmetleri
Radyo, TV İletişim Cihazları	

Kaynak: U.S. Department of Commerce, *Digital Economy-2002*, <https://www.esa.doc.gov/reports/DE2002r1.pdf>, Erişim Tarihi: 01/09/2008, s.24.

Yukarıdaki tablo çerçevesinde ABD Ticaret Bakanlığı'nın enformasyon ve iletişim endüstrilerini donanım endüstrileri, yazılım/hizmet endüstrileri, iletişim cihazları üretim endüstrileri ve iletişim hizmeti üretim endüstrileri olmak üzere dört ana grupta sınıflandırıldığı görülmektedir. Söz konusu dört ana kategoriden ise en kapsamlı olanlarının donanım ve yazılım endüstrileri olduğu anlaşılmaktadır. İletişim cihazları ve iletişim hizmeti üretim endüstrileri ise enformasyon ve iletişim endüstrileri sınıflandırılmasına girmesine rağmen donanım ve yazılım endüstrilerine göre daha dar kapsamlı sektörlerdir.

Bilgi işlem teknolojilerinin geliştirilmesi, ülkelerin Ar-Ge alanına yaptıkları yatırımların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu konuda en önemli olgulardan birisi de ülkelerin sahip oldukları patent sayılarıdır. Çünkü bir ülke Ar-Ge'ye ne kadar önem verirse, başvurduğu ve aldığı patent sayıları da o kadar artmaktadır. Ülkeler özellikle de teknolojik alanlarda ne kadar çok patent alabilirse, kendi ulusal ekonomileri için o kadar pozitif bir gelişmeden bahsedilebilir.

Dolayısıyla ülkelerin yeni ekonomideki düzeylerini belirleyebilmek için gösterge olarak kullanılabilir bir diğer unsur da patent sayılarıdır. Patent, genel olarak buluş sahibinin icat ettiği ürününü belirli bir süre üretme, kullanma, satma veya ithal etme hakkını kendi mülkiyetinde bulundurma izni olarak tanımlanmaktadır. Patent hakkının teknoloji transferi ve dış ticaret üzerine çok önemli etkileri bulunmaktadır. Bu anlamda inovasyon çıktısının en yaygın kullanılan ölçüsünün patentler olduğu söylenebilir. Patent sayıları, Ar-Ge gibi bir ülkenin teknoloji yeteneğini gösteren yeni ekonomi göstergeleri arasında yer almaktadır. Fakat bu iki gösterge arasında tenel bir farklılık bulunmaktadır. Şöyle ki Ar-Ge bir girdi göstergesi iken patent ise bir çıktı göstergesidir. Teknolojik yenilik amacıyla yapılan Ar-Ge'nin başarısı ilk etapta belirlenemez. Çünkü Ar-Ge, teknolojik yeniliğin çıktı göstergesi değildir. Teknolojik yeniliği gerçekleştirmek için yapılacak Ar-Ge harcamalarının başarısız olabileme olasılığı da vardır. Sadece başarılı olan Ar-Ge projelerinin patent alma şansı olmasından ötürü patentlere çıktı gösterge denilebilir (Yücel, 2018: 36).

İzleyen tabloda Türkiye'de 2010-2017 yılları arasında yerli ve yabancı patent başvuru sayıları ve artış oranları gösterilmiştir.

Tablo 14: Yerli ve Yabancı Patent Başvuruları ve Artış Oranları (2010-2017)

Yıl	Yerli		Yabancı		Genel	Genel
	Patent Başvuru Sayısı	Artış Oranı	Patent Başvuru Sayısı	Artış Oranı	Toplam	Artış Oranı
2010	3250	25,58%	5093	9,46%	8343	15,22%
2011	4087	25,75%	6154	20,83%	10241	22,75%
2012	4543	11,16%	7056	14,66%	11599	13,26%
2013	4528	-0,33%	7527	6,68%	12055	3,93%
2014	4861	7,35%	7514	-0,17%	12375	2,65%
2015	5512	13,39%	8446	12,40%	13958	12,79%
2016	6445	16,93%	10333	22,34%	16778	20,20%
2017	8625	33,82%	10658	3,15%	19283	14,93%

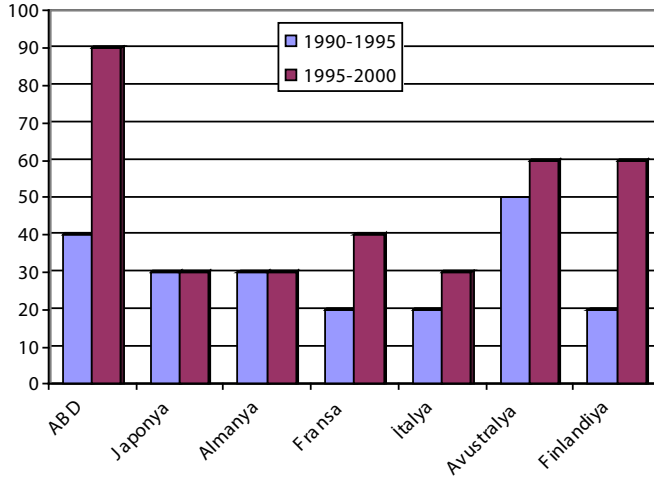
Kaynak: TÜİK, 2018.

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye'de 2010-2017 döneminde hem yerli hem de yabancı patent başvuruları artış göstermiştir. Söz konusu dönemde yerli patent başvurularının azaldığı tek dönem -%0,33 ile 2013 yılı olurken, yabancı patent başvurularının düştüğü tek dönem ise -%0,17 ile 2014 yılı olmuştur. Yerli patent başvurusu sayısı en fazla 8 bin 625 toplam sayısı ile 2017 yılında gerçekleşmiştir. Aynı zamanda 2017 yılı oran olarak da yerli patent başvurularının en fazla gözlendiği dönem olmuştur. 2017 yılında yerli patent başvurularında %33,82'lik bir artış yaşanmıştır.

Ancak yerli patent başvuru sayılarında gözlenen tüm bu iyileşmelere rağmen ne yazık ki 2010-2017 döneminde patent başvuru sayılarında yabancıların egemen olduğu görülmektedir. 2010 yılında 8 bin 343 olan yabancı patent başvuru sayısı, 2017 yılında 19 bin 283'e kadar yükselmiştir. Türkiye'de 2010-2017 döneminde yerli patent başvuru sayıları önemli bir artış göstermiş olsa bile henüz arzulanan sayıların çok uzağında olduğumuz söylenebilir. Bu sebeple yerli patent başvurularının artırılabilmesi için Ar-Ge yatırımı yapan kamu kesimi, özel kesim ve üniversiteler ile diğer ilgili kuruluşlara devletçe her türlü desteğin ve sübvansiyonun alabildiğine verilmesi gerekmektedir. Bunun için de gerekirse cari harcamalar ile transfer harcamalarından tasarruf yapılarak, milli bütçeden Ar-Ge alanına daha fazla pay ayrılmalıdır.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin, yeni ekonominin gelişiminde oynadığı rolün daha iyi anlaşılabilmesi için, seçilmiş yedi ülkede GSYİH büyümesine yapmış olduğu katkılar, 1990-1995 ve 1995-2000 alt dönemleri açısından izleyen grafikte değerlendirilmiştir.

Grafik 7: Enformasyon ve İletişim Sektörü Yatırımlarının GSYİH Büyümesine Katkısı (%)

Kaynak: OECD, "The New Economy: Beyond the Hype", **Final Report on the OECD Growth Project**, Paris, 2001, s.20'den derlenmiştir.

Yukarıdaki grafiğe göre bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, ülkelerin GSYİH büyümesine en fazla katkı sağladığı dönem, 1995-2000 alt dönemi olmuştur. ABD'de enformasyon ve iletişim yatırımlarının GSYİH büyümesine katkısı 1990-1995 döneminde % 40 olarak kılırken, bu oran 1995-2000 döneminde %90'lara ulaşmış-

tır. Fransa, İtalya, Avustralya ve Finlandiya'da da enformasyon ve iletişim sektörü yatırımlarının GSYİH büyüme oranlarına katkısı 1995-2000 döneminde görece artış göstermiştir. Enformasyon ve iletişim sektörü yatırımlarının GSYİH büyümesine katkısı 1990-1995 ve 1995-2000 dönemlerinde yalnızca Japonya ve Almanya'da aynı düzeyde kalmıştır. Dolayısıyla enformasyon ve iletişim sektörü yatırımlarının, ülkelerin GSYİH büyüme oranları üzerinde oldukça etkili bir faktör olduğu söylenebilir. Öte yandan söz konusu sektörlerin, yatırımlarındaki artış oranları ile GSYİH büyüme oranları arasında da doğru yönlü bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, geleneksel ekonomik yapının, bilgi ve yenilik temelli "yeni ekonomiye" dönüşmesine neden olmaktadır. Bu gelişmelerin temelinde ise internet kullanımının hızla yaygınlaşması yatmaktadır. İnternet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte geleneksel sosyo-ekonomik yapı, bilgi toplumuna dönüşmekte ve buna bağlı olarak bilgi, en önemli üretim faktörü haline gelmektedir. Bilginin üretim sürecinde kullanıldıkça marjinal ürün değerinin azalmayıp tersine artış göstermesi ise sahip olduğu en önemli avantajdır. Bu sayede yeni ekonomide bilgiler çok hızlı bir şekilde tüm topluma yayılmaktadır (Oktar ve Özkök, 2004: 36).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin arkasında yatan en önemli neden ise ülkelerin milli gelirlerinden araştırma geliştirme faaliyetlerine ayırdıkları payların zaman içerisinde sürekli artış göstermesidir. Zira enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler yenilik yapmaya bağlıdır. Bir yeniliğin ortaya çıkması ise uzun süreler alan ve oldukça pahalı olan araştırma geliştirme faaliyetlerinin bir sonucudur. Gelişmiş ülkelerin 1990'lı yıllarda milli gelirlerinden araştırma geliştirme (ar-ge) faaliyetlerine ayırdıkları payların yükselmesi, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesine aracılık etmiştir.

İzleyen tabloda Türkiye'de 2006-2015 yılları arasında TZE (Tam Zaman Eş Değer) Ar-Ge Personeli, TZE Araştırmacısı, 10.000 kişi başına düşen Ar-Ge personeli ve 10.000 kişi başına düşen araştırmacı sayıları gösterilmiştir.

Tablo 15: Türkiye'nin Bilim ve Teknolojide İnsan Kaynağı

Yıllar	TZE ² -AR-GE Personeli	TZE Araştırmacı	10.000 Çalışan Kişi Başına Düşen AR-GE Personeli	10.000 Çalışan Kişi Başına Düşen Araştırmacı
2006	54.000	43.000	27	21
2007	63.000	50.000	31	24
2008	67.000	53.000	32	25
2009	74.000	58.000	35	27
2010	82.000	64.000	36	28
2011	93.000	72.000	40	31
2012	105.000	82.000	44	34
2013	113.000	89.000	46	36
2014	115.000	90.000	45	35
2015	122.000	95.000	46	36

Kaynak: Gökçen Sayar Özkan ve Erdal Alancıoğlu, “Bilgi Ekonomisi İndeksi Performans Göstergelerinin Türkiye Açısından Ar-Ge Harcamaları Analizi”, **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD) ASSAM International Refereed Journal**, Cilt.4, Sayı.8, 2017,.s.7.

Yukarıdaki tablodaki bilgilere göre Türkiye’de 2006 yılında 54.000 kişi olan Tam Zaman Eşdeğer (TZE) AR-GE personeli sayısı 2015 yılında 122.000 olmuştur. Aynı yıllar arasında TZE Araştırmacı sayısı 43.000 kişiden 95.000 kişiye yükselmiştir. 2006 yılında 10.000 çalışan kişi başına düşen Ar-Ge personeli sayısı 27 iken 2015 yılında 46’ya çıkmıştır. 2006 yılında 10.000 çalışan kişi başına düşen araştırmacı sayısı 21 iken 2015 yılında 36’ya yükselmiştir.

Aşağıdaki tablo’da ABD, Japonya ve Avrupa Birliği’ne üye veya aday ülke konumundaki bazı ülkelerin, 1995-2005 dönemleri arasında araştırma geliştirme harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) içindeki payları gösterilmiştir. Tablo’daki veriler incelendiğinde tüm dünyada araştırma geliştirme harcamalarının, ülkelerin gayri safi yurt içi hasılları içerisindeki paylarının 1995-2005 döneminde arttığı görülecektir.

Tablo 16: Seçilmiş Ülkelerin Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Paylarının Nispi Gelişimi (1995-2005)

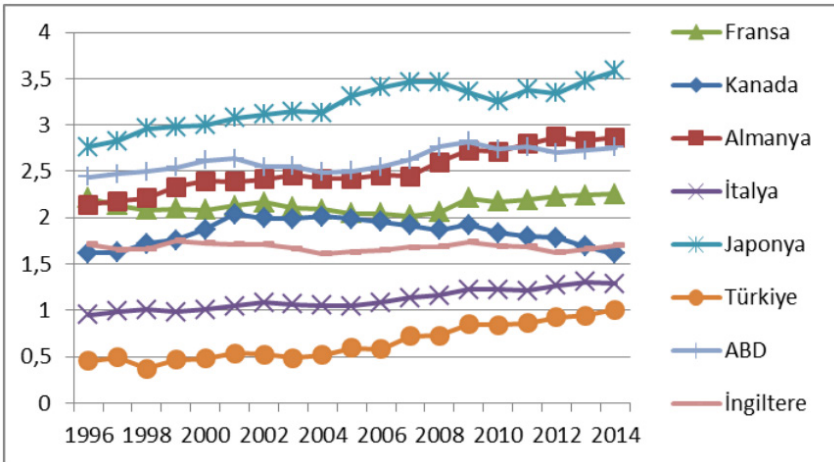
ÜLKELER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ABD	2.49	2.53	2.56	2.61	2.65	2.73	2.74	2.64	2.67	2.67	-
<i>Almanya</i>	2.19	2.19	2.24	2.27	2.40	2.45	2.46	2.29	2.52	2.50	2.51
<i>Avusturya</i>	1.54	1.59	1.69	1.77	1.88	1.91	2.04	2.12	2.21	2.23	2.36
<i>Belçika</i>	1.67	1.77	1.83	1.86	1.94	1.97	2.08	1.94	1.89	1.85	1.82
<i>Bulgaristan</i>	0.62	0.52	0.51	0.57	0.57	0.52	0.47	0.49	0.50	0.51	0.50
<i>Çek Cum.</i>	0.95	0.97	1.08	1.15	1.14	1.21	1.20	1.20	1.25	1.26	1.42
<i>Danimarka</i>	1.82	1.84	1.92	2.04	2.18	2.24	2.39	2.51	2.56	2.48	2.44
<i>Finlandiya</i>	2.26	2.52	2.70	2.86	3.16	3.34	3.30	3.36	3.43	3.46	3.48
<i>Fransa</i>	2.29	2.27	2.19	2.14	2.16	2.15	2.20	2.23	2.17	2.14	2.13
<i>Hollanda</i>	1.97	1.98	1.99	1.90	1.96	1.82	1.80	1.72	1.76	1.78	-
<i>İngiltere</i>	1.95	1.87	1.81	1.80	1.87	1.86	1.83	1.83	1.79	1.73	-
<i>İspanya</i>	0.79	0.81	0.80	0.87	0.86	0.91	0.91	0.99	1.05	1.06	1.12
<i>İsveç</i>	3.32	-	3.51	3.59	3.62	-	4.25	-	3.95	-	3.86
<i>İtalya</i>	0.97	0.99	1.03	1.05	1.02	1.05	1.09	1.13	1.11	1.10	-
<i>Japonya</i>	2.92	2.82	2.89	3.02	3.04	3.05	3.13	3.18	3.20	-	-
<i>Norveç</i>	1.70	-	1.64	-	1.65	-	1.60	1.67	1.73	1.62	1.51
<i>Polonya</i>	0.63	0.65	0.65	0.67	0.69	0.64	0.62	0.56	0.54	0.56	0.57
<i>Portekiz</i>	0.54	0.57	0.59	0.65	0.71	0.76	0.80	0.76	0.74	0.77	0.81
<i>Romanya</i>	-	-	-	0.49	0.40	0.37	0.39	0.38	0.39	0.39	-
<i>Türkiye</i>	0.38	0.45	0.49	0.50	0.63	0.64	0.72	0.67	0.61	0.67	0.67
<i>Yunanistan</i>	0.49	-	0.51	-	0.67	-	0.64	-	0.63	0.61	0.61
AB (15 Ülke)	1.85	1.81	1.84	1.85	1.90	1.92	1.94	1.95	1.93	1.91	1.91
AB (25 Ülke)	1.82	1.77	1.80	1.80	1.86	1.87	1.88	1.89	1.88	1.85	1.85
AB (27 Ülke)	-	-	-	1.80	1.85	1.86	1.88	1.88	1.87	1.84	1.84

Kaynak: Adem Kalça ve Yeşim Atasoy, "Ekonomik Büyüme Aracı Olarak Bilgi Yayılımları ve İnovasyon", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008, s.120.'den derlenmiştir.

Yukarıda yer alan tablo'daki verilerden, araştırma geliştirme faaliyetlerine en fazla pay ayıran ülkelerin sırasıyla İsveç (% 3.86), Finlandiya (% 3.48), Japonya (%3.20) ve ABD (% 2.67) olduğu anlaşılmaktadır. İsveç ve Finlandiya'nın cep telefonu, Japonya'nın elektronik ve ABD'nin de bilgisayar teknolojilerinde en ileri ülkeler olduğu dikkate alındığında bu sonucun sürpriz olmadığı ortaya çıkmaktadır. Araştırma geliştirme faaliyetlerine en yüksek pay ayıran ülkeler, aynı zamanda enformasyon ve iletişim teknolojilerinde de en fazla ilerlemiş olan ülkelerdir. Bu bağlamda araştırma geliştirme faaliyetlerine milli gelirden ayrılan paylar ile enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler arasında doğru yönlü bir korelasyon ilişkisinden söz etmek mümkündür. 1990'ların enformasyon ve iletişim teknolojilerinde büyük ilerlemelerin yaşandığı yıllar olması, aynı dönemlerde araştırma geliştirme faaliyetlerine yapılan harcamaların artış göstermesi ile açıklanmaktadır. Konuya Türkiye açısından bakıldığında ise Türkiye'de de 1995-2005 döneminde araştırma geliştirme harcamalarına milli gelirden ayrılan payın yükseldiği gözlenmektedir. Türkiye'de 1995 yılında milli gelirin %0,38'i araştırma geliştirme faaliyetleri için kullanılırken, bu oran 2005 yılında %0,67'ye yükselmiştir. Ancak söz konusu artışa rağmen Türkiye'nin milli gelirden araştırma geliştirme faaliyetlerine ayırmış olduğu pay, Avrupa Birliği'ne üye 27 ülkenin ortalamasının oldukça altındadır. Çünkü 27 Avrupa Birliği üyesi ülkenin 2005 yılı itibariyle milli gelirlerinden araştırma geliştirme faaliyetlerine ayırdıkları pay %1,84'tür. Avrupa Birliği'ne üye olmak ve yeni ekonominin gerektirdiği dinamik rekabet koşullarına ayak uydurmak isteyen Türkiye'nin yeni teknolojiler üretme hızını artırmasının zorunlu olduğunu ifade edilebilir. Bunun için ise Türkiye'nin milli gelirinden araştırma geliştirme faaliyetlerine ayrılan payların yükseltilmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki grafikte G-7 ülkeleri ve Türkiye'de 1996-2014 döneminde yapılan Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ye oranı gösterilmiştir.

Grafik 8: G-7 Ülkeleri ve Türkiye'de Ar-Ge Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (1996-2014)

Kaynak: Muhyettin Erdemli ve Hüseyin Çelik, “Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye ve G7 Ülkeleri İçin Bir Uygulama”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.7, Sayı.13, Haziran-2017, s.124.

Yukarıdaki grafiğe göre Ar-Ge harcamalarının GSYİH'a oranı bakımından ilk üç sırayı Japonya, Almanya ve ABD almaktadır. Türkiye ise Ar-Ge harcamalarının GSYİH'a oranı açısından 1996-2014 yılları arasında G-7 ülkelerinin oldukça altında kalmıştır. Fakat Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki oranı artış trendindedir. Ülkemizde Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki oranı 1996 yılında %0,5 civarında iken 2014 yılında %1'e yükselmiştir.

İzleyen tabloda ise 2013 yılına ilişkin olarak Türkiye ve seçilmiş bazı ülkelerdeki Ar-Ge yoğunluklarına yer verilmiştir.

Tablo 17: Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde AR-GE Yoğunluğu (2013)

Ülkeler	Ar&Ge Harcamaları (Milyon EURO)			Ar&Ge Yoğunluğu (Ar&Ge Harcamalarının GSYH'nın Yüzdesi) (%)
	2007	2011	2007-2011 Ortalama Büyüme Oranı (%)	
ABD	268098	287909	3.8	2.87
Almanya	61543	63692	4.1	2.84
Fransa	39369	44922	2.0	2.25
Güney Kore	27777	28629	9.0	4.00
Norveç	4665	5928	3.7	1.70
İspanya	13342	14184	4.0	1.33
İtalya	16831	19786	2.5	1.25
Japonya	118295	121357	-1.0	3.36
Türkiye	3410	4642	11.0	0.84
İsveç	11986	13078	1.8	3.37

Kaynak: Fahriya Gözgülü, “İnovasyon Temelli Bilgi Ekonomisinin Can Damarı: Yaşam Boyu Öğrenme”, **Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)**, Cilt.2, Sayı.2, 2018, s.102.

ABD, 2011 yılı verilerine göre, 287 milyar Euro ile Ar-Ge harcamalarında dünya birincisi konumundadır. 121 milyar Euro ile Japonya, ABD'yi takip etmektedir. Almanya 63 milyar Euro, Fransa 44 milyar Euro Ar-Ge harcaması yapmıştır. Türkiye, 4 milyar Euro ile ABD, Almanya, Fransa, Japonya ve seçilen diğer ülkelerin kat kat gerisinde bir Ar-Ge harcaması yapmaktadır. Ar-Ge harcamaları, GSYİH'in yüzdesi (Ar-Ge harcamalarının yoğunluğu) olarak incelendiğinde %4 ile Güney Kore'nin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. %3,37 ile İsveç ikinci sırada ve %3,36 ile Japonya üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye, Ar-Ge harcamalarının yoğunluğu açısından ise %84'lük bir orana sahiptir. Türkiye, Ar-Ge harcamalarının yoğunluğu açısından görece çok düşük bir orana sahiptir. Türkiye, maalesef karşılaştırmak amacıyla seçilen ülkelerin kat kat gerisinde bir Ar-Ge harcaması yapmaktadır (Gözgülü, 2018: 102).

Ar-Ge faaliyetleri konusunda ülkeler arasındaki mukayeselerde bakılan ve önem verilen bir başka göstergede Ar-Ge personeli sayısıdır. Aşağıdaki tabloda Türkiye ve seçilmiş bazı ülkelerde 2011 yılı itibarıyla Ar-Ge personeli sayılarına yer verilmiştir.

Tablo 18: Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde AR-GE Personeli Sayıları (2011)

Ülkeler	Tam Zamanlı Çalışan Ar&Ge Personel Sayısı	Ar&Ge Personelinin Tüm Sektörlerde Çalışanların Yüzdesi	Ar&Ge Personelinin Yıllık Büyüme Oranı (2005–2011) (%)
AB	2 600 114	1.7	3
Almanya	562 600	2.0	3
Fransa	392 875	2.0	2.5
Güney Kore	335 228	1.9	9
Norveç	37 120	2.6	3.5
İspanya	215 079	1.8	3.4
İtalya	231 914	1.6	4.9
Japonya	878 418	1.8	-0.4
Türkiye	81 792	0.7	11
İsveç	74 678	2.6	-0.5

Kaynak: Fahriya Gözğü, “İnovasyon Temelli Bilgi Ekonomisinin Can Damarı: Yaşam Boyu Öğrenme”, Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi), Cilt.2, Sayı.2, 2018, s.103.

Ar-Ge personelinin tüm sektörlerde çalışanların yüzdesi, 2011 yılı itibariyle Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde ortalama olarak %1,7 iken, Norveç ve İsveç'te %2,6, Almanya'da ve Fransa'da %2, Güney Kore'de %1,9, İtalya'da %1,6, Japonya ve İspanya'da %1,8, Türkiye'de %0,7'dir. Ar-Ge personelinin 2005–2011 yılları arasındaki büyüme oranlarına bakıldığında ise; Avrupa Birliği'nde bu oranın %3 iken, Güney Kore'de %9, Norveç'te %3,5, Almanya'da %3, Fransa'da %2,5, İspanya'da %3,4, İtalya'da %4,9, İsveç'te %0,5 olduğu gözlenmektedir. Japonya da ise bu yıllar arasında Ar-Ge personeli %0,4 azalmıştır. Türkiye'de ise Ar-Ge personelinin yıllık büyüme oranı %11'dir (Gözğü, 2018: 103).

Türkiye'nin 2010-2016 dönemindeki Araştırma Geliştirme göstergelerine izleyen tabloda yer verilmiştir.

Tablo 19: Türkiye'nin Araştırma Geliştirme Göstergeleri (2010-2016)

Ar-Ge Göstergeleri	Yıllar						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gayrisafi yurtiçi Ar-Ge harcaması / GSYİH (%)	0,80	0,80	0,83	0,82	0,86	0,88	0,94
Toplam Ar-Ge harcaması (TL)	9 267 589 617	11 154 149 797	13 062 263 394	14 807 321 926	17 598 117 442	20 615 247 954	24 641 251 935
Özel Sektör	3 942 908 434	4 817 272 485	5 891 214 749	7 031 518 974	8 760 019 770	10 308 737 689	13 359 011 600
Devlet	1 060 683 036	1 263 503 530	1 436 923 417	1 543 493 558	1 705 399 800	2 130 766 481	2 338 372 843
Yükseköğretim	4 263 998 147	5 073 373 782	5 734 125 228	6 232 309 394	7 132 697 872	8 175 743 784	8 943 867 493
Ar-Ge Personel Sayısı (Savı)	147 417	164 287	184 301	196 321	213 686	224 284	242 213
Özel Sektör	45 922	55 023	61 378	69 018	73 737	77 551	83 873
Devlet	13 598	14 076	14 445	13 894	13 903	14 217	13 372
Yükseköğretim	87 897	95 188	108 478	113 409	126 046	132 516	144 968
Ar-Ge Araştırmacı Sayısı (Savı)	81 792	92 801	105 122	112 969	115 444	122 288	136 953
Özel Sektör	37 522	45 408	52 233	58 391	61 945	66 667	72 579
Devlet	11 357	11 749	12 088	12 004	12 230	12 328	11 799
Yükseköğretim	32 913	35 644	40 801	42 574	41 269	43 293	52 576

Kaynak: TÜİK, 2018.

Yukarıdaki tabloya göre; Türkiye'de 2010 yılında %0,80 olan Ar-Ge harcaması/GSYİH oranı 2016 yılında %0,94'e yükselmiştir. Toplam Ar-Ge harcaması 2010 yılında 9,267,589,617 TL iken 2016 yılında 24,641,251,935 TL'ye yükselmiştir. 2010 yılında 147,417 olan Ar-Ge personel sayısı, 2016 yılında 242,213 kişiye yükselmiştir. Ar-Ge araştırmacı sayısı ise 2010 yılında 81,792 kişi iken 2016 yılına gelindiğinde 136,953 kişiye yükselmiştir. 2010-2016 döneminde en yüksek Ar-Ge harcamasını özel sektör yaparken, en çok Ar-Ge personeli Yükseköğretim kurumlarında istihdam edilmiştir. Ar-Ge araştırmacı sayısında ise ilk sırayı özel kesim almıştır.

İzleyen tabloda Türkiye'de 2003-2015 döneminde yapılmış bilimsel yayın sayısı ve milyon kişi başına düşen bilimsel yayın sayısı gösterilmiştir.

Tablo 20: Türkiye'deki Toplam ve Milyon Kişi Başına Düşen Bilimsel Yayın Sayısı (2003-2015)

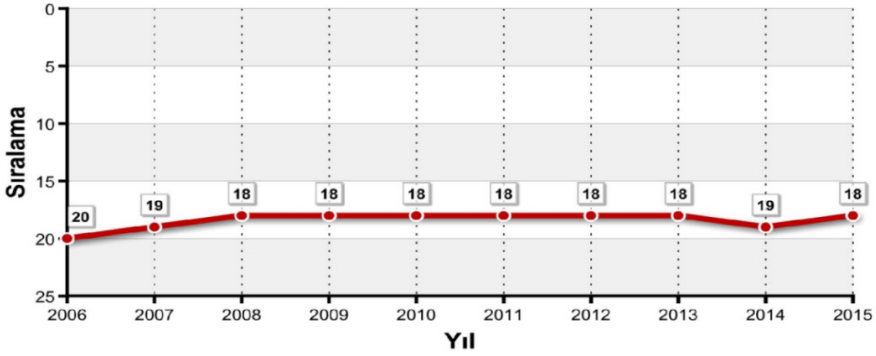
Yıl	Bilimsel Yayın Sayısı	Milyon Kişi Başına Düşen Bilimsel Yayın Sayısı
2003	10.704	160
2004	13.354	197
2005	14.365	209
2006	15.344	221
2007	18.283	259
2008	19.794	277
2009	22.318	308
2010	23.624	320
2011	24.488	328
2012	26.031	344
2013	27.157	354
2014	27.888	359
2015	29.319	372

Kaynak: Gökçen Sayar Özkan ve Erdal Alancıoğlu, “Bilgi Ekonomisi İndeksi Performans Göstergelerinin Türkiye Açısından Ar-Ge Harcamaları Analizi”, **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD) ASSAM International Refereed Journal**, Cilt.4, Sayı.8, 2017,.s.8.

Bilimsel çalışmalar ile yeni bilgilerin üretilmesi, kullanılması ve dağıtılması arasında güçlü bir pozitif korelasyon bulunmaktadır. Dolayısıyla bir ülkede nitelikli bilimsel yayın sayısının artması, Ar-Ge ve teknolojik yenilikler başta olmak üzere pek çok alanda ilerlemeler gözlenmesine yol açmaktadır. Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de 2003 yılında bilimsel yayın sayısı 10,704 iken 2015 yılında 29,319’a yükselmiştir. 2003 yılında milyon kişi başına düşen bilimsel yayın sayısı 160 iken, 2015 yılında ise 372 olmuştur.

İzleyen grafikte ise 2006-2015 yılları arasında bilimsel yayın bakımından Türkiye’nin dünya sıralamasındaki yeri gösterilmiştir.

Grafik 9: Bilimsel Yayın Bakımından Türkiye'nin Dünya Sıralamasındaki Yeri (2006-2015)

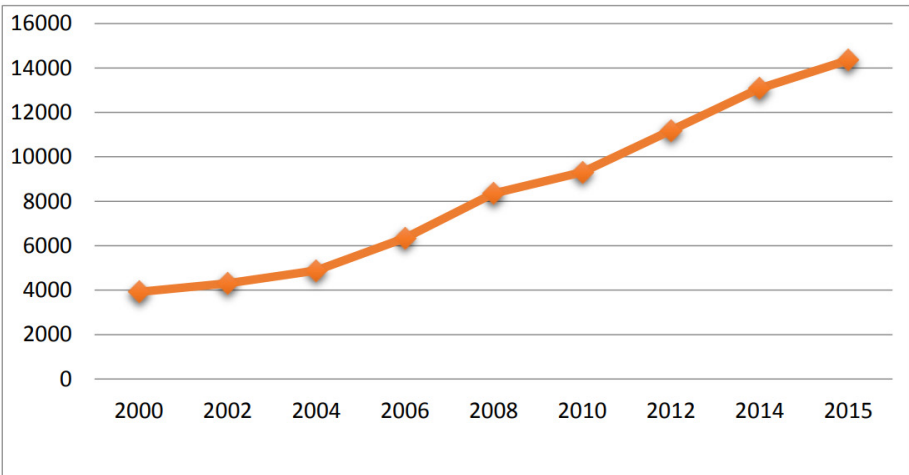

Kaynak: Gökçen Sayar Özkan ve Erdal Alancioğlu, “Bilgi Ekonomisi İndeksi Performans Göstergelerinin Türkiye Açısından Ar-Ge Harcamaları Analizi”, **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD) ASSAM International Refereed Journal**, Cilt.4, Sayı.8, 2017,.s.8.

Yukarıdaki grafiğe göre 2006 yılında dünyada bilimsel yayın sayısı bakımında 20. Sırada olan Türkiye, 2015 yılında 18. sıraya yükselmiştir. Bu durum olumlu olmakla birlikte henüz arzulanan seviyenin altındadır.

Aşağıdaki grafikte Türkiye'deki Ar-Ge harcamalarının 2000-2015 dönemindeki gelişimi milyon \$ cinsinden gösterilmiştir.

Grafik 10: Türkiye'deki Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi (Milyon \$, 2000-2015)

Kaynak: Güler Gelgeç ve Selim Adem Hatırlı, “Bilgi Ekonomisi ve Büyüme Arasındaki

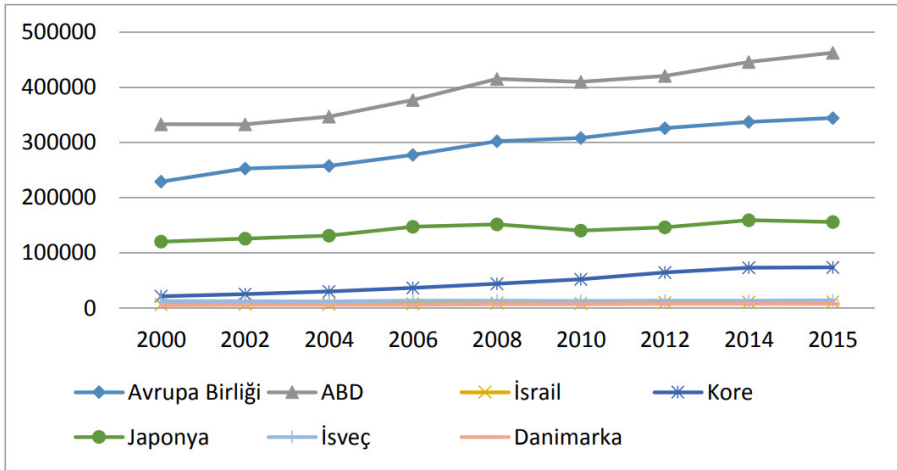
İlişki: Türkiye Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**

Dergisi, Cilt.23, Sayı.1, 2018, s.112.

Yukarıdaki grafiğe göre Türkiye’deki toplam Ar-Ge harcamaları 2000-2015 döneminde artan bir trend izlemiştir. 2000 yılında Türkiye’de 3,920 milyon \$’lık bir Ar-Ge harcaması yapılırken, 2015 yılında bu rakam 14,350 milyon \$’a yükselmiştir.

Aşağıdaki grafikte ise 2000-2015 döneminde başlıca gelişmiş ülkelerde Ar-Ge harcamalarının gelişimine milyon \$ cinsinden yer verilmiştir.

Grafik 11: Başlıca Gelişmiş Ülkelerde Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi (Milyon \$, 2000-2015)

Kaynak: Güler Gelgeç ve Selim Adem Hatırlı, “Bilgi Ekonomisi ve Büyüme Arasındaki

İlişki: Türkiye Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**

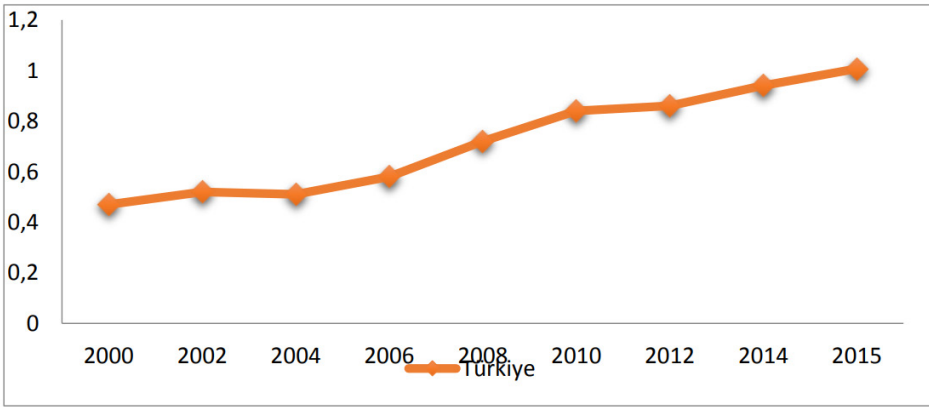
Dergisi, Cilt.23, Sayı.1, 2018, s.112.

Yukarıdaki grafik incelendiğinde 2000-2015 döneminde en fazla Ar-Ge harcaması yapan ülkenin ABD olduğu görülmektedir. ABD’yi Avrupa Birliği ülkeleri ve Japonya takip etmektedir. 2000 yılında ABD’deki Ar-Ge harcamaları 333,146 milyon \$ iken, 2015 yılı itibarıyla 462,766 milyon \$’a ulaşmıştır. Söz konusu dönemde ABD’de Ar-Ge harcamalarında yıllık ortalama %5 civarında artış gerçekleşmiştir. Buna göre

2000-2015 yılları arasında gelişmiş ülkelerin Ar-Ge harcamalarının, Türkiye'den çok fazla olduğu görülmektedir. Bu farklılık sebebiyle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere göre yeni ekonominin avantajlarından daha az yararlandıkları söylenebilir. Söz konusu farklılığın giderilebilmesi için gelişmekte olan ülkelerde bilgi içerikli sektörlerle yapılan yatırımların ve Ar-Ge harcamalarının GSYİH içerisindeki paylarının artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Konuya Ar-Ge harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı bağlamında bakacak olursak, yine gelişmiş ülkelerin bu alanda da egemen olduğunu görürüz. İzleyen grafikte Türkiye'nin 2000-2015 dönemindeki Ar-Ge harcamalarının GSYİH içerisindeki payları gösterilmiştir.

Grafik 12: Türkiye'deki Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (2000-2015)

Kaynak: Güler Gelgeç ve Selim Adem Hatırlı, "Bilgi Ekonomisi ve Büyüme Arasındaki

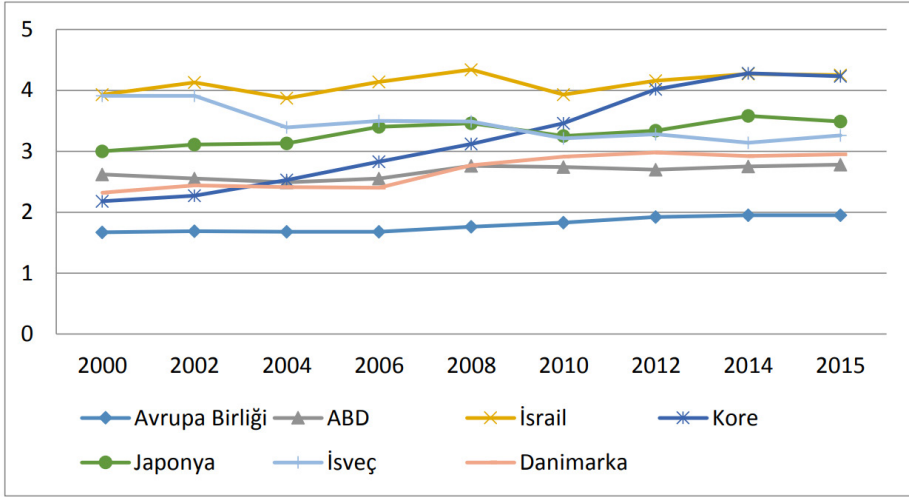
İlişki: Türkiye Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**

Dergisi, Cilt.23, Sayı.1, 2018, s.110.

Yukarıdaki grafiğe göre Türkiye'de 2000-2015 yılları arasında Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payları yükselmiştir. 2000 yılında Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı %0.47 iken 2015 yılında %1 olmuştur.

Aşağıdaki grafikte ise 2000-2015 döneminde bazı gelişmiş ülkelerde Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki paylarının gelişimi gösterilmiştir.

Grafik 13: Gelişmiş Ülkelerde Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payları (2000-2015)

Kaynak: Güler Gelgeç ve Selim Adem Hatırlı, “Bilgi Ekonomisi ve Büyüme Arasındaki

İlişki: Türkiye Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**

Dergisi, Cilt.23, Sayı.1, 2018, s.111.

Yukarıdaki grafiğe göre 2000-2015 döneminde başlıca gelişmiş ülkeler içerisinde Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı açısından en yüksek orana sahip olan ülkenin İsrail olduğu dikkat çekmektedir. 2000 yılında İsrail'in Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı %3,93 iken, 2015 yılına gelindiğinde bu oran %4,25'e yükselmiştir. Söz konusu dönemde Ar-Ge harcamalarının GSYİH içerisindeki payının yıllar itibariyle en fazla arttığı ülke ise Güney Kore'dir. Güney Kore'nin 2000 yılında Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı %2,18 iken, 2015 yılında %4,23'e yükselmiştir. Söz konusu bu etkileyici yükseliş ile Güney Kore, İsrail'den sonra Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payında 2015 itibariyle ikinci sıraya çıkmıştır. 2008 yılından itibaren İsrail, G. Kore, Japonya, İsveç ve Danimarka'nın Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ları içindeki paylarının ABD'den daha fazla olmaya başladığı göze çarpmaktadır. 2000-2015 yılları arasında Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı en düşük olan ülkeler ise Avrupa Birliği ülkeleri olmuştur. Diğer taraftan ilgili dönemde gelişmiş ülkelerin Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki paylarının, ortalama olarak Türkiye'den %3,17 kat fazla olduğu da söylenebilir.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin 1980-2014 dönemindeki beşeri gelişiminin gelir boyutu gösterilmiştir.

Tablo 21: Türkiye’de Beşeri Gelişimin Gelir Boyutu (1980-2014)

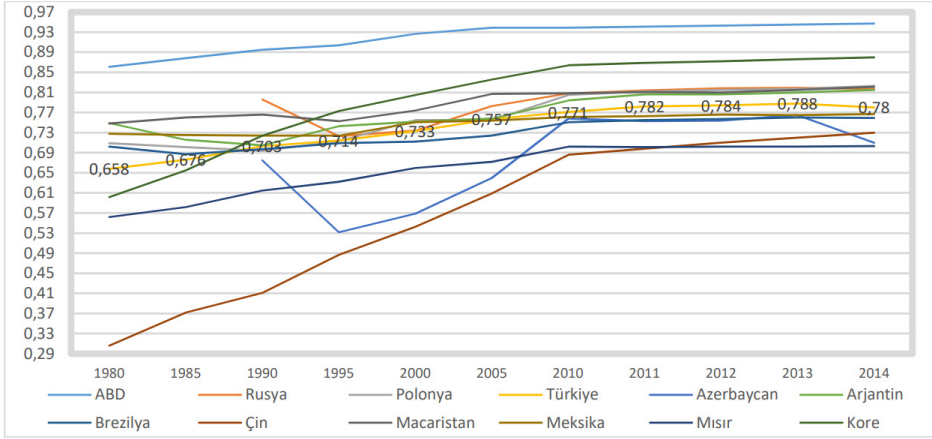
Yıllar	Türkiye’nin Gelir Alt Endeksi	Türkiye’de Kişi Başına Düşen GSMH (2011 SGP \$)	Gelir Alt Endeksi Hesaplanan Ülke Sayısı	Türkiye’nin Gelir Alt Endeksindeki Sıralaması	Türkiye’nin Gelir Alt Endeks Sıralamasındaki Değişim
1980	0.658	7791.7 \$	160	59	*
1985	0.676	8764.0 \$	160	59	0
1990	0.703	10494.1 \$	187	64	-5
1995	0.714	11316.8 \$	187	57	7
2000	0.733	12807.3 \$	189	58	-1
2005	0.757	14986.8 \$	189	55	3
2010	0.771	16505.9 \$	190	59	-4
2011	0.782	17728.4 \$	190	56	3
2012	0.784	17893.5 \$	190	57	-1
2013	0.788	18377.6 \$	190	57	0
2014	0.790	18677.1 \$	190	56	1

Kaynak: Zeki Yılmaz ve Faik Danişoğlu, “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye’de Beşeri Kalkınmanın Görünümü Olarak İnsani Gelişim Endeksi”, **Dumplupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.51, Ocak-2017, s.139.

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’nin 1980 yılında satın alma gücü paritesi (SGP)’ye göre kişi başına düşen GSMH’ı 7791,7 \$ iken, gelir alt endeksi puanı 0,658 olmuştur. Söz konusu bu endeks değeri ile Türkiye, 160 ülke arasında 59. sırada yer almıştır. Türkiye’nin 2014 yılı SGP’ye göre hesaplanmış kişi başına düşen GSMH’si 18677,1 \$ olarak gerçekleşmiş, bu doğrultuda gelir alt endeksi 0,790 değerini almış ve 190 ülke arasında 56. sırada yer almıştır.

İzleyen grafikte ise 1980-2014 yılları için Türkiye ve seçilmiş ülkelerin gelir alt endeksleri karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Grafik 14: Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Gelir Alt Endeksinin Gelişimi (1980-2014)

Kaynak: Zeki Yılmaz ve Faik Danişoğlu, “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye’de Beşeri Kalkınmanın Görünümü Olarak İnsani Gelişim Endeksi”, **Dumplupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.51, Ocak-2017, s.139.

Yukarıdaki grafiğe göre gelir alt endeksi açısından 1980 ve 1985 yıllarında Türkiye, Çin ve Mısır’ın önünde yer almıştır. 1990, 1995 ve 2000 yıllarında ise Türkiye, Çin ve Mısır’ın yanı sıra; Brezilya ve Polonya’nın önüne geçmiştir. 2005 yılında ise Türkiye, Polonya’nın önüne geçmiş olsa bile 2010 yılı ve sonrasında tekrar Polonya’nın gerisine düşmüştür (Yılmaz ve Danişoğlu, 2017: 139).

1.5.2. Finansal Yeniliklerin Ortaya Çıkışı

Yeni ekonomi kavramının doğuşunda büyük rol oynayan gelişmelerden biriside, “finansal yeniliklerin ortaya çıkışıdır”. Finansal yeniliklerin ortaya çıkmasında ise, enflasyon ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar ile, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin büyük payı olmuştur.

Finansal yenilikler, “finansal piyasaların tam oluşmaması ve/veya yetersiz kalmasından dolayı ortaya çıkan araçlar” olarak tanımlanabilir. Finansal yenilikler, mali araçlarda, kurumlarda ve piyasalarda, bir bütün halinde ortaya çıkan değişimleri kapsamaktadır (Horne, 2002: 35-50)

Finansal yeniliklerin ortaya çıkmasına yol açan gelişmelerden en eskisi, sabit kur sistemine dayanan Bretton Woods Sisteminin 1970’li yıllarda çökmesiyle birlikte, uluslararası finansal sistemde esnek (dalgalı) kur sistemi uygulamalarının ağırlık kazanması ve bunun sonucunda enflasyon ve faiz oranlarının küresel ölçekte istikrarsızlaşması olmuştur. Enflasyon ve faiz oranlarındaki küresel istikrarsızlık ise,

yatırımcıların karşı karşıya olduğu riskleri yükseltmiştir. Bu ise, yatırımcıları kur riski, kredi riski, likidite riski gibi artan piyasa risklerine karşı korunmak için yeni arayışların başlamasına yol açmıştır. Söz konusu arayışlar, yeni finansal araçların ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Sözelimi ABD'de 1980'li yıllarla birlikte ortaya çıkan Süper Now hesapları, faiz ve döviz swapları, faiz oranı ve hisse senedi endeksli tahviller ile bonoları, yatırımcıların mali risklerini azaltan, finansal yeniliklere örnek olarak verilebilir (Kutukız, 2003: 4).

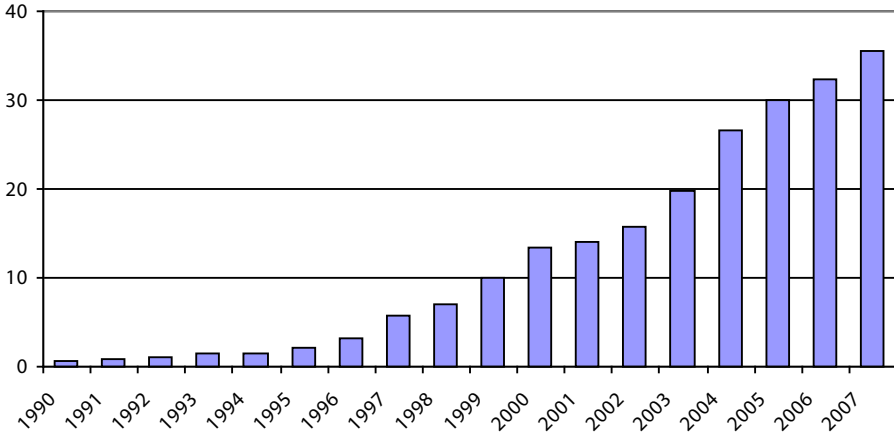
Enflasyon ve faiz oranlarındaki dalgalanmaların dışında, finansal yeniliklerin ortaya çıkmasında rol oynayan diğer bir faktör de "enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerdir". Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler, yatırımcılara dünyanın her yerinden istedikleri menkul kıymeti alıp satabilme imkanı vererek, finansal piyasaların uluslararasılaşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla enformasyon ve iletişim teknolojilerinde, son yirmi yılda gözlenen hızlı gelişmelerin, mali araçların sayıca artmasını sağlayarak, finansal piyasaların genişleyip derinleşmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Öte yandan enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, iktisadi birimlerin menkul kıymetler piyasasına girişlerini kolaylaştırarak, enformasyon sağlamanın maliyetini de düşürmüştür. Böylece finansal piyasalara giren likidite miktarlarında, çok yüksek artışlar yaşanmaya başlamıştır (Erdoğan, 2004: 40).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin yol açtığı, finansal yenilikler konusunda verilebilecek en iyi örnek, tüketicilere yapmış oldukları harcamaları nakit para kullanmadan, bilgisayar ağları üzerinden gerçekleştirme izni veren *elektronik paradır*. Günümüzde giderek banknot niteliğindeki asli parayı ikame etmeye başlayan, elektronik paranın ortaya çıkışı ve yaygınlaşması, tamamen bilgi iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin bir sonucudur (Marimon, Nicoloni and Teles, 1997: 1-3).

Son dönemde yeni finansal araçların (elektronik para, smart kartlar, banka kartları ve elektronik fon transferi gibi) kullanımının yaygınlaşması sonucunda, mali sistemin genişliği ve derinliği artmaktadır. Böylece likidite sıkıntısı çeken kişi yada kurumların, finansal piyasalardan borçlanma olanakları yükselmektedir (Gai, Kapadia, Milliard and Perez, 2006: 3-4).

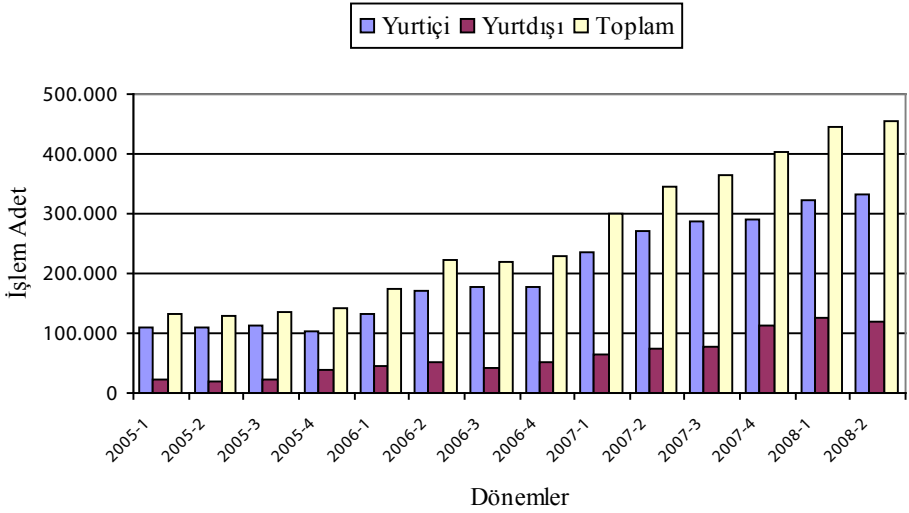
Grafik 15: Türkiye’de Yıllar İtibarıyla Kullanılan Kredi Kartı Sayısı (1990-2007, Milyon Adet)

Kaynak: BKM, www.bkm.com.tr'den derlenmiştir. Erişim Tarihi: 01.08.2008

Yukarıdaki grafik de Türkiye’de 1990 sonrası kredi kartı kullanımındaki gelişmeleri göstermektedir. Grafiğe göre Türkiye’de 1999 yılında 10 milyon olan kredi kartı sayısı, 2003’te 20 milyon, 2005’te 30 milyon, 2007 yılında ise 35 milyon olmuştur. Buna göre özellikle son on yılda, kredi kartı kullanımının, giderek yaygınlaştığı ifade edilebilir. Kredi kartı kullanımında yaşanan artışın bir çok nedeni bulunmaktadır. Ancak, burada önemli olan, kredi kartı kullanımının nedenlerinden çok sonuçlarıdır. Kredi kartlarının yaygınlaşmasının, en önemli sonucu ise, geleneksel ekonomik yapıların değişmesidir.

Bu bağlamda bilgi iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler ile finansal yeniliklerin ortaya çıkması arasında, doğru yönlü bir ilişkinin olduğundan bahsedilebilir. Söz konusu durum, aşağıdaki grafik de yer alan, Türkiye’de sanal kart ile yapılan e-ticaret işlemleri (2005-2008)’nden de izlenebilmektedir.

Grafik 16: Türkiye'de Sanal Kart İle Yapılan E-Ticaret İşlemleri (2005-2008)

Kaynak: BKM, www.bkm.com.tr'den derlenmiştir. Erişim Tarihi: 01.08.2008

Grafik'deki verilere göre Türkiye'de sanal kartla internet ortamında yapılan alışverişlerin artışlarına bağlı olarak yurt dışı işlemlerde de oransal artışlar gözlemlenmiştir. 2005'in ilk çeyreğinde yapılan 133 bin adet işlemin %17'si yurt dışı işlemlerden oluşurken, 2008'in son çeyreğinde 453 bin adet işlemin %26'sı yurt dışı işlemlerden gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, bilgi iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin devam edeceği varsayımı altında finansal yeniliklerin de zaman içerisinde artış göstermesi beklenmektedir.

İzleyen tabloda Türkiye'de 2008-2016 yılları arasında teknolojik yenilik yapan ve ürün ve/veya süreç yeniliği yapan ekonomik faaliyet ve büyüklük gruplarının oranları gösterilmiştir.

Tablo 22: Faaliyet ve Büyüklük Gruplarına Göre Teknolojik Yenilikler/Ürün ve Süreç Yeniliklerindeki Nispi Değişmeler (2008-2016)

Ekonomik Faaliyet Grupları	Teknolojik yenilik yapan	Ürün ve/veya süreç yeniliği yapan		
	2008-2010	2010-2012	2012-2014	2014-2016
Genel	35,2	27,0	38,0	47,3
Sanayi	36,3	29,5	41,7	51,9
Hizmet	33,8	23,9	33,5	41,5
Büyüklük grubu (çalışan sayısına göre)				
Toplam (10 ve daha fazla çalışan olan tüm girişimler)	35,2	27,0	38,0	47,3
10-49	32,8	24,8	36,4	45,9
50-249	44,2	34,4	42,4	52,0
250+	55,9	46,4	54,5	57,6

Kaynak: TÜİK, 2018.

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de ekonomik faaliyet grupları içerisinde 2008-2010 yılları arasında en fazla teknolojik yenilik %36,3 ile sanayi sektörü tarafından yapılmıştır. Ürün ve süreç yeniliği bakımından da 2010-2016 döneminde yine sanayi sektörünün ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Sanayi sektörü 2010-2012 döneminde %29,5, 2012-2014 döneminde %41,7 ve 2014-2016 döneminde ise %51,9 oranında ürün ve süreç yeniliği gerçekleştirmiştir. Büyüklük grubu bakımından ise 250 ve üzeri çalışan sayısına sahip olan girişimcilerin 2008-2016 döneminde görece daha fazla teknolojik yenilik yaptığı anlaşılmaktadır. 2008-2010 döneminde teknolojik yenilik yapma oranı 250 ve üzeri çalışan sayısı girişimcilerde %55,9, 50 ile 249 çalışan sayısı olan girişimcilerde %44,2 ve 50 ile 249 çalışan sayısı olan girişimcilerde ise %32,8’dir.

Aşağıdaki tabloda 2004-2017 yılları arasında Türkiye’de bireylerin interneti hangi amaçlarla kullandığı gösterilmiştir.

Tablo 23: Türkiye’de Bireylerin İnterneti Kullanım Amaçları (2004-2017)

Yıl	İÜGY		ÇHO		E-Posta		MHBA		İB	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
2004	5,9	6,3	61,0	62,6	67,9	70,9	47,4	48,0	15,8	16,1
2005	12,0	10,0	54,7	58,2	64,2	72,8	43,6	42,6	13,6	11,3
2006	20,2*	19,6*	60,7*	60,7*	66,1*	69,8*	43,6*	40,9*	15*	11,6*
2007	28,5	29,3	66,7	63,2	68,1	66,9	43,6	39,3	16,5	11,9
2008	44,7	45,5	74,3	76,8	71,5	74,8	38,9	47,9	11,1	17,7
2009	50,6	48,6	71,1	68,1	73,4	70,5	54,6	49,9	15,8	10,7
2010	47,1	47,0	61,1	55,1	72,8	74,3	57,6	52,6	19,0	13,2
2011	21,3	19,4	76,2	67,4	71,2*	68,3*	49,6	41,8	18,4	11,7
2012	44,1	39,9	75,0	68,5	69,6	62,3	61,6	60,8	19,7	12,8
2013	53,7	57,3	78,5	71,2	65,4	58,0	62,0	56,7	29,0	18,3
2014	37,7	36,1	77,9	68,7	57,3	48,8	68,8	64,8	33,1	20,9
2015	38,8	37,1	72,3	67,2	52,9	44,5	61,9	55,7	34,5	21,8
2016	41,1	41,6	73,0	64,8	50,8	40,2	66,9	63,6	38,3	21,1
2017	60	63,2	73,5	61,4	53,1	38,8	69,4	61,5	45	23,3

Kaynak: Merve Ezer ve Ersin Kıral, Türkiye’de Bilgi Toplumunun Gelişimi: İletişim Amaçlı Kişisel İnternet Kullanımı Üzerine Bir Uygulama”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 27, Sayı 1, 2018, s.212.

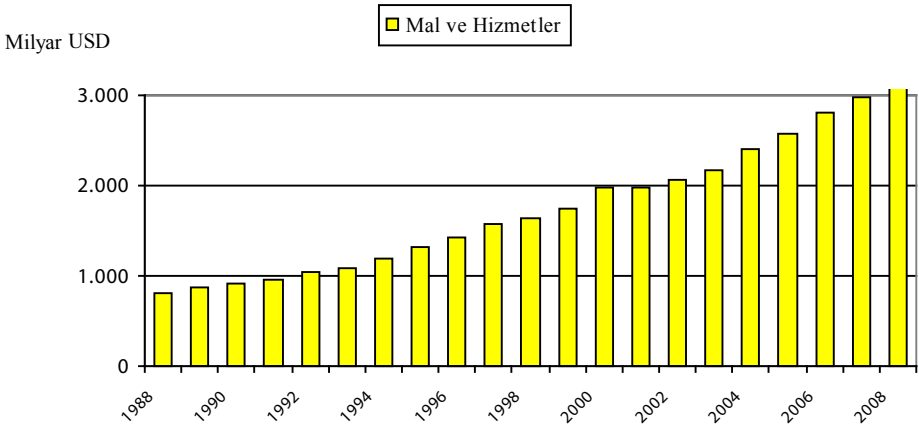
Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de 2004 yılında internet üzerinden görüşme yapma (İÜGY) oranı, erkeklerde %5,9 ve kadınlarda %6,3 iken 2017 yılında bu oran sırasıyla erkeklerde %60’a ve kadınlarda ise %63,2’ye yükselmiştir. Çevrimiçi haber okuma (ÇHO) oranı, 2004 yılında erkeklerde %61 ve kadınlarda %62,6 iken, 2017 yılında bu oran sırasıyla erkeklerde %73,5’e yükselirken, kadınlarda ise %61,4’e düşmüştür. E-posta gönderme ve alma oranı, 2004 yılında erkeklerde %67,9 ve kadınlarda %70,9 iken, 2017 yılında bu oran erkeklerde %53,1’e ve kadınlarda ise %38,8’e düşmüştür. Mal ve hizmetler hakkında bilgi arama (MHBA) oranı ise 2004’de erkeklerde %47,4 ve kadınlarda %48 iken, 2017 yılında söz konusu oran erkeklerde %69,4’e ve kadınlarda ise %61,5’e yükselmiştir. İnternet bankacılığı (İB) oranı, 2004’de erkeklerde %15,8 ve kadınlarda %16,1 iken, 2017 yılında erkeklerde %45’e ve kadınlarda ise %23,3’e çıkmıştır.

Buna göre Türk halkının 2004-2017 yılları arasında finansal yeniliklere uyum gösterme, interneti kullanma ve yeni teknolojilere adapte olma noktasında oldukça iyi bir performans sergilediğinden bahsedilebilir.

1.5.3. Küreselleşme Eğilimleri

Yeni ekonominin doğuşuna ve gelişimine yol açan bir diğer unsur ise, küreselleşme sürecidir. Küreselleşme süreci, dünya ticaret hacminin, doğrudan yabancı yatırımların, ülkeler arası teknoloji yayılımının ve çokuluslu şirketlerin faaliyetlerinin artması gibi unsurları içermektedir. Aşağıdaki grafikte dünya ticaret hacminin gelişimi gösterilmektedir.

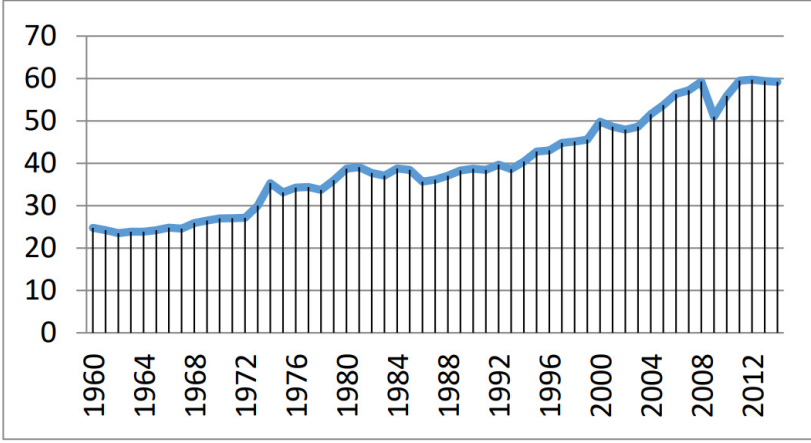
Grafik 17: Dünya Ticaretinin Gelişimi (1988-2008)

Kaynak: OECD, World Trade Statistics www.oecd.org, Erişim Tarihi: 08.10.08

Yukarıdaki grafiğe göre dünya ticareti, mal ve hizmetler itibarıyla 1988 yılında 802 milyar \$ iken, 1992 yılında 1 trilyon \$'ı, 2008 yılında da 3 trilyon \$'ı geçmiştir.

İzleyen grafikte ise 1960-2016 yılları arasındaki dünya ticaret hacminin küresel GSYİH'ya oranının gelişimi gösterilmiştir.

Grafik 18: Dünya Ticaret Hacmi/Dünya Milli Geliri (1960-2016)

Kaynak: Yunus Yücel, “Bilgi Ekonomisi ve Dış Ticaret İlişkileri: Yükselen Ekonomiler Örneği”, **ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED)**, Cilt.III, S.6, Ekim-2018, s.37.

1980 yılı öncesinde dünyada devlet müdahalesini öngören dış ticareti koruyucu ve kısıtlayıcı politikalar egemendi. Dolayısıyla 1980 yılından önce dünyada kapalı ekonomi politikalarının hakim olması, dünya ticaret hacminin hem miktar hem de oransal olarak düşük kalmasına yol açmıştır. Ancak 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi ve Stagflasyon şoku sonrasında, dünya ekonomisinde Keynesyen politikalar yerini liberal politikalara devretmiştir. Bu da 1980 yılından itibaren ülkeler arasındaki dış ticareti sınırlandıran engellerin kaldırılmasına yol açmıştır. Böylece dış ticaret hacmi hızla artmıştır.

Yukarıdaki grafiğe göre 1960 yılında küresel dış ticaret hacmi, dünya milli gelirin sadece %25'ine denk düşmekteydi. 1980 yılına gelindiğinde küresel dış ticaret hacminin dünya GSYİH'na oranı %40'a kadar yükselmiştir. 2014 yılında ise söz konusu oran %60'lara kadar çıkmıştır. 1980 yılından sonra küresel dış ticaret hacminde gözlenen büyük artışın en önemli sebeplerinden birisi küreselleşme eğilimlerinin artması, diğer ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerdir.

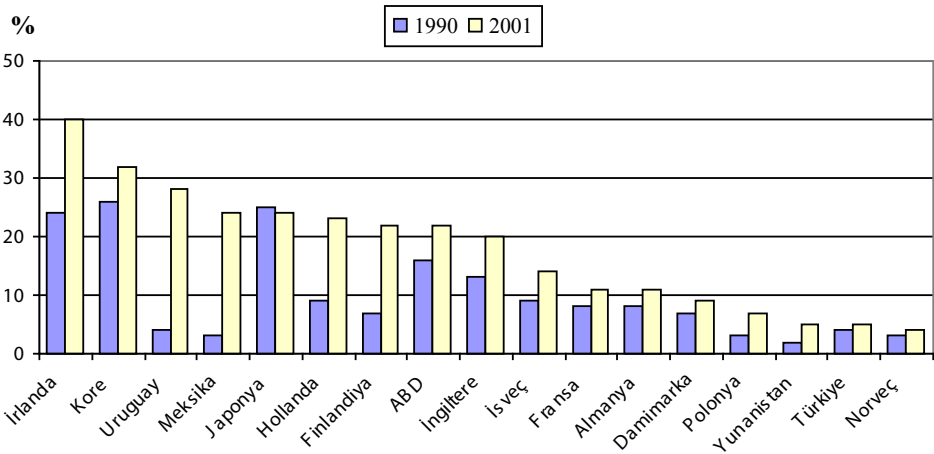
Küreselleşme, öngördüğü serbest dış ticaret politikaları sayesinde dünya ticaret hacminin genişlemesine yol açarken, bilgi işlem teknolojilerindeki ilerlemeler ise dünyadaki iletişim ve ulaşımın kolaylaşması ile global ticaret hacminde artışlar yaşanmasına yol açmıştır.

21. Yüzyılda internetin gelişmesi ve kullanımının artması sayesinde üreticiler ürünlerini daha kolay ve hızlı bir şekilde pazarlayabilmekte, tüketiciler ise bu ürünlere kolayca ulaşabilmektedirler. İnternet, iktisadi birimlerin üretilen/tüketilen mal-

lar hakkında bilgiye sıfır maliyetle ulaşmasına ve asimetrik bilgilenme probleminin minimize edilmesine imkân tanımaktadır. Firmalar rakiplerinin ürettikleri ürünleri değerlendirebilme ve yeni ürünler üretebilme şansını elde ederler. Yeni ürünler üretebilme ve küresel ölçekte pazarlara girebilme durumları üretimi, üretilen ürünün ihracatını ve dolayısıyla da diğer ülkelerin ithalatını etkilemektedir. Günümüzde uluslararası piyasalarda rekabet gücünü belirlemede çok önemli bir pozisyona sahip olan teknoloji ile dış rekabet gücü artırılarak ihracat kapasitesi yükseltilmektedir. Nihayetinde bir ülkenin ihracatı diğer ülke ve/veya ülkelerin ithalatı olduğu için, teknoloji dış ticaret üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Teknoloji, yeni ürünlerin geliştirilmesine veya mevcut ürünlerin daha kaliteli ve ucuz bir şekilde üretilmesine imkân tanıdığı için dış ticarete konu olmaktadır. Patent yasaları ile buluş ve icatların mülkiyet hakkı korunduğu için bu yeni teknolojiye ulaşmak ancak teknoloji transferleri ile mümkün olabilmektedir. BİT'lerde meydana gelen gelişme bilgisayar, cep telefonu ve internet ürünleri gibi teknolojik ürünlerin talebini artırmıştır. Lojistik ve iletişim alanındaki gelişmeler ise ticarete konu olabilecek malların envanterini genişletmiştir. Sınırların etkisizleşmesiyle talebi artan ürünlerin üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ülkelerde ihracat artışı yaşanması, rekabet gücü düşük ülkelerde ise ithalat talebinde artışın meydana gelmesi beklenmektedir (Yücel, 2018: 36-37).

Küreselleşme göstergelerinin her birinde artış trendi izlenmekle birlikte, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişimi de bu artışa ivme kazandırmaktadır. Aşağıdaki grafik de seçilmiş bazı ülkelerin enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünlerinin toplam ihracatları içerisinde payları 1990 ve 2001 yılları arasında karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Grafik 19: Seçilmiş Ülkelerin Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Toplam İhracat İçerisindeki Payları (1990-2001)

Kaynak: OECD, Measuring The Information Economy 2002, France, 2002, s.31'den derlenmiştir.

Yukarıdaki grafikten anlaşılacağı gibi 1990-2001 yılları arasında Japonya dışındaki tüm ülkelerin toplam ihracatları içerisinde enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünlerinin payları çok yüksek oranda artmıştır.

Aşağıdaki tabloda ise 2000-2012 yılları arasında seçilmiş ülkelerde BİT ürünleri ihracat miktarlarına yer verilmiştir.

Tablo 24: Seçilmiş Ülkelerde BİT Ürünleri İhracatı (2000-2012)

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
ABD	156,67	111,45	124,09	140,31	137,14	133,92	138,65
Belçika	10,82	9,73	12,87	12,18	12,16	9,46	9,10
Çek Cum.	1,33	5,14	7,91	12,33	19,95	19,49	22,36
Estonya	0,97	0,58	1,13	1,31	0,74	1,02	1,98
Fransa	20,960	10,163	11,846	14,878	25,224	22,448	10,249
Hollanda	38,160	28,584	53,610	62,306	62,847	60,999	55,840
İngiltere	50,42	46,75	37,74	84,83	27,29	23,73	20,08
İrlanda	27,70	27,49	23,48	24,12	19,94	8,84	6,76
Japonya	108,80	82,92	104,34	103,14	91,20	81,52	72,78
Kanada	20,96	10,16	11,85	14,88	14,10	10,64	10,25
Kore	59,43	53,50	84,56	86,17	89,44	98,43	93,26
Portekiz	1,49	1,71	2,78	3,67	3,84	1,94	1,97
Slovakya	0,17	0,22	0,28	0,29	0,62	0,53	0,48
Türkiye	1,02	1,60	2,93	3,18	2,41	2,09	2,65
OECD Ort.	666,30	547,00	688,40	808,52	760,48	710,68	680,69

Kaynak: Yavuz Odabaşı ve Esma Erdal, "Bilgi Ekonomisi ve Ekonomik Büyüme: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**, Cilt.5, Sayı.12, 2018, s.447.

Yukarıdaki tabloya göre BİT ürünleri ihracatında en yüksek pay ABD'ye aittir. ABD'nin 2012 yılındaki toplam BİT ürünleri ihracat miktarı 138,65 milyon \$'dır. 2012 yılı itibarıyla ABD'den sonra en yüksek BİT ürünleri ihracat miktarına sahip olan ülkeler ise G. Kore ve Japonya'dır. 2012 yılında BİT ürünleri ihracatı Güney Kore'nin 93,26 milyon \$ olurken, Japonya'nın ise 72,78 milyon \$ olmuştur. 2000-2012 döneminde gelişmiş ülkelere kıyasla Türkiye'nin BİT ürünleri ihracatı ise maalesef çok düşük düzeylerde kalmıştır. 2012 yılında Türkiye'nin BİT ürünleri ihracatı 2,65 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu ihracat rakamı ile Türkiye, seçilen ülkeler arasında sadece Portekiz, Slovakya ve Estonya gibi küçük ülke ekonomilerini

geride bırakabilmiştir.

Küreselleşme, dünya ekonomilerinin entegrasyonunu artırmış, insanların tüketim ve yaşam tarzlarını benzerleştirmiş, devletlerin ulusal etkinliklerini ve denetimlerini azaltmış, üretim ve yatırım faaliyetlerinin eşanlı olarak birden fazla ülkede gerçekleşmesini sağlamış, ulusal ve uluslararası pazarların büyümesine yol açmış, ulaşım ve iletişimin baş döndürücü bir hızla gelişmesine neden olmuş ve finansal piyasaların büyümesine aracılık etmiştir. Dolayısıyla sosyal ve ekonomik yaşamın bir çok alanını temelden etkileyen ve değiştiren küreselleşmenin, yeni ekonominin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında oldukça büyük bir rol oynadığı ifade edilebilir. Yeni ekonomi ile küreselleşme arasındaki ilişkiler takip eden bölümde detaylı biçimde ele alınacaktır.

II. BÖLÜM

YENİ EKONOMİ ve KÜRESELLEŞME

Yeni ekonomi ve küreselleşme olgusu, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik ve sosyal yapının geleceğine ilişkin beklentilerin oluşumunda önemli bir yer tutmuştur. Bu iki olgunun gelişimindeki ortak faktörler ile karşılıklı etkileşimin niteliğini tespit etmek bu açıdan önem arz etmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, mevcut ekonomik ve sosyal yapı üzerinde önemli etkiler meydana getirmektedir. Ülkeler, bölgeler, kurumlar ve şirketler arasındaki mesafenin azalması, siyasi, ekonomik, kültürel vb. alanlarda birçok değişikliğe de yol açmıştır. Farklı alanlardaki bu değişim, çok yönlü biçimde gerçekleşmekte ve adeta bir dönüşüm halini almaktadır. İnternet, yeni ekonomi, bilgi ekonomisi, dijital ekonomi, küreselleşme ve önüne “e” harfi getirilerek kullanılan birçok kavram, bu dönüşümün mahiyetini anlamaya yöneliktir.

Bu dönüşümü tek bir faktörle açıklamak şüphesiz doğru bir yaklaşım değildir. Ekonomik ve sosyal gelişmeler, birçok unsuru içermekte ve her biri diğer faktörler üzerinde etkiler meydana getirmektedir. Tüm faktörleri ve bunların diğerleri üzerindeki etkilerini incelemek için öncelikle daha önemli olanların tespit edilmesi gerekmektedir. Küreselleşme ve yeni ekonomi, bu dönüşümü sürükleyen ve yönlendiren temel faktörler arasında yer almaktadır.

Küreselleşme ile yeni ekonomi arasındaki etkileşim sürecinin incelendiği bu bölümde, söz konusu kavramlar, öncelikle tarihsel gelişim süreci açısından ele alınacaktır. Daha sonra ise küreselleşme ve yeni ekonominin ortaya çıkmasında rol alan faktörler incelenecektir. Bölümün sonunda ise küreselleşme ve yeni ekonomi arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinde durulacaktır.

2.1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme sıklıkla kullanılan moda bir terim olmasına rağmen kavram üzerinde tam bir görüş birliği oluşmamıştır. Bu durum ise yanlış anlaşılma ve tanımlama sorununu gündeme getirmiştir. Bütün dünyayı kapsayan anlamına gelen küresel kelimesi, ilk kez 1960'lı yılların başlarında kullanılmıştır (Timur, 1996:7). Daha sonraları ise kullanım alanı giderek genişlemiştir. Küreselleşmenin uluslararası ekonomik, politik ve sosyal süreçleri tanımlamak üzere literatüre girmesi ise 1990'lı yılları bulmuştur (Eşkinat, 2000: 60).

Genel anlamda küreselleşme, teknolojik gelişme düzeyinde meydana gelen ilerlemenin etkisiyle ülkeler arasındaki ilişkilerin yaygınlaşıp gelişmesini, ideolojik ayrımlara dayanan kutuplaşmanın çözülmesini ifade etmektedir (DPT, 1995:1).

Karluk (1996)'a göre küreselleşme, maddi ve manevi değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması anlamına gelmektedir. Söz konusu değerler, iktisadi nitelikte olabileceği gibi siyasi, sosyal, kültürel özellikte de olabilir.

Şaylan (1997) ise küreselleşmeyi, kumanda ekonomisinin küçülmesi, devletin sosyal ve ekonomik işlevinden vazgeçmesinin yanı sıra ulusal sınırların ortadan kalkarak dünyanın tek pazar haline gelmesi şeklinde nitelendirmektedir. Benzer bir tanım Adalı (1997) tarafından da yapılmıştır. Adalı'ya göre son yirmi yılda hızlanan küreselleşme, temelde bir "uluslararasılaşma süreci" dir.

Küreselleşmenin kendine has temel dinamikleri bulunmaktadır. Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür (Bozkurt, 2000: 28-29):

- Küresel düzeyde elektronik devreler vasıtasıyla birbirine bağlanmış ve yirmi dört saat işlem yapılabilen uluslararası piyasalar.
- Teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan mobil telefonlar, internet bağlantıları ve medya networkları vb... yeni iletişim araçları.
- Ulusal hükümetler üzerinde etki gücüne sahip, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), çok uluslu şirketler, küresel gönüllü kuruluşlar ve ulusal sınırları aşan diğer grupların da içinde sayılabileceği yeni aktörler.
- Ulusal politikaların hareket alanını daraltarak, ticaret, hizmetler ve fikri haklar üzerine yapılan çok taraflı anlaşmalara dayalı yeni kurallar.

Küreselleşmeyi toplumsal hayatın değişik alanlarında izlemek mümkündür. Bu alanlardan birincisi, siyasi, sosyal ve teknik sebeplerle dünyada sermayenin, ticaretin, üretimin ve işgücünün uluslararası rekabete konu olması (Aykaç, 1995:22) ve teknolojinin gelişen bilgi toplumu çerçevesinde yaygın kullanımı ile birlikte dünyanın tek bir pazar haline gelmesinin oluşturduğu "ekonomik küreselleşme" dir (Gürkan, 2001:25).

Küreselleşmenin kendini hissettirdiği bir diğer alan, teknolojik gelişmelerin artarak yaygınlaşması şeklinde nitelendirilebilecek olan "teknolojik küreselleşme" dir. Teknolojik gelişmelerde meydana gelen artışlar üretimin, sermayenin ve finansal pazarların küreselleşmesine katkıda bulunmuştur.

Yine iktisadi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak devlet otoritesinin giderek azalması ve ulusal sınırların ortadan kalktığı bir dünyanın gerçekleşmesi de "politik küreselleşme" olarak nitelendirilebilir (Bozkurt, 1998: 48).

İletişim devrimi sonucunda dünyadaki bireylerin birbirlerinin hayat tarzlarından, zevklerinden ve tüketim eğilimlerinden haberdar olması ise "kültürel küreselleşme" olarak tanımlanabilir (Yıldırım, 2000: 74). Küreselleşme, sosyal, kültürel, hukuksal, ekonomik, politik ve teknolojik alanlarda yaşanan ve henüz tamamlanmamış bir değişim sürecidir (Giddens, 2000: 23; Ögüt ve Sevinç, 2002: 838). Ancak küreselleşmenin değişik toplumsal katmanlarda rol almasında başat rolü teknolojinin üstlendiği gözden kaçırılmamalıdır.

2.2. Tarihsel Açıdan Küreselleşme

Küreselleşmenin kökenini eski çağlara kadar götürmek mümkündür. Sözelimi İlk ve Orta Çağ da Avrupa ile Asya arasındaki ticaretin yürütüldüğü “İpek” ve “Baharat” yolları küreselleşmeye bir örnek teşkil etmektedir. Buna karşılık günümüzde küreselleşmenin yeni yönü, teknolojiye meydana gelen ileri boyutlu gelişmeler neticesinde daha yoğun bir şekilde yaşanmasıdır. Diğer bir ifadeyle nicel ve nitel boyutlarında meydana gelen değişimdir. Nicelik olarak küreselleşme, ticaret, sermaye akımları, yatırımlar ve insanların ülkeler arasındaki dolaşımında meydana gelen artış ifade etmektedir. Niteliksel olarak küreselleşme ise politik, ekonomik ve sosyal süreçleri kapsamaktadır (Toprak, 2001: 8-9).

Küreselleşmenin iki aşamada gerçekleştiğini söylenebilir: Birinci küreselleşme dönemi^{2*}, 19. yüzyılda buhar makinesinin taşımacılığa ve elektrik enerjisinin de sanayiye uygulanması sonucunda gerçekleşmiştir. İkinci küreselleşme dönemi ise 20. yüzyılın son çeyreğinde iletişim ve haberleşme teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin; üretim, ticaret ve finans sektörüne uygulanması ile ortaya çıkmıştır.

Birinci ve ikinci küreselleşme dönemleri arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa arada önemli benzerlikler olduğu görülecektir. Şöyle ki her iki dönemde de finansal sermayenin dolaşımı serbest bırakılmıştı ve teknolojik devrim yaşanmaktaydı. Örneğin; 19. yüzyılda Amerika ile Avrupa arasında denizaltı telgraf hattının döşenmesi ile ortaya çıkan haberleşme hızındaki artış, günümüzde internet kullanımının yaygınlaşması kadar önemli bir etki yapmıştır. Benzer şekilde 19. yy'da içten patlamalı motorlar ile buharlı gemilerin kullanılması da teknolojik değişimin büyük bir ivme kazanmasına neden olmuştur (Yıldızoğlu, 1996: 70). Bütün bu benzerlikler nedeniyle bazı yazarlar –sözelimi Tabb (1990)- küreselleşmenin başlangıç tarihi olarak 1970'leri değil, 1870'leri kabul etmektedirler.

Birinci küreselleşme deneyimi, I. Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında dünyada sermaye hareketlerinin sıkı bir şekilde kontrol edilmesi ve ticari korumacılığa geçilmesiyle birlikte aniden sona ermiştir. 1930'lu yıllarda ABD'nin tarifeleri yükseltme yoluna gitmesiyle ortaya çıkan tarife savaşları ise dünya ticaret hacminin hızlı daralmasına neden olmuştur. İki dünya savaşı arası dönemde (1920-1940) hükümetler, küresel çöküşün etkisinden korunmak ve sermayeleri kontrol altına almak için yeni vergiler koymuş ve sermaye akımlarını fiilen durdurmuşlardır (Economist, 1997: 76).

Ancak İkinci Dünya Savaşı (1939-1945)'ndan sonra tüm dünyada yaşanmaya başlayan ekonomik, teknolojik ve sosyal değişimler, insanlığı sanayi ötesi yeni bir topluma götürmüştür. Bunun sonucunda 20. yüzyılın son çeyreğiyle birlikte hızlı bir “küreselleşme eğilimi” içerisine girilmiştir. Söz konusu dönemde ortaya çıkan değişmelerin temel kaynağı, büyük teknolojik yenilikler ve dünya çapında ekonomilerin yeniden yapılanma çabasıdır. Bu bağlamda küreselleşme, sanayi ötesi toplumu doğuran makro faktör olarak ifade edilebilir (Ekin, 1999: 29).

2 İlk küreselleşmeye bir tarih olarak 13 Ocak 1860'da imzalanan Anglo-Fransız Ticaret Anlaşması verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız, (Oktay, Balkanlı ve Salepçioğlu, 2004: 157).

Küreselleşmeyi dünya ekonomisinin geçirdiği dönemleri aşamalandırarak ele almak daha açıklayıcı olacaktır (Öçal, 1993: 8). Küreselleşmenin birinci aşaması, İngiliz ekonomisinin öncülüğünde ve yönetiminde, üretim ve mübadele sürecinin ağır fakat düzenli biçimde uluslararasılaştığı Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)'na kadar olan dönemi kapsar. Küreselleşmenin ikinci aşaması ise iki dünya savaşı arasında ülkelerin korumacı politikalar izlediği dışa kapalı ve içe dönük dönemdir. Bu dönemde gelişme iyice yavaşlamış, hatta durma noktasına gelmiştir. Üçüncü dönem ise 1950'lerden günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır. Üçüncü dönemde tüm dünyada ticari ve finansal işlemlerin hacmi, daha önce hiçbir dönemde yaşanmadığı kadar artış göstermiştir.

2.3. Tarihsel Açıdan Yeni Ekonomi

19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkan teknolojik dönüşümler, düşünürler tarafından tarihsel süreç göz önüne alınarak, farklı dinamik ve noktalardan açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Konradiev, Barry Jones, Alvin Toffler ve Roger Cass'ın düşünceleri önem arz etmektedir.

Teknolojik dönüşümlerin, sosyal ve ekonomik etkileri konusuna ilk dikkati çeken "Konradiev" dir. Konradiev'in "Uzun Dalga Kuramı" na göre sanayi devriminden günümüze kadar geçen dönemde beş uzun dalga yaşanmıştır. Uzun Dalga Kuramı, her dalganın bir sonraki dalganın sebebi olduğunu ileri sürmektedir. Söz konusu uzun dalga kuramına göre kapitalist ekonomilerde genellikle iktisadi genişleme, stagnasyon (durgunluk) ve tekrar genişleme şeklinde bir dalgalanma süreci işlemektedir (Tekin ve Çiçek, 2002:236). Uzun Dalga Kuramı, sanayileşme sonrasında dünya ekonomisinde beş büyük dalganın yaşandığını ileri sürmektedir. Buna göre;

- Birinci dalga dönemi, 1770-1830 yılları arasındaki "Erken Mekanizasyon" dönemidir.
- İkinci dalga dönemi, 1830-1880 yılları arasındaki "Buhar Gücü/ Demiryolları" dönemidir. Bu aşamada sanayide su ve buhar gücü yaygın olarak kullanılırken, tekstil ile demir-çelik sektörleri sanayileşmede başat rol üstlenmiştir. Yine söz konusu dönemde demiryollarının yapılmasıyla birlikte ulaşım ve nakliye maliyetlerinde de önemli düşüşler yaşanmıştır.
- Üçüncü dalga dönemi, 1880-1940 yılları arasındaki "Elektrik ve Ağır Sanayi" dönemidir. Bu aşamada içten yanmalı motorların ve elektrik gücüne dayalı çeşitli kimyasalların imalat sanayinde kullanılması ile birlikte üretim maliyetleri önemli ölçüde düşmüştür. Bu aşama, 20. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür.
- Dördüncü dalga dönemi, 1940-1980 yılları arasındaki "Kitle Üretimi" dönemidir.
- Beşinci dalga dönemi ise yeni bir paradigma olarak ileri sürülmüştür. Beşinci dalga dönemi, özellikle 1980'lerde mikro elektronik alanındaki gelişmelerle yükselmeye başlamıştır (Akin, 1999:56).

Barry Jones ve Alvin Toffler ise yaptıkları analizlerde toplumları tarihsel süreç içerisinde tarım, sanayi ve sanayi sonrası toplumlar şeklinde sınıflandırmışlardır. Toffler, tarihsel süreçte iki önemli dönüşüm dalgasının yaşandığını, üçüncüsünün ise yaşanmakta olduğunu vurgulamıştır. Toffler, birinci değişim dalgası olan *Tarım Devrimi'nin* 1000 yıl, ikinci değişim dalgası olan *Sanayi Devrimi'nin* ise 300 yıl sürdüğünü belirtmiştir (Tekin ve Çiçek: 236-237). Toffler'e göre 18. yüzyılın ortalarında, ikinci dönüm noktası olan "sanayi devrimi" ortaya çıkmıştır. Söz konusu süreç, dünya üzerinde çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Birçok tarım ülkesi hızlı biçimde çelik, otomotiv, dokuma, demiryolu v.b. sektörleri kurma çabası içine girmiştir. Toffler'e göre ikinci değişim dalgası devam ederken, sanayi dalgasının en yüksek düzeye ulaşmış olduğu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki on-onbeş yıl içinde, henüz tam olarak anlaşılammış olan üçüncü dalga başlamıştır. Üçüncü dalga, 1970'li yılların ortasında ABD'de gelişmiş, daha sonra diğer sanayileşmiş ülkelerde kendini göstermiştir. Söz konusu üçüncü dalga, sonraları "yeni ekonomi" olarak adlandırılmıştır (Akın, 1999:57).

R. Harriet ve H. Rubin tarafından, Roger Cass'a atfen yazılan "Roger Cass; The Last Optimist" başlıklı makalede ise yeni ekonominin son 200 yıl içinde ortaya çıkan sosyal ve ekonomik değişim dalgalarından birisi olduğu iddia edilmiştir. Buna göre Cass, son 200 yıl içinde dünyada yaşanan sosyal ve ekonomik gelişme dönemlerini şu şekilde sıralamıştır (Harriet and Rubin, 2001):

- ***Birinci Dalga*** :1789 Fransız İhtilali ile başlayan ve yaklaşık 60 yıl süren "Sanayi Devrimi" dönemi.
- ***İkinci Dalga***: 1848 Sosyalist Devrimi ile başlayan ve demiryollarının gelişimi ile özdeşleşerek 1872 Ekonomik Krizi'ne kadar devam eden 25 yıllık süreyi ifade etmektedir. Bu tarihten sonraki 24 yıllık dönemde ise ikinci dalga trendi düşme eğilimine girmiştir.
- ***Üçüncü Dalga***: 1897 yılında elektriğin sanayide kullanılması ve telefon kullanımının yaygınlaşması ile başlayarak 24 yıl devam eden süreci ifade etmektedir. Üçüncü dalga, yeni ekonomi sürecine oldukça benzemektedir. 1921'den itibaren üçüncü dalganın düşüş trendi 27 yıl sürmüştür.
- ***Dördüncü Dalga***: 1948 Marshall Yardımları ile başlayarak 1973 Petrol Krizine kadar süren dönemi ifade etmektedir. Bu dönemin şekillenmesinde bilgisayarlar önemli bir rol üstlenmiş ancak 1973'deki petrol şoku, gelişme dinamiğinin 1993 yılında yaşanan internet devrimine kadar yavaşlamasına neden olmuştur.
- ***Beşinci Dalga***: İnternet kullanımının yaygınlaştığı 1993 yılından başlayarak, etkisi günümüze kadar devam eden dönemi ifade etmektedir. 1994'lerde ise yaygın olarak yeni ekonomi kavramı gündeme oturmuştur. Beşinci dalga döneminin öne çıkan unsurları olarak "küreselleşme" ve "iletişim teknolojileri" gösterilmektedir.

Cass, söz konusu bu beşinci dalgayı “yeni ekonomi” olarak isimlendirmektedir. Cass’a göre yeni ekonominin ortaya çıkmasına yol açan en önemli gelişme ise küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerdir. Cass, yeni ekonominin olumlu etkisinin 2020 yılına kadar devam edeceğini ve daha sonraki 25 yılda ise bir durağanlaşma dönemine gireceğini vurgulamıştır (Harriet and Rubin, 2001).

2.4. Küreselleşme ve Yeni Ekonominin Gelişimindeki Ortak Faktörler

Küreselleşme ve yeni ekonomi kavramları ile ilgili çok yönlü tartışmalar, bu iki olguyu belirleyen faktörler üzerinden devam etmektedir. Dolayısıyla küreselleşme ile yeni ekonomi arasındaki ilişkilerin ele alınabilmesi için öncelikle bunlara yol açan ortak faktörlerin incelenmesi gerekmektedir.

2.4.1. İletişim, Ulaşım ve Haberleşme Sektörlerindeki Yenilikler

Küreselleşme, enformasyon ve iletişim teknolojileri ile finansal yenilikler birbirlerinden bağımsız olgular değildir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, küreselleşme ile finansal yenilikleri belirleyen en önemli faktördür (Buitter, 2000: 1-5). Bu iki unsur ise yeni ekonomi açısından belirleyici süreçlerdir.

Küreselleşme, teknolojinin sağladığı avantajlarla uluslararası sınırları aşmaktadır. Uluslararası ticareti sınırlandıran kökten değişmelerin kaynağında ise haberleşme ve ulaştırma maliyetlerinin düşmesi yatmaktadır. Örneğin 1945 yılından sonra taşımacılık ve iletişim masraflarında ciddi bir gerileme yaşanmıştır (Auguste, 1998: 16). Ulaşım sektöründe kaydedilen teknolojik gelişmeler, dünya ticaret hacminin artmasına katkıda bulunmuştur (Barnet and Cavanagh, 1995: 304). 19. yüzyılın ikinci yarısı, dünyanın merkez ekonomilerini birbirine bağlayan vapur, demiryolu ve telgraf gibi büyük buluşlara tanıklık etmiştir (Toprak, 2001:18-19). Bununla birlikte teknoloji, küreselleşme sürecinde yeterli değil; ancak olmazsa olmaz bir koşuldur (Bozkurt, 2008).

İletişim teknolojisindeki gelişmeler, zaman ve mekan ilintili sınırlamaları ortadan kaldırarak, kontrol kapasitesini arttırmakta ve ulus ötesi faaliyetlerin yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Kurtulmuş, 1996: 127-128). Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin, enformasyon ve iletişim maliyetlerinde, önceki dönemlere göre ortalama olarak %65’lik bir azalmaya neden olduğu hesaplanmıştır. Sözelimi New York ile Londra arasındaki üç dakikalık bir telefon görüşmesinin maliyeti 1950’lerde 54,86 \$ iken 1990’larda 3,32 \$’a düşmüştür. Bu da iletişim maliyetlerinde büyük çaplı düşüşlerin yaşandığını kanıtlamaktadır (Ghai, 1995: 53).

Yeni ekonomi, bilginin üretilmesiyle sınırlı kalmayıp, kullanılmasına ve yaygınlaşmasına dayalı bir ekonomidir. Yeni ekonomi sürecinde firmaların artan rekabet ortamında varlıklarını sürdürebilmeleri için karşılıklı öğrenme ve tecrübe aktarımını teşvik etmeleri, eksik yönlerini tamamlamak üzere alanlarında uzmanlaşmış kuruluşların düzenledikleri faaliyetlere katılmaları gerekmektedir. Dolayısıyla yeni ekonomi de firmaların başarılı bir rekabet stratejisi uygulaması, bilginin üretilmesine

ilave olarak ele geçirilmesi, içselleştirilmesi ve etkin bir şekilde kullanılabilmesine dayanmaktadır. Bunlar ise teknolojik gelişme ile paralel olarak ortaya çıkan unsurlardır. Zira bilginin üretilmesi, teknolojik gelişmeye neden olmaktadır. Teknolojik gelişmeler ise bilginin yayılmasını ve kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda teknolojik gelişmeleri, küreselleşmenin ve yeni ekonominin motoru olarak düşünmek mümkündür. Ancak burada unutulmaması gereken nokta teknolojik gelişmelerin, küreselleşmeyi hızlandıran bir unsur olmasına karşılık yeni ekonominin olmazsa olmaz bir koşulu olduğudur.

2.4.2. Finansal Serbestleşme, Deregülasyon ve Enformasyon Devrimi

Küreselleşme ile birlikte özellikle 1980'li yıllardan itibaren enformasyon teknolojilerinin yaygınlık kazanması, iletişim ve ulaşım maliyetlerinin düşmesi ile sürelerinin kısalmasına yol açarak dünyada mesafe kavramının anlamını değiştirmiştir. Bu durum küreselleşme bağlamında belki de ilk etkisini finans piyasalarında hissettirmiştir. Dolayısıyla dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlerin ilkinin piyasaların giderek küreselleşmesi ve buna bağlı olarak da rekabetin hızla yoğunlaşması oluşturmaktadır.

Finansal küreselleşme sürecinde genellikle birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde bulunan farklı etkenler rol oynamıştır. Bu etkenleri reel sektördeki ve dünya ticaretindeki gelişmeler, finansal yenilik ve teknolojik gelişmeler, mali serbestleşme, menkul kıymetleştirme ve dışsal konjonktürel nedenler olarak sıralamak mümkündür.

Reel sektörde ve dünya ticaretindeki gelişmeler genelde üretimin uluslararasılaşması, çok uluslu şirketlerin doğrudan yatırımlarının önem kazanması ve dünya ticaretinin hızlı bir biçimde genişleme sürecine girişine ilgilidir.

Teknolojik devrim, finans piyasalarında maliyetlerin düşmesine neden olarak yatırımcıların yeni alanlara girmelerini kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. Teknolojik devrim, finans piyasalarındaki bilginin çok ucuz hale gelmesini sağladığı gibi 7 gün 24 saat işlem yapılmasını da mümkün kılmıştır (Sayılğan, 1996: 6-8).

Finans piyasalarının serbestleşmesi ile birlikte sermaye akımlarının ulusal sınırların dışına çıkması küreselleşmeye hızlandıran önemli bir faktör olmuştur. Bu bağlamda deregülasyon (serbestleşme) eğilimlerinin küreselleşme üzerinde oldukça etkili olduğundan bahsedilebilir. İktisadi faaliyetlerin hızla küreselleşmesinde mal, emek ve sermaye piyasaları ile teknoloji ve hizmetler sektörünün *deregülasyonun* büyük rolü bulunmaktadır. Son otuz yılda yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak işletmeler arası rekabetin artması, mal ve hizmet fiyatlarının da düşmesine neden olmuştur. Bu eğilim özellikle yeni ürün ve üretim süreçlerinin geliştirilmesine yönelik piyasalarda yaygınlık kazanmıştır (Aktan ve Vural, 2003).

Deregülasyon süreci sonunda piyasa mekanizmasının önündeki engellerin kaldırılması, üretim faaliyetlerinin etkinliğini artırmak suretiyle yeni ekonomi ve küreselleşme sürecinin gelişmesine aracılık etmiştir. Yeni ekonomi ve küreselleşmenin

gelişmesi ise finansal serbestleşmeyi hızlandırmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme, yeni ekonomi ve finansal serbestleşme arasında karşılıklı etkileşim (interaction) ve geri besleme (feed back) ilişkisi bulunduğu söylenebilir. Enformasyon devrimi sonucunda ortaya çıkan teknolojik ilerlemeler, bilgilerin piyasalar arasında hızlı bir biçimde aktarılmasına ve finansal serbestleşmenin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Finansal serbestleşme ise küreselleşme ve yeni ekonominin gelişmesine aracılık etmektedir.

2.4.3. Hükümet Politikaları, Çok Uluslu Şirketler, Kurumsallaşma ve Endüstriyel Kümelenmeler

Teknolojik yenilikler yoluyla iletişim, ulaşım ve haberleşme sektörlerinde yaşanan ilerlemeler ve finansal serbestleşme eğilimlerinin yanı sıra hükümet politikaları da küreselleşme sürecinin yaygınlaşmasında önem arz eden faktörler arasında yer almaktadır. Örneğin liberal akımın hakim görüş olduğu sanayi devriminde küresel dünya yönünde büyük yol kat edilirken, Büyük Buhran döneminde izlenen dışa kapalı devletçi politikalar küreselleşme sürecini yavaşlatmıştır. Benzer olarak SSCB'nin dağılması ve Doğu Bloğu'nun yıkılmasından sonra liberal eğilimlerin artması, küreselleşme yönünde önemli bir kazanım olmuştur. Dolayısıyla uygulanan hükümet politikaları, ülkelerin birbirleriyle bütünleşme düzeyi ve şiddeti konusunda belirleyici olmak suretiyle küreselleşme sürecine etki etmektedir. Bu süreç ise işletmeler arası rekabeti arttırmak yoluyla yeni ekonomiyi tetiklemektedir.

Hükümet politikaları dışında küreselleşme ve yeni ekonomiye geçiş sürecini büyük ölçüde etkileyen eğilimlerden birisi de kurumsallaşma olmuştur. Kurumsallaşma, işletme faaliyetlerinin önceden belirlenen kurallar dahilinde organize biçimde gerçekleştirilmesidir. Dolayısıyla kurumsallaşmanın tesis edilmesi, yatırımların öngörülebilirliği ile etkinliğini artırmaktadır (Kelleci, 2003:1-2). Bu ise işletmelerin sahip oldukları kaynaklardan teknolojik gelişmeler için daha fazla pay ayırmalarına imkan vermektedir. Böylece kurumsallaşmanın yaygınlaştığı ekonomilerde artan teknolojik gelişmeler, yeni ekonominin ortaya çıkmasına aracılık etmiştir.

Küreselleşme ve yeni ekonomiye geçiş sürecinde çok uluslu şirketlerin de belirleyici bir rol oynadığı üzerinde oldukça sık durulan konular arasındadır. Çok uluslu şirketler, üretimde yenilik tekeli ellerinde bulundurmakta ve üretim yeri seçiminde, üretilen ürünlerin dağıtımı ile servisinde büyük esnekliklere sahip olmaktadır. Teknolojik gelişmeyi ellerinde tutan çok uluslu kuruluşların sayıları ve dünya ticaretindeki payları gittikçe artmaktadır (Şaylan, 1995:150). 20. yüzyılın son çeyreğinde çok uluslu şirketlerin sayısı birkaç yüzü geçmezken, bugün ise onbinler düzeyindedir.

Firmaların coğrafi bir düzlemde kümelenmeleri ve aralarında iletişim ile ulaşım ağları oluşturmaları, rekabet güçlerini artırmak açısından oldukça önemli olduğundan, daha optimum üretim arayışları içinde olan çok uluslu şirketler "endüstriyel kümelenmeye" sebep olmuştur. "Endüstriyel kümelenmeler" de teknolojik gelişmeyi hızlandırıcı bir etken olup, yeni ekonominin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Çok uluslu şirketlerin etkinliklerinin arttığı bu süreçte, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşlarda önemli roller üstlenmişlerdir. Söz konusu uluslararası kuruluşlar, ülkeler arasında faktör hareketlerinin serbestleşmesini ve toplumlararası kültürel etkileşimin artmasını sağlamıştır (Oktay, Balkanlı ve Salepçioğlu, 2004: 157). Bu da ulus devletleri, yetkilerini uluslararası kuruluşlarla ve yerel otoritelerle paylaşmak zorunda bırakmıştır (Aktan, 2001: 108). Örneğin 1946'da imzalanan "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)"nın, 1995 yılında "Dünya Ticaret Örgütü (WTO)" ne dönüşmesi, küresel ekonomik sistemin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ticaretin serbestleştirilmesine yönelik düzenlemeler yapan Dünya Ticaret Örgütü'nün, küreselleşmenin dışsal faktörünü oluşturduğu söylenebilir. "Dünya Ticaret Örgütü" nün kurulmasıyla birlikte, ticaretle ilgili yeni düzenlemeler yapılmış, IMF-Dünya Bankası gibi kuruluşlarla hükümetler arasındaki ilişkiler yeniden tanımlanır hale gelmiştir.

IMF ve Dünya Bankası gibi ulus üstü kuruluşlar, anlaşma yaptıkları tüm ülkelere yapısal uyum programları çerçevesinde benzer politikalar önermektedir. Bu durum ise ekonomi politikalarının küreselleşmesine (Chossudovsky, 1999: 39-60) yol açmaktadır.

Küreselleşmeye ve yeni ekonomiye yol açan çok sayıda faktör olmasına rağmen bütün bunların temelinde teknolojik gelişmelerin yattığı söylenebilir. Çok uluslu şirketlerin dünya ölçeğinde üretim yapmasının, piyasaların küreselleşmesinin ve artan liberalleşme eğilimlerinin, bilişim ve ulaşım teknolojilerinde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

2.5. Küreselleşmeden Yeni Ekonomiye: Etkileşimin Niteliği

Yeni ekonomi teknoloji temelli olduğu için ekonomik yaşam açısından devrim niteliğindeki evreler arasındaki süreler gittikçe kısalmıştır. Bu sürecin oluşumunda, liberal akımın artan etkinliği ve küreselleşmenin kazandığı ivmenin etkisi büyüktür (UNICE, 2002:6'dan aktaran Aktan ve Vural, 2003). Ancak meydana gelen söz konusu değişim sürecini, dijitalleşme olgusuyla ifade edenlerde bulunmaktadır. Bilgilerin sanal ortamda hizmete sunulabilmesi, bilgisayarlar arasında kurulan ağlar yolu ile dünyanın bir ucundan diğerine her türlü bilginin aktarılabilme imkanı ortaya çıkarmıştır (Tekin ve Çiçek, 2002: 242). Şüphesiz ki bu da küreselleşmeyi besleyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda yer verilen görüşler, küreselleşme ve yeni ekonomi arasındaki ilişkinin niteliğine farklı açılardan bakan bir görünüm taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle, etkileşimin niteliği ve çıkış noktasına atfedilen önem değişmektedir. Aşağıda bu ilişkinin niteliği üzerine, değişik düşüncelere yer verilip, bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

Asunakutlu ve Baybur (2001), "*İletişim ve bilgi teknolojileri sayesinde artık tüm dünya bir rekabet alanı haline gelmektedir. Global ekonomik krizlere duyarlı bir uluslararası ekonomik kamuoyu oluşmakta...*", "*...Teknoloji, globalleşmeyi hızlandırırken...*" şeklinde görüşleriyle, iletişim ve bilgi teknolojisinde meydana gelen ge-

lişmelerin, küreselleşmeyi hızlandırdığına ve oluşan rekabet ortamı ile birlikte, yeni ekonomi sürecini öncelediğine dikkat çekmektedir.

Bilgi temelli bir ekonominin oluşmasında, iki faktör önemli rol üstlenmektedir. Bunlardan birincisi iktisadi faaliyetlerin küreselleşmesi, ikincisi ise bilgi yoğunluğunun artmasıdır. Kuşkusuz bilgi yoğunluğunun artmış olduğu bir iktisadi yapı, yeni ekonomi kavramına atıf yapmaktadır.

Altan (1993), “*Günümüzde teknolojik gelişmeler ve iletişim devrimi ile birlikte ortaya çıkan globalleşme sürecinde, yeni bir sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşüm yaşanmaktadır*” diyerek, küreselleşme sürecinin teknolojik gelişmeler ve iletişim süreci ile başladığını vurgulamıştır.

Gürkan (2001), “*İletişim ve ulaşım alanındaki yenilikler, dünyamızı küçülttüğünce küçültmüş, ülkeler, bölgeler, hükümetler, kurumlar ve firmalar arası mesafeler giderek azalmıştır*” şeklindeki ifadeleriyle, teknolojik gelişmeler ve yeniliklerin, küreselleşmenin yaygınlaşmasına yol açtığını ifade etmiştir.

Ekin'e (1999) göre, küreselleşme, sanayi ötesi toplumla ilgili bir olgudur ve temelde büyük teknolojik yenilikler ve dünya çapında ekonomilerin yeniden yapılanma çabası vardır. Bu bağlamda Ekin'e göre, son yirmi beş yıldır dünyada değişen yapı, küreselleşmeyi hızlandırıcı bir rol üstlenmiştir. Bu ise, yeni ekonomi sürecine işaret etmektedir.

Öğüt ve Sevinç (2002), küreselleşmeyi, özünde mali piyasaların ve ileri teknolojilerin yönlendirdiği, ülkelerin farklı birikim ve etkinlikleriyle yeni dengeler aradıkları, dinamik bir süreç olarak tanımlamışlardır. Öğüt ve Sevinç'in, “*Birçok araştırmacıya göre küreselleşme, kökenleri 1960'larda ortaya çıkan dönüşüm ve hızlı değişimlere dayalı, siyasal sonuçları beraberinde getiren ekonomik bir süreçtir*” şeklindeki ifadeleri, yeni ekonomi sürecinin küreselleşmeyle paralellik arz ettiğini ortaya koymaktadır. Mutioğlu'nun (2002) “*Küreselleşme sürecinin iki temel kaynağı var. Teknolojik kaynak ve siyasal kaynak. Teknolojik olan, iletişim teknolojisi devrimi (telefon ve telefon hatları) ve bilişim teknolojisi devrimi (bilgisayar)'dir. Bu ikisinin bağlanması (telefon ve bilgisayar), iletişim ve bilişim teknolojisi devrimi (internet) olmuştur. Küreselleşme sürecinin siyasal kaynağı ise, SSCB'nin 1990'lı yılların başında çöküşüdür.*” şeklindeki görüşleri de, bu durumu teyit etmektedir. Dolayısıyla yukarıda ifade edilen tüm görüşlerde, dile getirilen ortak düşünce, teknolojik gelişmenin, küreselleşme sürecini hızlandırarak, yeni ekonominin ortaya çıkışını tetiklediğidir.

Öztürk (2008)'ün, “*Günümüzde küreselleşmenin ivme kazandığı, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, uluslararası ticaret ve kalkınmanın canlanması konusunda çok önemli bir rol oynamaktadır*” şeklindeki ifadeleri de, küreselleşme ile teknolojik gelişmeler arasında, karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi olduğunu kanıtlamaktadır.

Yeni ekonomik düzenin ortaya çıkışını 1990'lı yılların başında “Soğuk Savaş (The Cold War)” in sona ermesine bağlayanlar da bulunmaktadır. Onlara göre Soğuk Savaş'ın bitmesi, kapitalizmin sosyalizme galip geldiğini göstermektedir. Kapitalizmin

mutlak zaferini ilan etmesi ise 1990'lı yıllarda küresel ekonominin liberalizm temelinde yeniden kurulmasına yol açmıştır. Bu noktada Balkanlı'nın (2004), "*Dünya ekonomisinde 1980'lerde başlayan ve 1990'larda görece olarak önem kazanan küreselleşmeye bağlı yeni ekonomi dönüşümünde etkili olan bir diğer etkenin ise, gelişmiş ekonomilerde 1980'lerin başlarında gündeme gelen liberalleşme yönelişlerinin olduğu söylenmelidir.*" (Oktay, Balkanlı ve Salepçioğlu, 2004: 156) şeklindeki ifadeleri, yeni ekonominin belirleyicisi olarak, küreselleşme ve liberalleşme eğilimlerini öne çıkarılmaktadır.

Nitekim Greenspan (1998)'de yeni ekonominin en önemli özelliğinin, teknolojik buluşlar ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkması olduğunu ifade etmiştir. Benzer olarak Nobel ödüllü Joseph Stiglitz de küreselleşmenin bilgi üretimi ve erişimini kolaylaştırarak, yeni bir ekonominin ortaya çıkmasına yol açtığını söylemiştir. Stiglitz'e göre "*küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu insanda, tecrit duygusunu azalttı ve birçok insanın bilgiye, yüzyıl önce herhangi bir ülkedeki en zengin insanların bile ulaşamayacağı düzeyde erişmesini sağladı*" (Stiglitz, 2004: 26).

Uğur ve Şahin'e göre ise internet kullanımında meydana gelen gelişmeler, iktisadi ve sosyal hayatı temelinden etkilemiş, ticaretin işleyiş biçimini değiştirmiş ve eş zamanlı iletişim imkanlarını ortaya çıkarmıştır. İnternet kullanımının basit ve açık olması, bilginin küreselleşmesini sağlamıştır (Uğur ve Şahin, 2003). Artan liberalleşme eğilimleri neticesinde devlet müdahalelerinin kaldırılmasına paralel olarak, iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ile istenilen bilgiye anında ulaşılabilmesinin küreselleşmeyi hızlandıran etkilere sahip olduğu söylenebilir.

Yine Durusoy ve Velioğlu (2002) da "*kaynağını, bilgi ve teknolojinin; hammadde-sini ise, geleneksel ekonominin oluşturduğu tekno-ekonomi (yeni ekonomi); küreselleşme, dijitalleşme, insan kaynakları ve ar-ge'den oluşan itici güçlerle şekillenmektedir*" ifadeleriyle küreselleşmeyi yeni ekonomiyi önceleyen unsurlardan birisi; "... *yeni ekonomi denilen kavram, bugünkü teknoloji ile kuşatılmış yeni koşullar anlamına gelmektedir*" ifadeleriyle de, yeni ekonominin oluşmasında teknolojinin başat bir rol oynadığını vurgulamışlardır. Ayrıca yeni teknolojilerin gelişmesi ve yayılması, sanayi devriminin yaşandığı döneme kıyasla oldukça hızlı olmaktadır. Örneğin 1969 yılında Intel şirketi adına Hoff tarafından geliştirilen bilgisayar chip'nin üzerinden 25 yıl geçmeden bilgisayarlar tüm dünyada kullanılır hale gelmiştir. Sözelimi 1865 yılında ABD Başkanı Lincoln'ün ölümü, Londra'da 12 gün sonra duyulurken, günümüzde dünyadaki tüm gelişmelere anında ulaşmak mümkündür. Dünyada son 30 yılda üretilen bilgi hacmi, önceki beş bin yılda üretilenden daha fazladır. Newyork Times'in haftalık baskısı, 17. yüzyılda yaşayan ortalama bir insanın tüm ömrü boyunca sahip olabileceğinden daha fazla bilgiyi içermektedir (Güloğlu, 2002: 600-601). Bütün bunların temelinde ise yeni ekonomiyi ortaya çıkaran teknolojik gelişmelerin dünyayı hızla küreselleştirmesi yatmaktadır.

Ünay (2006) ise "*Bilişim, iletişim ve ulaşım teknolojilerini derinden etkileyen gelişmeleri ifade etmek için kullanılan ve "bilgi devrimi", "üçüncü sanayi devrimi", "sanayi-sonrası dönem" gibi tanımlamalar ile artan bir hızla popülerleşen "global köy",*

“mesafenin ölümü”, “coğrafyanın sonu” gibi kavramlar, esas itibarıyla kendi dili, kavramları ve bakış açısı olan ve ideolojik, hatta mistik özellikler taşıyan bir küreselleşme sürecinin yansımalarıdır” ve “...ticari, finansal ve yatırım alanında gerçekleşen ekonomik küreselleşme sürecinin ilerlemesi, yeni ekonomiye geçilmesini sağlamıştır” şeklindeki ifadeleriyle, küreselleşmenin yeni ekonomiyi de içinde barındıran çok yönlü bir bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Şenkal’ın (2007), “...küreselleşme, yeni ekonominin ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır” şeklindeki ifadeleri de bu durumu teyit etmektedir.

Konuyla ilgili bir diğer görüş ise küreselleşme ve yeni ekonomi arasında birbirlerini tetikleyici bir sürece vurgu yapmaktadır. Bir taraftan küreselleşme neticesinde ulusal ekonomiler daha karmaşık bir ilişkiler ağı içine girerken, diğer taraftan enformasyon talebi de artmaktadır. Böylece yeni ekonominin temel unsuru olan enformasyon ve iletişim teknolojileri, lider sektör haline gelerek küreselleşme sürecine nüfuz etmektedirler. Bu bağlamda bilgi ekonomisine geçiş sürecinde teknolojik gelişmeye yapılan önemli vurguyla birlikte, küreselleşme ile yeni ekonomi arasında güçlü bir etkileşim bulunduğu söylenebilir (Kelleci, 2003: 1-2).

Erkan ve Erkan’ın (2004), *“Yeni ekonomide teknolojik gelişmeler, dünyanın küresel köy haline gelmesine yol açmıştır. Günümüzde artık ekonomik aktiviteler, küresel bağlamda gerçekleşmektedir. İletişim ve internet ağları, küresel ilişkileri, ev ve iş yerlerine taşımaktadır. Küreselleşme ve bilgi teknolojileri, birbirlerini sürekli etkileyerek gelişmekte, mekanlar ise esnekleşmektedir”* şeklindeki ifadeleri de bu görüşü desteklemektedir.

Sarıtaş (2005) ise *“Bilginin günümüz açısından önemi ve toplumları dönüştürme etkisi göz önüne alındığında, bilgi toplumu ve küreselleşmenin birbirleriyle olan ilişkilerinin içsel bir nitelik taşıdığı ve küreselleşmenin bilgi çağının en belirgin sonuçlarından birisi olduğu görülmektedir”* demek suretiyle, küreselleşme ile yeni ekonominin ortak belirleyicisi olarak bilgi çağına ve teknolojik gelişmelere vurgu yapmıştır. Nitekim Sarıtaş, *“Teknoloji, küreselleşme sürecinin günümüzdeki boyutunda en önemli rolü üstlenmiştir. Hatta çoğu yazara göre, teknoloji, küreselleşmenin hem nedeni hem de sonucudur”* şeklindeki sözleriyle küreselleşme, yeni ekonomi ve teknoloji arasındaki karşılıklı etkileşimin önemine de dikkat çekmiştir.

Teknolojik değişimin, küreselleşme ve yeni ekonomi sürecinin bir parçası olduğundan bahsedilebilir. Söz konusu değişim sürecinde teknik yeniliklerin, küreselleşme ve ekonomik gelişmeyle karşılıklı bağımlılığı söz konusudur (Erdut, 1997: 1).

Piyasaların küreselleşmesinde kuşkusuz en önemli neden, teknolojik yeniliklerin iletişim ve ulaşım maliyetlerini azaltmasıdır. Böylece özellikle finans piyasalarındaki bilgilere ulaşılması kolaylaşmış ve iletişim ağları yoluyla 24 saat işlem yapılması da mümkün hale gelmiştir. Bu bağlamda finans piyasalarının serbestleşmesinde, artan liberalleşme eğilimleri ile birlikte belirleyici rol oynamış olan teknolojik gelişmeler, sermaye akımlarının ulusal sınırların dışına çıkmaya başladığı bir sürecin yaşanmasına da neden olmuştur. Teknolojik gelişmelerin, finansal küreselleşmeye yol açan

önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Söz konusu değişimin ekonomik alandaki etkilerini “yeni ekonomi”, toplumsal alandaki etkilerini ise “küreselleşme” olarak ifade etmek mümkündür. Küreselleşme ve yeni ekonominin, önemli ölçüde ortak faktörlerden beslenen ve eş anlı olarak devam eden bir süreç olduğundan bahsedilebilir.

Dünya ölçeğinde yaşanan söz konusu değişimler, kuşkusuz hayatın her alanına etki etmektedir. Bugün bu etkilerden soyutlanmış bir biçimde yaşamak oldukça zordur. Değişimin niteliği ve yönü ne olursa olsun, intibak edebilmek için öncelikle bunun anlaşılması gerekmektedir. Küreselleşme ve yeni ekonomi, bu değişimin belirleyicisi olan temel dinamikler arasında kabul edilmektedir. Bu iki olgunun içeriği ile karşılıklı etkileşiminin tespit edilebilmesi, değişimin niteliğinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Küreselleşme ile yeni ekonomi arasındaki ilişkileri dört madde halinde tasnif etmek mümkündür:

- Enformasyon ve iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler, küreselleşmeyi hızlandırarak yeni ekonominin doğmasına yol açmıştır. Küreselleşme ve yeni ekonominin paralellik arz eden bir süreç olduğu ve artan etkileşim içerisinde bulunduğu söylenebilir.
- Küreselleşme ve yeni ekonomi ortak faktörlerden beslenmektedir. Her ikisinin de gelişiminde teknolojik yenilikler başat rol oynamaktadır. Teknolojik yenilikler, küreselleşme ve yeni ekonominin yaygınlaşmasını sağlamıştır.
- Küreselleşme ile yeni ekonomiyi önceleyen unsurlar arasında liberalleşme eğilimleri de bulunmaktadır. Uluslararası faktör piyasalarının liberalleştirilmesi, küreselleşmeyi destekleyerek yeni ekonomi koşullarının gündeme gelmesine yol açmıştır.
- Küreselleşme, yeni ekonomiyi de kapsayan, geniş anlamı ve bütüncül bir kavramdır. Bu bağlamda yeni ekonomi, küreselleşmeden ayrı olarak düşünülemez.

Küreselleşmenin nesnel temellerini 1800’li yıllarda taşımacılık ve iletişim, günümüzde ise enformasyon alanındaki teknolojik gelişmeler oluşturmaktadır. Modern toplumların teknolojik gelişmelerin etkilerinden kendilerini dışlaması mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler, toplumsal yapılarda çok hızlı bir değişime neden olmaktadır. Teknolojik gelişmeleri, küreselleşme ve yeni ekonomi sürecinin motoru olarak düşünmek mümkündür. Teknolojik gelişmeler, küreselleşme sürecinin önemli bir dinamiği olmuş ve buna paralel olarak hızlanan küreselleşme eğilimleri de yeni ekonomiyi tetiklemiştir.

III. BÖLÜM

YENİ EKONOMİ ve ELEKTRONİK TİCARET

Günümüzde ticari ve finansal işlemlerin çok büyük bir kısmı bilgisayar ağları (networklar) üzerinden elektronik ortamlarda yapılmaya başlanmıştır. Geleneksel olarak yapılan mal alım ve satım işlemleri giderek yerini "elektronik ticaret" adı verilen yeni bir ticaret türüne bırakmaktadır. Elektronik ticaretin yanı sıra internet bankacılığı, on-line finans ve pazarlama işlemleri de günlük yaşantımıza daha fazla giren hizmetler arasında yer almaktadır. İktisadi hayatta yaşanan bu hızlı değişim süreci, kamu politikalarında da köklü değişimler yapmayı zorunlu kılmıştır. Günümüzde devletler vatandaşlarına elektronik ortamlarda hizmet vermekte, vergi ve harcama projeksiyonlarında, merkezi ve federal fonların tahsisinde, teknoloji politikalarında, regülasyonlarda, yasalarda, tasarruf oranlarını etkileyen vergi kurallarında, fiziki ve beşeri yatırımlar ile finansal piyasalara yönelik düzenlemelerde yeni ekonomi koşullarını daha fazla dikkate almaktadırlar (Landefeld and Fraumeni, 2001: 24-25).

Bu bölümde yeni ekonomi ile elektronik ticaret (e-ticaret) arasındaki bağlantı ortaya konulmaya çalışılarak, elektronik ticaretin gelişiminin yeni ekonomi içerisinde merkezi bir rol oynadığı vurgulanacaktır. Ayrıca elektronik ticaretin yaygınlaşmasının ortaya çıkardığı değişimlerden bahsedilecek ve gelişmekte olan ülkelerin elektronik ticaretin olanaklarından daha fazla yarar sağlaması için ne tür politik ve kurumsal önlemler alması gerektiği üzerinde durulacaktır.

3.1. Elektronik Ticaretin Tanımı ve Türleri

Günümüzde elektronik ticaret hızla gelişerek geleneksel ticaretin yerini almaktadır. Ticaretin geleneksel yöntemlerden giderek uzaklaştığı, elektronik ortama taşındığı ve yeni esaslara tabi olduğu söylenebilir. Elektronik ticaretle geleneksel ticaret arasındaki en önemli farklılık ise piyasaların genişliği konusundadır. İnternet kullanımının dünya çapında yaygınlaşması, elektronik ticaretin pazar potansiyelinin geleneksel ticaretten çok daha fazla olmasına yol açmaktadır.

Elektronik ticarete yaşanan büyük gelişmeler sonucunda bir çok ülke global örgüt ve kuruluş, bu konuyla ilgili araştırmalar yapmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü (WTO), İktisadi İşbirliği ve Çalışma Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) gibi kurumlar, elektronik ticaret konusuna ilgi duyan ve bu alanda çalışmalar yapan global kuruluşların başında gelmektedir. Bunlara ilaveten uluslararası ticari birlikler de bu konuyu yakından incelemekte ve üyelerine altyapı imkanları sağlamaya çalışmaktadırlar.

Elektronik ticaret, literatüre son otuz yılda girmiş oldukça yeni bir kavramdır. Dolayısıyla elektronik ticaretin tanımlanması ile ilgili farkı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu farklılığın temelinde, elektronik ticaretin sınırlarının tespit edilmesindeki yetersizlik yatmaktadır. Söz konusu yetersizliğe paralel olarak özellikle iletişim teknolojilerindeki hızlı değişimin, elektronik ticaretle ilgili olarak her geçen gün yeni imkanlar sunması, yapılan tanımların zamanla eksik kalması gibi bir sonuca da yol açmaktadır.

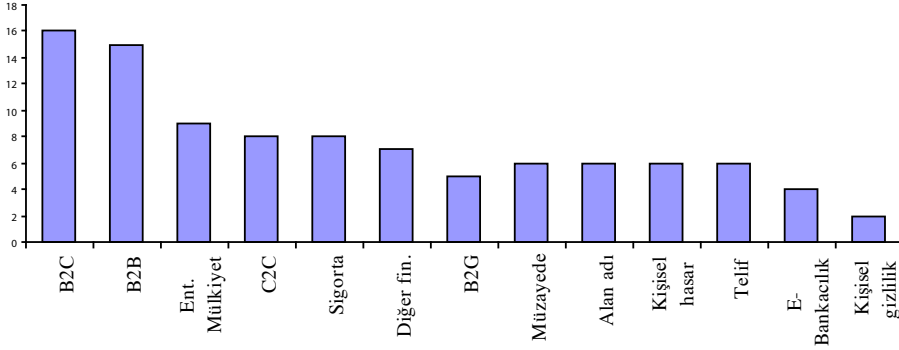
Elektronik ticareti, dar ve geniş anlamalı iki yaklaşımdan hareketle tanımlamak mümkündür. Elektronik ticaret, en dar biçimde “internet gibi açık ağlar üzerinden tüketicilere yönelik olarak ticari işlem ve ödemelerin yapılması” olarak tanımlanabilir. E-ticaret, internet üzerinden iş yapmak olarak da tanımlanabilir (Coppel, 2000: 4). Başka bir tanıma göre elektronik ticaret, telekomünikasyon ağları kullanılarak mal ve hizmetlerin üretilmesi, tanıtılması, satılması, ödemeleri ve dağıtımının yapılmasıdır. Bu tanım gereğince e-ticaret, mal ve hizmetlerin üretimden satışına kadar geçen süreçlerin geleneksel yöntemlerden farklı olarak, gelişmiş iletişim teknolojileri ve bilgisayarlar aracılığıyla yapılmasıdır (Bakkal, 2001: 207). Bu tanıma sadece tüketicilere yönelik mal ve hizmet satımı ile buna karşılık olarak yapılan ödemeler girdiğinden, biraz genişletilerek firmalar arasında yapılan işlemlerin de dahil edilmesi mümkündür. Ancak ticari olan ve olmayan işlemleri tam olarak ayırt etmek mümkün değildir. Örneğin kamunun sunduğu eğitim hizmetlerinin ticari bir işlem olarak kabul edilip edilemeyeceği oldukça tartışmalıdır.

Uluslararası kurumların elektronik ticarete dair yapmış oldukları tanımlamalara bakıldığında ise Dünya Ticaret Örgütü'nün (World Trade Organization) “elektronik ticareti”, mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılması olarak tanımladığı görülmektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ise “elektronik ticareti”, sayısallaştırılmış yazılı metin, ses ve görüntülerin işlenmesi ile iletilmesine dayanan, kişileri ve kurumları ilgilendiren tüm ticari işlemler olarak tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler Yönetim, Ticaret ve Ulaştırma İşlemlerini Kolaylaştırma Merkezi (CEFACT)'ne göre ise “elektronik ticaret”, iş, yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılanmış faaliyet bilgilerinin üreticiler, tüketiciler ve kamu kurumları ile diğer organizasyonlar arasında elektronik araçlar (elektronik posta ve mesajlar, elektronik bülten panoları, www teknolojisi, akıllı kartlar, elektronik fon transferi, elektronik veri değişimi vb.) üzerinden paylaşılmasıdır (Körpe, 2001: 5).

Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle doğrudan ticari sonuçlar ortaya çıkarılması gerekli olmamakla birlikte, ticari sonuçlara altyapı imkanları sağlayan tüm işlemlerin elektronik ticaretin kapsamı içerisine girdiği söylenebilir. Bu son tanım içerisinde kamu kurumlarının elektronik ortamda yerine getirmiş oldukları ticari boyutu olmayan işlemlerin yanı sıra firmaların satış, pazarlama ve ödeme dışındaki elektronik ortamlarda yürüttükleri diğer faaliyetleri ile tüketicilerin tüm online işlemleri de yer almaktadır. Aşağıdaki grafik de elektronik ortamda yapılan işlemlerin türlerine göre dağılımına yer verilmiştir. Böylece tüm dünyada elektronik ticaretin

sektörlere göre dağılımının görülmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Grafik 20: Online Problem Çözme Türleri (%)

Kaynak: UNCTAD, **E- Commerce and Development Report 2003**, UN, Newyork, 2003, s.171.

Yukarıdaki grafiğe göre elektronik ortamda yapılan işlemlerden en yüksek payı işletmeden tüketiciye ve işletmeden işletmeye e-ticaret alırken, diğer işlemler yüzdelik dilim sıralamasıyla entelektüel mülkiyet, tüketiciden tüketiciye e-ticaret, sigortacılık, diğer finansal işlemler, işletmeden devlete e-ticaret, müzayede, alan adı işlemleri, kişisel hasar, telif, e-bankacılık ve kişisel gizlilik işlemleri biçiminde sıralanmaktadır.

Elektronik ticaretin belli başlı altı türü bulunmaktadır. Bunlar işletmeden işletmeye (Business-to-Business/B2B) e-ticaret, işletmeden tüketiciye (Business-to-Customer/B2C) e-ticaret, işletme içi e-ticaret, tüketiciden tüketiciye e-ticaret, yönetimden tüketiciye e-ticaret ve yönetimden işletmeye e-ticaret'dir. Ancak söz konusu elektronik ticaret türlerinden en yaygın olanları, işletmeden işletmeye ve işletmeden tüketiciye elektronik ticarettir. Tedarikçi işletmelerin müşterileri olan işletmelerden sipariş ile faturaları alması ve ödemelerde bulunurken de internet ağlarını kullanması işletmeden işletmeye elektronik ticaretin, finans kurumlarının müşterilerine sundukları elektronik bankacılık ve sigortacılık hizmetleri işletmeden tüketiciye elektronik ticaretin kapsamına girmektedir. İşletmeden işletmeye elektronik ticaret, toplam elektronik ticaretin yaklaşık %75'ini oluşturmakta ve önemli bir gelişme trendi izlemektedir. 1997 yılında yaklaşık olarak 12 milyar \$'ı bulan toplam dünya elektronik ticaret hacminin yaklaşık olarak 7 milyar \$'ını işletmeden işletmeye, 5 milyar \$'ını ise işletmeden tüketiciye satışlar oluştururken, bu rakamlar sırasıyla 1998'de 22 ve 12 milyar \$, 1999'da 47 ve 22 milyar \$, 2000'de 97 ve 37 milyar \$, 2001'de 176 ve 59 milyar \$ ve 2003'de ise 338 ve 97 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Yine dünyadaki toplam elektronik ticaret işlemlerinin hacmi de sürekli bir gelişme trendi izleyerek 2004 yılında 1 trilyon \$'a yaklaşmıştır. Bu rakamlar, işletmeden işletmeye ve işletmeden tüketiciye e-ticaret hacminin yalnızca 6-7 yıllık bir dönemde yaklaşık olarak 10 kat arttığını göstermektedir. Günümüzde elektronik ticaretin çok büyük bir hızla yaygınlaştığı ve bu değişimin süreklilik kazandığı söylenebilir (Bozkurt, 2000: 65-66; Baki, 2004: 48).

İşletmeden işletmeye e-ticaret ve işletmeden tüketiciye e-ticaret dışında elektronik ticaretin işletme içi e-ticaret, tüketiciden tüketiciye e-ticaret, yönetimden tüketiciye e-ticaret ve yönetimden işletmeye e-ticaret olmak üzere dört farklı türü daha bulunmaktadır. Büyük işletmelerin çeşitli iş birimleri yoluyla elektronik ortamlarda kendi içlerinde ticari işlemleri destekleyen bir iş akışı uygulaması "*işletme içi elektronik ticaretin*", kamu kuruluşlarının düzenlemiş oldukları ihaleleri elektronik ortamlarda duyurması ve işletmelerin de bunlara elektronik ortamlardan cevap vermesi "*yönetimden işletmeye elektronik ticaretin*", hükümetlerin mükelleflerin sosyal güvenlik primleri ile vergilerini internetten ödemesine olanak tanyacak sistemler kurması "*yönetimden tüketiciye elektronik ticaretin*" ve elektronik posta veya alışveriş için kurulmuş web siteleri gibi araçların kullanılması yoluyla tüketicilerin mal ve hizmetleri alıp-satması ise "*tüketiciden tüketiciye elektronik ticaretin*" kapsamına girmektedir (Özgener, 2003: 264-265).

3.2. Elektronik Ticaretin Avantajları

Elektronik ticaretin hızlı gelişiminin temelinde üreticilere ve tüketicilere sağlamış olduğu bir takım avantajlar yatmaktadır. Eğer elektronik ticaret, üreticilere ve tüketicilere geleneksel ticaret karşısında bir takım avantajlar getirmemiş olsaydı, kısa bir zaman dilimi içerisinde dünya ölçeğinde bu kadar yaygınlaşamazdı.

Elektronik ticaret, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarında büyük değişimler ortaya çıkarmaktadır. Elektronik ticaret, ulusal pazarların sınırlarını genişletmiştir. Böylece elektronik ticaret yoluyla tüketiciler istedikleri malları daha uygun koşullarla alma, üreticiler ise ürünlerini daha geniş kitlelere ulaştırma şansına sahip olmuşlardır. Dinamik ve sürekli büyüyen bir yapıya sahip bu pazarlarda bilgisayar ve internet kullanım oranlarının yükselmesiyle birlikte elektronik ortamdaki tüketici sayısının da artması, işletmeleri elektronik ticaretten pay alma konusunda yeni yaklaşımlara zorlamaktadır. İnternetin ulaştığı tüm ülkelerdeki birey ve firmalar, müşteri veya satıcı konumuna gelmekte, ticari işlemler fiziki çevreden soyutlanarak sanal ortama taşınmaktadır. Piyasaların müşterileri ve satıcıları elektronik ortamlarda fiziki sınırları aşarak bir araya getirmesi, pazarın büyüklüğünü artırmakta ve elektronik ticaret için uygun ortamlar oluşturmaktadır.

Elektronik ticaretin sunduğu avantajları aşağıdaki maddeler halinde toplamak mümkündür (Körpe, 2001: 8-9):

- Ticari ve finansal işlemlerin yürütülmesi için gerekli bilgi ve belgelerin elektronik ortamlarda hazırlanması ve bilgisayarlar aracılığıyla kısa sürede ilgili taraflara iletilmesini sağlaması. Bunun sonucunda iş yapma ve uygulama hızında geniş çaplı artışlar yaşanmıştır.
- Malların üretiminden satışına kadar olan zincirde köklü değişiklikler ortaya çıkarması. Buna göre elektronik ticaret, alıcılar ile satıcıları doğrudan karşı karşıya getirmektedir. Böylece ticari işlemlerde araçlara gerek kalmamaktadır.
- Daha uygun şartlarda üretim faktörü, yatırım mali ve kredi bulma şansını artırarak, ekonomide verimlilik düzeylerini yükseltmesi.
- Ürün gelişim hızını artırmak suretiyle ürünlerin test edilmesi ve müşteri taleplerine uygun biçimde üretilmesini mümkün kılması. Diğer bir ifadeyle elektronik ticaret, arzın talebe daha çabuk uyum sağlamasına yol açmaktadır.
- Dünya pazarlarına girişleri kolaylaştırması ve bu sayede rekabet alanlarını genişletmesi.
- Alıcılara istedikleri ürünleri evlerinde teslim alma olanağı sağlaması sonucunda perakende satışların niteliğinin değişmesi.
- Alıcıların satın alabilecekleri ürünlerin çeşitliliğini artırması ve daha ucuz ürünlerin tercih edilebilmesini kolaylaştırması.
- Alıcılar için değişik ödeme alternatiflerine (taksitli alışveriş, kredi kartı kullanımını vb...) imkan vermesi.
- Ürünlerin sipariş edilmesiyle teslim alınması arasındaki süreyi kısaltarak ulaşım maliyetlerini düşürmesi.
- Tüketici taleplerini izleyecek ve bu konuda gerekli bilgileri sistematik olarak toplayacak yeni fikirlere sahip girişimcilere iş imkanları sağlaması.

Elektronik ticaretin pazar büyüklüğünü artırmasıyla birlikte rekabetin unsurları da değişmekte, işletmelerin rekabet stratejilerini yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir. Bazen rakip firmalarla işbirliği yapma zorunluluğu söz konusu olmakta, bazen de farklı sektörlerde faaliyet sürdüren firmalar sanal ortamda rakip olabilmektedir. Elektronik ticaret pazarına girmenin maliyetinin düşük olması, her an yeni rakiplerle karşı karşıya gelinmesi ihtimalini güçlendirmektedir.

Elektronik ticaretin gelişmesi, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklı etkiler doğurmaktadır. Elektronik ticaretin her ülke için aynı sonucu doğurması beklenemez. Ülkeler içinde buldukları koşullara bağlı olarak elektronik ticaretin avantajlarından farklı biçimlerde yararlanmaktadırlar. Ancak ülkelerin elektronik ticaretten sağladıkları avantajları tam anlamıyla tespit etmek oldukça güçtür. Çünkü bu konuyla ilgili olarak özellikle gelişmekte olan ülkelerin verileri oldukça yetersizdir. Buna karşılık elektronik ticaretin yaygınlaşmasının firmalara daha kolay rekabet etme imkanı verdiği konusunda bir tartışma bulunmamaktadır. Elektronik ticaret yoluyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin firmaları arasında zaman içerisinde fırsat eşitliğinin sağlanması beklenmektedir. Elektronik ticaretin avantajlarından yararlanmak isteyen ülkelerin piyasalara girişleri kolaylaştırması, şeffaflığı

artırması, fikri ve sınai hakları koruması gerekmektedir. Böylece ülkelerin sahip olmuş olduğu beşeri, doğal ve fiziki kaynakların etkin kullanımı sağlanmış olacaktır.

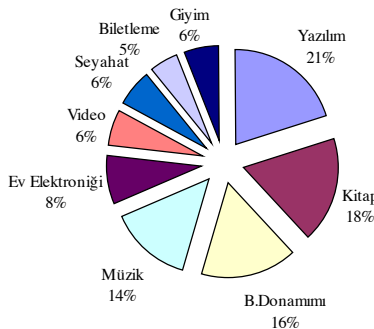
Elektronik ticaretin ülke kaynaklarının etkin kullanımını artırması açısından bir diğer önemli faktör ise esnek üretim imkanlarının yaygınlaşmasıdır. Elektronik ticaret yolunu benimsemiş olan işletmelerin ve özellikle KOBİ'lerin yeni ve uzak pazarlara girişi kolaylaştıkça üretim tarzları da esnekleşmiştir. Bu durum ise elektronik ticareti benimsemiş olan firmaların ulusal ekonomilere katkılarını artırmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde yer alan KOBİ'lerin çoğunluğu interneti yalnızca elektronik posta ve reklam amaçlı kullanmaktadır. Bu da gelişmekte olan ülkelerde yer alan KOBİ'lerin ülke ekonomilerine sağlamış olduğu katkıların yetersiz kalmasına neden olmaktadır (Gülcan, 2000: 10).

Elektronik ticaretin kaynak dağılımında etkinliği ve verimliliği artırması üretim maliyetlerinin düşmesiyle sağlanmaktadır. Firmaların müşteri ve diğer firmalarla olan ticari ilişkilerinde elektronik ticaretin maliyet azaltıcı bir etkisi olduğu gözlenmektedir. Özellikle müşterilere yönelik satışların aracı veya komisyoncular aracılığıyla yapıldığı sektörlerde fiyatlarda düşme olduğu gözlenmektedir.

3.3. Elektronik Ticaretin Gelişimi

Elektronik ticaretin gelişmesinde önemli rol oynayan faktörler internet kullanımının ucuzlayarak yaygınlaşması, kredi kartlarının kullanımının artması ve bankacılık sistemindeki yeniliklerdir. Online alışveriş açısından elektronik ticaretin özellikle dijital ortamda sunulabilen yazılım, bilgisayar, müzik, kitap, hediye, giyim, elektronik malzemeler, otomobil aksesuarları gibi ürünleri üreten sektörler açısından hızlı bir gelişim gösterdiği ifade edilebilir. Elektronik ticarete tercih edilen ürün ve hizmetlerin dağılımının gösterildiği izleyen grafik bu durumu doğrulamaktadır. Aşağıdaki grafiğe göre tüketiciler açısından elektronik ticarete konu olan ürünlerin yaklaşık % 30'u bilgisayar yazılım ve donanımına aittir. Bunu kitap ve müzik kategorisinde yapılan alışverişler takip etmektedir.

Grafik 21: Online Alışveriş Türleri ve Oranları (%)

Kaynak: OECD, Measuring Elektronical Commerce: International Trade in Software, 1998, s.9.

Farklı bir çalışmanın verilerinde ise alıcıların elektronik ticaret yoluyla en fazla satın almayı tercih ettikleri ürünlerin, sırasıyla yazılım (%38,8), kitap (% 19,7) ve bilgisayar (%15,1) olduğu ortaya konulmuştur. Alıcıların elektronik ticaret aracılığıyla görece daha az satın almayı tercih ettikleri ürünler ise elektronik malzemeler (%4,5) ile otomobil ve otomobil aksesuarları (%3,5)'dir (Keser, 2000:114). Şüphesiz bu dağılım, ülkeden ülkeye ve ölçümlerin yapıldığı döneme göre farklılıklar göstermektedir. Ancak son yıllarda elektronik ticaretin kapsadığı alanın giderek genişlediği konusunda ise herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Buna karşılık elektronik ticaretin boyutları ve etkileri, ülkeler arasında değişiklik göstermektedir. Elektronik ticaret gelişmiş ülkelerde daha hızlı bir gelişme gösterirken, gelişmekte olan ülkelerde ise teknik, kurumsal ve yapısal nedenlerle daha yavaş ilerlemektedir. Aşağıda elektronik ticaretin yaygınlaşması ve etkileri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından ele alınacaktır. Böylece elektronik ticaret açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin durumlarının ayrıntılı olarak analiz edilmesine imkan sağlanmış olacaktır.

3.3.1. Elektronik Ticaret Açısından Gelişmiş Ülkelerin Durumu

Elektronik ticaretin yalnızca sektörler arasındaki gelişimi değil aynı zamanda ülkeler arasındaki gelişimi de farklılıklar göstermektedir. Dünyada işlem miktarları açısından elektronik ticaretin en fazla geliştiği ülke ABD'dir. ABD'nin elektronik ticarete öncülük yapan bir ülke olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda ülkeler arasında e-ticaretten en yüksek payı da ABD almaktadır. Ülkelerin elektronik ticaretten aldıkları pay ise bu alana yapılan yatırımlarla paralellik göstermektedir. ABD, e-ticarete yönelik yatırımlara diğer ülkelerden çok daha erken başlamıştır. Bu durum ABD'nin e-ticaretten diğer ülkelere göre daha yüksek pay almasının nedenini açıklamaktadır. ABD'nin toplam dünya elektronik ticaret içerisindeki payı %45 gibi çok yüksek bir düzeydedir. Avrupa ülkeleri elektronik ticaretten %10, Asya ülkeleri ise %5 pay almaktadırlar (Kepenek, 2000: 27).

ABD'nin elektronik ticaretten daha fazla pay almasının diğer önemli bir nedeni ise yapılan işlemlerin ortalama büyüklüğü ile ilgilidir. Firmadan tüketiciye yapılan işlemlerin ortalama değeri ABD'de 90 \$ olarak gerçekleşirken, bu rakam Japonya için 18 \$, 12 AB ülkesi için ise yaklaşık olarak 10 \$ düzeyinde olmaktadır (UNICE Benchmarking Raporu, 2001: 14). ABD'de elektronik ticarete konu olan mal ve hizmetlerin değerinin, diğer ülkelerden çok daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

ABD'de elektronik ticaretin diğer ülkelere göre daha fazla gelişmesi ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise internete erişim maliyetlerinin çok ucuz ve kurulan web sitesi sayısının görece daha fazla olmasıdır. ABD'de 20 saatlik internet erişim maliyeti (satın alma gücü paritesine göre) ortalama olarak 33 \$ civarındadır. Bu rakam Almanya'da 70 \$, Belçika'da 83 \$ ve İspanya'da ise 87 \$ civarındadır.

Bin kişiye düşen internet sitesi sayısı ise ABD'de 180, Finlandiya'da 140, İzlanda, İsveç ve Norveç'te 90, Hollanda, Danimarka, İngiltere, Fransa, Japonya, Almanya, Belçika Avusturya, İrlanda, İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan'da ise 50'nin altındadır (UNICE Benchmarking Raporu, 2001: 15). İnternet erişim maliyetleri, teknolojik gelişme ve rekabete bağlı olarak gerilese bile ABD göreceli avantajını devam ettirmektedir. Nitekim sahip olduğu avantajlar nedeniyle ABD'de e-ticaretin artış trendi sürmektedir. 2008 Mayıs ayında Ticaret Bakanlığı Veri Bürosu tarafından açıklanan rakamlara göre ABD'de perakende sektöründeki e-ticaret satışları 2005 yılında 87 milyar \$ iken %22'lik bir artışla 2006 yılında 107 milyar \$'a ulaşmıştır. Perakende sektöründeki elektronik ticaret hacminin 2001 ile 2006 yılları arasındaki yıllık ortalama artış oranı ise %25,4 olmuştur. Bu dönemde toplam satışların artış oranı ise %4,8 ile sınırlı kalmıştır. 2006 yılı toplam satışlarının %2,7'sinin e-ticaret yoluyla gerçekleştiği dikkate alındığında, e-ticaretin payının giderek arttığı göze çarpmaktadır (U.S., 2008).

ABD'nin elektronik ticaretten aldığı pay görece yüksek olmasına karşılık, önümüzdeki dönemlerde AB ülkeleri ile Japonya'nın payının artacağı tahmin edilmektedir. Çünkü AB ülkelerinin elektronik ticarete yönelik yatırımları her geçen gün artmaktadır. Bu gelişmeye paralel olarak son yıllarda Avrupa'da elektronik ticaretin toplam perakende ticaret içerisindeki payı %5'ten %15'e yükselmiştir (Keser, 2000: 112). Yapılan bir diğer araştırmaya göre İngiltere'de şirketlerin %38'inin önümüzdeki birkaç yılda toplam cirolarının %20'sinden fazlasının elektronik ticaretten oluşacağı beklentisi hakimdir (UNICE Benchmarking Raporu, 2001: 14).

3.3.2. Elektronik Ticaret Açısından Gelişmekte Olan Ülkelerin Durumu

Elektronik ticaretin yaygınlaşması, dünyadaki tüm ülkelere bir çok fırsatlar sunmaktadır. Ancak elektronik ticaretin sunmuş olduğu fırsatlardan bilgi teknolojisi altyapısı yetersiz olan, hukuksal ve kurumsal açıdan yeni ekonomin gerektirdiği düzenlemeleri gerçekleştiremeyen gelişmekte olan ülkeler henüz tam olarak yararlanmamaktadırlar. Ayrıca kredi kartı, banka kartı, elektronik para gibi yeni ödeme araçlarının yaygınlaşmamış olması ve internet üzerinden sipariş edilen malların güvenli bir şekilde teslim edilmesini sağlayacak şartların oluşmamış olması da elektronik ticaretten yüksek kazançlar elde edilememesinin diğer sebepleri arasında yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin elektronik ticaretin getirmiş olduğu fırsatlardan tam olarak yararlanabilmesi için iletişim, bankacılık, ulaştırma, güvenlik gibi alt yapı hizmetlerinin hızını ve kalitesini yükseltmesi gerekmektedir (Yumuşak, 2001: 9).

Gelişmekte olan ülkelerde enformasyon ve iletişim teknolojileri talebi her geçen gün artmaktadır. Bu da söz konusu ülkeleri, iletişim altyapısını geliştirmek durumunda bırakmaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artması, elektronik ticaretin giderek yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Ancak bu ülkelerde, enformasyon ve iletişim teknolojileri kullanımlarında da farklılıklar görülmektedir.

Aşağıdaki tablo da bazı gelişmekte olan ülkelerde enformasyon ve iletişim teknolojileri kullanımına dair veriler gösterilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere enformasyon ve iletişim teknolojilerinin orta gelir seviyesi ortalamasının üzerinde kullanıldığı ülkeler Türkiye, Brezilya, Malezya ve Güney Afrika'dır.

Tablo 25: Enformasyon Teknolojilerinin Kullanımı ve Harcamaları

Ülkeler	Sabit Hat Sayısı (1000 kişi)	Cep Telefonu Abonesi (%)	Kişisel Bilgisayar (1000 kişi)	İnternet Kullanıcısı (1000 Kişi)	Kişi Başı Harcama (USD)
Bangladeş	6	31	12	2	12
Brezilya	230	357	105	120	208
Çin	241	258	41	73	66
G.Afrika	103	413	82	78	343
Hindistan	41	44	12	32	24
İran	219	64	110	82	54
Malezya	179	587	197	397	316
Türkiye	267	484	52	142	293
Düşük Gelir	34	42	11	24	-
Orta Gelir	192	293	61	92	111
Yüksek Gelir	535	771	421	443	2329

Kaynak: Worldbank Development Indicators 2006, <http://devdata.worldbank.org/wdi2006/contents/Section5.htm>, Erişim Tarihi: 21.09.08.

Yukarıdaki tabloya göre yüksek gelir seviyesine sahip ülkelerin ortalaması ile orta gelir seviyesine sahip ülkelerin ortalaması arasında çok büyük bir fark göze çarpmaktadır. Yüksek gelirli ülkelerde enformasyon ve iletişim teknolojilerine yönelik olarak yapılan yıllık ortalama harcama miktarı 2329 \$ iken bu rakam orta gelirli ülkelerde 111 \$'dır. Bu farklılığın başlıca nedenleri arasında enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünlerinin fiyatlarının yüksek olması, teknik eğitimin yetersizliği ve uygun teknoloji politikalarının yürürlüğe konulamaması sayılabilir.

Enformasyon ve iletişim teknolojileri alt yapısındaki gelişmelere bağlı olarak ülkelerin online işlem ve elektronik ticaret potansiyeli artış göstermektedir. "Çin İnternet Gelişme Merkezi" nin verilerine göre online müzayede sayısı 2004 yılında 15 milyon iken 2005 yılında 30 milyon, tüketiciden tüketiciye e-ticaret satışları ise 2004 yılında 561 milyon \$ iken 2005 yılında ise 1.7 milyar \$ olmuştur. Çin'in 2004 yılında 43.6 milyar \$ olan e-ticaret cirosu 2005 yılında %58'lik bir artışla 68,9 milyar \$'a yükselmiştir (Fastcompany, 2006).

Gelişmekte olan ülkelerde bilgi teknolojileri alt yapısının tam olarak kurulmaması, internet hızının düşük, fakat fiyatlarının yüksek olması (Rao, 2005: 1-10) ve nitelikli eleman bulma zorlukları gibi engeller, elektronik ticaretten elde edilen getirilerin sınırlı olması sonucunu da doğurmaktadır. İnternet servis sağlayıcılarının kullandığı hatların çoğunlukla devlet kuruluşlarından veya tekellerden kiralanması, fiyatların suni olarak yükseltilmesi ve bazı hizmetlerin verilmesinin engellenmesi gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Clinton, 2000: 31).

Elektronik ticaretin sunmuş olduğu fırsatlardan en fazla yarar sağlayan gelişmekte olan ülke Hindistan olmuştur. Hindistan, bilgi-iletişim teknolojilerine yüksek düzeyde yatırım yapan bir ülkedir. Bu yatırımlar sonucunda enformasyon ve iletişim teknolojilerini kullanacak yeni bir sınıf ortaya çıkmış ve Hindistan söz konusu teknolojilerin net ihracatçısı bir ülke konumuna ulaşmıştır. Hindistan üniversiteleri, bir yılda ortalama olarak 115.000 bilgisayar mühendisi mezun etmektedir. Söz konusu mühendislerin çok önemli bir kısmı da yurt dışındaki yabancı ülkelerde istihdam edilmektedir. Hindistan, ülke dışına yılda ortalama 4 milyar \$'lık bilişim teknolojisi ürünü ihraç etmektedir. Hindistan'ın yapmış olduğu yatırımların karşılığını nitelikli bilgisayar mühendislerine sahip olmakla ve bilişim teknolojilerinin net ihracatçısı olmakla aldığı ifade edilebilir. Gelişmekte olan ülkeler arasında yeni ekonominin ortaya çıkardığı fırsatları en iyi biçimde değerlendiren ülkelerden başında Hindistan'ın geldiği ifade edilebilir (Panagariya, 2005: 16-27).

Elektronik ticareti yaygınlaştırmak isteyen gelişmekte olan ülkelerin temel olarak şu üç alanda yenilik yapmak zorunda oldukları da vurgulanmalıdır:

- Yazılım (software) ve donanım (hardware) alanında yeni yatırımlar yapılmalıdır. Yeni yazılım ve donanımların geliştirilmesi, bilişim sektörü ürünlerinin maliyetlerini azaltarak söz konusu ürünlere ulaşılmasını kolaylaştırır.
- İnternet hizmetlerinin düzenli bir şekilde sağlanması için gerekli telekomünikasyon altyapısı kurulmalıdır.
- Gelişmiş ülkeler ile çeşitli anlaşmalar yaparak elektronik araçlar yoluyla serbest mal satım hakkı elde etmelidirler.

Uygun bir telekomünikasyon sistemi olmadığı ve bu hizmetler ucuzlaştırılmadığı sürece elektronik ticaretin yaygınlaştırılabilmesi mümkün değildir. Çünkü telekomünikasyon hizmetlerinin toplum tarafından benimsenmesi için öncelikle sürekliliğinin sağlanması, daha sonra ise maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. Telekomünikasyon ağları gelişmekte olan ülkelerde oldukça yavaş bir biçimde ilerlemekte ve insanların önemli bir kısmı telefon hizmetleri için yüksek ücretler ödemek zorunda kalmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda telekomünikasyon hizmetleri kamu monopolleri tarafından sağlandığından, telefon ve internetten yararlanma bedelleri oldukça yüksektir. Telekomünikasyon hizmetlerinin kamu monopolü tarafından sağlanması, verimli ve etkin bir iletişim sisteminin kurulmasını da engellemektedir. Kamu kurumlarının özel kesimin sahip olduğu etkinlik, verimlilik ve maksimum kar gibi dürtülere sahip olmaması bu kurumları optimallikten uzaklaştırmaktadır. Telekomünikasyon hizmetlerinin nitelik ve nicelik açısından geliş-

bilmesi için bu sektörün yabancı yatırımcıların rekabetine açılması gerekmektedir. Telekomünikasyon sektörünün iç ve dış rekabete açılması sonucunda ise yapılacak olan yatırımlar artacak ve böylece hizmetlerin kalitesi ile hızı da iyileşecektir. Bu ise telekomünikasyon hizmetlerinin maliyetlerini düşürecek ve daha fazla kişinin telefon, faks, cep telefonu (mobile phone), internet v.b... hizmetlerden yararlanmasına olanak tanıyacaktır.

Elektronik ticaret, kamu yönetiminin vatandaş ve firmalarla olan mali ilişkilerinde enformasyon sağlama açısından zaman ve maliyet tasarrufuna imkan vermektedir. Elektronik ticaret, gelişmekte olan ülkelerdeki bürokratik yapının hantal oluşu ve prosedürlerin zaman alması nedeniyle ortaya çıkacak kayıpların önüne geçilmesini sağlayabilir. Yeni bir şirket kurma, vergileri ödeme, ruhsat alma, yıllık hesapları görme, veri sağlama, e-posta kanalıyla soru sorma ve form doldurma gibi işlemler internet üzerinden yapıldığında, verilen hizmetlerin kalitesinin artmasıyla birlikte bir çok getiri elde etmek mümkün gözükmektedir. İlave olarak yeni oluşturulacak bürokratik mekanizmaların internet üzerinden faaliyetlerini yürütmesi, kuruluş maliyetlerini de önemli ölçüde azaltacaktır. Ayrıca kamu hizmet ve ihalelerin elektronik ortama taşınmasıyla sağlanacak şeffaflık sayesinde, gelişmekte olan ülkelerin en önemli problemlerinden birisi olan yolsuzlukların azaltılması da mümkün olacaktır.

Öte yandan gelişmekte olan ülkelerde e-ticaretin yaygınlaştırılması için kapsamlı bir finansal sektör reformuna da ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü kredi ve banka kartları gibi yeni ödeme araçlarının toplumda yaygın bir kullanım alanı bulmadığı bir ekonomide, elektronik ticaretin gelişmesi de çok uzun süre alacaktır. Söz konusu yeni ödeme araçlarının finansal kurumlar tarafından çıkarıldığı dikkate alındığında, elektronik ticaretin gelişebilmesi için geniş çaplı finansal sektör reformunun yapılmasına ihtiyaç duyulmasının nedeni daha iyi anlaşılabilir.

Gelişmiş ülkelerin kısa dönemde elektronik ticaretten daha fazla yarar sağlama-
sına karşılık, uzun dönemde gelişmekte olan ülkelerin elektronik ticaretten sağlayacağı kazançların daha fazla olacağını ifade etmek mümkündür. Kısa dönemde gelişmekte olan ülkeler, internetin sağlamış olduğu avantajların tümünden yararlanmak için gerekli olan kurumsal ve teknik altyapıya sahip değildir. Ancak uzun dönemde gelişmekte olan ülkelerin söz konusu eksiklerini tamamlayarak, elektronik ticaretin sağlamış olduğu fırsatlardan yüksek kazançlar sağlayacağı beklenmektedir (Panagariya, 2005: 16-27).

Elektronik ticaretin yaygınlaştırılması konusunda gelişmekte olan ülkelere ilişkin olarak ulaşılan sonuçların önemli bir bölümü Türkiye içinde geçerlidir. Türkiye'de enformasyon ile iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi ve yeni ekonomi koşullarına uyum sağlanabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmakla birlikte, bu konuda atılacak bir çok adımın bulunduğu ifade edilebilir.

Aşağıda yer alan tabloda Afrika, Orta Asya ve Avrupa, Batı Asya, Asya Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde yer alan 79 gelişmekte olan ülkenin "hanelik enformasyon ve iletişim teknolojileri talep düzeyleri" gösterilmiştir. Böylece söz

konusu ülkelerin bilişim teknolojilerine olan ilgileri ve konumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 26: Hanehalkı Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Talep Düzeyi

	Talep Düzeyi				
	Çok Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Talep Yok
Afrika	Benin, Tunus	Kenya, Lesotho, Madakaskar, Mauritius, Fas, Tanzanya, Zambia, M. Afrika C.	Etyopya, Gambia, Nijer, Raunda, Senegal, S. Leone	Gabon, Zimbabve	D. Kongo C.
Orta Asya ve Avrupa	Andorra, İsrail, Türkiye	Gürcistan, Bulgaristan, Kazakistan, Ukrayna, Rusya	Kırgızistan, Moldova, Romanya, Azerbaycan, Hırvatistan	Ermenistan, Liechtenstein	Belarus, Bosna-Hersek
Batı Asya	Ürdün	Suriye, Mısır, Kuveyt, Umman	Filisten, Katar	S. Arabistan, Lübnan	
Asya Pasifik	Hong Kong, Çin, Singapur, Sri Lanka, Tayland, Mongolya, Yeni Kaledonya	Kamboçya, Hindistan, Malezya, Vanuatu, Macao	Endonezya	Mikronezya, Niue	Pakistan
Latin Amerika ve Karayipler	El Salvador	Şili, Meksika, Trinidad-Tobago, Peru, S. Vincent, Venezuela	Bolivya, Kolombiya, Kosta Rika, Brezilya, Barbados, Jamaika, Uruguay	S. Kitts and Nevis, Dominik, Paraguay	Belize, Ekvador

Kaynak: UN, **Measuring ICT: The Global Status of ICT Indicators**, NewYork, 2005, s.13.

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de hane halkları, enformasyon ve iletişim teknolojilerine çok yüksek bir talep göstermektedir. Hane halkı talep düzeyleri, enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünlerine sahip olma, internetin kullanım imkanları, elektronik ticaretin yaygınlığı, bilgisayar ve internet kullanımının önündeki engeller gibi 20 kriteri dikkate alarak belirlenmiştir.

İzleyen tablo da ise Afrika, Orta Asya ve Avrupa, Batı Asya, Asya Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde yer alan 59 gelişmekte olan ülkenin “işyeri enformasyon ve iletişim teknolojileri talep düzeyleri” gösterilmiştir.

Tablo 27: İşyeri Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Talep Düzeyi

	Talep Düzeyi				
	Çok Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Talep Yok
Afrika	Benin, Tunus	Lesetho, Madagaskar, Fas, Senegal	Raunda, S. Leone	Zimbabve	
Merkezi Asya ve Merkez – Avrupa Ülkeleri	Ukrayna, İsrail, Türkiye	Ermenistan, Bulgaristan, Kazakistan, Andora	Kırgızistan, Moldova, Romanya, Gürcistan	Liechtenstein	
Batı Asya		S. Arabistan, Mısır, Kuveyt, Umman	Katar, Suriye, Ürdün		Filistin
Asya Pasifik	Hong Kong, Mongolia, Singapur, Tayland	Hindistan, Macao, Malezya, Vanuatu	Endonezya	N. Kaledonya	Filipinler
Latin Amerika ve Karayipler	El Salvador	Brezilya, Şili, Meksika, T. Tabago	Bolivya, Kolombiya, Kosta Rica	Dominik, Paraguay, Uruguay	Belize, Ekvator, S. Kitts and Nevis

Kaynak: UN, **Measuring ICT: The Global Status of ICT Indicators**, NewYork, 2005, s.25.

Yukarıdaki tablo çerçevesinde firmaların bilgisayar, internet sayfasına sahip olma, enformasyon ve iletişim teknolojilerine yatırım, çalışanların bilgisayar kullanım oranı, çalışanların internet üzerinden iş yapma oranı, internet satışları gibi kriterler çerçevesinde iş aleminin enformasyon ve iletişim teknolojilerini kullanma oranları ve talep düzeyleri ölçülmüştür. İşyerleri açısından Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojilerini çok yüksek düzeyde talep eden bir ülke konumunda olduğu

anlaşılacaktır.

Aşağıdaki tablo da ise Türkiye’de 2010-2018 yılları arasında girişimlerde ve hanelerde bilişim teknolojisi kullanım oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 28: Girişimlerde ve Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Oranı (2010-2018)

Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Oranı (%)	Yıllar								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bilgisayar Kullanımı	92,3	94,0	93,5	92,0	94,4	95,2	95,9	97,2	97,0
İnternet Erişimi	90,9	92,4	92,5	90,8	89,9	92,5	93,7	95,9	95,3
Web Sitesi Sahipliği	52,5	55,4	58,0	53,8	56,6	65,5	66,0	72,9	66,1
Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Oranı (%)	Yıllar								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bilgisayar Kullanımı	43,2	46,4	48,7	49,9	53,5	54,8	54,9	56,6	59,6
İnternet Kullanımı	41,6	45,0	47,4	48,9	53,8	55,9	61,2	66,8	72,9
İnternet erişimi	41,6	42,9	47,2	49,1	60,2	69,5	76,3	80,7	83,8

Kaynak: TÜİK, 2018.

Yukarıdaki tabloya göre 2010-2018 yılları arasında Türkiye’de hem hanelerde hem de girişimlerde bilişim teknolojilerinin kullanım oranları yükselmiştir. Girişimlerde; 2010 yılında bilgisayar kullanım oranı %92,3 iken 2018 yılında %97’ye yükselmiştir, internet erişim oranı %90,9 iken %95,3’e tırmanmıştır, web sitesi sahipliği oranı %52,5 iken %66,1’e çıkmıştır. Hanelerde ise; 2010 yılında bilgisayar kullanım oranı %43,2 iken 2018 yılında %59,6’ya yükselmiştir; internet kullanım oranı %41,6 iken %72,9’a tırmanmıştır, internet erişim oranı %41,6 iken %83,8’e çıkmıştır.

Ülkelerin bilgi toplumu olma ve dolayısıyla da elektronik ticaret yapma ile bilişim ekonomisi düzeyleri, bilgisayar ve internet kullanım oranlarına bağlıdır. Bir ülkede yaşayan vatandaşların internete bağlanma ve bilgisayara erişim olanakları arttıkça, bilgi toplumu olma ve e-ticaret yapma şansları da otomatik olarak yükselecektir.

Aşağıdaki tabloda 2007-2017 yılları arasında AB ülkeleri ve Türkiye’de bilgisayar kullanım oranları gösterilmiştir.

Tablo 29: AB Ülkeleri ve Türkiye’de Bilgisayar Kullanım Oranları (2007-2017)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2017
AB-28	65	68	71	73	75	76	78	79	80	81
Belçika	72	74	77	80	83	83	85	87	86	87
Bulgaristan	37	43	47	48	52	56	57	60	60	64
Çek Cum.	58	67	67	71	75	75	76	81	82	84
Danimarka	87	86	88	90	91	93	96	97	97	95
Almanya	80	82	83	85	85	86	87	89	90	91
Estonya	67	70	72	75	77	79	81	85	89	89
İrlanda	66	70	70	72	78	79	80	81	79	78
Yunanistan	43	47	49	49	56	57	62	65	68	69
İspanya	59	63	65	69	71	74	75	76	77	76
Fransa	69	74	76	78	80	81	82	84	85	85
Hırvatistan	49	48	53	58	61	65	69	69	70	65
İtalya	45	48	51	56	57	58	60	61	64	61
Güney Kıbrıs	49	50	55	57	60	64	67	71	71	74
Letonya	61	65	67	69	72	74	76	77	79	82
Litvanya	53	58	62	63	64	68	70	73	72	77
Lüksemburg	81	84	89	91	92	93	95	95	98	96
Macaristan	60	65	64	66	71	73	75	77	75	77
Malta	50	53	61	65	70	71	72	75	76	79
Hollanda	88	89	91	92	93	94	95	94	94	95
Avusturya	75	78	76	78	82	83	83	83	85	87
Polonya	56	58	63	65	67	67	66	70	70	77
Portekiz	48	49	54	58	61	66	67	69	71	:
Romanya	38	38	44	46	48	53	55	60	63	68
Slovenya	62	62	67	72	72	72	75	74	76	79
Slovakya	68	76	78	82	80	81	82	83	81	83
Finlandiya	83	85	85	89	90	92	93	93	94	94
İsveç	89	90	92	93	94	94	95	94	92	95
İngiltere	81	82	86	87	88	90	91	92	92	93
Türkiye	31	36	38	41	:	46	47	50	50	49

Kaynak: Fındık Özlem Alper, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine Etkisi: Seçilmiş AB Ülkeleri ve Türkiye Örneği”, Yasama Dergisi, Sayı.36, 2018, s.50.

Yukarıdaki tabloya göre 2007 yılında 28 AB ülkesinde bilgisayar kullanan bireylerin oranı %65 iken, 2017’de bu oranın %81’e yükseldiği görülmektedir. 2017 yılı itibarıyla en fazla bilgisayar kullanan ülke %96 oranla Lüksemburg iken, bilgisayar kullanımında en düşük oran %61 ile İtalya’ya aittir. Türkiye’de ise 2007 yılında %31 olan bilgisayar kullanım oranı 2017 yılında %49’a yükselmiştir. Buna karşılık Türkiye’de söz konusu dönemde bilgisayar kullanım oranları AB’nin oldukça altında kalmıştır (Alper, 2018:51).

İzleyen tabloda ise 2007-2016 yılları arasında AB üyesi ülkelerde ve Türkiye’de internet kullanım oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 30: AB Ülkelerinde ve Türkiye’de İnternet Kullanım Oranları (2007-2016)

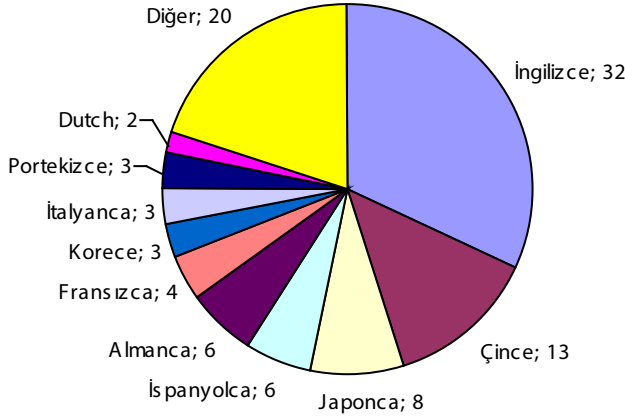
Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Belçika	64.44	66.00	70.00	75.00	81.61	80.72	82.17	85.00	85.05	86.52
Bulgaristan	33.64	39.67	45.00	46.23	47.98	51.90	53.06	55.49	56.66	59.83
Çek Cum.	51.93	62.97	64.43	68.82	70.49	73.43	74.11	74.23	75.67	76.48
Danimarka	85.03	85.02	86.84	88.72	89.81	92.26	94.63	95.99	96.33	96.97
Almanya	75.16	78.00	79.00	82.00	81.27	82.35	84.17	86.19	87.59	89.65
Estonya	66.19	70.58	72.50	74.10	76.50	78.39	80.00	84.24	88.41	87.24
İrlanda	61.16	65.34	67.38	69.85	74.89	76.92	78.25	83.49	83.49	85.01
Yunanistan	35.88	38.20	42.40	44.40	51.65	55.07	59.87	63.21	66.84	69.09
İspanya	55.11	59.60	62.40	65.80	67.09	69.81	71.64	76.19	78.69	80.56
Fransa	66.09	70.68	71.58	77.28	77.82	81.44	81.92	83.75	84.69	85.62
Hırvatistan	41.44	44.24	50.58	56.55	57.79	61.94	66.75	68.57	69.80	72.70
İtalya	40.79	44.53	48.83	53.68	54.39	55.83	58.46	55.64	58.14	61.32
Güney Kıbrıs	40.77	42.31	49.81	52.99	56.86	60.69	65.45	69.33	71.72	75.90
Letonya	59.17	63.41	66.84	68.42	69.75	73.12	75.23	75.83	79.20	79.84
Litvanya	49.90	55.22	59.76	62.12	63.64	67.23	68.45	72.13	71.38	74.38
Lüksemburg	78.92	82.23	87.31	90.62	90.03	91.95	93.78	94.67	97.33	98.14
Macaristan	53.30	61.00	62.00	65.00	68.02	70.58	72.64	75.65	72.83	79.26
Malta	46.90	50.08	58.86	63.00	68.02	68.20	68.91	73.17	76.18	77.29
Hollanda	85.82	87.42	89.63	90.72	91.42	92.86	93.96	91.67	91.72	90.41
Avusturya	69.37	72.87	73.45	75.17	78.74	80.03	80.62	81.00	83.94	84.32

Polonya	48.60	53.13	58.97	62.32	61.95	62.31	62.85	66.60	68.00	73.30
Portekiz	42.09	44.13	48.27	53.30	55.25	60.34	62.10	64.59	68.63	70.42
Romanya	28.30	32.42	36.60	39.93	40.01	45.88	49.76	54.08	55.76	59.50
Slovenya	56.74	58.00	64.00	70.00	67.34	68.35	72.68	71.59	73.10	75.50
Slovakya	61.80	66.05	70.00	75.71	74.44	76.71	77.88	79.98	77.63	80.48
Finlandiya	80.78	83.67	82.49	86.89	88.71	89.88	91.51	86.53	86.42	87.70
İsveç	82.01	90.00	91.00	90.00	92.77	93.18	94.78	92.52	90.61	89.65
İngiltere	75.09	78.39	83.56	85.00	85.38	87.48	89.84	91.61	92.00	94.78
Türkiye	28.63	34.37	36.40	39.82	43.07	45.13	46.25	51.04	53.74	58.35

Kaynak: Fındık Özlem Alper, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine Etkisi: Seçilmiş AB Ülkeleri ve Türkiye Örneği”, Yasama Dergisi, Sayı.36, 2018, ss.51-52.

Yukarıdaki tabloya göre 2007-2016 yılları arasında AB ülkeleri içerisinde en yüksek internet kullanma oranına sahip olan ülkeler Lüksemburg ve Danimarka iken, en az internet kullanan ülkeler ise Romanya ve Bulgaristan olmuştur. 2007 yılında Lüksemburg’da %78,92 olan internet kullanma oranı, 2016 yılında %98,14’e yükselmiştir. 2007 yılında Danimarka’da %85,03 olan internet kullanma oranı, 2016 yılında %96,97’ye yükselmiştir. Türkiye’de ise 2007 yılında %28,63 olan internet kullanım oranları, 2016 yılında %58,35’e yükselmiştir. Buna karşılık Türkiye’de internet kullanım oranları, söz konusu dönemde AB ülkelerinin oldukça gerisinde kalmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde elektronik ticaretin gelişimiyle ilgili olarak ifade edilmesi gereken diğer bir husus ise yabancı dil konusudur. İnternet dilinin ağırlıklı olarak İngilizce’den oluşması, yabancı dil bilmeyenlerin elektronik ticaret imkanlarını kısıtlamaktadır. Aşağıdaki grafik de internet kullanıcılarının dillere göre dağılımı gösterilmiştir.

Grafik 22: İnternet Kullanıcılarının Dillere Göre Dağılımı (%)

Kaynak: OECD, Information Technology Outlook 2006 Highlights, France, 2006, s.13.

Yukarıdaki grafikten izlenebileceği üzere internet kullanıcılarının yaklaşık 1/3'ü İngilizce, diğer 1/3'ü Çince ve Japonca konuşmaktadır. Kalan 1/3'lük kesim ise diğer dilleri konuşmaktadır. Bu da elektronik ticaret yapabilmek için özellikle İngilizce bilmenin günümüzde zorunlu bir unsur haline geldiğini göstermektedir. Bu nedenle yeni ekonomiye uyum sağlamak isteyen gelişmekte olan ülkelerin, İngilizce eğitimine her zamankinden daha fazla önem vermesi gerekmektedir.

Elektronik ticaret açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin durumuna ayrıntılı biçimde yer verdikten sonra bu noktada Türkiye'ye ayrı bir yer açmak yararlı olacaktır. Aşağıda Türkiye'de elektronik ticaret konusunda yaşanan ilerlemeler, "Elektronik Ticaretin Türkiye'deki Gelişimi" başlığıyla ele alınacaktır.

3.3.3. Elektronik Ticaretin Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'de elektronik ticaretin geliştirilmesi konusunda atılan en önemli adım, 1997 yılında Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK)'nin kurulması olmuştur. Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu, dünyada enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak bir strateji belirlenmesi amacıyla, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) 25.08.1997 tarihli kararı gereğince Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın koordinasyonunda ve TÜBİTAK'ın sekreterliğinde oluşturulmuştur. ETTK'nın görevi, Türkiye'de ve Dünya'da elektronik ticaretin durumunu inceleyerek, bu konuda kamu ile özel sektörde yapılması gereken hukuki-tekniik değişikliklerin BTYK'ya sunmaktır. 16 Şubat 1998 tarihinde ilk toplantısını yapan ETTK, çalışmalarını verimli bir şekilde sürdürebilmek için "Teknik", "Hukuk" ve "Finans" adı altında üç ayrı çalışma grubu oluşturmuştur. ETTK'nın 1998 yılı sonuna doğru BTYK'ya sunduğu raporda, Türkiye'de elektronik ticaretin geliştirilebilmesi için devletin şu dört ana görevi yerine getirmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır:

- i.** Gerekli teknik ve idari altyapının kurulması.
- ii.** Hukuki alt yapının oluşturulması.
- iii.** Elektronik ticareti özendirecek önlemlerin alınması.
- iv.** Ulusal ve uluslararası politikalar arasında uyumun sağlanması (Aykın, 2001:117-119).

Türkiye’de elektronik ticaretin geliştirilebilmesi konusunda atılan ikinci önemli adım ise “E-Türkiye Eylem Planı”nın uygulamaya konulmasıdır. “E-Türkiye Eylem Planı”, Türkiye’nin de aralarında yer aldığı AB ülkeleri ve AB’ye aday ülkelerin 15-16 Haziran 2001’deki “Göteborg Zirvesi”nde “E-Avrupa Eylem Planı”nı onaylamasını takiben 2001 yılının Kasım ayında yürürlüğe konulmuştur. E-Türkiye eylem planının amaçları şunlardır:

- i.** Toplumun her kesiminin eşit olarak ve katlanabileceği bir bedel karşılığında bilgiye ulaşabilmesinin sağlanması.
- ii.** İnsan kaynaklarının iyileştirilmesi.
- iii.** Küreselleşme ile artan beyin göçünün tersine çevrilmesi.
- iv.** Geniş katılımlı uzlaşma platformlarının kurulması.

Söz konusu amaçlara ulaşabilmek için çeşitli çalışma grupları oluşturulmuştur: Eğitim ve İnsan Kaynakları Çalışma Grubu, Altyapı Çalışma Grubu, Hukuki Altyapı Çalışma Grubu, Standartlar Çalışma Grubu, Güvenlik Çalışma Grubu, E-Ticaret Çalışma Grubu, Yatırımlar ve Planlama Çalışma Grubu, Arşiv ve Dijital Depolama Çalışma Grubu, Uluslararası İzleme ve E-Avrupa Grubu, Özel Projeler Çalışma Grubu, Mevcut Durumun Tespiti Çalışma Grubu, Ulusal Bazda Takip, Koordinasyonu İzleme Çalışma Grubu, E-Sağlık ve E-Çevre Çalışma Grubu (Özgüler, 2003:191-193).

Türkiye’de belki de yeni ekonomi koşullarına uyum sağlamak anlamında yapılan en büyük gelişme, 5070 Sayılı ve 15.01.2004 tarihli “Elektronik İmza Kanunu”nun yürürlüğe girmesidir. “5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu”nun 3. maddesinin b fıkrasına göre elektronik imza, “başka bir elektronik veriye eklenen veya mantıksal bağlantısı bulunan ve kimlik doğrulama amacıyla kullanılan elektronik veridir”. 5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu hükümleri uyarınca elektronik imza, “kanunların resmî şekle veya özel bir merasime tabi tuttuğu hukukî işlemler (noterlik işlemleri, tapu işlemleri, evlenme merasimi...) ile teminat sözleşmeleri dışında tüm işlemlerde” kullanılabilir. Elektronik imza, bankacılık ve finans sektörü kapsamındaki bireysel ve kurumsal bankacılık işlemlerinde, elektronik ortamda sürdürülen bireysel işlemlerde (e-mail, elektronik sözleşmeler ...), e-devlet uygulamalarında, sigortacılık işlemlerinde, sağlık sektöründe ve elektronik ortamda işlem yapan diğer tüm kurumlarda ve sektörlerde kullanılabilir. Elektronik sertifikası güvenilir üçüncü bir kuruluş tarafından doğrulanmış kurumlar ve bireyler, gerek kendi iç iletişimlerinde, gerekse de dış ilişki ve işlemlerinde elektronik imzayı kullanabilmektedirler. Dolayısıyla Elektronik İmza Kanunu ile birlikte Türkiye’de elektronik ortamdaki işlemlerin,

özellikle de e-ticaret işlemlerinin daha güvenilir bir konuma ulaştığından bahsetmek mümkündür (Elektronik İmza Kanunu, 2004:1-2).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklardan tam anlamıyla yararlanabilmek için Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde Türkiye Ulusal Enformasyon Ana Planı (TUENA) adı altında çalışmalarda başlatılmıştır. TUENA çalışmalarında ulaşılan sonuçlara göre Türkiye’de yaşayan her bireyin bilgi altyapısına ulaşabilmesi için en az 35 milyar \$’lık bir yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. TUENA çalışmaları, Türkiye’de bilgi altyapısının kurulması ve işlevsellik kazanması için üniversiteler, araştırma geliştirme kuruluşları, TÜBİTAK, Türkiye İstatistik Kurumu, Türk Patent Enstitüsü, Türk Standartları Enstitüsü, Milli Kütüphane ve Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü arasında kapsamlı bir işbirliği ve koordinasyona gerek duyulduğunu ortaya çıkarmıştır (Mızrak, 2003: 257-258).

Türkiye’de elektronik ticaretin yaygınlaştırılabilmesi için öncelikle enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artırılması gerekmektedir. Elektronik ticaret, bilgisayarlar ve elektronik ağlar gibi enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünleri üzerinden yapılmaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artmasıyla elektronik ticaretin yaygınlaşması arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

İzleyen tablodaki veriler DPT, “Bilişim Teknolojileri ve Politikaları, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu” verileri kullanılarak Mızrak tarafından derlenen, Türkiye’de ve Dünya’da bilişim hizmetlerinin toplam hizmet sektörleri içindeki nispi paylarını göstermektedir.

Tablo 31: Türkiye’de ve Dünya’da Bilişim Hizmetlerinin Toplam Hizmet Sektörleri İçindeki Nispi Payları

YIL	Türkiye	Dünya
1999	19	38
2003	22	39

Kaynak: Nihal Yıldırım Mızrak, “Uluslararası Hizmet Ticaretinin Gelişmesinde İnternet İle Elektronik Ticaretin Rolü ve Türkiye”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003, s.258.

Tablodaki veriler çerçevesinde Türkiye’de bilişim hizmetlerinin toplam hizmetler sektörü içerisindeki payının 1999’da %19, 2003’de ise %22 olduğu anlaşılmaktadır. Dünya’da ise aynı göstergeler, söz konusu dönemler için sırasıyla %38 ve %39 olarak gerçekleşmiştir. Bu da Türkiye’nin bilişim hizmetleri anlamında henüz dünya ortalamasının çok altında olduğu anlamına gelmektedir. Türkiye’de elektronik ticaretin yaygınlaştırılabilmesi için öncelikle bilişim hizmetlerinin toplam hizmetler içindeki payının yükseltilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Elektronik ticaretin Türkiye’de ki gelişimine bakıldığında dünyadaki eğilime benzer bulgulara ulaşıldığı görülecektir. Türkiye’de elektronik ticaret, dönemler itibariyle nispi olarak sürekli bir artış göstermektedir.

Aşağıdaki tablo da Türkiye’de 2005-2007 yılları itibariyle üçer aylık dört dönem halinde yerli banka kartlarının, yurt içi ve yurt dışı elektronik ticaret işlemlerinde kullanılan miktarları verilmiştir. İzleyen tablo incelendiğinde ele alınan dönemler için yerli kartların yurtiçi işlem adetlerinin, bir önceki döneme göre artan bir seyir izlediği görülecektir.

Tablo 32: Türkiye’de Yerli Kartların, Yurt İçi ve Yurt Dışı Elektronik Ticaret İşlemlerindeki Kullanım Miktarı (Adet, 2005-2007)

E-Ticaret İşlemleri	Yerli Kartların Yurtiçi ve Yurtdışı Kullanımı		
	Yurtiçi	Yurtdışı	Toplam
Dönemler			
1. Dönem	3.477.341	199.863	3.677.204
2. Dönem	4.147.086	137.148	4.284.234
3. Dönem	4.774.977	136.965	4.911.942
4. Dönem	4.562.745	232.462	4.795.207
2005 Yılı	16.962.149	706.438	17.668.587
1. Dönem	3.553.141	300.246	3.853.387
2. Dönem	3.912.760	326.210	4.238.970
3. Dönem	4.194.285	330.256	4.524.541
4. Dönem	8.273.518	369.326	8.642.844
2006 Yılı	19.933.704	1.326.038	21.259.742
1. Dönem	9.410.239	447.468	9.857.707
2. Dönem	10.771.275	426.788	11.198.063
3. Dönem	14.214.468	459.494	14.673.962
4. Dönem	15.195.420	616.369	15.811.789
2007 YILI	49.591.402	1.950.119	51.541.521

Kaynak: <http://www.bkm.com.tr>, Erişim Tarihi: 18.03.08

Yukarıdaki tabloya göre yerli banka kartlarının yurtiçi kullanımı sonucunda gerçekleştirilen işlem adeti 2005 yılı itibariyle 16.962.149 iken 2006 yılında 19.933.704’e, 2007 yılında ise 49.591.402’ye ulaşmıştır. Yerli kartların yurtdışı işlemlerdeki kullanımına ilişkin verilere bakıldığında da benzer sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Yerli kartların yurtdışı kullanımı sonucunda gerçekleştirilen işlem

adetleri 2005 yılı itibariyle 706.438 iken 2006 yılında 1.326.038'e, 2007 yılında ise 1.950.119'a ulaşmıştır.

Aşağıdaki tabloda ise Türkiye'de 2005-2007 yılları itibariyle üçer aylık dört dönem halinde elektronik ticaret işlemlerinin hacmi verilmiştir. İzleyen tablo incelendiğinde ele alınan dönemler için yerli kartların yurtiçi ve yurt dışı işlem hacminin arttığı görülmektedir.

Tablo 33: Türkiye'de Yerli Kartların, Yurt İçi ve Yurt Dışı Elektronik Ticaret İşlemlerindeki Kullanımı (Milyon YTL, 2005-2007)

E-Ticaret İşlemleri	Yerli Kartların Yurtiçi ve Yurtdışı Kullanımı		
	Yurtiçi	Yurtdışı	Toplam
Dönemler			
1. Dönem	339.120	18.650	357.770
2. Dönem	426.510	20.390	446.900
3. Dönem	509.220	17.940	527.160
4. Dönem	441.320	28.760	470.090
2005 Yılı	1.716.180	85.740	1.801.920
1. Dönem	425.550	33.490	459.040
2. Dönem	532.560	39.800	572.360
3. Dönem	637.740	39.990	677.730
4. Dönem	875.880	52.730	928.620
2006 Yılı	2.471.740	166.020	2.637.750
1. Dönem	985.090	53.400	1.038.500
2. Dönem	1.261.840	54.390	1.316.230
3. Dönem	1.453.030	57.150	1.510.180
4. Dönem	1.480.170	64.700	1.544.870
2007 YILI	5.180.130	229.640	5.409.770

Kaynak: <http://www.bkm.com.tr>, Erişim Tarihi: 18.03.08

Yukarıdaki tabloya göre yerli kartların yurtiçi kullanımı sonucunda gerçekleştirilen işlem hacmi 2005 yılı itibariyle 1.716.180 milyon YTL iken 2006 yılında 2.471.740 milyon YTL'ye, 2007 yılında ise 5.180.130 milyon YTL'ye yükselmiştir. Yerli kartların yurtdışı kullanımı sonucunda gerçekleştirilen işlem hacmi 2005 yılı itibariyle 85,74 milyon YTL iken 2006 yılında 166,02 milyon YTL'ye, 2007 yılında ise 229,64 milyon YTL'ye ulaşmıştır.

Yerli kartların yurtiçi ve yurt dışı kullanımı sonucunda 2005, 2006 ve 2007 yılları için sırasıyla 17.668.587, 21.259.742, 51.541.521 adet işlem yapılırken, söz konusu işlemlerin parasal değerlerinin ise 1.801,92 milyon YTL, 2.637,75 milyon YTL, 5.409,77 milyon YTL olduğu görülmektedir. Türkiye’de 2005-2007 döneminde elektronik ticaret işlemlerinin hacim ve parasal büyüklük açısından büyük gelişme kaydettiği söylenebilir. Ancak söz konusu gelişmelere rağmen yine de Türkiye, taşıdığı potansiyel itibarıyla elektronik işlemler açısından henüz çok yüksek bir düzeye ulaşamamıştır.

İzleyen tabloda ise Türkiye’de hane halklarının 2018 yılı Ocak, Şubat, Mart aylarına göre internet kullanım amaçları nispi ölçümle gösterilmiştir.

Tablo 34: Hanehalklarının İnternet Kullanma Amaçları (2018)

Amaçlar	Toplam	Erkek	Kadın
E-Posta gönderme/alma	44,8	51,1	37,1
İnternet üzerinden telefonla görüşme/ video görüşmesi	69,5	68,0	71,3
Sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşma	84,1	86,9	80,7
Mal ve hizmetler hakkında bilgi arama	67,8	71,5	63,3
Müzik dinlemek	61,4	62,2	60,5
İnternet üzerinden TV izleme	40,0	40,8	39,1

Ücretli video izleme	4,4	5,1	3,6
Paylaşım sitelerinden video izleme	78,1	80,0	75,9
Oyun oynama ya da indirme	35,3	40,3	29,3
Sağlıkla ilgili bilgi arama	68,8	65,0	73,5
Web sitesi üzerinden bir doktordan randevu alma	34,7	34,7	34,8
Mal veya hizmet satışı	21,3	24,9	17,0
İnternet bankacılığı	39,5	49,8	27,0

Kaynak: TÜİK, 2018.

Yukarıdaki tabloya göre 2018 yılı Ocak, Şubat ve Mart aylarında hane halkı bireyleri, interneti en fazla sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf v.b. içerik paylaşma (%84,1), paylaşım sitelerinden video izleme (%78,1), internet üzerinden telefonla görüşme/video görüşmesi (%69,5), sağlıkla ilgili bilgi arama (%68,8), mal ve hizmetler hakkında bilgi arama (%67,8) ve müzik dinlemek (%61,4) için kullanmışlardır. Kullanım amacına göre kadın ve erkek cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

2018 yılı itibarıyla Türkiye’de hane halkı bireylerinin henüz istenen düzeyin çok uzağında kaldığı söylenebilir. Söz konusu dönemde hane halkı bireylerinin internet kullanım amaçları arasında mal veya hizmet satışlarının %21,3 gibi çok düşük bir oranda kalması da bunu kanıtlar niteliktedir.

Türkiye’de elektronik ticaretin istenen düzeylere ulaşamamasının başlıca nedenlerinden birisi, bilişim hizmetlerinin yetersiz ve bölgeler arasında eşitsiz olmasıdır. Bilişim hizmetlerinin tam olarak verilemediği bir ülkede, insanların internete erişim imkanları da sınırlı olacaktır. Elektronik ticaret işlemlerinin internet üzerinden yapıldığı dikkate alındığında, internete erişim imkanlarının yeterli düzeyde olması, elektronik ticaret hacminin potansiyel düzeylerine ulaşması önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

Türkiye’de bilişim hizmetlerinin geniş halk kesimleri tarafından daha fazla benimsenmesi ve böylece bilgi toplumuna dönüşümün hızlandırılması konusunda Yüksek Planlama Kurulu tarafından hazırlanarak 28 Temmuz 2006’da Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Bilgi Toplumu Stratejisi ve Ek’i Eylem Planı”nın oldukça önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. “Bilgi Toplumu Stratejisi ve Ek’i Eylem Planı”nda, Türk enformasyon ve iletişim sektörünün dünya pazarlarından daha fazla pay alabilmesi için yüksek katma değerli ürünlerin tasarımı, üretilmesi ve ihracatı için uygulanması gereken politikalar belirlenmiştir. 2010 yılında Türkiye’nin bölge ülkeleri içerisinde donanım ve yazılım alanında bir çekim merkezi haline getirilerek, bu alandaki rekabet gücünün yükseltilmesi de hedeflenmiştir. 2010 yılı için belirlenen sayısal (niceliksel) hedefler şunlardır: Bilişim teknolojileri ihracatının 80 milyon \$’dan 400 milyon \$’a yükseltilmesi, bilişim teknolojileri yurt iç pazarının yıllık ortalama olarak %24 büyüyerek 9.160 milyon \$’a ulaşması, toplam yurt içi yazılım pazarının 1,3 milyar \$’a ve yazılım ihracatının da 161 milyon \$’a yükseltilmesi. Ayrıca Bilgi Toplumu Stratejisi çerçevesinde, Türk enformasyon ve iletişim teknolojisi sektörünün vizyonu da ihracat odaklı ve küresel rekabetçi olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda yapılması planlanan eylemler ise şu şekilde saptanmıştır: Sektöre yönelik orta ve uzun vadeli insan kaynağının belirlenmesi, sektöre ilişkin girişimcilik eğitimlerinin verilmesi ve mesleki tanımların yapılması, Hindistan’daki NASSCOM ve Brezilya’daki SOFTEX örneklerinde olduğu gibi enformasyon ve iletişim teknolojilerinde bir sektör birliğinin oluşturulması, teknoloji geliştirme bölgelerinde uzmanlaşmanın artırılması, teknolojik araştırma geliştirme faaliyetleri haricinde pazarlama, satış ve iş planı konusunda sektörün ihtiyaç duyduğu yetkinliklerin sağlanması, üretim, operasyon ve ticarete yönelik bir Bilişim Vadisi’nin kurulması, bilgi teknolojilerine

yönelik “CMMI (Entegre Yazılım Yetenek Olgunluk Modeli)” ve “ISO 15504: SPICE” kalite sertifikasyonlarının yaygınlaştırılması, ulusal bilişim firmalarının dışa açılımının desteklenmesi ve kamu bilgi teknolojisi alımlarında etkinliğin sağlanması (Güder ve Taşçı, 2006: 233-235).

Bütün bu olumlu çabalara karşılık, genel bir değerlendirme yapıldığında Türkiye’de yeni ekonomiye uyum sürecinde yapılması gereken bir çok faaliyetin olduğu ifade edilebilir. Bu konuda öncelikli olarak yapılması hususlar ise şunlardır:

- Enformasyon ve iletişim sektörüne yönelik yatırımların teşvik edilmesi.
- Dijital ekonomiye dönüşümün hızlandırılması.
- Araştırma geliştirme harcamalarına ayrılan fonların yükseltilmesi.
- Online işlem potansiyelinin ve kişi başına düşen internet kullanımının artırılması.
- Eğitim harcamalarının yükseltilmesi.
- İş gücü verimliliğinin artırılması.

Yeni ekonomi ile elektronik ticaret arasındaki ilişkilere yer verdikten sonra, şimdi yeni ekonominin iktisadi etkileri daha yakından incelenebilir. İzleyen bölümde, yeni ekonominin mikro ve makro ekonomik etkileri analiz edilecektir.

IV. BÖLÜM

YENİ EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ

Yeni ekonominin iktisadi etkileri üzerine yapılan çalışmalar oldukça yakın bir geçmişe uzanmaktadır. Buna karşılık teknolojik değişmelerin iktisadi etkileri konusundaki çalışmalar ise uzun bir geçmişe sahiptir. Teknolojik değişmelerin yeni ekonominin ortaya çıkmasında önemli bir role sahip olduğu hatırlanacak olursa, yeni ekonomi ile teknolojik değişmelerin bir çok ortak iktisadi etkiye sahip olduğundan da bahsedilebilir. Bu bağlamda iktisatçıların önemli bir bölümü teknolojik gelişmelerin, ekonominin temel dinamikleri arasında yer aldığını kabul etmektedirler. İktisatçılar teknolojik gelişme konusunu genellikle büyüme modelleri kapsamında değerlendirdiklerinden makro düzeyde analiz yapmışlardır (Bülbul, 2008:95-96). İktisatçıların teknolojiyi iktisadi analizde dahil eden ve teknolojik değişim ile ekonomik büyüme arasında doğru yönlü bir ilişki kuran çalışmaları 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaygınlık kazanmıştır.

A. Smith, 1776 tarihli "Ulusların Zenginliği" adlı kitabında teknik gelişmelerin verimlilik üzerindeki etkilerine değinmiştir. Smith, kitabında işbölümü konusuna daha ağırlık vermesine rağmen teknik gelişmeleri de iktisadi büyümenin dinamikleri arasında saymaktadır. Ayrıca Smith, nitelikli emeği pahalı bir makineye benzeterek beşeri sermaye kavramına da atıf yapmaktadır. D. Ricardo'nun teknoloji konusuna bakışı açısı ise oldukça kötümserdir. Ricardo, sanayide artan rekabetle birlikte ortaya çıkan verimlilik artışlarını, teknolojik buluşlara dayandırmasına rağmen bu durumun tarım sektörü için geçerli olmadığını ileri sürmüştür. Ricardo'ya göre tarım kesiminde uzun dönemde azalan verimler yasası geçerli olacak ve üretim artışı duracaktır. Ricardo'nun tarım teknolojisindeki gelişmeleri, bir anlamda görmezden geldiği söylenebilir. Bir diğer klasik iktisatçı Karl Marx'ın ilgi alanı ise teknolojik gelişmelerin büyüme üzerindeki etkisi üzerine değil, zenginliğin kaynağı olan artı-değerin yani emeğin sömürsününün nasıl artırıldığı üzerine yoğunlaşmıştır (Gürak, 2004:68-69).

A. Smith'den günümüze değin bir çok iktisatçı "teknolojik gelişme" konusuna oldukça ilgi göstermiştir. Özellikle son dönem iktisat düşüncesi içerisinde yer alan "yeni büyüme modelleri" nde teknoloji olgusu merkezi bir konuma sahiptir. Yeni ekonominin iktisadi etkilerine değinmeden önce teknolojinin iktisat bilimindeki konumuna ve bu alandaki tartışmalara yer verilecektir.

4.1. İktisat Bilimi, Teknoloji ve Yeni Ekonomi

Teknolojinin iktisadi düşünce içerisinde merkezi bir konuma yerleşmesinin uzun zaman almasında, teknolojinin geleneksel iktisat anlayışında dışsal olarak kabul edilmesinin önemli bir rolü vardır. Özellikle enformasyon ve iletişim teknolojilerin-

deki ilerlemelerin, başta ekonomik büyüme olmak üzere mikro ve makro ekonomik değişkenler üzerinde çok önemli etkilerinin ortaya çıkması iktisatçıların bu konuya daha yakın ilgi göstermelerine neden olmuştur.

İktisatçıların teknoloji konusunda gösterdikleri farklı yaklaşımlar, ağırlıklı olarak ekonomik büyüme analizlerinde ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin ekonomik büyümenin temel dinamiği sayılarak, merkezi bir konuma oturtulduğu “yeni (içsel) büyüme modelleri”, teknolojinin dışsal kabul edildiği “neo klasik büyüme modelleri” ne dayanmaktadır. Neoklasik büyüme modelinin kullanıldığı ve “ $Y=Af(K,N)$ ” şeklinde ifade edilen Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun, emek ve sermaye girdileri ile açıklanamayan kısmı A koefisyanına atfedilmektedir. Bu koefisyan T.W. Schultz’a göre bilgisizlik katsayısıdır. Solow’un yapmış olduğu bir çalışmada ABD’de 1909 ile 1949 yılları arasında ortaya çıkan %2,9’luk büyümenin, %0,32’lik kısmı sermaye birikimine, %1,09’u işgücüne dayandırılmakta, geriye kalan %1.49’u ise teknik gelişmelere atfetmektedir (Dornbusch, Fisher, Startz, 2007:62-63).

Bu yaklaşım literatürde “Solow Artığı (Kalıntısı)” olarak geçmektedir. Teknolojinin modele dahil edilmesiyle model, “ $Y=Af(K,N,T)$ ” şekline dönüşmektedir. Matematiksel bir denklik sağladığı ve o döneme ait gözlemleri açıklayabildiği için Neoklasik büyüme modeli, 1980’lere kadar iktisadi düşünceye hakim olmuştur. Neoklasik büyüme modeli, uzun dönemli büyümeyi, teknolojik gelişmeye dayandırmakta, ancak iktisadi belirleyicilerini açıklayamadığı için de teknolojiyi dışsal olarak kabul etmektedir. Neoklasik büyüme modelinin teknolojiyi açıklamadaki teorik yetersizliğinin yanı sıra, belirli varsayımlar altında ülkelerin birbirlerine yakınlaşacağı tezi de ampirik bulgularla çelişmektedir. Dolayısıyla literatürde ekonomik büyümeyi, içsel dinamiklere dayandıran, yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu da “yeni (içsel) büyüme modelleri” ni ortaya çıkarmıştır.

Yeni büyüme modellerinde teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı pozitif dışsallıklar, “taşma etkileri (spillover effects)” olarak tanımlanmakta ve bu durum beşeri sermaye, araştırma geliştirme ile kamunun gerçekleştirdiği enformasyon ve iletişim teknolojilerine yönelik altyapı yatırımlarına dayandırılmaktadır. Böylelikle yeni büyüme modellerinde teknolojik gelişmeler, içsel değişkenler olarak ele alınmaktadır.

Yeni büyüme modellerinin getirdiği diğer önemli bir varsayım ise sermayenin ölçeğe göre artan getiriye sahip olmasıdır. Sermaye malları için ölçeğe göre sabit getirinin söz konusu olması durumunda, tüm üretim faktörleri içinde ölçeğe göre artan getiri elde edilebilecektir. Böylece bir firmanın sermaye faktörünü artırması, yalnızca o firmanın üretimini değil fakat aynı zamanda diğer firmaların verimliliğini de yükseltecektir. Firmaların yatırımlarını artırması ise yalnızca fiziki sermayeyi kapsamayıp, aynı zamanda iş yapmanın yeni yollarının araştırılması, araştırma geliştirme ve beşeri sermaye yatırımlarını da içermektedir. Böylece yeni bilgilerin ortaya çıkması, diğer firmaların da bundan faydalanmasıyla önemli bir dışsallık meydana getirmektedir. Yeni fikir ve buluşlar ise daha sonra ortaya çıkacak inovasyonlara da zemin teşkil edecektir. Dolayısıyla yeni ekonomide, yeni bilgiler elde etmeye yönelik olarak yapılan fiziksel ve beşeri yatırımların, ekonomik büyümenin temel dinamiğini oluş-

turduğundan bahsedilebilir (Dornbusch, Fisher, Startz, 2007:86-87).

Yeni büyüme modellerinde bilginin elde edilmesini, geliştirilmesini ve yaygınlaşmasını sağlayacak olan teknoloji, araştırma geliştirme, beşeri sermaye ve yaparak öğrenme gibi faktörler üzerinde durulmaktadır. Ancak yeni büyüme modelleri, her ne kadar “neo klasik büyüme modeli” ne benzese de üretim faktörleri nitelik olarak farklı bir rol oynamaktadır. Yeni büyüme modellerinde, emek (işgücü) ile beşeri sermaye arasında ayırım yapıldığı gibi sermaye (kapital) de birikmeyen bir ara mal olarak, bilgiye yönelik yatırımları vurgulayacak biçimde tanımlanmaktadır (Freeman-Soete, 2003:376).

Evrimci iktisat yaklaşımı, gerek teknolojik bilgilerin özellikleri konusunda gerekse de teknolojik gelişmenin mikro ekonomik temeli olarak, piyasa yapısı ve rekabet süreci konusunda yaptığı katkılarla, içsel büyüme teorisini tamamlamakta ve politikaların belirlenmesine olanaklı hale getirmektedir (Demirtaş, 2003:19).

Schumpeterci büyüme görüşü ise yeni büyüme modellerinde yer alan teknolojinin ortaya çıkışı, yayılışı ve üretim üzerindeki etkilerine dikkat çekerek konuya farklı bir boyut getirmektedir. Bu yaklaşımda doğurgan olarak kabul edilen teknolojik gelişmelerin üretim alanına yansımada, belirli zorlukların olduğuna işaret edilmekte ve bunların çözümlenmesinde sosyal, kurumsal ve örgütsel yapılanmalara duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır. Schumpeter tarafından “yaratıcı yıkım” olarak tanımlanan bu etki nedeniyle, teknolojinin büyüme üzerindeki etkilerinin uzun dönemde ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır. Teknolojik gelişmelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin kısa dönemde görülememesinin temel nedenleri ise şunlardır: Teknolojik yeniliklerin sektörler arasında yayılabilmesi için öğrenme sürecine ihtiyaç duyulması, bazı sektörlerde teknolojik yeniliklerin olabileceğinin önceden beklenmemesi ve teknolojik gelişmelerin potansiyel verimlilik artışlarını ortaya çıkarabilmesi için belirli bir süreyle ihtiyaç duyulmasıdır (Freeman-Soete, 2003:378-381).

Teknolojik değişmelerin iktisadi analizlere dahil edilmesiyle ortaya çıkan “neo-klasik” ve “yeni (içsel) büyüme” modellerine kısaca yer verdikten sonra yeni ekonominin iktisadi etkilerinin ölçümüne değinilebilir. Yeni ekonominin iktisadi etkilerinin ölçümü aşağıda ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

4.2. Yeni Ekonominin İktisadi Etkilerinin Ölçümü

Yeni ekonominin iktisadi etkilerinin ölçümünü farklı açılardan ele almak mümkündür. Literatürde yeni ekonominin piyasalar, rekabet, maliyetler, verimlilik, büyüme, ekonomik istikrar gibi mikro ve makro ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri incelenmektedir. Aynı zamanda yeni ekonominin hanehalkı, firma, sektör ve devlet düzeyindeki ekonomik birimler üzerindeki etkileri de analiz edilmektedir. Sektörler ve ülkeler arasında karşılaştırmalar yapılarak da yeni ekonominin iktisadi etkileri değerlendirilmektedir. Hangi sınıflandırmayla yapılırsa yapılsın yeni ekonominin iktisadi etkilerini ölçmeye yönelik olarak yapılan çalışmalarda bir çok güçlüklerle karşı karşıya kalınmaktadır. Söz konusu güçlüklerden en önemlisi ise herhangi bir

birimde veya konuda ortaya çıkan etkinin oluşturduğu dışsallık kazançlarının tam olarak tespit edilememesidir.

Aşağıda yer alan tabloda yeni ekonominin görece kolay ve zor ölçülebilen iktisadi etkileri gösterilmiştir.

Tablo 35: Yeni Ekonominin Kolay ve Zor Ölçülebilen İktisadi Etkileri

Kolay Ölçülebilen Etkiler	Zor Ölçülebilen Etkiler
<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik Etkiler • Güçlü Etkiler • Mikro ve Bireysel Etkiler • Pozitif Etkiler • Kısa Vadeli Etkiler • Tasarlanan Etkiler • Doğrudan Etkiler • Ara Etkiler • Subjektif Etkiler 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal Etkiler • Zayıf Etkiler • Makro Etkiler (Ulusal ve Global) • Negatif Etkiler • Uzun Vadeli Etkiler • Tasarlanmamış Etkiler • Dolaylı Etkiler • Nihai Etkiler • Objektif Etkiler

Kaynak: OECD, **Measuring The Impacts of ICD Using Official Statistics**, Jan-2008, s.8.

Yukarıdaki tabloya göre yeni ekonominin güçlü, mikro, bireysel, pozitif, kısa vadeli, tasarlanan, doğrudan, ara ve subjektif etkilerinin ölçümü görece kolayken, sosyal, zayıf, makro, ulusal, global, negatif, uzun vadeli, tasarlanmamış, dolaylı, nihai ve objektif etkilerinin ölçümünün ise görece zor olduğu söylenebilir.

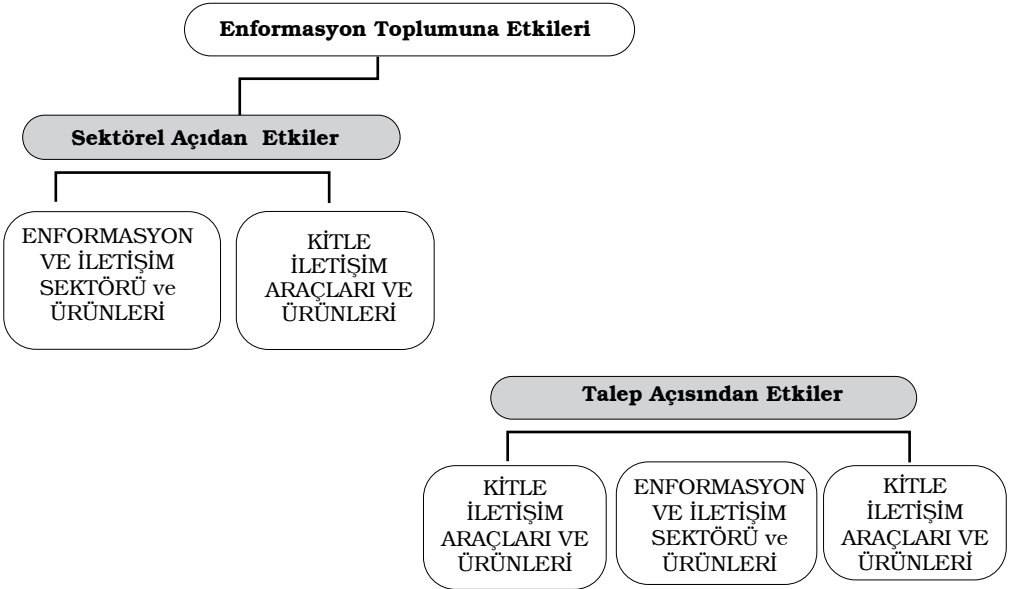
Yeni ekonominin iktisadi etkileri ise üç aşamada ortaya çıkmaktadır: (OECD, 2008:9).

i-) Enformasyon ve iletişim teknolojileri yatırımlarının, sermaye derinliğini ve emek verimliliğini artırmasıyla.

ii-) Teknolojik gelişmelerin, üretim faktörlerinin etkinliğini artırmasıyla.

iii-) Network/taşma etkilerinin ortaya çıkmasıyla.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yukarıda bahsedilen yollarla ortaya çıkan etkileri firma, sektör ve makro düzeyde ele alınmaktadır. Söz konusu üç düzeyde ele alınan etkiler, aşağıdaki grafik de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Grafik 23: Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Etkileri

Kaynak: OECD, **Measuring The Impacts of ICT Using Official Statistics**, Jan-2008, s.8.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin makro ekonomik performans üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik çalışmalarda, 1995-2002 arasında geçen 7 yılda, yıllık kişi başına gayri safi milli hasıla düzeylerini, %0,3 ile %0,9 arasında artırdığına dair bulgular ortaya çıkmıştır. Örneğin Danimarka'da yapılan verimlilik araştırmalarının sonuçlarına göre enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, emek verimliliğini %5'ten %31'e yükseltmiştir. Hizmet sektörlerindeki bulgular ise çok net değildir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanıldığı sektörlerdeki toplam emek verimliliğinde 1990-2002 döneminde ABD, Meksika, Avustralya ve İrlanda gibi ülkelerde kayda değer artışlar gözlemlenmiştir. Firma düzeyindeki çalışmalarda da enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, firma performansı ve verimlilik üzerindeki etkilerinin pozitif olduğu bulunmuştur. Firma ve sektör düzeyinde görülen emek verimliliğindeki artışları, enformasyon ve iletişim teknolojileri ile ilgili becerilerin artırılmasına ve yönetimdeki gelişmelere de bağlamak mümkün gözükmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalarda, yalnızca donanım ve yazılım yatırımları değil bilgisayar ve ağ bağlantısı kullanan çalışanlar, e-ticaret ve e-işletme sürecine katılım, enformasyon teknolojileriyle ilgili becerilerin gelişimi ile iletişim bağlantılarının hızı ve kalitesi gibi kriterler de göz önünde bulundurulmaktadır (OECD, 2008:10-11).

Bütün bunlara rağmen özellikle karşılaştırmalı verilerdeki gecikmeler, çözülmesi gereken bir problem olarak sürmektedir. OECD'nin çıkarmış olduğu ölçüm rehberine rağmen yazılım ve donanım sektörlerinin, milli gelir hesaplamalarında ortaya

çıkardığı farklılıklar söz konusu problemin devam ettiğini göstermektedir (OECD, 2008:10).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin firma ve sektör düzeyinde verimlilik üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak için Clayton tarafından İngiltere’de yapılan bir çalışmada, firmaların çeşitli özelliklerine ve sektörlere göre farklılıklar gösterdiği ortaya konulmuştur. Daha nitelikli eleman çalıştıran, yeniliklere açık ve dinamik, hizmetler sektöründe faaliyet gösteren genç firmaların enformasyon ve iletişim teknolojileri sayesinde elde ettiği faydalar daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. Daha da önemlisi çalışanların verimlilik üzerindeki etkisi, enformasyon teknolojisi yatırımlarından ve sektörel farklılıklardan daha önemli düzeydedir. Bu durum çalışanların enformasyon teknolojilerindeki gelişmelere uyumlu olması gerektiğini kanıtlandığı gibi beşeri sermayenin önemini de ortaya çıkarmıştır. Söz konusu çalışmanın bulgularını aşağıdaki maddeler halinde sıralamak mümkündür (OECD, 2008:12):

- Enformasyon teknolojilerini kullanan çalışanların verimliliğe olan katkıları yapılan yatırımların etkisinden daha önemlidir.
- Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sağladığı faydalar, kalifiye eleman çalıştıran firmalardan daha fazladır.
- Enformasyon teknolojilerinin genç firmalar üzerindeki verimlilik etkisi, sektöre bakılmaksızın daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir.
- Yazılım ve donanım yatırımlarının, hizmetler sektörünün verimliliği üzerindeki etkisi imalat sektöründekinden daha yüksektir.
- Enformasyon teknolojilerinin ABD’ye bağlı firmalarda görülen verimlilik üzerindeki etkileri, yerli veya çok uluslu şirketlere göre daha yüksektir. Bu durum, Amerikan şirketlerinin yönetim pratikleriyle açıklanmaktadır.
- Entegre veya çoklu e-iş süreçlerinin faydaları, imalat ve hizmetler sektörlerindeki firmalarda farklılık göstermektedir. İmalat sektöründe daha güçlü tedarik ve ürün zinciri kurulurken, hizmetler sektöründe tüketicilerle olan bağlantılar daha sağlam hale getirilerek yüksek faydalar temin edilmektedir .
- E-ticaret, daha fazla fiyat rekabeti oluşturmaktadır ve bu durum bir çok firmanın işlem maliyetlerini azaltmaktadır.

Aşağıdaki tablo da ise Avustralya’da 2003-2004 döneminde enformasyon ve iletişim teknolojileri ürün ve hizmetlerine yönelik haftalık harcamalar gösterilmiştir.

Tablo 36: Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Ürün ve Hizmetlerine Yönelik Haftalık Harcamalar (USD)

Ev bilgisayar ekipmanı (yazılım dahil)	4,40
Boş ve önceden kaydedilmiş ürünler (yazılım hariç)	4,01
İnternet Ücretleri	2,10
Ses ve görsel ekipmanların tamir ve bakımı (sigorta dahil)	0,81
Mobil telefonlar	0,82
Telefon cihazı	0,29
Çağrı cihazı	0,01
Telefon ve faks ücretleri	20,01
Toplam Enformasyon ve İletişim Sektörü Ürün ve Hizmetleri Harcamaları (1)	28,04
Toplam Mal ve Hizmet Harcamaları (2)	659,89
Oran (1/2)	4.24 %

Kaynak: OECD, **Measuring The Impacts of ICT Using Official Statistics**, Jan-2008, s.19.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Avustralya'da 2003-2004 döneminde haftalık toplam mal ve hizmet harcamalarının %4,24'nün "enformasyon ve iletişim sektörü ürün ve hizmetleri" ne ayrıldığı anlaşılmaktadır. Enformasyon ve iletişim sektörü ürünleri arasında ise en çok harcama yapılan kalemler, sırasıyla telefon ve faks ücretleri (20,01 \$), yazılım dahil ev bilgisayar ekipmanları (4,40 \$) ve yazılım hariç boş ve önceden kaydedilmiş ürünler (4,01 \$) olmuştur.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ekonomik etkilerinin yanı sıra tespitinde nisbeten zorluk çekilen sosyo-ekonomik etkileri de bir çok açıdan önem arz etmektedir. Örneğin yeni ekonominin ortaya çıkardığı gelişmeler sayesinde, hane halklarının çalışma düzeninde, harcama kalıplarında, zaman kullanımında, meslek seçiminde, aile ve toplumla olan iletişimlerinde önemli değişiklikler söz konusu olmaktadır. Yukarıdaki tablo da Avustralya'da hane halklarının haftalık harcamaları arasında enformasyon ve iletişim teknolojileri ürün ve hizmetlerine yönelik harcamaların dö-kümü ve oranı gösterilmektedir. Tabloya göre toplam harcamaların %4,24'ü bu alana yöneliktir ve bunun en önemli kalemlerini telefon ve faks ücretleri ile bilgisayar yazılım ve donanımları oluşturmaktadır. Bu tespiti önemli kılan iki husus ise bu oranların gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek düzeyde gerçekleşmesi ve fiyatlarıdaki gerilemeye rağmen oransal olarak artış trendinde olmasıdır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki enformasyon ve iletişim teknolojilerinin nispeten daha geri olması ve rekabet ortamının zayıflığı nedeniyle oluşan tekellerin fiyatlar üzerindeki baskısı, bu ülkelerdeki fiyatların gelişmiş ülkelere göre yüksek düzeyde seyretmesine neden olmaktadır. Ayrıca kişi başına düşen gelirin daha az

olması nedeniyle fiyat düzeyleri, oransal olarak da daha yüksek düzeyde seyretmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin bu konuda karşılaştıkları daha önemli bir problem ise enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanımındaki eşitsiz dağılımdır. "Dijital bölünme" olarak tanımlanan söz konusu eşitsiz dağılım, bireyler arasında olduğu gibi aynı zamanda ülkeler arasında da gerçekleşmektedir. Dolayısıyla enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmadığı ülkelerde yeni ekonominin iktisadi etkileri pozitif değil negatif yönde ortaya çıkmaktadır.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ölçümü nisbeten daha zor olan diğer sosyo-ekonomik etkisi ise çalışma hayatı üzerindedir. Bu teknolojiler, yeni meslek ve işkollarının oluşmasına neden olduğu gibi iş görenler tarafından kullanılması da çalışma hayatını derinden etkilemektedir. Özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte evinden internet veya telefonla çalışanların (tele çalışan) sayısında artışlar yaşanmaya başlamıştır. OECD ülkeleri arasında tele çalışanların toplam çalışanlara oranı 1997 yılında %3 iken, 2005 yılında % 7'ye yükselmiştir. Yine OECD ülkelerinde enformasyon ve iletişim teknolojilerini kullanan uzmanların toplam çalışanlar içerisindeki oranının ise %20 ile %30 arasında olduğu tahmin edilmektedir (OECD, 2008:18).

Tele çalışanların ve bilişim teknolojileri kullanan uzmanların oranındaki artışların, firma ve sektör düzeyindeki dolaylı etkilerinin ölçümünde ise zorluklar söz konusu olmaktadır. Tele çalışmanın firma maliyetleri ve çalışanların motivasyonu üzerinde olumlu etkileri daha açık olmakla birlikte, enformasyon ve iletişim teknolojileri kullanımının artmasının ortaya çıkardığı diğer sosyal getirilerin tespiti ve ölçümü belirli zorlukları içermektedir. Ayrıca çalışma hayatında enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanımı özel hayatı da etkilemektedir. İngiltere'de 2000 yılında işyeri dışında bilgisayar kullananların oranı %12'den 2005 yılında %16'ya yükselmiştir. Yine İngiltere'de çalışma saatleri dışında bilgisayar kullanımı 2000 yılında 96 dakika iken, 2005 yılında 120 dakikaya yükselmiştir (OECD, 2008:20). Bu çerçevede ev işlerine, dinlenmeye, televizyon seyretmeye ve sosyal yaşama ayrılan süreler azalmaktadır.

Enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünlerinin kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bunların ikame ettiği ürünlerin kullanımında da azalmalar meydana gelmiştir. Örneğin e-posta ve faks kullanımının yaygınlaşması mektup hizmetlerine olan talebi azaltmakta, cep telefonu kullanımının yaygınlaşması sabit hatlı telefonlara olan talebin gerilemesine neden olmakta, internet kullanımının yaygınlaşması ise diğer etkinliklere harcanan süreleri kısaltmaktadır. Yine sanal ortamda alınıp satılmaya uygun olan ürünlerin fiziki ortamlarındaki ticaretlerinde de benzer gerilemeler ortaya çıkmıştır. Sözelimi bilet satım hizmeti veren araçların önemli bir bölümü, hizmetlerini internet ortamına aktararak ve farklı hizmetlerle takviye ederek faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve kullanımının artmasının oluşturduğu diğer önemli bir sosyal durum ise "elektronik suçlar" dır. Başta virüs saldırıları olmak üzere kimlik hırsızlığı, kredi kartı hırsızlığı, elektronik dolandırıcılık

ve işlenen diğer elektronik suçlar, zaman ve para kayıplarına neden olduğu gibi teknolojilerin verimli biçimde kullanımını da olumsuz etkilemektedir. Ayrıca söz konusu olumsuzlukların ortaya çıkardığı kayıpları ölçmek de oldukça zordur. Başta ABD olmak üzere internet kullanımının yaygın olduğu gelişmiş ülkelerde, bir yıl içerisinde milyonlarca kimlik hırsızlığı gerçekleştirilmektedir. Ancak bu hırsızlığına maruz kalanların önemli bir bölümü ise bunun farkına varmamaktadır.

4.3. Yeni Ekonominin Mikro Ekonomik Etkileri

Yeni ekonomi, her ekonomide farklı boyutlarda da olsa mikro ve makro düzeyde bir takım önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Aslında yeni ekonominin mikro ve makro ekonomik sonuçları, birbirinden kesin bir şekilde ayrılamaz. Çünkü mikro ve makro ekonomi birbirine bağlıdır. Diğer bir ifadeyle mikro ekonomik değişiklikler makro ekonomiyi, makro ekonomik değişiklikler ise mikro ekonomiyi etkilemektedir. Ancak literatürde yeni ekonominin makro ekonomik sonuçları, mikro ekonomik sonuçlarından daha fazla yer bulmaktadır.

Yeni ekonominin mikro ekonomik birimler (hane halkı ve firmalar) üzerinde temelde dört önemli sonuç ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Bunlar üretim maliyetlerinin düşmesi, rekabetin yaygınlaşması ve elektronik piyasa sisteminin ortaya çıkmasıdır. Elektronik piyasa sistemi, hane halklarının ürünler hakkındaki bilgi düzeylerini artırarak istedikleri ürünleri daha kolay ve hızlı almasını, firmaların ise ürünlerini etkin biçimde tüketicilere tanıtmalarını ve ulaştırmasını sağlamıştır. Diğer yandan yeni ekonomi, firmaların üretim maliyetlerini de önemli ölçüde düşürmüştür. Zira yeni ekonomide firmalar, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin olanaklarından yararlanabilmektedirler. Bu da firmaların üretim maliyetlerinin hızla düşmesine yol açmaktadır. Yeni ekonomide üretim maliyetlerinin düşmesi, işletmeler arasında rekabetin hızlanmasına da neden olmuştur.

Yeni ekonominin mikro ekonomik etkileri, farklı başlıklar halinde ele alınmakla birlikte, bunların her birinin kendi aralarında da önemli etkileşimler meydana gelmektedir. Örneğin verimlilik artışları maliyetlerin düşmesine neden olurken, elektronik piyasanın gelişmesi rekabetin artmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla yeni ekonominin hane halkı ve firmalar düzeyinde ortaya çıkan etkilerini, birbirleriyle olan ilişkilerini de dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir. Burada yeni ekonominin mikro ekonomik etkilerine kendi aralarındaki etkileşim de dikkate alınarak “üretim maliyetleri”, “rekabet” ve “elektronik piyasalar” başlıkları altında yer verilecektir.

4.3.1. Üretim Maliyetleri

Yeni ekonominin ortaya çıkardığı mikro ekonomik etkilerden en önemlisi üretim maliyetlerinin düşmesidir. Yeni ekonomide enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin üretim faaliyetlerine yansınması ile birlikte geleneksel ekonomilerin tersine üretim miktarı artıkça “azalan verimler kanunu” işlememektedir. Böylece artan üretimle birlikte “marjinal maliyetler” giderek sifıra yaklaşmaktadır (Ülgen,

2000: 2).

Yukarıdaki tablolar da 42 sayfalık bir metnin New York'tan Tokyo'ya gönderilmesinin farklı yöntemlerle ortaya çıkan maliyetleri vermişti. Buna göre "hava yoluyla" bu işlem 7,40 \$'a mâl olurken, aynı işlem "kargo" ile 26,65 \$'a, faks ile 28.83 \$'a mâl olmaktadır. Oysa ki söz konusu işlemin, elektronik posta yoluyla maliyeti 0.095 \$'a kadar düşmektedir. Dolayısıyla yeni ekonomide enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, işlem maliyetlerini düşürerek ve işlem hızlarını artırarak verimliliği yükselttiği söylenebilir.

Öte yandan yeni ekonomide marjinal maliyetler sürekli düşerken, yeniliklerin ortaya çıkarılması aşamasında ise yüksek düzeyde sabit maliyetler söz konusu olmaktadır. Çünkü yeniliklerin ortaya çıkarılabilmesi için büyük bütçeli araştırma geliştirme yatırımlarının yapılması gerekmektedir. Yeni ekonomide yüksek düzeyde sabit maliyetlere katlanan ve yatırımlarına devam eden firmalar, ürünlerinin piyasada kabul görmesi ile pozitif dışsallıklar elde etmektedirler. Böylece artan piyasa talebiyle birlikte üretimlerini hızla yükselten firmalar, yüksek orandaki sabit maliyetlerini karşılayabilmek için ürünlerini yüksek fiyatlarla satışa sunarak karlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Firmaların bunu gerçekleştirebilmesi için ise telif ve diğer koruma yöntemleriyle ürünlerini koruma altına almaları gerekmektedir. Bu nedenle günümüzde telif ve patent hakları konusu giderek önem kazanmaktadır. Zira yüksek fiyat söz konusu olduğundan telif haklarının korunması olmazsa, diğer satıcılar kopyalama ve korsan üretim yöntemleriyle ürünleri piyasaya sürebileceklerdir. Bu ise yenilikçi firmaların zarar etmelerine yol açacaktır. Yenilikçi firmaların zarar etmeleri ise uzun dönemde ekonomide yenilik yapılamamasına yol açacaktır. Buna karşılık telif hakları yoluyla korunan yenilikçi firmalar, belirli bir dönem yüksek fiyatlarla ürünlerini piyasaya sürdükten sonra satış miktarına bağlı olarak, ürün başına düşen sabit maliyetlerdeki azalma nedeniyle ürün fiyatlarını düşüreceklerdir. Böylelikle yeni ürünlere olan talep arttıkça, geleneksel piyasa yapısının aksine ürünün fiyatlarının azalacağı söylenebilir.

Yeni ekonomide firmaların üretim maliyetlerinin düşmesini sağlayan pozitif dışsallıklara örnek olarak "network dışsallıkları" verilebilir. Network dışsallıkları, bu sistemlerin orijinal bir özelliği olan kullanıcıların sisteme bağlı diğer kullanıcılar üzerinde de etkide bulunabilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Cuellar, 2002: 2). Buna göre network kullanıcılarının faydası, ağa bağlananların sayısı ile birlikte artmaktadır. Çünkü ağa bağlanan kişi sayısı arttıkça, hizmet sağlayıcılar arasında daha fazla fiyat rekabeti olacağından ağa ulaşma maliyetleri de düşecektir (Navon, Shy and Thisse, 1995: 3).

Yeni ekonomide firmalar, network dışsallıkları yoluyla toplam ve marjinal maliyetlerini azaltabilmektedirler. Marjinal maliyetlerin sürekli azalmasının bir diğer nedeni ise üretilen ürünleri kopyalama veya benzerlerini piyasaya sürme maliyetlerinin de oldukça düşük olmasıdır. Ancak marjinal maliyetlerin düşmesi, rekabetçi piyasalarda geçerli olan fiyatların daima marjinal maliyete eşit olacağı varsayımının anlamını yitirmesine yol açacaktır. Çünkü yeni bir ürünün ortaya çıkarılması, çok

yüksek düzeyde sabit maliyetlere katlanılmasını gerektirmektedir. Bu ise yenilikçi firmaları, ürün fiyatlarını marjinal maliyetlerin üzerinde belirlemek durumunda bırakmaktadır (Ülgen, 2000: 4-5).

Ancak geleneksel ekonomilerde olduğu gibi yeni ekonomide de firmalar, fiyat farklılaştırması uygulamasına gidebilmektedirler. Buna karşılık geleneksel ve yeni ekonomilerde uygulanan fiyat farklılaştırması, birbirinden oldukça farklı sonuçlar doğurmaktadır. Monopolcü firmaların kazançlarını yükseltmesinin bir aracı olan fiyat farklılaştırması, geleneksel ekonomilerde rekabet sisteminin aksamasına ve tüketicilerin refahında azalmaya yol açarken, yeni ekonomide ise iktisadi verimliliği ve sosyal refahı artırmaktadır. Zira marjinal maliyet fiyatlaması yapılamayan yeni ekonomide fiyat farklılaştırmasına giden firmalar, varlıklı kesimlerin yer aldığı piyasalarda fiyatları marjinal maliyetlerin üzerinde tutarken, düşük gelirli kesimlerin bulunduğu piyasalarda ise altına düşürmektedir. Böylece yeni ekonomide hem firmaların karları artmakta, hem de toplumsal refah düzeyleri yükselmektedir (Bradford and Summers, 2001: 33-50).

Yeni ekonomide yüksek düzeyli sabit maliyetlere karşılık marjinal maliyetlerin sürekli azaldığı ve bu bağlamda toplam üretim maliyetlerinde önemli düşüşlerin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Dolayısıyla yeni ekonomi, üretim maliyetlerinin azalmasına yol açmakta ve yoğun rekabet ortamına bağlı olarak ürün fiyatlarında da geniş çaplı düşüşler meydana gelmektedir.

Üretici, aracı, işbirliği networkları olduğu gibi belirli bir malın tüketimi için bir araya gelerek oluşturulan tüketici networkları da söz konusudur. Tüketicilerin bir malı tercih etmelerine yönelik olarak önceki davranışları ve tecrübeleri altında karar vermeleri, "bağlılık (bağımlılık) paftası" kavramıyla isimlendirilmektedir. İktisatçılar tarafından ortaya atılan bu kavram, daha sonra geniş bir kabul görmüş ve diğer sosyal bilimler ile işletme bilimlerinde de kullanılmaya başlamıştır (Gartland, 2005: 698).

Bağlılık etkisinin giderek yoğunlaşması durumunda ise tüketicilerin alternatif bir mala dönme ihtimalleri giderek azalmaktadır. Bunun en açık örneğini VHS videoları, bilgisayar işletim sistemleri, GSM abonelikleri ve klavyeler gibi ürünler oluşturmaktadır. Bu tür durumlarda piyasaya daha kaliteli ve ucuz ürünler sunulsa bile alışkanlıklardan dolayı söz konusu ürünlere yönelik tüketici talebi sınırlı düzeyde kalmaktadır. Negatif network dışsallığı olarak ifade edilen bu durum piyasa başarısızlığı olarak kabul edilmektedir.

Online hizmet veren internet sitelerinin kalite, network dışsallığı ve tamamlamıcılık derecelerini ölçmeye yönelik olarak yapılan çalışmaların bulgularına aşağıdaki tablo da yer verilmiştir.

Tablo 37: Online Hizmetler ve Network Dışsallıkları

	Kategori	Kalite (0-10)	Network Dışsallığı (0-9)	Tamamlayıcılık (0-9)
	Arama Motoru			
1	Naver.com	6.9	4.5	1.78
2	Google.co.kr	7.6	3.4	
	Blog			
1	Blog.naver.com	4.6	4.3	0.44
2	Clyword.com	7.1	5.5	
	E-posta			
1	Daum.net	4.7	2.4	0.83
2	Paran.com	3.8	1.9	
	Online Oyun			
1	Nexon.com	3.9	3.1	0.83
2	Hangame.com	4.1	3	
	Anlık Haberleşme			
1	MSN Messenger	7.2	5.8	1.33
2	NateOn Messenger	5.6	5.2	
	İnternet Alış-Veriş			
1	Gmarket.com	5.1	3.8	0.78
2	Gsestore.com	4.8	2.8	

Kaynak: Hwang,Woonam, Jungsuk Oh, "Adoption of New Online Services in The Presence of Network Externalities and Complementarities," **Electronic Commerce Research and Applications**, April-2008, s.4.

Yukarıdaki tabloya göre network dışsallığı açısından en yüksek dereceye anlık haberleşme siteleri, bloglar ve arama motorları sahipken, e-posta ve internet alış-veriş siteleri ise daha düşük dışsallık sağlamaktadır. Arama motorları ile anlık haberleşme ise diğer online servislere göre daha yüksek bir tamamlayıcılık oluşturmaktadır. Kalite ile network dışsallıkları karşılaştırıldığında ise daha nitelikli hizmet veren internet sitelerinin daha düşük dışsallık oluşturduğu görülmektedir.

Yeni bilgilerin üretim süreçlerinde daha fazla kullanılması, verimlilik düzeylerini artırarak üretim miktarının yükselmesine neden olur. Böylece yeni ekonomide zaman içinde azalan verimler yasası yerini artan verimler yasasına bırakır. Bilginin bol bir faktör olmasına karşılık, bilginin üretim süreçlerine uyarlanması konusun-

da kullanılacak yetenekler sınırlıdır. Bu anlamda bilgi, diğer üretim faktörlerinden farklı olarak kullanıldıkça tükenmez hatta tam tersine çoğalır. Dolayısıyla yeni bilgilerin üretim girdisi olarak kullanılması verimlilik artışlarına neden olur. Günümüzde yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler ile artık iktisat biliminin çözmeye çalıştığı ana sorun olan hangi malların, kimin için ve ne kadar üretileceği sorusuna cevap verme durumu yeni üretim bilgilerine sahip olan kişi ve kuruluşlara geçmiştir. Dijital üretim tekniklerinin geliştirilmesi ile modern üretim süreçlerinde bilginin üretim faktörü olarak kullanılma hızı gün geçtikçe artmaktadır. Böylece mevcut bilgilerin kullanılması ile elde edilen yeni ve farklı bilgiler, geleneksel üretimi daha fazla ikame etmektedir. Yeni teknolojilerin üretimindeki maliyet yapısı, geleneksel üretimden oldukça farklılık göstermektedir. Söz konusu yeni teknoloji ürünlerinin ilk üretim maliyetleri oldukça yüksek olmakla birlikte bir kez dijital ürünler üretildiğinde yeniden işleme (kopyalama) maliyetleri ciddi oranda düşmektedir. Bu nedenle dijital malların üretiminde üretim miktarı arttıkça, marjinal ve ortalama maliyetlerde azalma ve dönüş eğilimi artmaktadır. Malların geliştirilmesi maliyeti bu tür malların üretimi için önemlidir. Ancak nihai birim maliyetler çok düşük veya sıfıra yakın olabilir. Çünkü kopyalamak veya piyasaya sürmenin maliyeti son derece düşüktür. Yeni bilgilerin girdi, çıktı ve teknolojik ilerleme sağlayarak üretim süreçlerini yakından etkilediği söylenebilir. Yeni üretim bilgileri, mal ve hizmetlerin üretiminde girdi olarak kullanılır. Yeni teknolojilerin bulunmasına katkı sağlar ve mal ve hizmet üretiminde çıktı artışına yol açar (Gelgeç ve Hatırlı, 2018: 103).

4.3.2. Rekabet

Yeni ekonomide üretim maliyetlerinde ortaya çıkan düşme eğilimi, işletmeler arasındaki rekabet düzeyinin de yükselmesini beraberinde getirmiştir. Buna göre yeni ekonomide üretim maliyetlerini azaltmayı başaran işletmelerin, ürünlerini rakiplerinden daha ucuza satarak, satışlarını ve karlarını artırdığından bahsedilebilir. Küreselleşme ile enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerle de desteklenen bu süreç sonucunda, işletmeler arasındaki rekabet her geçen gün artmaktadır.

Genel anlamda rekabet, aynı alanda iş gören kişi ve/veya kuruluşlar tarafından en güçlü ve başarılı olmak gibi hedeflere ulaşmada karşılıklı yarış hali olarak tanımlanmaktadır. Rekabet kendi içinde “*fiyat rekabeti*” ve “*fiyat dışı rekabet*” olarak ikiye ayrılmaktadır. “*Fiyat rekabeti*”, parasal ücretler, verimlilik ve döviz kurlarındaki değişmelerin fiyatlara yansıtılması sonucunda oluşan rekabettir. “*Fiyat dışı rekabet*” ise ürünün özellikleri, kalitesi, pazarlanması ve satış sonrası hizmetlere bağlı olan rekabettir. Fiyat dışı rekabete etki eden başlıca faktörler ise şunlardır: Araştırma geliştirme yatırımları, teknoloji, icat (inovasyon), küreselleşme ve çok uluslu işletmeler. Yeni ekonomide işletmeler arasındaki rekabet giderek artmaktadır. Ancak rekabetin büyük bir kısmının, fiyat dışı rekabetten oluştuğu söylenebilir. Rekabetin giderek artması, işletmeleri araştırma geliştirme için ayırdıkları fonları yükselterek, yeni ürünler icat etmeye yöneltmektedir. Firmalar arasındaki rekabeti artıran en önemli unsur ise küreselleşmenin yaygınlaşması olmuştur. Küreselleşme sonucunda pazar olanaklarının genişlemesi, işletmelere ürettikleri ürünleri küresel piyasalarda satma

imkanı vermiştir (Kaymakçı, 2006: 110-112). Küreselleşme, firmaları ulusal pazarların kısıtlarından kurtararak rekabetin küreselleşmesini temin etmiştir.

Yeni ekonomide şirketler arasında küresel ölçekte artan rekabet ise dinamik bir karakter teşkil etmektedir. Dinamik rekabet ile belirli bir anda piyasaya hakim olan işletmelerin, sürekli olarak yenilik (inovasyon) peşinde koşan diğer işletmeler tarafından tehdit edilmesi kastedilmektedir. Rakip firmaların geliştirdiği ve üretim yapısını temelden değiştiren bir yenilik, hakim işletmelerin piyasa paylarını tamamen yitirmelerine yol açmaktadır. Çünkü rakip işletmelerin geliştireceği yenilikler, hakim işletmelerin network dışsallıkları sebebiyle kazandıkları tüm avantajların yok olması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda dinamik rekabetçi yapıları nedeniyle, yeni ekonomileri “*kazananın her şeyi alacağı*” ekonomiler yerine, “*kaybedenin her şeyi kaybedeceği*” ekonomiler olarak tanımlamak daha uygun olacaktır. Dolayısıyla firmaların piyasa hakimiyeti, “*bıçak sırtı bir dengede*” devam etmektedir (Karahana, 2006: 172-174). Bu durum piyasadaki etkinliğini devam ettirmek isteyen şirketleri, üretim yöntemlerini daha verimli kılmak için araştırma geliştirme yatırımlarını artırmaya zorlamaktadır.

Diğer taraftan yeni ekonomilerde, işletmelerin piyasada hakimiyet kurmasını sağlayan yenilik faaliyetlerinin kendilerine fayda sağlayacak şekilde korunması da gerekmektedir. Firmaların yüksek düzeyli araştırma geliştirme maliyetlerine katlanarak ve çok uzun süreler bekleyerek geliştirmiş oldukları bir yeniliğin rakipleri tarafından kolaylıkla taklit edilmesi durumunda, yenilikçi işletmelerin bekledikleri yararlar ortaya çıkmamaktadır. Bu nedenle ortaya çıkarılan tüm yenilik faaliyetlerinin “*patent ve telif hakları*” çerçevesinde yasal olarak korunması gerekmektedir. Yeniliklerin söz konusu yasalar tarafından korunamaması durumunda ise işletmeler yenilik yapma güdülerini kaybedeceklerdir. Bu ise ekonomilerin dinamik rekabetçi yapılarını yitirmelerine yol açacaktır. Dinamik rekabet ortamının yitilmesi ise üretim, istihdam, milli gelir ve ihracat miktarlarının düşmesine yol açacağından ulusal ekonomiler bir bütün halinde zarara uğrayacaktır. Ekonomilerinin dinamik rekabetçi yapısını sürdürmek isteyen ülkelerin, yenilikleri “*fikri mülkiyet hakları*” çerçevesinde koruması gerekmektedir (Karahana, 2006: 174-177). Bu bağlamda son yıllarda dünyada uygulanan rekabet politikaları, patent ve fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelmiştir.

Yeniliklerin sürdürülmesi amacıyla kuvvetli hukuki koruma sağlanan ve ölçüğe göre artan getiriye sahip firmalar, bir anlamda tekel gücüne sahip olmaktadır. Bu ise yenilik sisteminin, bir paradoksla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Zira devletin yenilikleri teşvik etmek için sağladığı hukuki koruma, tekelleşmeye yol açmaktadır. Tekelleşme ise sektöre yeni firma girişlerini zorlaştırdığı için yeniliklerin yapılması önünde bir engel teşkil etmektedir (Metcalfe and Ramlagon, 2008:438).

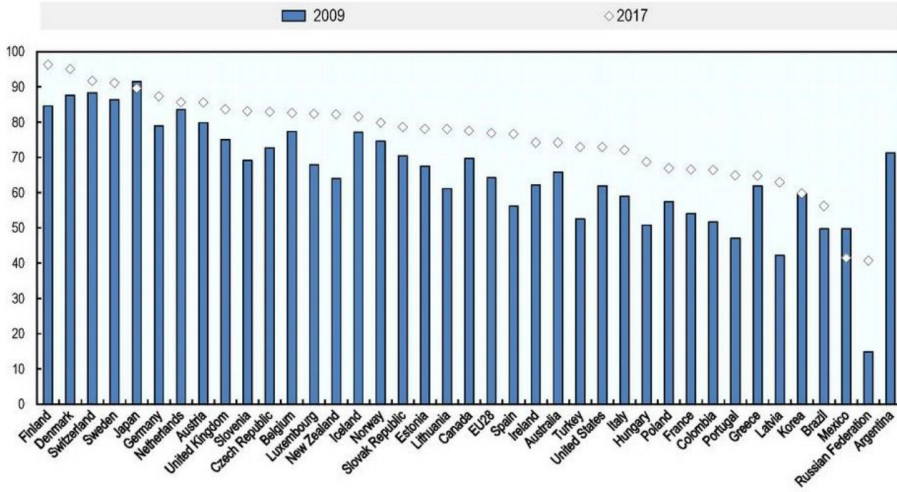
Telif hakları ile korunan ürünlerin, güçlü bir network etkisiyle birlikte tamamlayıcılık özelliğinin de olması durumunda, firmaların tekel gücü daha da artmaktadır. Özellikle üretim sistemleri ve bazı yazılımlar, kendisine uyumlu belirli ürünlerin kullanılmasını neredeyse zorunlu kılmaktadırlar. Yukarıdaki tablolar da yer verildiği

üzere, arama motorları ile anlık haberleşme hizmetlerinin tamamlayıcılık özellikleri, diğer online ürünlerine göre daha yüksek olmaktadır. Bilgisayarda kurulu işletim sistemlerinde uyumlu arama motorları kullanılmakta veya kullanılan e-posta hesabına anlık ileti alınabilmektedir. Teknik bir zorunluluğun olmadığı durumlarda bile diğer ürünlerin kullanımını öğrenmenin zorluğu nedeniyle tüketiciler bu konuda isteksiz davranmaktadırlar. Bu koşullar, rekabet şartlarını piyasaya sonradan girmeye çalışan firmaların aleyhine olacak biçimde etkilemektedir. Network etkisi, önemli ölçüde açık piyasalarda rekabet eden ürünlerde ortaya çıkmaktadır. Yurt dışına açık olmayan piyasalarda oluşan tekelci eğilimler, rekabetin gelişmesine engel olmaktadır. Bu konudaki politikalar, internet ve elektronik veri değişimi gibi alanların yaygınlaşmasını sağlamaya yönelik olarak açık standartlara sahip olmalıdır (Meijers, 2006:21).

Bilgi ve yenilik temelli ekonomilerde üretkenliğin artması, sosyal refah maksimizasyonunun sağlanmasına aracılık etmektedir. Küreselleşme ile artan rekabet ortamı, verimlilik artışlarının güçlenmesine ve sabit yatırım gerektirmeyen çok daha rekabetçi bir piyasa ortamının oluşmasına yol açmıştır. Bu gelişmede iktisadi birimler arasında bilgisayarların ve internetin getirmiş olduğu giderek artan haberleşme ve iletişim ortamı büyük rol oynamıştır. Tüketicilerin, ihtiyaçlarını belirleme ve ürünlerin özellikleri ile fiyatları hakkında bilgi sahibi olma şansı yükselmiştir. Böylece tüketicilerin iyi bir araştırma ile piyasadaki en düşük fiyatı ve en kaliteli ürünü bulabilmesi çok daha kolay hale gelmiştir. Bu ise piyasada var olmak isteyen üreticileri ve satıcıları, yeni piyasa koşullarında daha rekabetçi olmak zorunda bırakmıştır. Böylece küresel ekonomide ülkeler ve firmalar arasındaki rekabet düzeyleri hızlanmıştır (Gelgeç ve Hatırlı, 2018: 104).

Aşağıdaki grafikte firmaların 2009 ve 2017 yıllarındaki yeni nesil bulut bilişim teknolojisini kullanma oranlarına yer verilmiştir.

Grafik 24: Firmaların Yeni Nesil Bulut Bilişim Teknolojisini Kullanma Oranları (2009 ve 2017)

Kaynak: Mehmet Yüce ve Nilay Akbulut, “BEPS Eylemi Kapsamında Dijital Ekonominin Vergilendirilmesine İlişkin Alınan Önlemler”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı.68, Temmuz/Ağustos-2018, s.108.

Yukarıdaki grafiğe göre firmaların yeni nesil bulut bilişim teknolojilerini kullanma oranları, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte 2009-2017 yılları arasında artış göstermiştir. Bu da dünyada geleneksel ekonomik kalıpların yıkıldığını ve dijital ekonomiye dönüşümlerin arttığını göstermektedir. Dolayısıyla yeni ekonomide firmalar arasında artan rekabet ortamına son yıllarda yeni bir kalem daha eklenmiştir. Küresel ölçekte firmalar birbirleriyle her alanda olduğu gibi yeni teknolojileri üretim modellerine uyarlama ve entegre etme konusunda da kıyasıya bir rekabet içerisinde bulunmaktadırlar.

4.3.3. Elektronik Piyasalar

Yeni ekonomilerde mal ve hizmet alım-satımının elektronik ortamlarda yapılması, “*elektronik piyasaları*” ortaya çıkarmıştır. Elektronik piyasa ise gerek finansal işlemlerin, gerekse de mal ve hizmetlerin alınıp satılması, reklamı, pazarlanması ve dağıtımı gibi ticari nitelikli faaliyetlerin yanı sıra eğitsel, kültürel ve ideolojik etkinlikler gibi ticaret ile doğrudan ilgili olmayan aktivitelerin yürütüldüğü elektronik ortamlar şeklinde tanımlanabilir. Elektronik piyasaların işleyişi telefon, faks, elektronik ödeme sistemleri ve internet gibi araçlarla sağlanmaktadır. Elektronik piyasaların en önemli özelliği ise günün her saatinde ulaşılabilir piyasalar olması ve bu piyasalarda yapılan işlem maliyetlerinin oldukça düşük olmasıdır. Özellikle online hizmet piyasalarını diğerlerinden ayıran en önemli özellik, aynı anda bir çoğuna ulaşılabilir

olması ve bunun için yüksek bir maliyete katlanılmasının söz konusu olmamasıdır (Hwang, 2008: 11).

Diğer yandan elektronik piyasalarda “*network dışsallıkları*” da görülmektedir. Network dışsallıkları, internet kullanımının yaygınlaşmasının sonucunda ortaya çıkmıştır. İnternet kullanımının artması, elektronik piyasaların değerini pozitif yönde etkilemektedir. Ancak elektronik piyasalarda ortaya çıkan bu değer artışının, piyasa mekanizması içinde para ile ifade edilmesi olanaksızdır (Erdoğan, 2003: 100-101).

Elektronik piyasa sisteminin özellikleri ise aşağıdaki beş maddede ifade edilebilir (Bakos, 1991:298):

- i.** Elektronik piyasa sistemi, tüketicilerin ürünler hakkında bilgi edinme maliyetlerinin düşmesine neden olmuştur. Bu sayede tüketiciler ürünlerin kaliteleri, fiyatları ve alternatif ürünler hakkında çok kolay bilgi sahibi olabilmektedirler.
- ii.** Elektronik piyasa sistemine katılımın artması, bu piyasaların genişlemesini ve piyasa katılımcılarının sağladıkları faydaların farkına varmalarına yol açmıştır.
- iii.** Elektronik piyasa sisteminin işleyebilmesi, yatırımcıların donanım, yazılım, personel eğitimi gibi alanlarda geniş çaplı yatırımlar yapmalarına bağlıdır.
- iv.** Elektronik piyasa sisteminin geniş çaplı sermaye yatırımlarını gerektirmesi, ölçek ekonomilerinin avantajlarından da yararlanmayı mümkün kılmaktadır.
- v.** Elektronik piyasa sistemi, potansiyel katılımcılar için sisteme katılmanın faydalarına ilişkin belirsizliklerde ortaya çıkarabilir. Aynı zamanda bu belirsizlik, potansiyel alıcıların, satıcıların ve araçların davranışlarını da etkileyebilir.
- vi.** Elektronik piyasa sistemi, kurumlararası koordinasyonu artırmakta, kurulu ağ sistemlerinin gelişmesini sağlamakta, alıcı, satıcı ve araçlar için yeni fırsatlar sunmakta ve pozitif ölçek ekonomilerini ortaya çıkarmaktadır. Bu sistem, firmalar arasındaki fiyat rekabetini de beraberinde getirerek, satıcıların piyasa gücünün de azalmasını sağlamıştır. Bu da alıcıların, elektronik piyasa sisteminden sağladığı faydaların yükselmesine neden olmuştur. Satıcılar arasındaki rekabetin artmasına paralel olarak fiyat indirimlerinin ortaya çıkması, alıcıların elektronik piyasa sisteminden sağlamış olduğu en temel faydadır. Bunun dışında alıcılar, ürünler konusunda yeterince bilgi sahibi olarak ve karşılaştırma yapma şansı bularak, ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak olanlarını tercih edebilmektedir (Bakos, 1991:303).

Böylece piyasa mekanizmasının rekabet koşulları altında çalışmasının önündeki engellerden birisi olan “asimetrik enformasyon (eksik bilgilenme)” sorunu da bir ölçüde aşılmaktadır.

4.4. Yeni Ekonominin Makro Ekonomik Etkileri

Yeni ekonomi, mikro ekonomik birimler üzerinde olduğu kadar makro ekonomi üzerinde de bir takım sonuçlar doğurmuştur. Yeni ekonominin belli başlı makro ekonomik sonuçları arasında ekonomik büyümenin artması, istihdamın mesleki ve sektörel yapısının değişmesi, makro ekonomik istikrarı desteklemesi, verimlilik ve dış ticaret hacminin genişlemesi yer almaktadır.

4.4.1. Büyüme

Yeni ekonomide iktisadi verimliliğin artması, ekonomilerin büyüme performanslarını da olumlu yönde etkilemiştir. Yeni ekonomide ülkelerin ulusal gelirleri, önceki dönemlerle kıyaslanamayacak ölçüde artmıştır. Söz konusu artışların gerisinde ise enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler yatmaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin üretim sürecine uygulanması ile birlikte ekonomilerin büyüme oranlarında geniş çaplı yükselmeler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yeni ekonominin bir diğer makro ekonomik sonucunun da ekonomik büyüme oranlarının yükselmesi olduğunu ifade etmek mümkündür.

1990'lı yıllarda ABD'de enformasyon ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan ilerlemeler, etkisini ilk olarak ekonomik büyüme oranları üzerinde göstermiştir. Nitekim ABD'de 1973-1995 yılları arasında reel büyüme yıllık bazda ortalama %3 olarak gerçekleşirken, 1995-1999 döneminde ise bu oran % 4,8'e yükselmiştir. Bu konuda yapılan çalışmaların bulguları, ekonomik büyüme performansında 1990'lı yılların ikinci yarısında ortaya çıkan söz konusu artışların büyük bir kısmının enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden kaynaklandığını ortaya koymuştur (Bosworth and Triplett, 2000: 25-26).

Yeni ekonomi, mal ve hizmetlerin üretiminde, sanayi devriminin başlangıcından beri görülmemiş büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Bilgisayarlar ve internet, yıllar önce radyo, telefon ve televizyonların yaptığına benzer biçimde bilgi edinmenin maliyetini azaltmıştır. Bu ise mal ve hizmet üretiminde daha fazla bilgi teknolojilerinden yararlanılmaya başlanılmasına, üretim bilgisinin gelişmesine, üretim maliyetlerinde çok büyük düşüşlerin ortaya çıkmasına, bilgi teknolojilerini üretim faaliyetlerine uygulayabilecek yeni bir çalışan sınıfın doğmasına yol açmıştır. Yeni ekonomi kavramı ile ifade edilen enformasyon ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler, firmaların mal ve hizmet talebindeki değişmelere daha hızlı cevap vermesini de sağlamıştır. Bu nedenle bilişim teknolojilerinde ortaya çıkan yenilikler, firmaların mal stoklarını kısa zamanda azaltmasını sağlayarak, ekonomik büyümenin yükselmesine neden olmuştur (Cecchetti, 2002: 3-8).

Bu bağlamda yeni ekonominin büyüme üzerindeki etkilerini aşağıdaki üç başlıkta toplamak mümkündür (Duman, 2004: 337):

- i. Yeni ürün ve hizmetlerin üretilmesi ile toplam çıktı ve hasılanın genişlemesi sağlanmıştır.

ii. Elektronik ticaretin gelişmesi sonucunda verimlilik artmıştır.

iii. Dijital, sınır ötesi üretim, internet satışları, yeni pazarlama, organizasyon ve yönetim teknikleri sayesinde ekonomik etkinlik yükselmiştir

Aşağıdaki tablo da gelişmiş yedi ülkenin reel GSYİH verileri, 1960'lı ve 1990'lı yıllar açısından karşılaştırılarak dönemler arasında ortaya çıkan ekonomik büyüme performansları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece yeni ekonominin büyüme üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılması sağlanmak istenmiştir.

Tablo 38: G-7 Ülkelerinde 1960 ve 1997 Yılları İtibariyle Reel GSYİH'nın Değişimi (1990 Yılı Fiyatlarıyla-Trilyon ABD \$)

Ülkeler	1960	1997	Artış (%)
Kanada	0.159	0.581	365
Fransa	0.340	1.077	316
Almanya	0.460	1.244	270
İtalya	0.302	0.997	330
Japonya	0.364	2.483	682
İngiltere	0.436	1.033	236
ABD	2.056	7.046	342

Kaynak: Michael J. Boskin and Lawrence J. Lau, "Generalized Solow – Neutrical Technical Progress and Postwar Economic Growth", **NBER Working Paper**, No. 8023, December-2000, s.12.'den derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda yer alan rakamlar yakından incelendiğinde, tüm gelişmiş ülkelerin reel GSYİH değerlerinde 1990'lı yıllarda 1960'lı yıllara göre oldukça yüksek oranlı artışlar yaşandığı gözlenmektedir. İki dönem arasında en düşük artış %236 ile İngiltere'de gerçekleşirken, en yüksek artış ise %682 ile Japonya'da olmuştur. Bu bağlamda G-7 ülkelerinin, 1990'lı yıllarda çok yüksek bir ekonomik büyüme düzeyine ulaştığından bahsedilebilir. Söz konusu yüksek ekonomik büyüme performansının temel nedeni ise enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerdir. Nitekim aşağıda yer alan tablo incelendiğinde bu durum daha iyi anlaşılmaktadır.

Tablo 39: G-7 Ülkelerinde Ekonomik Büyüme Kaynaklarının Nispi Dağılımı (1960-1999 Dönemi)

Ülkeler	Fiziki Sermaye	Emek	Beşeri Sermaye	Petrol Fiyat-ları Değişiklikleri	Teknolojik İlerleme
1960-1999 Dönemi (Toplam Değerler)					
Kanada	25	31	8	0	36
Fransa	29	-3	6	-2	69
Almanya	29	-5	5	-6	77
İtalya	27	-5	6	-9	82
Japonya	33	6	4	-11	68
İngiltere	31	1	5	-1	65
ABD	17	23	6	-4	58
1973 Öncesi Birinci Dönem (1960-1973)					
Kanada	26	31	9	0	34
Fransa	34	3	6	0	57
Almanya	35	0	3	0	62
İtalya	32	-6	5	0	69
Japonya	38	4	5	0	54
İngiltere	37	4	3	0	55
ABD	21	16	7	0	56
1973 Sonrası İkinci Dönem (1973-1999)					
Kanada	25	30	7	0	38
Fransa	26	-14	7	-3	85
Almanya	24	-17	7	-14	99
İtalya	23	-4	6	-16	90
Japonya	29	8	4	-21	80
İngiltere	26	-3	6	-3	74
ABD	13	34	5	-8	56

Kaynak: Michael J. Boskin and Lawrence J. Lau, "Generalized Solow – Neutrical Technical Progress and Postwar Economic Growth", **NBER Working Paper**, No. 8023, December-2000, s.30.

Yukarıdaki tablo da G-7 ülkelerinde 1960 ve 1997 yılları arasında ortaya çıkan ekonomik büyüme oranlarındaki değişmelerin nedenlerine göre nispi dağılımı gösterilmiştir. Böylece G-7 ülkelerinde ortaya çıkan yüksek büyüme performansının, temel kaynaklarının neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo da yer alan rakamlardan anlaşılacağı üzere G-7 ülkelerinde ekonomik büyüme en fazla katkı sağlayan faktör "teknolojik ilerleme" olmuştur. 1973 sonrası dönemde teknolojik ilerlemenin, ekonomik büyümeye olan katkısı görece daha fazladır. Bu ise G-7 ülkelerinde yaşanan ekonomik büyümenin, zaman içerisinde teknolojik ilerlemeye bağımlı hale geldiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle G-7 ülkelerinde ekonomik büyümenin artması, teknolojik ilerlemelerin olması ile mümkün olmuştur. Buna göre dünyada son 20-30 yıldır yoğun bir teknik gelişme yaşan-

mamış olsaydı, ekonomik büyüme oranları da oldukça düşük düzeylerde kalacaktı. Teknolojik ilerlemeler dışında G-7 ülkelerindeki ekonomik büyümeye en fazla katkı sağlayan faktörlerin sırasıyla fiziksel sermaye, emek, beşeri sermaye ve petrol fiyatlarındaki değişimler olduğu anlaşılmaktadır.

Teknolojik ilerlemelerin iktisadi faaliyetlerin verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi uyarması ise bundan yaklaşık 60 yıl önce büyümeyi “*yaratıcı yıkım süreci*” olarak tanımlayan Joseph Schumpeter’in bu tanımlamasının aslında günümüz ekonomilerine ne kadar da uygun düştüğünü göstermektedir (Plosser, 2001: 170).

Oldukça yüksek maliyetler gerektiren ve uzun süreler alan araştırma geliştirme faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkan teknolojik ilerlemeler, ekonomik yapıda köklü değişimlere yol açarak büyümenin yükselmesine neden olmaktadır. İş yaşamında rekabetin artması, iş görme biçimlerinin değişmesi, yüksek eğitimin önem kazanması ve teknik bilgi sahibi nitelikli işgücüne duyulan ihtiyacın artması, teknolojik ilerlemelerin ekonomik yapıda yol açtığı köklü değişimler arasında yer almaktadır. Ekonomik yapıda ortaya çıkan söz konusu değişimler ise büyüme oranlarında hızlı artışların yaşanmasına yol açmaktadır. Schumpeter’in ekonomik büyüme için 1950’lerde kullandığı “*yaratıcı yıkım süreci*” ifadesinin günümüz ekonomilerinin niteliğine oldukça uygun düştüğü söylenebilir. İktisadi gelişme, teknolojik ilerlemelerin ekonomide köklü değişimler meydana getirmesi sonucunda ortaya çıkan uzun vadeli bir süreçtir.

Yeni ekonominin unsurlarından olan Bilgi İşlem Teknolojileri (BİT)’nin ekonomik büyümeyi üç kanaldan etkilediği söylenebilir. Bunlar; BİT kullanımı, BİT üretimi ve BİT yatırımlarıdır. BİT kullanımı ile üretimdeki birimler arasında bilgi akışı hızlanmakta, zaman ve maliyet avantajları sağlanmaktadır. Böylece BİT kullanımı, Toplam Faktör Verimliliği (TFV)’ni yükselterek ekonomik büyümeye pozitif etki etmektedir. BİT üretimi ve BİT yatırımları ise TFV artışının yanında teknolojik gelişmeleri ortaya çıkararak işgücü verimliliği, sermaye derinleşmesi ve talep artışı sağlayarak ekonomik büyümeye pozitif katkı sağlamaktadır. BİT’in ekonomik büyümeye bu şekilde birçok kanaldan katkı sağlaması nedeniyle, ekonomik büyümesini arttırmak isteyen birçok ülke, teknolojik gelişmeleri hızlandırmayı hedefleyen kamu politikaları geliştirmeye çalışmaktadır. Bu politikalar ile özel sektörün Ar-Ge faaliyetlerini artırması, verimliliğe ve büyümeye fayda sağlayacak yenilikler ortaya çıkarması hedeflenmektedir. Örnek olarak Ar-Ge faaliyeti yürüten firmalara vergi muafiyetleri tanınması veya doğrudan devlet desteği verilmesi, firmaların ortaya çıkardığı yeniliklerin patent ile güvence altına alınmasında çeşitli kolaylıklar sağlanması gösterilebilmektedir. Bilgi ekonomisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri sadece BİT üzerinden olmamaktadır. Örneğin bilgi ekonomisine geçişle birlikte beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Beşeri sermaye, sahip olduğu bilgi, beceri ve analiz yeteneği sayesinde bilgi üretimi gerçekleştirmekte ve yeniliklerin ortaya çıkmasında önemli rol üstlenmektedir. Ortaya çıkan bilgi ile yeni ürün ve hizmetler üretilmekte ve toplam üretimde artış meydana gelmektedir. Bunun yanında dijitalleşme ve sanallaşmanın artmasıyla dijital reklamlar, internet üzerinden satışlar

ve yeni iş alanları ortaya çıkmakta, yeni organizasyon yapıları oluşmakta ve böylece ekonomik aktivite de ivme kazanmaktadır (Erçakar ve Çolakoğlu, 2019: 253).

Sürekli bir değişim ve yenilik halinde olan ülkeler, yeni teknolojinin getirdiği avantajları kullanarak büyüme ve kalkınma sürecine girmektedir. Ülkelerin akıllı ve bağlantılı makine sistemleriyle gelişim süreci içinde olduğu zaman diliminde, Türkiye'nin içinde bulunduğu finansal durumu ve sanayileşme sürecini değerlendirmek gerekirse; Türkiye'nin özellikle 2016 yılı itibariyle özel kesim borç stokunda artış olduğu görülmektedir. Özel kesim borç stoku, 2002 yılında GSYH'nın %27'sinden %83'üne yükselmiştir. Döviz kurlarındaki istikrarsızlık ve enflasyonist açık, ülkede yatırım olanaklarını azaltmıştır. Aynı zamanda uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu finansal dar boğazı, kredi notlarına negatif olarak yansıtmıştır. Söz konusu uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından açıklanan resmi kredi notlarına göre; Türkiye'nin kredi notu, S&P BB(-), Moody's Ba1(-) ve Fitch BB(durağan) olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin sanayileşme aşamaları incelendiğinde ise yarı sanayileşmiş bir ülke olduğu görülmektedir. Türkiye, imalat sanayiinde ithal girdi kullanımıyla gelişmekte olan ülke konumuna ulaşmıştır. Türkiye'de geleneksel olarak ülke kaynakları görece inşaat sektörüne yatırıldığı için imalat sanayi ikinci planda kalmıştır. Türkiye'nin 2015 yılındaki sanayileşmeye bağlı büyüme hızı %3,1 iken, 2015 yılındaki toplam imalat sanayi büyüme hızı %3,6'dır. Türkiye'nin 2009-2014 dönemindeki imalat sanayiinde yabancı kontrollü yüksek teknolojlili üretimin düzeyi aşağıdaki grafikte gösterilmiştir (Aydemir, 2018: 257).

Grafik 25: Türkiye'de İmalat Sanayiinde Yabancı Kontrollü Üretim Teknoloji Düzeyi Dağılımı (2009-2014)

Kaynak: Halit Aydemir, "Sanayi 4.0 ve Türkiye Ekonomisi Açısından Etkileri", **Sosyoekonomi**, Cilt. 26, No.36, 2018, s.258.

Yukarıdaki grafiğe göre Türkiye'de 2009-2014 yılları arasındaki imalat sanayinde yabancı kontrollü üretim ele alındığında, yüksek teknolojlili ürünlerin imalatının azaldığı, orta ve düşük teknolojik malların üretimin arttığı görülmektedir. 2009 yılı itibarıyla Türkiye'nin imalat sanayisinde yüksek teknolojlili üretimin payı %10,85 iken 2014'te bu oranın %4,41 seviyelerine kadar gerilediği görülmektedir. 2009 ve 2014 yıllarına bakıldığında ise yüksek teknolojik ürünlerin imalat sanayinde payının düşmesine bağlı olarak orta-yüksek ve orta-düşük teknolojik ürünlerin imalatının arttığı gözlemlenmektedir. Düşük teknolojlili üretimin payı 2009'a göre azalmıştır. Ancak 2014'te bütün teknoloji gruplarının payı azalırken, sadece düşük teknoloji grubunun payı artmıştır (Aydemir, 2018: 258).

Yeni ekonominin büyüme üzerine önemli etkilerinden birisi de beşeri sermayenin büyümedeki rolünün giderek artmasıdır. Yeni ekonominin göstergelerinden biri olan beşeri sermaye, bilgi iletişim teknolojilerinin (BİT) gelişmesiyle yakından ilişkilidir. BİT, bilgi çalışanları ve beşeri sermaye birbirlerini etkileyen ve geliştiren göstergelerdir. Geliştirilen yeni teknolojileri kullanabilen nitelikli emek talebi, bilgi personelini doğururken, personel yetiştirmek için altyapının yanı sıra beşeri sermayenin önemini de artırmıştır. Beşeri sermaye ve üretkenlik arasındaki güçlü ilişki, yeni teknolojiler ve beşeri sermaye arasındaki tamamlayıcılığın net bir göstergesidir. Birçok ülkede yüksek büyüme performansının altında yatan başlıca faktörlerden birisinin nitelikli işgücü olduğu kabul edilmektedir. Nitelikli işgücünün ortaya çıkmasında temel faktör ise beşeri sermayedir. Yeni ekonominin büyüme üzerindeki etkileri üç madde halinde özetlenebilir; Yeni mal ve hizmetler üretimini artırarak yeni iş olanakları ve yeni meslek gruplarını ortaya çıkarması, elektronik ticaretin verimliliği artırması ve teknoloji ile bilginin en önemli üretim faktörü haline gelmesi, internet, küreselleşme, yeni organizasyon, yeni pazarlama yöntemleri ve teknikleriyle ekonomik verimliliği artırması (Gelgeç ve Hatırlı, 2018: 104-105).

Ekonomik büyümenin temel göstergesi GSYİH'da meydana gelen artışlardır. Bir ülkenin ekonomik gücü, üretim gücü ile doğru orantılıdır. Üretim miktarında meydana gelen artışlar büyüme olarak ifade edilmektedir. Reel GSYİH da meydana gelen uzun dönemli artışlara ekonomik büyüme denilmektedir. Büyüme bir ülkedeki insanların yaşam standartlarının artması, refah seviyelerinin yükselmesi, dışa bağımlılığın azalması ve ekonomik anlamda güçlü bir ülke olmanın en önemli şartıdır. Ekonomik büyümeyi artırmak ve istikrarlı hale getirmek, ülkelerin en temel hedefi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ekonomisi sürecinde ifade edilen tüm faktörler, günümüzde ekonomik büyüme üzerinde önemli bir rol oynamaktadır (Odabaşı ve Erdal, 2018: 453).

Aşağıdaki tabloda seçilmiş OECD ülkelerindeki 2000-2012 dönemine ait GSYİH rakamları gösterilmiştir.

Tablo 40: Seçilmiş OECD Ülkelerinde GSYİH Rakamları (2000-2012)

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2015
ABD	10,2T	10,9T	12,2T	13,8T	17,7T	14,9T	16,1T	17,4T	18,1T
Belçika	237,9M	258,8M	370,8M	409,8M	518,6M	483,5M	497,8M	531,0M	455,2M
Çek Cumhuriyeti	61,6M	81,9M	119,1M	155,6M	235,7	207,4M	207,3M	207,8M	186,8M
Estonya	5,68M	7,32M	12,0M	16,9M	24,1M	19,4M	23,0M	26,2M	22,5M
Fransa	1,36T	1,5T	2,12T	2,32T	2,92T	2,64T	2,68T	2,84T	2,43T
Hollanda	412,8M	465,3M	650,5M	726,6M	936,2M	836,3M	828,9M	879,6M	757,9M
İngiltere	1,64T	1,76T	2,39T	2,69T	2,89T	2,44T	2,66T	3,02T	2,88T
İrlanda	99,8M	127,9M	193,8M	232,0M	275,0M	221,9M	225,5M	258,0M	290,6M
Japonya	4,88T	4,11T	4,81T	4,53T	5,03T	5,7T	6,20T	4,85T	4,39T
Kanada	742,2M	757,9M	1,02T	1,31T	1,54T	1,61T	1,82T	1,79T	1,56T
Kore	561,6M	609M	764,8M	1,01T	1,00T	1,09T	1,22T	1,41T	1,38T
Litvanya	7,93M	9,54M	14,3M	21,4M	35,5M	23,7M	28,1M	31,3M	26,9M
Portekiz	118,3M	134,2M	189,1M	208,5M	262M	238,3M	216,3M	229,6M	199,4M
Slovakya	20,3M	23,5M	37,4M	39,5M	55,5M	48,01M	46,3M	49,9M	43,07M
Türkiye	272,9M	238,4M	404,7M	552,4M	764,3M	771,8M	873,9M	934,1M	859,7M

Kaynak: Yavuz Odabaşı ve Esmâ Erdal, “Bilgi Ekonomisi ve Ekonomik Büyüme: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**, Cilt.5, Sayı.12, 2018, s.454.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 2012 yılı itibarıyla seçilmiş OECD ülkeleri arasında en yüksek GSYİH'a sahip olan ülkenin 18 trilyon 100 milyar \$ ile ABD olduğu görülmektedir. ABD'den sonra en yüksek GSYİH'a sahip olan ülkeler sırasıyla Japonya (4 trilyon 39 milyar \$), Fransa (2 trilyon 43 milyar \$), İngiltere (2 trilyon 88 milyar \$), Kanada (1 trilyon 56 milyar \$) ve G. Kore (1 trilyon 38 milyar \$) gelmektedir. En düşük GSYİH'a sahip ülke ise Estonya (22,5 milyar \$)'dır. Estonya'dan sonra Litvanya (26,9 milyar \$) ve Slovakya (43,07 milyar \$) gelmektedir. Buna göre ABD, Japonya, G. Kore, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin bilgi ekonomisi performansında öne çıkan ülkeler olduğu söylenebilir. Söz konusu ülkeler Ar-Ge harcamalarında, araştırmacı sayılarında, bilimsel yayın ve patent sayılarında yüksek paya sahip olan ülkelerdir. Dolayısıyla bu ülkelerin GSYİH'ına bilgi toplumu göstergelerindeki faktörler pozitif katkılar sağlamıştır. Bilgi toplumu göstergelerinde düşük paya sahip olan Slovakya, Estonya ve Portekiz gibi ülkelerin ise GSYİH'larının da oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Bu da son derece doğal ve beklenen bir sonuçtur. Günümüzde

de dünya ülkelerini incelediğimizde üreten, ihraç eden ve Ar-Ge faaliyetlerinde lider konumda olan ülkelerin, ileri sanayi düzeylerine, gelişmiş ekonomiye ve toplumsal yapıya sahip oldukları görülmektedir. Ar-Ge'ye ayrılan yatırım payları, patent sayıları, araştırmacı sayılarına bakıldığında en yüksek orana sahip ülkelerin başında, tıpkı GSYİH göstergelerinde olduğu gibi sürpriz olmayacak biçimde ABD, Japonya, G. Kore gibi gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler gelmektedir. Henüz bilgi ekonomisi haline gelememiş ülkelerin ekonomik olarak geride kalmalarının sebepleri arasında ise bilimsel bilgiyi ve teknolojiyi üretmeyerek ithal etmeleri, geri kalmış teknolojileri kullanmaları ve emek yoğun ürün üretimi yapmaları gelmektedir. Bilgi ekonomisi konusunda öncü konumda olan ülkelerin deneyimleri doğrultusunda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, başarılı bir bilgi ekonomisinin oluşturulabilmesi için yenilikçi düşünceleri teşvik eden bir eğitim ve üretim sistemi kurmaları, insani gelişmeyi öneleyecek yatırımlar yapmaları, kaynaklarını ağırlıklı olarak enformasyon ve ulaşım teknolojilerine yönlendirmeleri gerekmektedir (Odabaşı ve Erdal, 2018: 454).

4.4.2. İstihdam

Yeni ekonominin verimliliği ve ekonomik büyümeyi artırma dışında bir diğer makro ekonomik sonucu da "istihdamın mesleki ve sektörel yapısının değişmesi" dir. Yeni ekonomi, iş yaşamında önemli değişimler ortaya çıkarmıştır. Günümüzde bilginin en temel üretim faktörü olmasıyla birlikte, geleneksel iş görme biçimleri de değişikliğe uğramıştır. Maddi güce ve fiziksel beceriye dayanan somut yapıdaki geleneksel iş yapısı, zaman içerisinde yerini bilgiye ve zihni çalışmalara dayalı soyut yapıdaki modern işlere bırakmaktadır (Nickols, 2003: 3). 21. Yüzyılda geleneksel işgücünün niteliği değişime uğramıştır. Mavi yakalı işçilerin yerine değişen problemlere farklı çözüm yollarını üretebilen, bilgiyi kullanıp analiz edebilen, yüksek eğitim almış ve yaşam boyu öğrenmeyi prensip edinen beyaz yakalı bilgi işçileri istihdam edilmektedir (Brown, 1999: 1).

Tek işverene bağlılık, ömür boyu istihdam ve haksız feshe karşı koruma gibi özellikleri bünyesinde barındıran geleneksel istihdam biçimleri de esnek iş ilişkilerine dönüşmüştür. Esnek iş ilişkileri ile iş yaşamında işverenlere bağlılığın azalması, iş ve meslek değiştirmenin kolaylaşması ve uzaktan iş yapmak gibi belirli bir mekana veya sektöre bağımlı olmayan faaliyetler kastedilmektedir. Esnek iş ilişkileri, yerel düzeyde işletmeler ve merkezi düzeyde de hükümetler tarafından bizzat teşvik edilmektedir. Esnek çalışma, çalışanların niteliklerine uygun işleri seçmelerine olanak tanıyarak emek verimliliğini artırmaktadır. Emek verimliliğini artırmak isteyen işletmeler, esnek çalışmayı yaygınlaştırmak için "Çekirdek İşgücü (Core Workforce)" ve "Çevresel İşgücü (Peripheral Workforce)" olmak üzere iki farklı istihdam politikası uygulamaya başlamışlardır. İşletmeler tam gün çalıştırdıkları çekirdek işgücüne, iş güvencesi olanağı tanıyarak ve belirli bir maaş karşılığında çalıştırırken, çevresel işgücünü ise sosyal güvence olanaklarını kısıtlayarak, dönemsel veya geçici süreliğine çalıştırmaktadırlar. Hükümetler ise esnek çalışmayı bu konuda yasalar çıkartmak suretiyle bir kurala bağlayarak teşvik etmektedirler. İşletmelerin ve hükümetlerin yapmış olduğu teşvikler neticesinde ABD, Japonya ve AB ülkelerinde esnek çalışma

hızla yaygınlaşmaktadır (Benli ve Gümüş, 2002: 589-590).

Dolayısıyla yeni ekonomide işlerin görülmesinde fiziki mekanlara bağlılığın giderek önemini kaybetmeye başladığı, yeni çalışma türlerinin ortaya çıktığı ve telefon ile internet hatları üzerinden on-line çalışmanın yaygınlaştığı söylenebilir. İstihdamın yapısında meydana gelen değişimler sonucunda ortaya çıkan çalışma biçimlerini “tele çalışma” olarak adlandırmak mümkündür. Çalışma biçimlerinde ortaya çıkan gelişmeler ise beraberinde çeşitli nedenlerle işgücü piyasasının dışında kalmış kişilerin özellikle kadınlar ve gençlerin istihdama katılmasına olanak tanımaktadır (Güder ve Taşçı, 2006: 226-228).

Yeni ekonomide iş görenlerden beklenen nitelikler ise şu şekilde ifade edilebilir: Yüksek düzeyde iletişim kurma becerisi, iş zekası, özgüven, sorumluluk alma, insiyatif kullanma, esneklik, gelişmiş analitik düşünce yeteneği ve hayal gücü, kendini keşfetmek, başarı dürtüsü, ekibe uygunluk, adanmışlık, verimlilik ve hayat boyu öğrenme. Söz konusu niteliklere sahip bireylerin, kendi istekleri dışında işsiz kalma şansının olmadığı ifade edilebilir. Her konuda kendisini yetiştiren, teknolojiyi iyi kullanabilen ve sosyal yetenekleri güçlü kişileri çalıştırma yönünde bir eğilimden bahsedilebilir (Duman, 2004: 337).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler, yeni mesleklerin oluşmasına neden olduğu gibi bazı mesleklerin farklı biçimlerde sürdürülmesine imkan sağlamakta ve buna bağlı olarak kendi hesabına çalışanların oranında da artış görülmektedir. Bu çerçevede “çalışılan saat” kavramını yitirmektedir (Ataman, 2007:55).

Yeni ekonomide esnek çalışmanın yaygınlaşması ile birlikte istihdam düzeyleri de hızla artmaktadır. Çünkü esnek çalışma, işletmelere üretim maliyetlerini düşürme (sosyal güvenceleri kısıtlama, geçici süre çalıştırma v.b...) ve emek verimliliğini artırma şansı vermektedir. Bu ise işletmelerin emek gücünden daha fazla yararlanmasını sağlamaktadır. Esnek çalışma koşullarının sağladığı avantajlar, işletmelerin istihdam etmiş olduğu işgücü miktarının artmasına yol açmakta ve istihdam düzeylerinin hızla yükselmesi sonucunu beraberinde getirmektedir. Nitekim bu durum G-7 ülkelerinin aşağıdaki tablo da yer alan istihdam verilerinden de anlaşılmaktadır.

Tablo 41: G-7 Ülkelerinde 1960 ve 1997 Yılları İtibariyle İstihdam Düzeyleri (Milyon Kişi)

	1960	1997
Kanada	5.76	13.17
Fransa	18.61	22.03
Almanya	26.25	28.32
İtalya	19.62	20.73
Japonya	44.36	65.57
İngiltere	23.71	26.63
ABD	65.78	127.49

Kaynak: Michael J. Boskin and Lawrence J. Lau, "Generalized Solow – Neutrical Technical Progress and Postwar Economic Growth", **NBER Working Paper**, No. 8023, December-2000, s.12.

Yukarıdaki tabloda yer alan rakamlardan G-7 ülkelerinde istihdam düzeylerinin, 1960 yılından 1997 yılına kadar hızlı bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Tablodan istihdam düzeylerinin en fazla arttığı ülkenin ise ABD olduğu görülmektedir. ABD’de 1960 yılında 65,78 milyon olan istihdam düzeyleri, 1997 yılına gelindiğinde yaklaşık iki kat artarak 127,49 milyona ulaşmıştır. Bu artışların gerisinde yatan temel nedenlerden birisi de esnek çalışma tarzının yaygınlaşmasıdır. Esnek çalışma tarzıyla istihdam düzeylerindeki artışlar arasında doğru yönlü bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür.

Yeni ekonominin işsizlik üzerindeki etkilerini tespit etmek ise belirli güçlükleri beraberinde getirmektedir. Teknolojik gelişmeler, bazı çalışanların işlerini kaybetmelerine neden olmakla birlikte bunu telafi edici mekanizmaları harekete geçirerek istihdamı artırıcı sonuçlar da ortaya çıkarabilmektedir. Teknolojik ilerlemeler, kısa dönemde ekonominin yapısı ve özelliklerine bağlı olarak istihdam üzerinde olumsuz bir etki oluşturabilirken, uzun dönemde istihdamı artırıcı sonuçlar da ortaya çıkarılmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalara göre ABD’de teknolojik gelişmelerin kısa dönemde istihdam üzerindeki etkilerinin belirsizken, uzun dönemde ise pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmalarda teknolojik gelişmenin, 1995-2000 yılları arasında işsizlik oranlarındaki azalmanın %56’lık kısmını tek başına açıkladığı ve istihdam artırıcı bir etki oluşturduğu bulunmuştur (Mincer-Danninger, 2000).

4.4.3. Ekonomik İstikrar

Yeni ekonominin bir diğer makro ekonomik sonucu ise "*makro ekonomik istikrarın desteklenmesidir*". Makro ekonomik istikrarın desteklenmesi ile finansal yeniliklerin, ülkelerin makro ekonomik istikrarına katkı sağladığı vurgulanmaktadır. Literatürde finansal yeniliklerin, mali piyasaların genişlemesini ve derinleşmesini sağlayarak makro ekonomik istikrarı desteklediği görüşü hakimdir (Dyan, Elmen-dorf and Sichel, 2006: 2-3).

ABD’de yaşanan iş çevrimlerinin sıklığının 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca azalması, finansal yeniliklerin makro ekonomik istikrara yol açtığını destekleyenlerin, bu argümanlarını kanıtlamak için sıklıkla kullandıkları ampirik bir kanıttır. Literatürde bu görüşü en fazla savunan Kiyotaki and Moore (1997), Bernanke-Gertler ve Gilchrist (1999) ile Mendoza & Smith (2005)’e göre 1980’li ve 1990’lı yıllarda, ABD’de yaşanan iş çevrimlerinin sıklığının azalmasının en önemli sebebi, finansal yeniliklerin (elektronik para, banka kartı, elektronik fon transferi v.b...) sayısındaki artışların mali piyasaların genişlemesini sağlamasıdır. Bu da firmaların daha uygun koşullarda fon bulmasını sağlamıştır. Firmaların finansal piyasalardan sağladıkları

düşük maliyetli fonları, ağırlıklı olarak yeni yatırımlarda ve üretimde kullanması ile birlikte ekonominin genel hasıla düzeyindeki dalgalanmaların (iş çevrimlerinin) sıklığı azalmıştır. İş çevrimlerinin sıklığını artıran en önemli faktör, firmaların borçlanma olanaklarının azalmasıdır. İş çevrimleri, çoğunlukla varlık fiyatlarında ortaya çıkan şok niteliğindeki değişmelerin, finansal piyasaların mükemmel işlememesi sonucunda ekonominin reel sektörlerine yansımalarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte en önemli unsur, firmaların mali piyasalardan borçlanma olanaklarının sınırlı olmasıdır. Finansal yenilikler, mali piyasaların derinleşmesini de sağlayarak şokların reel etkilerini azaltmaktadır. Özellikle durgunluk dönemlerinde artan belirsizlik ortamı, borç almanın maliyetini yükselteceği için firmaların piyasadaki borçlanmasını zorlaştıracaktır. Bu ise firmaları yeni yatırım yapmaktan alıkoymak, mevcut borçlarını varlıkları ile kapatmaya yöneltecektir. Varlıkları borçlarını kapatmaya yetmeyen firmalar iflas edeceklerdir. Firma iflasları da genel üretim düzeyini düşürerek, ekonomik durgunluğun boyutlarının daha da artmasına yol açacaktır. Ancak finansal yeniliklerin piyasaların genişlemesini sağlayarak, firmaların borçlanma olanaklarını artırması, durgunluk dönemlerinde bile üretim düzeylerinin korunmasına yol açmaktadır. Nitekim ABD’de 1990’lı yıllarda yaşanan makro ekonomik istikrar ortamının arkasında yatan unsurlardan birisi de finansal yeniliklerin firmaların borçlanma olanaklarını kolaylaştırarak, mali yapılarını daha esnek hale getirmesidir (Jermann and Quadrini, 2006: 1-26).

Son otuz yılda yalnızca ABD’de değil, diğer gelişmiş ülkelerde ve daha genel olarak küresel ölçekte, reel hasıla düzeyinde ortaya çıkan dalgalanmalarda azalmalar gözlenmiştir. Bu olgu, çoğunlukla firmalar ve endüstriler arasındaki faaliyetlerin birbirine yakınlaşmasının ve borçlanma olanaklarının niceliksel ve niteliksel olarak artmasından kaynaklanmaktadır. Firmalar ile endüstriler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşmasında küreselleşmenin, firmaların borçlanma olanaklarının artmasında ise finansal yeniliklerin büyük payı vardır. Finansal yenilikler borçlanma alternatiflerini artırarak, küreselleşme eğilimleri ise firmalar ile endüstriler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşmasını ve istihdam olanaklarının genişlemesini sağlayarak makroekonomik istikrara katkı yapmaktadırlar. Bu bağlamda küreselleşme ile finansal yenilik sürecinin, birbiriyle yakından ilgili ve makro ekonomik istikrarın korunmasında önemli unsurlar olduğu söylenebilir (Wang, 2006: 1-3).

Ampirik çalışmalarda finansal yeniliklerin, iş çevrimlerinin sıklığını azaltmak suretiyle, makro ekonomik istikrarın desteklenmesine katkı sağladığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Finansal yeniliklerin ampirik etkileri konusunda yapılan çalışmalardan elde edilen bulguları dört başlık altında toplamak mümkündür: (Jermann and Quadrini, 2006: 6-7)

- i.** Son yirmi yıl içerisinde konjonktür hareketlerinin değişkenliği (volatility) azalmıştır.
- ii.** Son elli yılda firmaların borç pozisyonlarında geniş çaplı artışlar yaşanmıştır.
- iii.** Borçların yeniden satın alımı çevrim karşıtken, varlık ödemeleri çevrim

yanlıştır.

iv. Son yirmi yılda, borçların yeniden satın alımı ve varlık ödemeleri daha istikrarsız bir hale gelmiştir.

Finansal yeniliklerin, piyasaların genişlemesini sağlayarak ekonomilerde likidite sıkışıklığına bağlı bir paniğin yaşanma olasılığını düşürmesi, “kırılganlık düzeyleri” nin azaltılabilmesi için tek başına yeterli değildir. Çünkü “*asimetrik enformasyon (eksik bilgilenme)*” olgusu nedeniyle, özellikle durgunluk eğilimlerinin gözlemlendiği dönemlerde, finansal araçlar ödünç vermeye yanaşmayacaklardır. Finansal piyasalarda işlem yapan tarafların birbirleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasını ifade eden “asimetrik enformasyon olgusu”, finansal piyasaların etkin işlemlerini önleyen çok önemli bir problemdir. Ödünç talep edenlerin, finansal araçlara, istenen ödünçün değeri kadar maddi teminat vermesi, asimetrik enformasyon probleminin aşılmasını sağlayabilir. Böylece ödünç alanlar, yatırım projelerini yönetirken, finansal araçlarda ödünç alanlar üzerinde mali bir kontrole sahip olacaktır. Dolayısıyla maddi teminat yönteminin, finansal araçların ödünç talep edenlerin mali yetenekleri hakkında daha fazla bilgiye sahip olmasını sağlayacağı söylenebilir. Böylece kredilerin, daha etkin bir şekilde dağılımı da mümkün olacaktır. Söz konusu yöntem, kredilerin geri dönmeme olasılığını ve ekonomik krizlerin yaşanma ihtimalini de azaltacaktır. Bu bağlamda finansal sınırlamaların, ekonomik istikrar için oldukça önemli olduğundan bahsedilebilir. Ancak ekonomik istikrarın korunabilmesi için finansal sınırlamaların her dönem dikkatli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Özellikle ekonominin yükselme dönemlerinde finansal sınırlamalarda yapılacak olan bir gevşeme, kredi patlaması yoluyla yatırımlarda aşırı bir genişleme yaşanmasına yol açabilir. Bu ise bir süre sonra yanlış yatırım kararlarının alındığının anlaşılması ile birlikte iktisadi birimlerin beklentilerini tersine döndürmek suretiyle “kendi kendini besleyen (self-fulfilling)” finansal krizlere neden olabilir (Gai, Kapadia, Milliard and Perez, 2006: 1-4).

Bu çerçevede finansal yeniliklerin, mali piyasaların genişleyip derinleşmesini sağlayarak ekonominin daha istikrarlı biçimde işlemesine yol açtığı ifade edilebilir. Finansal yenilikler, konjonktür hareketlerinin sıklığını azaltmak yoluyla makro ekonomik istikrarı desteklemektedir. Buna karşılık finansal yeniliklerin makro ekonomik istikrarın sağlanması konusunda, tek başına yeterli bir unsur olmadığı da vurgulanmalıdır. Çünkü finansal yeniliklerin makro ekonomik istikrarı koruyabilmesi için mali sistemin etkin bir şekilde gözetlenip denetlenmesi de gerekmektedir. Bu ise ancak gerekli kurumsal mekanizmaların oluşturulması ve/veya mevcut kurumsal mekanizmaların, yeni ekonomi koşullarına ayak uydurabilecek biçimde reforme edilmesi ile mümkün olacaktır.

4.4.4. Verimlilik

Yeni ekonominin diğer bir makro ekonomik sonucu da iktisadi verimliliği artırmadır. İktisadi verimlilik ise bir ekonomide mevcut üretim faktörleri ile mümkün olan en yüksek mal ve hizmetlerin üretilmesi durumudur. Yeni ekonomide enformasyon

ve iletişim teknolojilerinin üretim sürecine uyarlanması, üretim maliyetlerinin hızla düşmesine ve iktisadi verimliliğin yükselmesine yol açmaktadır.

Literatürde enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yeterince gelişmediği dönemlerde de iktisadi verimliliğin arttığına yönelik görüşler bulunmaktadır. Bunlarda en önemlisi ise Nobel ödüllü iktisatçı Robert Solow'un 1960'lı yıllarda ortaya attığı ve "Solow Paradoksu" olarak bilinen yaklaşımıdır. R. Solow, 1960'lı yıllarda "bilgisayarlar verimlilik istatistikleri dışında her yerde var" diyerek enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin verimlilik düzeylerini etkilemediğini ileri sürmüştür. Solow'un enformasyon ve iletişim teknolojilerinin beklendiğinin tersine iktisadi verimliliği artırmadığını ileri sürmesi literatürde "Solow Paradoksu" olarak isimlendirilmiştir. Solow'u bu şekilde düşünmeye iten en önemli neden ise verimlilik oranları ile ilgili düşüncesinin, enformasyon ve iletişim teknolojilerine geniş çaplı yatırımlar yapıldığı 1960'lı yıllara denk gelmesidir. Ancak Solow'un burada yanıldığı nokta, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin uzun vadeli yatırımlar olduğu ve etkisinin hemen ortaya çıkmayacağıdır. Gerçekte Solow Paradoksu'nda ifade edilen görüşlerin aksine enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, iktisadi verimliliğin artmasına yol açmıştır. Nitekim enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan yatırımların verimlilik rakamları üzerindeki etkisi, 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır (Aslan, 2005: 50). Bu bağlamda 1990'lı yıllarla birlikte verimlilik oranları, başta gelişmiş ülkeler de olmak üzere hızla yükselmiştir. Bu da Solow Paradoksu'nun gerçek yaşamda geçerli olmadığını kanıtlamaktadır.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı verimlilik artışlarının, daha somut bir biçimde görülebilmesi için günümüz ile 1950'ler arasında bir karşılaştırma yapmak yararlı olabilir. 1950'li yıllarda tüm dünyada yaklaşık olarak 2000 kurulu bilgisayar vardı ve bunlar saniyede ancak 10.000 işlem yapabilme kapasitesine sahipti. Günümüzde ise aktif olarak hizmet veren 300 milyondan daha fazla bilgisayar vardır. Üstelik bilgisayarların çoğu saniyede 700 milyon işlem yapabilmektedir. Bu durum aslında bir anlamda da Intel şirketinin kurucu ortaklarından Gordon Moore'un "Moore Yasası" olarak bilinen ve daha 1960'larda söylediği, yarı iletken kondansatörlerin verimliliğinin her 18 ayda iki katına çıkacağı ve buna mukabil her bir doların da her 18 ayda iki kat daha güçlü bir işlemciyi (CPU'yu) satın alabileceği görüşünün doğrulandığının açık bir ispatıdır (Bradford and Summers, 2001: 9-10).

Yine Intel firmasının ürettiği çiplerin, transistör sayısının ve işlem maliyetlerinin tarihi gelişimi izlendiğinde de "Moore Yasası'nın" geçerliliği daha iyi anlaşılabilir. Intel şirketinin 1978 yılında ürettiği 8086 çipi, 29.000 transistör içermekteydi ve bu çipin fiyatı ise transistör başına 1,2 cent tutmaktaydı. Intel'in 1982'de ürettiği 286'da 134.000, 1985'de ürettiği 386'da ise 275.000 transistör bulunmaktaydı. 386 çipinin fiyatı ise transistör başına 0,11 cente düşmüştü. Intel'in 1995'de ürettiği Pentium Pro çipi'nin ise içerdiği transistör miktarı 5.5 milyona yükselirken, çipin transistör başına maliyeti de 0,02 cent'e düşmüştür (Aslan, 2005: 48).

Dolayısıyla Intel örneğinden yola çıkarak, bilgisayar çiplerinde bulunan transistör sayısının zaman içerisinde artış gösterdiği ve maliyetlerinin de çok hızlı bir şekilde düştüğü söylenebilir. Bilgisayar çiplerinde bulunan transistör sayılarının artması, işlem hızlarının yükselmesini de beraberinde getirmiştir. Böylece günümüzün bilgisayarları saniyede 700 milyon işlem yapabilme hızına ulaşmıştır. Bu bağlamda bilgisayar teknolojisinde ortaya çıkan ilerlemelerin, *Moore Yasası*'nın doğruluğunu kanıtladığından bahsedilebilir.

Bilgisayar teknolojisinde ortaya çıkan ilerlemeler, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ise söz konusu teknolojilerin maliyetine bağlıdır. Bu maliyetlere örnek olarak “donanım (hardware)” ve “yazılım (software)” programlarına ulaşma maliyeti, bilgisayar fiyatları, internet erişim ücretleri ve modem-faxs-telefon gibi haberleşme cihazlarına ödenen ücretler verilebilir. Ancak bilişim endüstrisindeki uluslararası rekabet sayesinde, son yıllarda söz konusu maliyetlerde önemli ölçüde azalmalar ortaya çıkmaktadır. Bu da enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünlerine yönelik talebi yükseltmektedir. Bilişim sektörü ürünlerine yönelik talep artışı ise sektöre yapılan yatırımların artmasına yol açmaktadır. Bilişim sektörüne yapılan yatırımlardaki artış beraberinde rekabeti, rekabet ise yeni buluşları, kalite ile verimlilik artışlarını getirmektedir. Böylece bilişim ürünlerinin maliyetleri düşmeye devam etmektedir. Bilişim sektöründe ortaya çıkan düşük maliyetler ve yüksek karlar ise ülkeleri giderek daha fazla liberalleştirmeye yöneltmektedir (Pilat and Lee, 2001: 8-21).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle, iktisadi verimlilik artışları arasında doğru yönlü bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir. ABD ekonomisine ait veriler de bu durumu kanıtlamaktadır. ABD’de 1996-1998 döneminde % 1,82 olan emek verimliliğindeki artışların %65’lik bölümünün ve % 2,39 olan gayri safi milli hasıla verimlilik artışının da %60’lık kısmının bilişim teknolojilerindeki gelişmelerden kaynaklandığı tahmin edilmektedir (Nordhaus, 2001: 2).

ABD’de enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan verimlilik artışları, 2000’li yıllarda da artarak devam etmiştir. ABD’de verimlilik oranları, 1995’in son çeyreği ile 2000 yılının ikinci çeyreği arasında yıllık bazda %2,56, 2002’in ikinci çeyreği ve 2003’ün ikinci çeyreği arasında ise %3,46 gibi rekor düzeylerde artış göstermiştir (Gordon, 2003: 208).

Aşağıdaki tablo da Saxton tarafından yapılan ve ABD ekonomisinin işgücü ve toplam faktör verimliliğine ilişkin olarak yapılan bazı önemli çalışmaların bulguları özetlenmiştir. Böylece ABD ekonomisinde 1990’lı yıllarda ortaya çıkan yüksek düzeydeki verimlilik artışlarının daha bütüncül biçimde görülmesi amaçlanmıştır.

Tablo 42: ABD Ekonomisinde İş Gücü ve Toplam Faktör Verimliliğinin Seyri (1973-1995 ve 1995-1999)

ÇALIŞMA	JORGENSEN & STIROH	OLINER & SICHEL	BOSKIN & LAU
İşgücü Verimliliği (1973-1995)	1.42	1.41	1.39
İşgücü Verimliliği (1995-1999)	2.37	2.57	2.30
Artış Oranı	0.95	1.16	0.91
Sermaye Derinliği	0.29	0.33	0.10
Enformasyon Teknolojisi Sermayesi	0.34	0.50	0.38
Diğer Sermaye	-0.05	-0.17	-0.31
İşgücü Kalitesi	0.01	0.04	0.06
Toplam Faktör Verimliliği	0.65	0.80	0.90
Enformasyon Teknolojisi Üreticileri	0.24	0.31	-
Diğer Endüstriler	0.41	0.49	-

Kaynak: Jim Saxton, "Information Technology and The New Economy," July-2001, s.7. <http://www.house.gov/jec/growth/it.pdf>, Erişim Tarihi: 21.09.2008.

Yukarıdaki tabloya göre Amerikan ekonomisinde işgücü verimliliği, 1995-1999 döneminde oldukça yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. ABD'de 1995-1999 döneminde işgücü verimliliği nispi olarak Jorgensen ve Stiroh'a göre %0,95, Oliner ve Sichel'e göre %1,16, Boskin ve Lau'ya göre ise %0,91 oranında artış göstermiştir. Yine aynı dönem için toplam faktör verimliliğinin sırasıyla %0,65 (Jorgensen and Stiroh), %0,80 (Oliner and Sichel) ve %0,90 (Boskin and Lau) oranında yükseldiği bulunmuştur.

Yeni ekonomide enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin iktisadi verimlilik artışları üzerindeki olumlu etkilerini üç maddede toplamak mümkündür (Erdoğan, 2002: 20):

- Yeni ekonomide internet kullanımının yaygınlaşması, mal ve hizmetlerin üretim ile dağıtımında ortaya çıkan işlem maliyetlerinin azalmasına yol açmaktadır. Günümüzde vatandaşların fatura ve vergi ödemelerini elektronik ortamlarda yapması ile kamusal hizmetlerin internet üzerinden daha hızlı ve ucuz bir şekilde gerçekleştirilmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.
- Yeni ekonomide kompleks bilgisayarların ve network sistemlerinin kullanılması, firmaların içsel ve dışsal iletişim süreçlerinin gelişmesine yol açmıştır. Böylece

firmalar stoklarını ve üretim süreçlerini daha iyi kontrol etme, hissedarlar da firmalar hakkında daha fazla bilgi sahibi olma şansına sahip olmaktadır.

- Yeni ekonomide üreticiler arası rekabet çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Böylece üretici firmalar, maliyetlerden tasarruf ederek yeni teknikleri uygulamak durumunda bırakılmaktadır. Öte yandan artan rekabet baskısı, mal ve hizmet fiyatlarının hızla şeffaflaşmasını ve piyasaların giderek tam rekabet koşullarına yaklaşmasına yol açmaktadır. Bu ise firmaların ortalama kar marjlarını düşürmektedir.

İktisadi verimlilik artışlarının süreklilik kazanması ise nitelikli işgücü yetiştirecek eğitim yatırımlarının artırılmasına, çalışanlara yeterli teknik ekipman desteğinin sunulmasına ve teknolojik gelişmelere uyumun yükseltilmesine bağlıdır (Blinder, 2000: 2).

Bu konuda Türkiye içinde genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Türkiye'nin sanayileşmesini ithal ettiği teknolojiyle günümüze getiren, aynı zamanda bilişim teknolojilerini de ithal eden durumda olduğu görülmektedir. Türkiye'nin sanayileşmesini henüz tamamlayamamış, yarı sanayileşmiş durumda olan ve ithal ettiği teknolojiyle gelişimini sürdürmeye çabalayan bir ekonomi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında geri kalmışlığının temelinde yatan sebep teknolojinin üretilmemesinden kaynaklıdır. Türkiye, üreten bir ülke olmaktan ziyade tüketim yapan bir ülke durumundadır. Bu durum Türkiye'yi dışa bağımlı bir ülke haline getirmektedir. Teknolojide dışa bağımlı olan bir ülkeden, tam bir bilgi ekonomisi ya da bilgi toplumu olması beklenemez. Türkiye'nin bilgi ekonomisi haline gelebilmesi için öncelikle teknolojiyi üreten bir yapısal dönüşüme ihtiyacı vardır. Bilim ve teknoloji özel ihtisas komisyon raporuna göre Türkiye'nin bilgi ekonomisi haline gelebilmesi için bazı yapısal dönüşümleri geçirmesi gerekmektedir. Söz konusu yapısal dönüşümler ise araştırma, yenilik ve teknoloji konularında toplumsal kültürün geliştirilmesi, ulusal sistemi oluşturan tüm faktörlerin görev ve performanslarının gereken sistematik bütünlük içinde güçlendirilmesi, eğitim sistemlerinin modern Ar-Ge ve yenilik çalışmaları ile ekonominin ihtiyacına uygun insan gücü yetiştirilmesine yönelik olarak dönüştürülmesi, özel sektörün Ar-Ge ile yenilik çalışmalarına katkı ve katılımının gerçekleştirilmesi, ulusal alanda yapılan Ar-Ge çalışmalarının öncelikli ihtiyaçlara uygun ve uyumlu olarak rasyonel ve etkin kullanımının sağlanması, teknolojik anlamda girişimciliğin özendirilmesi ve desteklenmesi, işlevsel olarak modern bir Ar-Ge ve yenilik sisteminin ihtiyacı olan finansmanın, insan kaynaklarının ve fikri mülkiyet haklarının korunması ve geliştirilerek desteklenmesidir (Odabaşı ve Erdal, 2018: 455).

4.4.5. Dış Ticaret

Yeni ekonominin ortaya çıkardığı makro ekonomik sonuçlardan bir diğeri de “dış ticaret hacminin genişlemesidir”. Yeni ekonomide ülkelerin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı artmıştır. Özellikle de küreselleşme eğilimleri ile de desteklenen bu

süreç sonucunda ülkeler arasında yapılan ihracat ve ithalat işlemleri, geleneksel ekonomilerde olduğundan çok daha yüksek boyutlara ulaşmıştır. Yeni ekonomide üretim faaliyetleri, çok uluslu işletmeler sayesinde birden fazla ülkede eş zamanlı olarak gerçekleştirilmektedir. Üretim faaliyetlerinin bu şekilde paylaşılması yoluyla çok uluslu işletmeler, ülkelerin ucuz emek, sermaye ve doğal kaynaklarından yararlanarak üretim maliyetlerini düşürmektedirler. Böylece dünya piyasalarında rekabet avantajı elde eden çok uluslu işletmeler, satış miktarlarını da her geçen gün artırmaktadırlar. Öte yandan üretim faaliyetlerinin paylaşılması, aynı zamanda söz konusu faaliyetlere katılan ülkelerin ekonomilerini de daha fazla dışa açılmak durumunda bırakmıştır. Ülkelerde kurulacak sanayi tesislerinin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin, yarı mamul malların, sermayenin sağlanması ve üretilen malların da pazarlanması için ihracat ve ithalatın serbest bırakılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Dış ticaretin liberalleştirilmesinin sağladığı avantajların farkına varılması ile birlikte tüm dünyada ihracat ve ithalat faaliyetleri 1980'li yıllarla birlikte serbestleştirilmiştir. Bu da dış ticaret hacminin hızla artmasına yol açmıştır.

Aşağıdaki tablo da dünya ticaretinin 1948 ile 1999 yılları içerisindeki gelişimi gösterilmiştir. Tablodaki rakamlar yakından incelendiğinde yeni ekonominin ortaya çıktığı 1990'lı yıllarda dünyada ticaret hacminin önemli ölçüde arttığı görülecektir. Bu da yukarıda izah edilmeye çalışılan yeni ekonominin dış ticaret hacminde geniş çaplı artışlar ortaya çıkardığı görüşünün doğrulanması anlamına gelmektedir.

Tablo 43: Dünya Ticaret Hacminin Gelişimi (1948-1999)

Yıllar	Dünya Ticaret Hacmi (Milyar ABD Doları)	Yıllar	Dünya Ticaret Hacmi (Milyar ABD Doları)
1948	66,0	1981	1.954,3
1953	84,0	1982	1.826,4
1963	163,0	1983	1.880,0
1964	169,7	1984	1.885,3
1965	184,7	1985	1.893,3
1966	203,2	1986	2.073,6
1967	212,4	1987	2.422,9
1968	235,6	1988	2.769,2
1969	268,2	1989	3.008,4
1970	308,3	1990	3.438,3
1971	343,2	1991	3.560,2
1972	404,0	1992	3.807,6
1973	589,0	1993	3.752,0
1974	818,3	1994	4.328,7
1975	849,7	1995	5.175,3
1976	935,5	1996	5.418,2
1977	1.091,9	1997	5.604,8
1978	1.268,4	1998	5.511,4
1979	1.604,7	1999	5.824,9
1980	1.971,7		

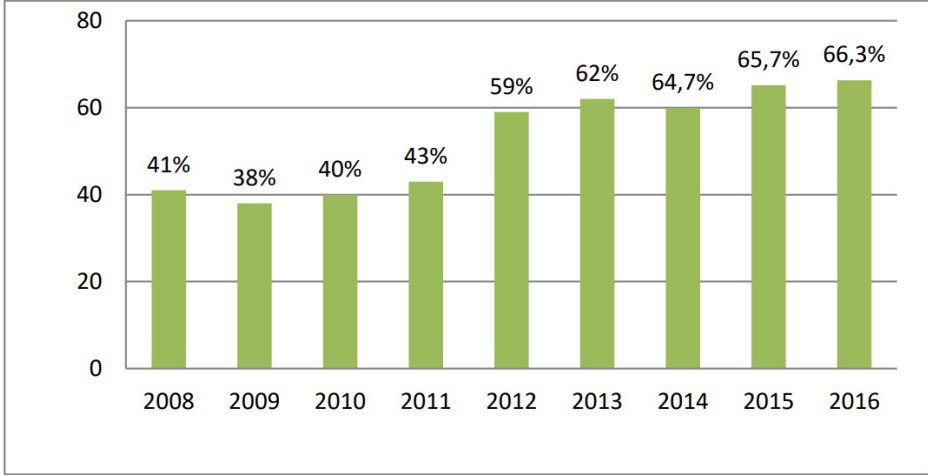
Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Ticaret İstatistikleri, 2000.

Yukarıdaki tablo da yer alan verilere göre dünya ticaret hacminde en yüksek artışların yaşandığı dönemler 1990'lı yıllar olmuştur. 1990'lı yıllara kadar oldukça yavaş bir şekilde artan dünya ticareti, bu dönemle birlikte çok yüksek düzeylere ulaşmıştır. Sözelimi 1970'li yıllarda ortalama olarak 500 milyon \$, 1980'li yıllarda ise 1,5 trilyon \$ dolar düzeyinde kalan dünya ticareti, 1990'lı yılların sonunda 6 trilyon \$'a ulaşmıştır. Dolayısıyla dünya ticaretinde 1990'lı yıllarda ortaya çıkan yüksek artışların, yine aynı dönemlerde gündeme gelen yeni ekonominin önemli bir makro ekonomik sonucu olduğu ifade edilebilir.

Dünya ticaretinde ortaya çıkan gelişme eğilimleri, söz konusu değişimi açıklayacak yeni bir uluslararası ticaret teorisine de ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu ihtiyacın farkına varan Krugman, Brander, Spencer, Grossman ve Helpman gibi yazarlar, yeni ekonomide değişen ticaret yapısını teorik düzeyde açıklamak için çalışmalar yapmışlardır. Söz konusu çalışmalar neticesinde piyasa aksaklıklarını, stratejik davranışları, yeni endüstriyel ekonomileri, içsel büyüme teorisini ve politik iktisadi kapsayan "yeni ticaret teorisi" geliştirilmiştir. Yeni ticaret teorisi, uluslararası ticareti yapılan ürünlerin büyük çoğunluğunun tekelleri tarafından üretilen farklılaştırılmış ürünlerden oluştuğunu vurgulamaktadır. Yeni ticaret teorisine göre teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni ürünler, firmalara belirli bir süre için monopol gücü ve rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu da yeni ekonomide monopol gücüne sahip firmaların, ölçek ekonomilerinden yararlanarak üretim maliyetleri ile fiyatlarını düşürmelerine yol açmaktadır. Yeni ekonomi ürünlerinin fiyatlarında ortaya çıkan düşüşler, tüketicilerin bu ürünlere yönelik taleplerinin küresel ölçekte artmasını da beraberinde getirmiştir. Yeni ticaret teorisi, günümüzde uluslararası ticaretin, monopol gücüne sahip büyük ölçekli firmaların hakimiyeti altında her geçen gün geliştiğini ileri sürmektedir (Bayraktutan, 2003: 182-185).

Yeni dış ticaret teorilerinin, klasik dış ticaret teorilerinin görüşlerine tamamen karşı çıkmadığı da belirtilmelidir. Yeni dış ticaret teorisine göre klasik dış ticaret teorileri, günümüzde ortaya çıkan teknolojik değişimler altında uluslararası ticareti açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Diğer bir ifadeyle yeni dış ticaret teorileri, klasik teorilerin öngördüğü koşullar gerçekleşmese bile ülkeler arasında kârlı ticaretin yapılabileceğini ileri sürmektedir. Ancak bu durum klasik teorilerde ileri sürülen görüşlerin günümüzde geçerliliğinin kalmadığı anlamına da gelmemektedir. Dolayısıyla yeni dış ticaret teorilerinin katkısının, günümüzün değişen koşulları altında dış ticaretin açıklanmasında farklı argümanlar ortaya koyması olduğu söylenebilir (Karakoyun, 2004: 224).

Dış ticaret hacminin yanı sıra ülkeler için izlenmesi gereken en önemli göstergelerden birisi de ihracatın ithalata bağımlılık oranıdır. İzleyen grafikte Türkiye'nin 2008-2016 dönemindeki ihracatının ithalata bağımlılık oranı gösterilmiştir.

Grafik 26: İhracatın İthalata Bağımlılık Oranı (2008-2016)

Kaynak: Halit Aydemir, “Sanayi 4.0 ve Türkiye Ekonomisi Açısından Etkileri”, **Sosyoekonomi**, Cilt. 26, No.36, 2018, s.259.

Yukarıdaki grafiğe göre Türkiye'nin ihracatının, ithalata bağımlılık oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yıllar arası karşılaştırma yapıldığında; Türkiye'nin üretime bağlı ihracatının, ithalata bağımlılık oranının en fazla arttığı yıl aralığı %16 ile 2011-2012'dir. Türkiye'nin ihracatının ithalatını karşılama oranının en düşük olduğu yıl 2009'dur. 2009 yılından sonra bu oranın %38'den daha düşük bir değere sahip olmadığı görülmektedir. 2008-2016 yılları arasındaki istikrarsız tablo, Türkiye'nin dış ticaret dengesinin daha fazla bozulmasına neden olmaktadır. Halbuki Sanayi 4.0 Devrimi'nin mimarı olan Almanya'nın 2016'daki dış ticaret dengesi, ülke ihracatının ithalatı karşılama oranının düşük olması ve ihracat oranının yüksek oluşuna bağlı olarak 252,9 milyar Euro fazla vererek tüm zamanların rekorunu kırmıştır. Türkiye'nin 2016'daki dış ticaret dengesinde -6 milyar 559 milyon \$ açık olduğu görülmektedir (Aydemir, 2018: 259).

Yeni ekonomide bilgisayarlar ve network bağlantıları sayesinde alıcı ve satıcıların global piyasalara erişimi kolaylaşmıştır. Bu da iktisadi birimlerin, yerli ve yabancı ürünler hakkında daha kolay ve hızlı bir şekilde bilgi edinmesine yol açmıştır. Bu anlamda bilgi ve iletişim teknolojileri, firmaların pazarlama avantajlarını kolaylaştırarak, yeni ürün üretmelerini ve rekabet güdülerini teşvik etmiştir. Böylece küreselleşme olgusunun da desteği ile coğrafi sınırlar kaldırılmış, yabancı sermaye yatırımları genişlemiş, ihracat ve ithalatın çeşitliliği artmıştır. BİT sektörlerinde yaşanan hızlı gelişmeler, bilgisayarlar ve cep telefonlarına olan talebin hızlı bir şekilde katlanarak artmasına neden olmuştur. Son yirmi yıl içerisinde teknolojik ürünleri üreten ülkelerin ihracatının ve bu ürünlere ihtiyaç duyan ülkelerin ithalatının rekor

düzelelerde yükselmesi, beraberinde küresel dış ticaret hacminin de genişlemesini getirmiştir. Satışların internet ortamında yapılabilmesi, dünyadaki toplam tüketim miktarlarının hızlı bir yükseliş sergilemesine yol açmıştır. İnternet kanalından yapılan dış ticaret sayesinde tüketiciler, yerli ve yabancı satıcılar ile doğrudan iletişime geçme şansına kavuşmuşlardır. Bu sayede dünya ölçeğinde dış ticaret faaliyetlerinde bulunan firmalar, ihracatlarını artırarak merkezlerinin bulunduğu ulusal ekonomilere döviz girdisi, üretim, istihdam, ihracat ve vergi başta olmak üzere pek çok pozitif katkılar sağlamışlardır (Gelgeç ve Hatırlı, 2018: 105).

İzleyen tabloda 2000-2015 yılları arasında AB ülkelerinde ve Türkiye'de BİT ürünleri ihracat ve ithalatının, toplam ihracat ve ithalat içerisindeki paylarının ortalaması gösterilmiştir.

Tablo 44: AB Ülkeleri ve Türkiye'de BİT Ürünleri İhracatı ve İthalatının Toplam İhracat ve İthalat İçerisindeki Oranları (2000-2015)

Ülkeler	BİT Malları İhracatı (%)	BİT Malları İthalatı (%)
Belçika	3.28	4.33
Bulgaristan	1.91	5.38
Çek Cumhuriyeti	12.38	13.59
Danimarka	4.81	9.29
Almanya	6.15	9.63
Estonya	12.80	10.53
İrlanda	17.33	18.96
Yunanistan	2.61	5.45
İspanya	2.75	6.53
Fransa	5.71	7.93
Hırvatistan	2.54	5.53
İtalya	2.65	6.42
Güney Kıbrıs	7.06	5.77
Letonya	4.42	6.56
Litvanya	3.72	4.91
Lüksemburg	5.63	6.67
Macaristan	22.03	18.17
Malta	39.07	21.27
Hollanda	13.53	15.49
Avusturya	4.81	6.61
Polonya	6.18	8.52
Portekiz	5.52	6.87
Romanya	4.40	7.41
Slovenya	1.87	4.42
Slovakya	12.40	11.00
Finlandiya	12.55	10.89

İsveç	9.70	10.87
İngiltere	9.31	10.84
Türkiye	2.79	5.58

Kaynak: Fındık Özlem Alper, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine Etkisi: Seçilmiş AB Ülkeleri ve Türkiye Örneği”, Yasama Dergisi, Sayı.36, 2018, ss.54-55.

Ülkelerin BİT sektörlerinde zaman içerisinde yaşanan pozitif gelişmeler rekabet, tanıtım, daha etkin ve yaygın iletişim olanakları sayesinde hem üretimi hem de dış ticareti artırmaktadırlar. Yaygınlaşan internet kullanımları sayesinde uluslararası ticarete ulusal sınırlar önemini yitirmekte ve dünyanın farklı noktalarındaki alıcı ile satıcılar hızlı bir şekilde networkler aracılığı ile birbirleriyle buluşabilmektedir. Yukarıdaki tablodaki BİT ürünleri ihracatının toplam ihracat içerisindeki payına bakıldığında %39,07’lik oranla Malta’nın en yüksek, %1,87’lik oranla ise Slovenya’nın en düşük paya sahip olduğu görülmektedir. BİT ürünleri ithalatının toplam ithalattaki payı incelendiğinde ise en yüksek paya %21,27’lik oranla Malta’nın, en düşük paya ise %4ü33’lük oranla Belçika’nın sahip olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de BİT ürünleri ihracat ve ithalatının, toplam ihracat ve toplam ithalat içerisindeki payları ise sırasıyla %2,79 ve %5,58 olmuştur (Alper, 2018: 53-54).

V. BÖLÜM

YENİ EKONOMİ VE İKTİSAT POLİTİKALARI

Enformasyon ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak ortaya çıkan yeni ekonomi, iktisat politikalarının işleyişi üzerinde bir takım etkiler meydana getirmiştir. Yeni ekonominin iktisat politikaları üzerindeki en önemli etkisi, kurumsal çerçevede köklü değişmelere yol açmasıdır. Buna göre yeni ekonomide, iktisat politikalarının iktisadi birimlere karşı daha şeffaf, hesap verebilir ve kurala bağlı biçimde uygulanması gerekmektedir. Çünkü yeni ekonomide, iktisadi birimler, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler sayesinde, geleneksel ekonomiden farklı olarak, iktisat politikası uygulamalarını çok daha yakından izleyebilmektedirler. Bu ise, politika yapımcıları, iktisadi birimleri sürekli olarak bilgilendirmeye yöneltmiştir. Zira yeni ekonomide, iktisat politikalarının başarısı, iktisadi birimlerin güveninin kazanılmasına bağlıdır. Yeni ekonomi koşulları altında, iktisadi birimlerin güvenini kazanamayan politikaların, piyasa beklentilerini değiştirme ve politika hedeflerine ulaşma şansı kalmamıştır. Dolayısıyla yeni ekonominin, iktisat politikalarını, daha şeffaf, hesap verebilir ve bir kural dahilinde uygulanmasını zorunlu hale getirdiği ifade edilebilir. Bu bölümde, yeni ekonominin, iktisat politikaları üzerindeki etkileri, para ve maliye politikaları üzerindeki etkileri olmak üzere, iki farklı başlıkta ele alınacaktır. Daha sonra ise, yeni ekonominin maliye politikaları üzerindeki etkilerine değinilecektir.

5.1. Yeni Ekonomi ve Para Politikaları

Para politikası konusunda uzun yıllardan beri yapılan araştırmaların sonucunda elde edilen teorik ve ampirik bulgular neticesinde, son yıllarda iktisatçılar arasında, merkez bankalarının temel görevinin, fiyat istikrarını sağlamak olması gerektiği konusunda, bir uzlaşma oluşmuştur. Bu uzlaşmaya yol açan kuramsal gelişmeler, Milton Friedman, Edmund Phelps ve Robert Lucas'ın, 1960'lı ve 1970'li yıllarda yapmış oldukları çalışmalardan kaynaklanmaktadır. Friedman, Phelps, Lucas ve onların daha sonra gelen takipçileri, ekonomide uzun dönemde enflasyon ile işsizlik oranları arasında, bir değiş-tokuş (trade-off) ilişkisinin olamayacağını göstermişlerdir. Merkez bankalarının fiyat istikrarı amacına odaklanmasına yol açan ampirik gelişmeler ise, 1970'li yıllarda yaşanan stagflasyon olgusu ve 1980'li yıllarda dünya çapında gözlenen fiyatlar genel düzeyi artışları olmuştur. Söz konusu kuramsal ve ampirik kanıtlar neticesinde, para politikasının uzun dönemde, yalnızca fiyat düzeyleri üzerinde etkili olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla da merkez bankalarının, para politikasını sadece fiyat istikrarını sağlamak için uygulaması gerektiği görüşü, literatürde kabul görmüştür. Yine özellikle son on yılda, parasal kuralların analizi üzerine odaklanan akademik araştırmalarda, politika yapımcıların takdire bağlılık yerine, kurala dayalı bir politika izlemesi gerektiği de ortaya konulmuştur. Bu çalışmalara göre, kurala dayalı bir politika, piyasa katılımcılarının beklentileri ve

politika tahminleri konusundaki hata paylarını azaltmak suretiyle, refah düzeylerini iyileştirecektir. Merkez bankalarının uzun dönemde üretimi doğal orana yakın tutarak, fiyat istikrarını sağlamaya çalışması olarak tanımlanan para politikası kurallarına örnek olarak, John Taylor (1993) tarafından ileri sürülen “*faiz oranı kuralı*” ve Bennett McCallum (1993)’ün “*parasal taban kuralı*” verilebilir. Taylor ve McCallum, para politikası kurallarının, enflasyonun kontrol altına alınmasına ve uzun dönemde üretim düzeylerinin yükseltilmesine yardımcı olacağını vurgulamışlardır (Plosser, 2001: 169-175).

Yeni ekonominin, merkez bankalarının (para otoriteleri) işini daha kompleks bir hale getirdiği ifade edilebilir. Zira merkez bankalarının önünde, bir taraftan para politikasının gerek doğasından, gerekse de uygulanmasından kaynaklanan bir çok problem mevcuttur. Şöyle ki para politikası doğası gereği, ekonomi üzerinde hemen bir etki doğurmaz, diğer bir deyişle para politikasının dış gecikmeleri uzundur. Diğer taraftan uygulama açısından da, araç bağımsızlığına sahip olmayan merkez bankaları, para politikasını siyasal otoritelerin baskıları nedeniyle bağımsız bir biçimde yürütemeyecektir. Yeni ekonomide, bilgi iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler ise, kredi kartı ile banka kartı gibi uygulamalarla, elektronik paranın kullanımını yaygınlaştırmak ve nakit para talebinin azalmasına yol açmak suretiyle, merkez bankalarının işini daha da kompleks hale getirmiştir. Çünkü elektronik para kullanımının yaygınlaşması, parasal aktarım mekanizmasının, özellikle kredi kanalının etkin bir biçimde işlemesine, çoğu zaman engel olmaktadır. Öte yandan enformasyon ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler, iktisadi birimlerin (hane halkları, firmalar ve dış alem) piyasa hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını da sağlamıştır. Bu ise, merkez bankalarını uyguladıkları politikalar hakkında, piyasa katılımcılarıyla, daha fazla iletişim kurmak ve politika faaliyetleriyle ilgili olarak sık aralıklarla bilgilendirmek zorunda bırakmıştır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan, finansal serbestleşme ve küreselleşme olgusu da, ekonomileri dış şoklara açık hale getirmiş ve merkez bankalarının piyasa risklerine daha hızlı tepki vermesini gerekli kılmıştır (Cecchetti, 2002: 2-4 ve 15-20).

Yeni ekonominin para politikası üzerindeki etkileri ise, “parasal büyüklükler üzerindeki etkisi”, “para politikasının işleyişi üzerindeki etkisi” ve “para politikasının kurumsal çerçevesi üzerindeki etkisi” olmak üzere, üç ayrı başlıkta ele alınacaktır.

5.1.1. Yeni Ekonominin Parasal Büyüklükler Üzerindeki Etkisi

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelere paralel olarak, başta elektronik para olmak üzere, yeni finansal araçların kullanımının yaygınlaşması, özel kesimin işlem amaçlı nakit para talebinin azalmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle yeni ekonomide, özellikle elektronik ticarete ve elektronik para alanında ortaya çıkan gelişmeler sonucunda, iktisadi birimlerin işlem amaçlı nakit para talepleri her geçen gün azalmaktadır. İktisadi birimlerin nakit talebini azaltan enformasyon ve iletişim teknolojisi ürünlerinin en önde gelenlerinden birisi olan elektronik

para, kart tabanlı elektronik mekanizmalar veya yazılım tabanlı ağ mekanizmaları aracılığıyla, iki aygıt arasında gerçekleştirilen doğrudan fon transferlerine veya internet gibi açık bilgisayar ağları üzerinden yapılan ödeme mekanizmalarına denir. Elektronik paranın önemli bir özelliği, donanım satıcıları, yazılım ve internet hizmet sağlayıcıları ile telekomünikasyon şirketleri gibi harici kuruluşlara dayanmasıdır (TBB, 1998: 4).

Sözü edilen kart tabanlı elektronik mekanizmalar ise, çoğunlukla EFTPOS ve/veya ATM makineleri aracılığıyla kullanılmaktadır. Bu çerçevede sırasıyla aşağıdaki üç tablo da bazı gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde ATM ve EFTPOS makineleri ile kredi kartı sayılarının, 1990'lı yıllardan beri ulaştığı rakamlar verilerek, elektronik para ve kredi kartı gibi, kart tabanlı mekanizmaların kullanımında ortaya çıkan artış hızları gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 45: Seçilmiş Ülkelerdeki ATM Sayılarının Yıllar İçerisindeki Gelişimi (Adet)

Yıllar	ABD	İngiltere	Almanya	Türkiye	Tayvan	Singapur
1990	80.156	17.000	11.300	805	542	-
1991	83.545	17.800	13.750	1.605	611	-
1992	87.330	18.200	19.000	3.209	685	-
1993	94.822	18.700	25.000	3.993	730	-
1994	109.080	20.000	29.400	4.023	850	-
1995	122.706	20.900	35.700	4.656	903	-
1996	139.134	22.100	37.600	5.477	1.135	1.735
1997	165.000	23.200	41.397	6.548	1.635	1.894
1998	187.000	24.600	45.615	8.363	2.026	1.893
1999	227.000	28.300	46.200	9.939	2.569	1.855
2000	273.000	34.339	47.650	11.991	3.360	1.794
2001	324.000	36.670	49.620	12.127	3.405	1.797
2002	352.000	40.830	50.487	12.069	4.090	1.547
2003	371.000	46.460	51.129	12.857	4.481	1.553
2004	383.000	54.410	52.595	13.544	5.006	1.609
2005	396.000	58.290	53.361	14.823	5.063	1.698

Kaynak: <http://stats.oecd.org/wbos/default.aspx>, <http://www.cbc.gov.tw>,
<http://stats.oecd.org>,

<http://www.singstat.gov>, <http://investintaiwan.nat.gov.tw/en/env/stats/cpi.html>.

Yukarıdaki tablo da yıllar itibarıyla ATM sayılarının ele alınan tüm ülkeler için arttığı görülmektedir. 1990-2005 dönemi için Almanya, İngiltere ve ABD'de ATM sayısı yaklaşık dört kat artmıştır. Singapur'da ki artış oranı ise görece düşük olmuştur. Türkiye ve Tayvan'da ise oransal olarak daha hızlı bir artış izlenmiştir. Ele alınan dönemde Tayvan'da ATM sayısında on kat civarında bir artış görülürken, Türkiye'de meydana gelen artış yirmi kattan daha fazla olmuştur.

Tablo: 46: Seçilmiş Ülkelerdeki EFTPOS Sayılarının Yıllar İçerisindeki Gelişimi (Adet)

Yıllar	ABD	İngiltere	Almanya	Türkiye	Singapur
1990	60.000.000	110.000.000	23.152.000	952.000	-
1991	88.000.000	190.000.000	34.673.000	1.623.000	-
1992	115.042.000	200.000.000	51.806.000	5.315.000	-
1993	196.000.000	220.000.000	28.000.000	10.668.000	-
1994	344.100.000	350.000.000	62.500.000	16.135.000	-
1995	528.700.000	505.000.000	70.048.000	24.951.000	-
1996	875.400.000	550.000.000	115.000.000	35.056.000	13.083.000
1997	1.300.000.000	530.000.000	162.794.000	74.350.000	15.002.000
1998	1.700.000.000	610.000.000	230.880.000	113.816.000	16.034.000
1999	2.350.000.000	700.000.000	300.682.000	188.957.000	17.804.000
2000	2.800.000.000	735.000.000	591.280.000	299.636.000	19.490.000
2001	3.100.000.000	772.000.000	435.680.000	364.636.000	20.932.000
2002	3.500.000.000	810.600.000	460.609.000	495.718.000	23.460.000
2003	3.890.000.000	861.350.000	495.790.000	662.429.000	27.950.000
2004	4.900.000.000	920.020.000	520.020.000	912.118.000	26.802.000
2005	5.032.000.000	974.050.000	569.527.000	1.140.957.000	59.731.000

Kaynak: <http://stats.oecd.org/wbos/default.aspx>, <http://www.cbc.gov.tw>,
<http://stats.oecd.org>,

<http://www.singstat.gov.sg>, <http://investintaiwan.nat.gov.tw./en/env/stats/cpi.html>.

Yukarıdaki tablo da 1990-2005 dönemi için Almanya, İngiltere, ABD, Singapur ve Türkiye de EFTPOS işlem miktarlarında ciddi artışlar olduğu açık biçimde görülmektedir.

Tablo 47: Seçilmiş Ülkelerdeki Kredi Kartı Sayılarının Yıllar İçerisindeki Gelişimi (Adet)

Yıllar	ABD	İngiltere	Almanya	Türkiye	Singapur	Tayvan
1990	289.400.000	31.400.000	28.726.000	671.343	534.346	24.000
1991	300.000.000	28.400.000	33.528.000	766.085	683.620	37.000
1992	315.500.000	27.900.000	39.272.000	1.033.000	716.196	65.000
1993	325.600.000	26.900.000	44.842.000	1.437.800	838.029	95.000
1994	590.500.000	28.500.000	47.353.000	1.564.107	964.359	132.000
1995	650.800.000	30.800.000	74.337.000	2.116.010	1.059.408	191.000
1996	678.700.000	34.100.000	80.454.000	3.202.970	1.117.131	272.000
1997	714.500.000	75.100.000	85.200.000	5.716.128	1.241.104	374.000
1998	748.000.000	84.100.000	91.345.000	7.118.358	1.369.089	491.000
1999	763.000.000	91.000.000	106.610.000	10.045.643	1.504.531	598.000
2000	759.500.000	118.600.000	116.923.000	13.408.477	1.683.938	720.000
2001	824.200.000	136.800.000	125.624.000	13.996.806	1.977.001	772.000
2002	864.500.000	147.500.000	121.019.000	15.705.370	2.263.876	873.000
2003	896.100.000	160.500.000	118.395.000	19.863.167	2.504.252	999.000
2004	928.000.000	165.500.000	117.840.000	26.681.128	2.985.973	1.254.000
2005	965.300.000	165.100.000	123.390.000	29.978.243	3.415.507	1.421.000

Kaynak:<http://stats.oecd.org/wbos/default.aspx>.

<http://www.cbc.gov.tw/EngHome/ebanking/Statistics/annual/CreditCard.asp>.

<http://stats.oecd.org/wbos/default.aspx>.

<http://www.bkm.com.tr/istatistik/index.html>.

<http://www.singstat.gov.sg/pubn/papers/economy/ip-e16>.

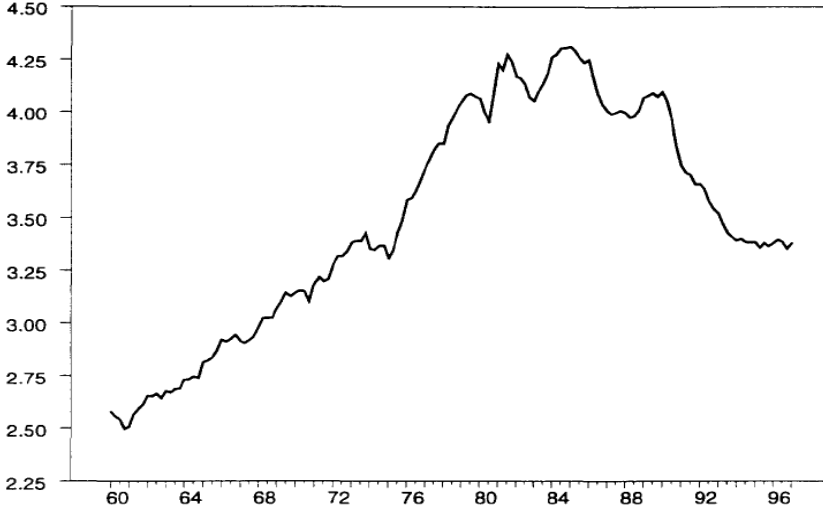
<http://investintaiwan.nat.gov.tw/en/env/stats/cpi.html>.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde ele alınan dönem için Almanya, İngiltere, ABD, Singapur, Tayvan ve Türkiye’de kredi kartı sayısının çok büyük oranda arttığı görülmektedir. Bu durum ise ticari işlemlerde elektronik para, kredi kartı ve banka kartı gibi yeni finansal araçların giderek artan bir biçimde nakit ödemelerin yerini almaya başladığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Yeni ekonomide finansal yeniliklerin işlem amaçlı nakit para talebini azaltması, paranın dolanım hızının yükselmesini de beraberinde getirmiştir. Şöyle ki geleneksel

ekonomilerde nakde bağlı işlemlerin yaygın olması nedeniyle paranın dolanım hızı oldukça düşük düzeylerde kalmaktaydı. Ancak yaşanan hızlı küreselleşme eğilimleri, teknolojik gelişmeler ve finansal yenilikler sonucunda nakit para talebi azalmıştır. Bu ise paranın dolanım hızının artmasına yol açmıştır. Nitekim aşağıdaki grafik de ABD ekonomisinin 1960-1996 dönemine ait paranın dolanım hızı verileri de bu durumu kanıtlamaktadır.

Grafik 27: ABD'de Paranın Dolanım Hızının Gelişimi (1960-1996)

Kaynak: David B. Gordon, Eric M. Leeper and Tao Zha, "Trends in Velocity and Policy Expectations", **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, Vol. 49, 1998, s. 267.

Yukarıdaki grafiğe göre ABD'de finansal yeniliklerin yaygınlaşmadığı 1980 öncesi dönemde paranın dolanım hızı oldukça düşük düzeylerde kalırken, 1980'li yıllarla birlikte ise paranın dolanım hızı yükselme göstermiştir. Nitekim finansal yenilikler ile paranın dolanım hızı arasındaki doğru yönlü ilişkiyi kabul eden bir çok görüş ortaya konmuştur. Bu görüşlere göre finansal yenilikler, paranın dolanım hızı üzerinde etkili olan dışsal (egzojen) bir unsurdur. Ortaya çıkan bir finansal yenilik, kısa sürede paranın dolanım hızı üzerinde etkili olacaktır. ABD'de 1990'lı yılların ortalarına doğru paranın dolanım hızının tekrardan düşüşe geçmesi ise parasal olmayan (non-monetary) faktörlerle ve özellikle de maliye politikasındaki değişimle açıklanmaktadır. Bu da paranın dolanım hızı üzerinde etkili olan tek faktörün finansal yenilikler olmadığını göstermektedir. ABD'de 1990'lı yılların ortalarında paranın dolanım hızının tekrardan düşüş eğilimine girmesinin başlıca nedeni, genişlemeci maliye politikası uygulamaları sonucunda bütçe açıklarının yükselmesidir. 1990'lı yıllar boyunca ortaya çıkan finansal yeniliklere karşılık artan bütçe açıkları, kamu

kesiminin fon talebini yükseltmiş, bu da bir taraftan paranın dolanım hızını düşürürken, diğer taraftan da faiz oranlarını tırmandırmıştır (Gordon, Leeper and Zha, 1998: 266-268).

Grafik'teki veriler çerçevesinde, finansal yeniliklerin nakit talebini azaltmasının, paranın dolanım hızını artırdığı ifade edilebilir. Ancak yukarıda da vurgulandığı gibi paranın dolanım hızı üzerinde etkili olan başta maliye politikası olmak üzere farklı unsurlarda bulunmaktadır. ABD ekonomisinde 1980'li yıllarla birlikte ticari ve ekonomik işlemlerde finansal yeniliklerin yaygınlaşması sonucunda paranın dolanım hızı yükselmiştir. Ancak 1990'lı yıllarda finansal yeniliklerin kullanımının daha da yaygınlaşmasına karşılık paranın dolanım hızının düştüğü gözlenmiştir. Bu da paranın dolanım hızının tek belirleyicisinin finansal yenilikler olmadığını kanıtlamaktadır. Dolayısıyla finansal yeniliklerin kullanımının yaygınlaşmasının, teorik olarak paranın dolanım hızının artmasına yol açması beklenirken, gerçek yaşamda bundan farklı durumlarla da karşılaşılabilceği ifade edilebilir.

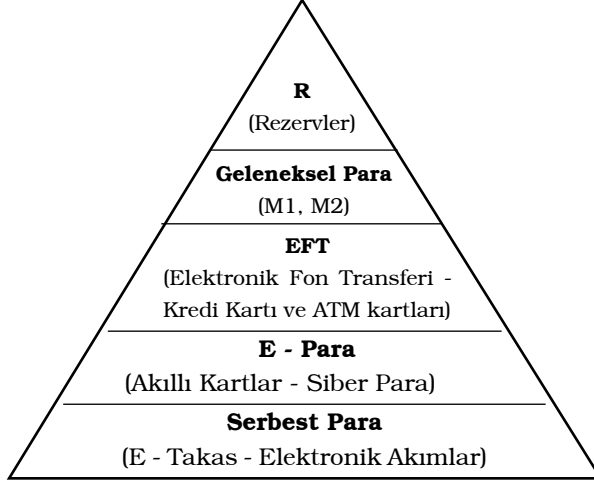
Diğer yandan iktisadi birimlerin nakit talebinin azalması, son zamanlarda giderek merkez bankalarını parasal tabanı, iktisadi birimlerin para taleplerini karşılama amacından ziyade görece olarak faiz oranlarını istikrarda tutma amacıyla belirlemeye yöneltmeye başlamıştır. Bu ise geçmişte serbest bankacılık okulunun ileri sürdüğü tezlerin yeniden gündeme gelmesine diğer bir deyişle yeni ekonomide merkez bankalarına ihtiyaç duyulup duyulmadığı sorusunun sorgulanmasına neden olmuştur. Ancak Goodhart'a göre yeni ekonomide merkez bankalarına, pratik ve teorik iki nedenle ihtiyaç duyulmaktadır. Pratik nedene göre insanlar yanlarında nakit para bulundurmamak istediği sürece merkez bankalarına gerek olacaktır. Yeni ekonomide insanların işlem amaçlı nakit para talepleri azalmıştır fakat tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu nedenle yeni ekonomide merkez bankalarının para ihracına her zaman için ihtiyaç olduğu söylenebilir. Teorik nedene göre ise insanlar para talep etmese bile yine de ekonomide merkez bankalarına ihtiyaç duyulacaktır. Çünkü merkez bankaları, özellikle açık piyasa işlemleri yoluyla faiz oranlarının belirlenmesi konusunda bir tekeldir. Diğer bir ifadeyle nominal faiz oranlarını belirleyecek başka bir kurumun bulunmaması, geleneksel ekonomide olduğu gibi yeni ekonomide de merkez bankalarının önemini koruyacağını göstermektedir (Goodhart, 2000: 189-200).

5.1.2. Yeni Ekonominin Para Politikasının İşleyişi Üzerindeki Etkisi

Merkez bankalarının uygulamış oldukları para politikaları, temelde piyasa faiz oranları, banka rezervleri ve kredileri üzerinden ekonomiyi etkilemektedir. Ancak enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, yeni finansal araçların ortaya çıkmasına yol açarak, para arzının kontrolünü güçleştirmiş ve parasal aktarım mekanizmasının etkinliğini zayıflatmıştır. Şöyle ki yeni ekonomide finansal araçların sayıca artması, para miktarı tanımlarının kapsamının da değişmesine yol açmıştır. Yeni finansal araçların artması, özellikle de ikincil finansal piyasaların gelişmesini sağlayarak likiditeye göre para arzı tanımlarını yapmada sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda günümüzde para miktarı alt kalemlerinin likidite-

lerine göre sınıflandırılmasının giderek zorlaştığı ifade edilebilir (Büyükkakın, 2006: 564-569). Söz konusu süreç, “*para piramidi*” şekli yardımıyla daha yakından takip edilebilir.

Grafik 28: Para Piramidi

Kaynak: Solomon, E.H.; “Virtual Money” Understanding The Power and Risks of Money’s Highspeed Journey into Electronic Space, New York:1997, s.91.

Para piramidine göre yeni finansal araçların geliştirilmesi yoluyla piramide elektronik fon transferi (EFT), kredi kartı, otomatik para çekme (ATM) makineleri, akıllı kartlar, siber para ve serbest para gibi yeni unsurlar ilave edilmiştir. Dolayısıyla yeni finansal araçların yaygınlaşması ile birlikte para yerine geçen (para benzeri) nesnelerin arttığından bahsedilebilir. Bu da para arzı tanımlarının kapsamının genişlemesine neden olmuştur. Bu bağlamda geleneksel ekonomilerde;

M1 = Dolaşımdaki Para + Vadesiz Mevduat

şeklinde ifade edilen dar anlamlı para arzı tanımına, elektronik paranın eklenmesi suretiyle,

M1 = Dolaşımdaki Para + Vadesiz Mevduat + Elektronik Para

haline gelmektedir. Para arzı tanımlarının genişlemesi ise merkez bankalarının para miktarı üzerindeki kontrolünü zayıflatmakta ve senyoraj gelirlerinin de azalmasına yol açmaktadır. Nitekim Friedman’da ekonomilerin bilgi ekonomileri haline gelmeleri ile birlikte para otoritelerinin para arzı üzerindeki monopol güçlerinin zayıflamaya başladığını vurgulamaktadır (Büyükkakın, 2006: 568-570).

Senyoraj, devletin para basmak suretiyle elde ettiği reel gelire denilmektedir. Laster ve Wenninger, elektronik para kullanımının yaygınlaşmasının, devletlerin senyoraj gelirlerinin azalmasına neden olduğunu ileri sürmektedirler. Onlara göre yakın gelecekte elektronik paranın, banknot (kağıt) parayı ikame etme süreci hızlanarak devam edecek ve parasal taban daralacaktır (Kar, 2006: 582-583).

Yeni finansal araçların kullanımının yaygınlaşması ile birlikte iktisadi birimlerin işlem amaçlı nakit talepleri de azalmaktadır. Nakit talebinde ortaya çıkan azalmalar, parasal aktarım mekanizmasının kredi kanalının işleyişini aksatmaktadır. Çünkü söz konusu araçlar, finansal kurumlara müşterilerinin hesaplarını daha iyi izleme imkanı vermektedir. Bu ise merkez bankalarının para arzını ve kredileri kontrol etme yeteneğinin, geleneksel ekonomilere göre zayıflamasına yol açmaktadır (Büyükakın ve Büyükakın, 2003: 108).

Yeni finansal araçlar sayesinde iktisadi birimlerin nakit paraya ihtiyaç duymadan ticari işlemleri gerçekleştirebilmeleri nedeniyle örneğin kredi hacmini daraltarak ekonomiyi soğutmak isteyen bir merkez bankası cari dönemde bunu gerçekleştiremeyecektir.

Frederic S. Mishkin de “son 20 yılda yaşanan finansal gelişmeler ve ilerlemeler sonucunda literatürde parasal aktarımın banka kredileri kanalının 1960’lı ve 1970’li yıllara göre önemi azalmıştır” diyerek, yeni finansal araçların para politikasının aktarım mekanizmasının işleyişini zayıflattığı görüşüne katılmaktadır (Mishkin, 1995: 7).

Öte yandan finansal yeniliklerin bireylerin nakit para talebini azaltması, bir taraftan rezerv çarpanları ve para arzları üzerinde arttırıcı bir etki ortaya çıkarırken, diğer yandan da parasal istikrarsızlığı yükseltmekte ve para talebi tahminini güçleştirmektedir. Bu sonuç, gelişmiş ülkeler üzerine yapılan ampirik çalışmaların bulguları tarafından da desteklenmektedir. Söz konusu bulgulara göre gelişmiş ülkelerde finansal yeniliklerin yaygınlaşması ile para talebinin istikrarsızlaşması arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Berk, 2002: 26).

5.1.3. Yeni Ekonominin Para Politikasının Kurumsal Çerçevesi Üzerindeki Etkisi

Yeni ekonomi adı verilen teknolojik, sosyal ve ekonomik dönüşüm sürecinden en fazla etkilenen sektör “finansal sektör” olmuştur. Finansal sektördeki gelişmelerin para teorisi ve politikası üzerinde bir takım etkiler bırakması oldukça doğaldır. Çünkü para politikası, finansal sektör üzerinden işlemektedir. Bu anlamda finansal sektörün istikrarlı olması para politikasının etkililiği açısından oldukça önemlidir. Yeni ekonomide para politikasının kurumsal çerçevesi geri dönülemez biçimde değişmiştir. Şöyle ki iktisadi birimlerin piyasalar hakkında haber alma olanaklarının artması, politika yapıcılarının güvenilir politikalar izlemek durumunda bırakmıştır. Buradan hareketle geleneksel ekonomilerde güvenilirliğin sağlanması konusunda politika uygulamalarına ilişkin olarak ön plana çıkan şeffaflık, hesap verebilirlik ve

kurala bağlılığın, yeni ekonominin vazgeçilemez politika bileşenlerini oluşturacağı söylenebilir. Enformasyon ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler, iktisadi birimlere kısa bir sürede daha fazla veriye ulaşma imkanı vermektedir. Dolayısıyla merkez bankalarının karar ve uygulamalarının, uzun süreler sır olarak tutulma olasılığı kalmamıştır. Bu da para politikasının etkililiğini “*parasal sürprizler yapma*” ve “*sır saklama yeteneğine*” bağlı gören yaklaşımların geçerliliğini yitirmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda yeni ekonomi koşulları altında uyguladıkları para politikalarının etkin olmasını isteyen merkez bankalarının, iktisadi birimlerin güvenini kazanmak zorunda oldukları ifade edilebilir. İktisadi birimlerin güvenilirliği ise politika uygulamalarının şeffaflığı ile hesap verebilirliğinin artırılması ve bir kural dahilinde uygulanması ile sağlanabilir (Büyükakın ve Büyükakın, 2003: 108-114).

Yeni ekonomide merkez bankalarının para politikalarını daha şeffaf, hesap verebilir ve kurala bağlı bir çerçevede uygulamasının gerekli olması, temelde enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin bir sonucudur. Çünkü söz konusu teknolojilerde ortaya çıkan ilerlemeler sayesinde iktisadi birimler, politika yapımcıların eylemlerini daha yakından izleme olanağına kavuşmuşlardır. Bu ise takdire bağlı (*discretionary*) bir para politikası izleyerek, iktisadi birimleri yanıltmaya ve böylece istihdam oranlarını yükseltmeye çalışan bir merkez bankasının uyguladığı politikaların etkin olamayacağı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda para politikalarının şeffaf, hesap verebilir ve bir kural dahilinde uygulanması iktisadi birimlerin güvenilirliliğinin kazanılmasında oldukça önemlidir. İktisadi birimlerin güvenilirliliğini kazanan bir merkez bankasının, fiyat istikrarı hedefine ulaşması ise oldukça kolay ve maliyetsiz olacaktır.

Bu bağlamda ekonomik alanda bilginin öneminin her geçen gün arttığı günümüzde fiyat istikrarı hedefine varılmasının, para politikalarına ilişkin verilerin mümkün olan en iyi bilgiyi sunacak şekilde modern teknik araçlarla kamuoyuna aktarılmasına bağlı olduğu söylenebilir. Çünkü merkez bankalarının para politikası uygulamalarına ilişkin verileri düzenli aralıklarla kamuoyu ile paylaşması (politika şeffaflığı), politikaların güvenilirliliğini artıracaktır. Politikaların güvenilirliliğinde ortaya çıkan artışlar ise iktisadi birimlerin beklentilerinin politika hedefleri ile uyumlulaştırmasını sağlayacaktır. Böylece geleceğe ilişkin enflasyon beklentilerinin düzeltilmesi (revize edilmesi) ile birlikte fiyat istikrarı hedefine ulaşılması da kolaylaşacaktır. Merkez bankalarının iktisadi birimlerin güvenini kazanabilmesi için kamuoyu ile paylaşması gereken en önemli veri seti ise *fiyat endeksleridir*. Zira fiyat endeksleri, fiyat hareketlerinin seyrinin izlenmesi konusunda en sık başvurulan ve anlaşılması oldukça kolay bir veri setidir. Merkez bankalarının fiyat endekslerini doğru karar almayı destekler biçimde derlemesi, bilgi akışının sürekliliğini sağlaması ve ilgili verileri güncellemesi politika hedeflerine ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla bilginin her geçen gün birikip katlandığı ve en önemli üretim faktörü olmaya başladığı günümüzde para politikalarının başarısının, politika uygulamalarına ve özellikle de spesifik olarak fiyat endekslerine ilişkin verilerin kamuya açıklanmasıyla (bilgi şeffaflığı) doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir (Dizdarlar ve Derindere, 2008: 987-1000).

Yeni ekonomide para politikalarının başarısının, merkez bankalarının kamuoyuna karşı şeffaf ve hesap verebilir olmasına bağlı olduğu vurgulanmıştır. Ancak burada hesap verebilirlik kavramı ile tam olarak neyin kastedildiği belli değildir. Merkez bankası uyguladığı politikalardan halk, hükümet veya parlamentodan hangisi yada hangilerine karşı sorumlu olacaktır? Dolayısıyla burada öncelikle hesap verebilirlik kavramı tanımlanacak ve türleri açıklanacak; daha sonra ise para politikası uygulamalarında merkez bankalarının hesap verebilirliği konusuna değinilecektir.

Hesap verebilirlik, en basit biçimde bir kişi yada kurumun hareket veya davranışları nedeniyle başka kimselere karşı sorumlu olması şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir tanımlamaya göre ise hesap verebilirlik, kendilerine yetki verilen ve kaynak tahsis edilenlerin, bunları ne derecede verimli kullandıklarını sergileme veya belgeleme sorumluluğudur. Hesap verebilirliğin ise belli başlı dört türü bulunmaktadır (Gülener ve Biricikoğlu, 2008: 1374-1376):

- i. Hiyerarşik (İdari) Hesap Verebilirlik:** Organizasyon içerisinde yüksek bir denetim olanağı sunan, hesap verebilirlik türüdür. Burada iki türlü hesap verebilirlik, söz konusudur. Bunlardan birincisi, üstlerin astları denetlediği hesap verebilirliktir. Bu tür hesap verebilirliğe, “*dikey hesap verebilirlik*” adı verilir. İkincisinde ise, kamu hizmetlerini yürütenler, bu hizmetlerden yararlanan vatandaşlara yada denetçi, müfettiş, gözlemci, ilgili mahkeme veya kamu denetçisine (ombudsman) karşı sorumlu olmaktadır. Bu tür hesap verebilirliğe ise, “*yatay hesap verebilirlik*” denilmektedir.
- ii. Hukuki (Yasal) Hesap Verebilirlik:** Hukuki hesap verebilirlikte organizasyon içinden kaynaklanan bir durum, söz konusu değildir. Burada organizasyondan bağımsız birimler tarafından yapılan, sürekli bir gözetim faaliyeti mevcuttur. Söz konusu bağımsız birimler ise, denetçiler, yasal takipçiler veya yönetimlerin icraatlarını izleyen görevli mahkemeler olabilmektedir. Ancak, hukuki hesap verebilirliğin en büyük özelliği, gözetim ve denetim faaliyetlerinin kim tarafından yapıldığı değil, hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmesidir.
- iii. Profesyonel Hesap Verebilirlik:** Profesyonel hesap verebilirlik, organizasyon faaliyetlerinin yakından kontrol edilmesinden ziyade, bireysel veya örgütsel performansa ilişkin takdir yetkisinin ön plana çıktığı bir hesap verebilirlik türüdür. Profesyonel hesap verebilirlikteki ilişkiler, idarecilerin takdir yetkisi ile bütünleşen profesyonel standartlara ve normlara dayanmaktadır. Dolayısıyla profesyonel hesap verebilirlikte, örgütün ve çalışanların performansı, bilgi ve uzmanlığa bağlı olarak belirlenen, bir takım teknik kural ve prensipler aracılığıyla ölçülmektedir.
- iv. Politik Hesap Verebilirlik:** Politik hesap verebilirlik, doğrudan kontrolden ziyade, dış kaynaklı dolaylı bir kontrole dayanmaktadır. Bu bağlamda politik hesap verebilirlik, siyasal iktidarlara ve kamu görevlilerine, çok geniş takdir yetkisi kazandırmaktadır. Politik hesap verebilirlikte de, tıpkı hiyerarşik hesap verebilirlikte olduğu gibi, yatay ve dikey hesap verebilirlik olmak üzere iki ayrı

hesap verebilirlik söz konusudur. Yatay hesap verebilirlikte, politika yapıcıların yasama organına hesap vermesi söz konusudur. Dikey hesap verebilirlikte ise, politika yapıcılar halka (seçmenlere) hesap vermektedirler.

Bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında, para politikalarının hesap verebilirliğinin “*politik hesap verebilirliğe*” daha uygun düştüğü ifade edilebilir. Para politikalarının hesap verebilirliği, parasal otoritelerin fiyat istikrarı hedefine ulaşmak üzere uyguladığı politikalarından, kamuoyu ve hükümete karşı sorumlu olması olarak tanımlanabilir (Orhan ve Erdoğan, 2007: 291-292).

Para politikasının hesap verebilirliği, merkez bankalarının, özel olarak siyasal otoriteye, genel olarak da halka, politika karar ve eylemlerinin doğruluğunu kanıtlanması ve söz konusu kararların sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmesidir (Büyükkakin, 2004: 10).

Ancak para politikalarının hesap verebilirliğinin, yalnızca politika uygulamaları nedeniyle kamuoyu ve hükümete karşı sorumlu olmakla sınırlı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü ülke uygulamaları göstermiştir ki bir çok ülkede merkez bankası başkanı ve yöneticileri, politika hedeflerine ulaşılması durumunda ücret ve prim artışı gibi araçlarla ödüllendirilmekte ve hedeflerin tutturulamaması durumunda ise görevden alınma, sözleşmelerinin yenilenmemesi yada ücretlerinin azaltılması gibi yollarla cezalandırılmaktadır. Bu konuda en iyi örnekler, hükümetle merkez bankası arasında bir *politika hedefleri anlaşması* imzalanan Yeni Zelanda, Kanada ve İngiltere'dir. Tüm bu ülkelerde enflasyon hedeflerinin tutmadığı dönemlerde merkez bankası başkanı ve yöneticileri büyük itibar kaybına uğramaktadırlar. Bu bağlamda para politikalarının hesap verebilirliğinin sağlanmasının, politika uygulamalarının etkililiğinin artırılması için oldukça gerekli olduğu ifade edilebilir.

Diğer taraftan enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler, iktisadi birimlerin nakit talebini azaltarak kredi kanalının etkinliğinde kısmi bir azalmaya yol açarken, son kertede merkez bankalarını ilan ettiği hedefler içinde kalmaya zorlayarak para politikasının etkililiğini artırmaktadır. Zira iktisadi birimler (piyasa katılımcıları), politika uygulamalarını yakından takip edeceğinden merkez bankalarının parasal sürprizler yapma şansı kalmamıştır. Yeni ekonomide parasal sürprizler yoluyla iktisadi birimleri şaşırtıcı politikaların izlenememesi, zaman tutarsızlığına düşülmesi riskini de azalmıştır. Bu ise para politikası etkililiğinin artmasına yol açmaktadır. Ancak enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere rağmen yine de sofistike bir ekonomide, merkez bankaları uyguladıkları politikaların etkilerini piyasa katılımcılarından daha iyi bileceklerdir. Dolayısıyla merkez bankaları, kısa bir süre için de olsa piyasa katılımcılarını şok politikalarla şaşırtabilirler. Bu nedenle enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik ve kurala bağlılık gibi etkili bir para politikasının bileşenlerini değiştirmede ifade edilebilir. Bu çerçevede para politikalarının bir kural dahilinde, daha şeffaf ve hesap verebilir biçimde uygulanmasının gerekli olduğundan bahsedilebilir. Çünkü kurala

bağlılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik, merkez bankalarının iktisadi birimleri yanıtmasının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir (Woodford, 2001: 310-314).

5.2. Yeni Ekonomi ve Maliye Politikaları

Yeni ekonomi, para politikalarının yanı sıra maliye politikalarının işleyişi üzerinde de bir takım etkiler ortaya çıkarmıştır. Burada yeni ekonominin maliye politikası üzerinde ortaya çıkarmış olduğu etkiler, “vergi politikası üzerindeki etkileri” ve “maliye politikasının kurumsal çerçevesi üzerindeki etkileri” olarak iki ayrı başlıkta incelenecektir.

5.2.1. Yeni Ekonominin Vergi Politikası Üzerindeki Etkisi

Yeni ekonominin vergi politikası üzerinde doğurduğu etkiler, belki de yeni ekonominin mali otoritelerin politika davranışları üzerinde doğurduğu etkilerden daha tartışmalı ve önemli bir alandır. Çünkü enformasyon ve iletişim sektörlerindeki gelişmeler sonucunda, bütün dünyada internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte elektronik ticaret hacmi giderek artmaktadır. Bu ise elektronik ticaretin, vergi idarelerince nasıl vergilendirileceği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Elektronik ticaretin vergilendirilmesi, bu alanı etkin bir şekilde vergilendiremeyen ülkelerin önemli bir gelir kaybına uğraması açısından, oldukça önemli ve ortaya atılan birbirinden farklı görüşler ile de tartışmalı bir alandır. Literatürde bu konu ile ilgili olarak henüz kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu bölümde öncelikle maliye politikasının amaçları ve araçlarının neler olduğuna değinilecektir. Daha sonra ise literatürde elektronik ticaretin vergilendirilmesi ile ilgili olarak ortaya atılan görüşler, objektif olarak sunulmaya çalışılacak ve yeni ekonominin vergi politikalarında ortaya çıkarıldığı değişimlerin neler olduğuna değinilecektir.

Maliye politikasının amaçları ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek, ekonomik istikrarı ve gelir dağılımı adaletini sağlamaktır. Maliye politikasının söz konusu amaçlara ulaşmakta kullandığı iki temel araç bulunmaktadır. Bunlar kamu harcamaları ve gelirleridir. Kamu gelirlerinin ise en büyük kısmını vergiler teşkil etmektedir. Maliye politikası amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için optimal bir kamu gelir-gider dengesinin kurulması zorunludur. Bu ise ekonomide vergilendirilmesi gereken tüm işlemlerin kayıt altına alınmasını sağlayan bir vergi sisteminin oluşturulması ile mümkün olabilir.

Vergi, “devletin kamu harcamalarını karşılamak veya ekonomiye müdahale etmek için, toplumu oluşturan gerçek ve tüzel kişilerden, iktisadi güçlerine göre karşılıksız ve zorunlu olarak aldığı ekonomik değer” olarak tanımlanmaktadır.. Vergi, devletin hiçbir zaman vazgeçemeyeceği en önemli gelir kaynağıdır. Vergi olmadan bir devletin ayakta kalmasının ve kamu hizmetlerinin başarılı biçimde yerine getirilmesinin imkanı yoktur. Kamu harcamalarını vergi dışındaki kaynaklarla karşılamak ise sürdürülebilir değildir.

Yeni ekonomide vergi idarelerinin karşı karşıya bulunduğu en büyük problem, elektronik ortamda yapılan mal ve hizmet ticaretini geleneksel yöntemlerle vergilendirmenin çok güç olmasıdır. Bu nedenle yeni ekonomide vergi kayıpları ile kaçaklarını önlemek için başka yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi için elektronik ticaretin etkin bir şekilde vergilendirilmesi gerekmektedir. Buna karşılık literatürde elektronik ticaretin nasıl vergilendirilmesi gerektiğine ilişkin olarak kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Elektronik ticaretteki gelişmelere paralel olarak bilgisayar ortamında yapılan işlemler giderek kağıt üzerinde yapılan işlemleri ikame etmektedir. Bu ise geleneksel mal ve hizmet ticaretinde kullanılan bir çok belge ve bilginin de ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Buradan olumlu ve olumsuz iki sonuç çıkmaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, bir taraftan vergi idaresine normal işleyişte ve mükelleflerin denetiminde önemli imkanlar sunmakta, diğer yandan da vergi kaçırma imkanlarını artırmaktadır (Alm, 2003: 2-4).

Enformasyon ve iletişim teknolojisinde meydana gelen yenilikler, vergi idarelerinin otomasyonu açısından bir çok fayda getirmiştir. Vergi mükelleflerinin beyannamelelerini elektronik ortamlarda verebilmesi, tahakkuk ve tahsilat işlemlerinin bilgisayar yardımıyla gerçekleştirilmesi, gelir-servet ve harcamalarına ilişkin bilgilerin elektronik ortamda toplanması ve vergi denetiminin bilgisayar destekli olarak sağlanması bu faydalardan sadece bazılarını oluşturmaktadır. Günümüzde vergi idareleri, bilgisayar teknolojilerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı birimler haline dönüşmüştür. Bütün bu yenilikler neticesinde geleneksel ekonomide vergi idaresinin bilgisi dışında kalan gelir, harcama ve servetlere ilişkin bilgilere ulaşılması mümkün olmaktadır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir biçimde görülen kayıt dışı ekonomi sorunu önemli ölçüde halledilmiş olacaktır. Çünkü kayıt dışı ekonomiyi körükleyen sebeplerden en önemlisi, vergi idarelerinin mükelleflerin gelir, servet ve harcamalarına ilişkin olarak yeterli bilgiye sahip olamamalarıdır (Ağbal, 2001: 82). Ancak enformasyon ve iletişim teknolojileri, söz konusu bilgilere daha kolay biçimde ve çok düşük maliyetlerle ulaşılmasına imkan vermektedir. Bu da kayıt dışı ekonomiyle mücadelede vergi idarelerine önemli avantajlar sağlamaktadır.

Diğer taraftan enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, vergi idarelerini bazı güçlüklerle de karşı karşıya bırakmıştır. Söz konusu güçlüklerden en önemlisi kayıtların fiziki belgeler yerine dijital ortamlarda tutulması sonucunda vergi idarelerinin ticari kayıtları takip etmesinin güçleşmesidir. Çok çeşitli fiziksel ürün satışlarının internet üzerinden gerçekleştirilmesi, sabit bir vergi objesi tanımlamayı ve kimin vergi toplayacağını yada vergiyi kimin ödeyeceğini belirlemeyi de güçleştirmektedir. Diğer taraftan elektronik paranın ticari ödemelerde reel parayı ikame etmesi de vergilemede bazı sorunlar doğurmaktadır. Bu sorunlar özellikle elektronik ödemelerin kayıt altına alınmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki elektronik kart çıkaran kurum (genellikle bankalar), işlemlerin kayıtlarını bir merkezde tutmak suretiyle denetim işlevini gerçekleştirir. Ancak işlemlerin etkin bir şekilde kaydedilmemesi sonucunda gerek katma değer vergisinin gerekse de gelir vergisinin

toplanmasında önemli vergi kayıpları doğacaktır (Tanzi, 2001: 165-167).

Dijital ekonominin yayılması uluslararası vergilendirme için büyük zorluklar oluşturmaktadır. Çünkü dijital ekonomilerde çok yönlü iş modellerinin yaygın olarak benimsenmesi sebebiyle değer ve gelirin nasıl meydana geldiği belirlemek oldukça güçleşmektedir. Bu durum dijital ekonomi işletmelerinin nasıl değer kazanıp kar elde edecekleri, elde ettikleri bu karları hangi kaynaktan ve nerede elde ettiklerinin nasıl belirleneceği ile kazanılan değer hangi gelir tanımına gireceği gibi konular açısından vergileme konusunda büyük zorluklar oluşturmaktadır. Örneğin e-ticaret faaliyetlerinden kazanç elde eden dünyaca ünlü Amazon şirketi, İngiltere’de milyonlarca satış yapabilir ancak İngiltere’ye vergi ödemez. Bunun nedeni Amazon’un İngiltere’de sabit bir yeri olmaması ve/veya bu ülkeye bir temsilci atamamasından ötürüdür. Bu sebeple yeni ekonomi de vergilendirmenin nasıl olacağı konusundaki en büyük sorun, vergilendirme yetkisinin nasıl belirleneceğine ilişkin ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan e-ticaret şirketleri, çoğu kez ödeyecekleri vergi oranlarını azaltmak için transfer fiyatlandırılmasından yararlanarak, ödeyecekleri vergiyi daha az gösterirler ve ülkelerin vergi kaybına da yol açarlar. Öte yandan yeni ekonomide e-ticaret kazançlarının vergilendirilmesinde ortaya çıkan bir başka sorun da denetim konusudur. Çünkü uzaktan satıştan doğan gelirler, klasik denetim metodlarıyla ya hiç ya da minimum düzeyde denetlenebilmektedir. Ayrıca modern dijital ekonomilerde, alıcı ile satıcı çoğu kez farklı ülkelerde buldukları için yargılama yetkisi konusunda da sıkıntılar yaşanmaktadır. Dijital ekonominin yol açtığı matrah aşımı ve kar aktarımı konusundaki uluslararası politik tartışmalar da henüz devam etmektedir. Dünyadaki çoğu hükümet, kendi ulusal vergi politikalarını, modern ekonomik çerçeveye uygun hale getirebilmek için yasal çerçevede bir vergi politikası eşleşmesinin uluslararası işbirliğini sağlamak açısından daha etkili olacağını düşünmektedir. Çünkü matrah aşındırması ve kar aktarımı, daha çok ülkelerin vergi kanunlarının farklı olmasından yararlanılarak yapılır. Tek bir ülkenin vergi kanunları bu sorunun çözülmesine yeterli gelmez. Bazı şirketler de çifte vergilendirmeye maruz kalır. Bu durum ise büyüme ve istihdam açısından küresel ekonomiyi olumsuz olarak etkilemektedir (Yüce ve Akbulut, 2018: 113).

Dünya’nın önde gelen yönetim danışmanlığı firmalarından The Boston Consulting Group (BCG) tarafından yayımlanan 2017 Küresel Varlık Raporu’na göre dünyada bireylerin sahip olduğu toplam finansal varlıklar yani “küresel servet”, 2016 yılında %5,3 oranında artarak 166,5 trilyon \$’a ulaşmıştır. Bu toplam zenginleşmeye karşılık, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin üretim ve ticaret ilişkilerine yansıtılış biçimi sebebiyle dünyada gelir ve refah paylaşımının aynı ölçüde adil olmadığını gözlemlemekteyiz. Bu sorunun kamusal alanda en önemli ayağını ise vergi sistemleri oluşturmaktadır. Vergi sistemlerinin yeni dünya düzeni olarak nitelendirilebilecek değişim ve dönüşümlere uyum sağladığı güçlük ve gecikmeleri, bu yeni düzenin topluma ve bireylere yönelik risklerini artırmaktadır. Vergi ilişkisinin giderek uluslararası boyut kazanması mükelleflere bir takım esneklikler sağlamaktadır. Ancak bu durum vergiden kaçınmayı daha olanaklı hale getirdiği için mali egemenliğin somutlaşması bakımından ülkeler açısından ikilem farklı boyutlara geçmektedir. Bir

yandan temel finansman aracı olan verginin adil ve dengeli alınabilmesi açısından vergi matrahının korunması gerekliliğine karşın, diğer yandan ülkelerin kalkınma ve yatırım gerekliliklerinin gözetilebilmesi için vergi rekabetinin de korunması ön plana çıkmaktadır. Vergi ilişkisinde yaşanan dönüşüm ve ortaya çıkan ikilem, kaçınılmaz olarak vergi idarelerinin yapısında ve vergilendirme açısından kullandığı araçlarda da değişimi zorunluluk haline getirmektedir. Vergi sistemlerinin yeni dünya düzenini kavrayacak şekilde yeniden tasarlanması, toplumsal barış ve adaletin tesisi için en önemli gerekliliktir. Ancak bu gerekliliğin her bir ülkenin kendi başına gerçekleştirebileceği bir konu olmadığı da açıktır. Vergi ilişkisinin uluslararası nitelik kazanan görünümü içinde mükellef tarafından vergi yükünün planlamasına yönelik eylemlerin mükellefiyetten kaçınmaya dönüşmesine karşılık olarak, vergi idarelerinin her birinin tek başlarına mücadelelerinin başarı şansı kaybolmaktadır. Bu alanda uluslararası işbirliğine ve asgari standartlara dayanan mücadele araçlarının geliştirilmesi gündeme gelmektedir (Erdem, 2017: 15-16).

Bu anlamda G20 öncülüğünde OECD bünyesinde geliştirilen BEPS Eylem Planı, ülkelerin vergi matrahlarının korunması ve kazanç aktarımının engellenmesi için kabul edilebilir bir uygulama birliği ve standart getirme yolunda önemli bir adım teşkil etmektedir. Fakat öngörülen mekanizmaların işlerlik kazanabilmesinin temel koşulu, söz konusu standartların ülkeler arasında eşzamanlı ve senkronize biçimde uygulanabilmesidir. Modern vergi planlamasının, vergiden kaçınma boyutuna dönüşmesi sorunu ile mücadele araçlarının geliştirilmesi ve işlevsel olarak kullanılabilmesi için uluslararası ve ulusal düzeyde önemli adımlar atılmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan birisi de dijital ekonomi ve elektronik ticaretin vergilendirilmesidir. OECD bünyesinde yürütülen çalışmalarda, dijital ekonomi ve elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda ortak bir noktada uzlaşma sağlanamamış ve asgari standartlar oluşturulamamıştır. Söz konusu sorunun çözümü ülkelere sunulan tavsiye niteliğindeki alternatifler üzerinden izleyecekleri stratejilere bağlı kalmıştır. Bu nedenle dijital ekonomi ve elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda başarılı sonuçlara ulaşılabilmesi, her bir ülkenin kendi izleyeceği politikaya ve tesis edeceği hukuki ve teknik altyapıya bağlı durumdadır. Oldukça hassas dengelere dayanan bu alanda geliştirilecek vergilendirme politikasının tercihi ve kurulacak sistemin sağlıklı şekilde işleyişi açısından iyi bir hukuki ve teknik altyapının kurulması zaruridir (Erdem, 2017: 16-17).

Literatürde elektronik ticaret işlemlerinin vergilendirilmesi konusunda, birbirinden farklı üç görüş bulunmaktadır (Cangir, 1999: 121; Bakkal, 2001: 237-238):

- i. Birinci görüşe göre, elektronik ticarete konu olan işlemler, vergi dışında bırakılmalıdır. Bu görüşü savunanlara göre, internet ortamı, bir serbest ticaret alanı kabul edilerek, bütün işlemler her türlü gümrük vergilerinden muaf tutulmalıdır. Buna göre elektronik ticaret, iyice yaygınlaştıktan ve belirli bir olgunluk aşamasına ulaştıktan sonra, dikkatli ve planlı vergi kanunları ile herhangi bir karmaşaya yer bırakmayacak şekilde vergilendirilmelidir. Bu görüş, literatürde tam anlamıyla kabul görmese de, diğer iki görüşe göre daha fazla

tarafıtar toplamıştır. Bu görüşe yapılan en büyük eleştirisi, kısa dönemde ortaya çıkan vergi geliri kayıplarının, nasıl telafi edileceğinin açıklanmamasıdır.

- ii.** İkinci görüş, elektronik ticaretin mevcut vergi rejimleri çerçevesinde vergilendirilmesini ve buna özel yeni vergilerin koyulmamasını talep etmektedir. Bu görüş tarafıtarlarına göre, yeni vergiler, elektronik ticaretin gelişmesine engel olabilir. Ancak mevcut vergi kanunları, elektronik ticaretin ortaya çıkmadığı ya da günümüzdeki kadar yaygınlaşmadığı bir dönemde yapıldığı için, çağımızın gelişmelerine ayak uyduramamakta ve vergi idaresi sürekli bir gelir kaybına uğramaktadır. Bu nedenle söz konusu görüş, literatürde fazla ilgi toplayamamıştır.
- iii.** Üçüncü görüş ise, vergilemede elektronik ortamda transfer edilen bilginin esas alınmasını önermektedir. Ancak bu görüş de, ikinci görüş gibi, çok fazla tarafıtar bulamamıştır. Çünkü transfer edilen bilgi türünün ne olduğuna bakılmaksızın, her bilgi transferine, aynı vergi oranını uygulamak, vergilemede adalet ilkesini anlamsızlaştıracaktır.

Elektronik ticareti etkin bir şekilde vergilendirebilmek için kurulacak bir vergi toplama sisteminin teknik açıdan uygulanabilir, etkin ve düşük maliyetli olması zorunludur. Bu anlamda vergi sistemi, vergi oranlarının belirlenmesi prosedürleri ile toplanması ve fonların bütçeye transferinden oluşmalıdır Diğer yandan söz konusu vergi sistemi, şu iki noktada çok duyarlı olmalıdır (Peha, 2003:1-3):

- i.** Elektronik ticarete satıcı firmalar vergi denetimi için satış işlemlerini elektronik veya fiziki ortamda düzenlenecek doğruluğu kanıtlanabilir belgelerle kayıt altına almalıdırlar. Söz konusu belgelerin neler olduğunu belirleme ve bunların yasal-hukuki geçerliliğini oluşturma görevi ise hükümetlerindir.
- ii.** Elektronik ticaret yoluyla bir mal veya hizmeti satın alan tüketici, aynı mal veya hizmeti geleneksel ticaret yoluyla satın alan tüketiciyle aynı miktarda vergi ödemelidir. Elektronik ticaretin geleneksel ticarete göre daha fazla vergilendirilmesi gelişimini sekteye uğratar. Eğer geleneksel ticaret elektronik ticaretten daha fazla vergilendirilirse, internete erişim olanağı olmayan kişi ve kurumlar daha yüksek vergiyle cezalandırılmış olur. Ancak bazı durumlarda devlet, elektronik ticareti teşvik etmek için mal ve hizmetlerin elektronik ortamlarda satın alınması durumunda küçük çaplı vergi iskontosuna gidebilir.

Dolayısıyla yeni ekonominin, her ülkenin ekonomisinin gereklerine uygun olarak vergi politikasını yeniden formüle etmesine yol açtığından bahsedilebilir. Küreselleşme olgusunun ortaya çıkışından önceki dönemlerde ülkeler arasında yapılan anlaşma ve görüşmelerde her ülke vergi politikasında özerkliğe sahipti. Ancak küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte bu olgu değişikliğe uğramıştır. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı söz konusu değişiklik, özellikle vergilemenin seviyesi, bileşimi, düzenlenmesi, yönetimi ile uygulama alanında olmuştur. Bunun sonucunda ülkeler, değişen dünya koşulları altında ticaret partnerleri ve/veya ticari rakiplerinin zorlamasıyla vergi politikalarında sahip oldukları otonomi azaltmak zorunda kalmışlardır.

Yeni ekonomide ülkelerin vergi politikaları üzerindeki otonomilerinin azalması ise mali egemenliklerini yitirmeleri anlamına gelmektedir. Mali egemenlik, bir devletin finansman alandaki yetkilerini, kendi organları ve teşkilatları aracılığıyla özgürce kullanması olarak tanımlanmaktadır. Yeni ekonomide küresel mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin yaygınlaşması, ülkelerin bağımsız ulusal vergi politikaları izlemesini zorlaştırmaktadır. Zira, küresel bir ekonomide yatırımcılar en düşük vergi oranlarının geçerli olduğu ülkelere yatırım yapmaktadırlar. Bu da ulusal vergi politikalarının yabancı yatırımcıların beklenti ve taleplerine uygun biçimde belirlenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla yeni ekonomide devletlerin ulusal mali politikalar saptama ve buna uygun hareket etme şansının azaldığı ifade edilebilir (Öztürk, Eşsiz ve Özşahin, 2008: 1864).

Bu bağlamda elektronik ticaretin yaygınlaşmasının, ülkelerin vergi sistemlerini birbirine yaklaştırdığı üzerinde durulabilir. Vito Tanzi, küreselleşmenin ve teknolojik değişimin, ulusal vergi sistemlerini nasıl etkileyeceğini göstermek için “*fiskal termitler*” terimini kullanmaktadır (Tanzi, 2001: 165-167). Tanzi’ye göre sekiz farklı “*fiskal termit*” vardır. Bunlar elektronik ticaret, elektronik para, off-shore finansal merkezler, vergi cennetleri, hedge fonlar, büyüyen finansal aktiviteler, türev işlemler ve küresel şirketlerdir. Tanzi’ye göre elektronik ticaret, mevcut vergi yönetim sistemlerinde geniş çaplı düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. Bu düzenlemelerden en önemlisi ise elektronik ticaret işlemlerini içine alarak vergiyi doğuran olayı elektronik ortamda tespit eden vergileme metotlarının yürürlüğe konmasıdır. Eğer elektronik ticaretin etkin bir şekilde vergilendirilmesi isteniyorsa söz konusu yöntemlerin uygulanması zorunludur. Çünkü elektronik ticaret işlemlerinin kendine özgü ödeme yöntemleri vardır. Söz konusu ödeme yöntemleri etkin bir biçimde kontrol altında tutulamazsa, yeni vergi cennetlerinin ortaya çıkma ihtimali oldukça yüksektir. Elektronik ticaretin etkin bir şekilde vergilendirilebilmesi için küresel çapta anlaşmaların yapılmasına ve vergileme ölçütleri ile standartlarının net biçimde saptanmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Asher and Rajan, 1999: 1-15).

İnternetin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan iletişim devrimi, vergilerin toplanması konusunda vergi idarelerine bazı avantajlar sunmaktadır. Daha doğru ve etkin kayıt sistemi oluşturma, vergi mükellefleri ile daha hızlı iletişim kurma ve kayıt dışılığı azaltma iletişim devriminin vergi idareleri için sunduğu avantajlar arasında yer almaktadır. Ayrıca iletişim devrimi, farklı ülkelerin vergi idareleri arasında bilgi değişiminin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerin söz konusu avantajları kullanabilmesi için vergi sistemlerinin yenilenerek değişen koşullara ayak uydurabilecek bir yapıya oturtulmasına gerek duyulmaktadır. Bu ise vergi idarelerinin daha etkin çalışmasını sağlayacak donanım (hardware) ve yazılım (software) yatırımlarının yapılmasına bağlıdır. Böylece vergi idarelerinde otomasyona geçileceği için etkinlikleri de artırılmış olacaktır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde elektronik ticaretin etkin bir şekilde vergilendirilebilmesi için saydam, tutarlı ve gerçekçi bir makro ekonomik politikanın izlenmesine de ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni teknolojik gelişmeler vergi idarelerine sağladığı avantajların yanı sıra özellikle gelişmekte olan ülkeleri vergilerin toplanmasında kısa ve orta dönemli güçlüklerle de kar-

şı karşıya bırakılmaktadır. Bunun en önemli sebebi ise küresel ve bölgesel düzlemde vergileme için etkin bir politika koordinasyonunun ve kolektif bir eylem faaliyetinin bulunmamasıdır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler, enformasyon ve iletişim teknolojisi devriminden yarar sağlayacakları yerde vergi kaybına uğramaktadır. Bu da söz konusu ülkelerin zaten kötü durumda olan fiskal yapılarını daha da bozmaktadır. Fiskal yapının giderek kötüleşmesi ise iç ve dış borçları artırarak, borçların çevrilebilirliği meselelerini gündeme getirmektedir. 1997 yılının Kasım ayında yapılan APEC (Asia Pacific Economic Cooperation) toplantısında ekonomi bakanlarının ana gündem konusunu elektronik ticaretin nasıl vergilendirileceği oluşturmuştur. Bu toplantıdan sonra Güneydoğu Asya ülkeleri, vergi idareleri için yeni vergi teknolojileri geliştirmeye çalışmışlardır. Fakat bu ülkelerden elektronik işlemler kanununu ulusal meclislerinden geçirmeyi başaran Singapur ve Malezya dışında hiçbirisi gelir ve harcama vergileri için özel ilkeler koymayı başaramamıştır (Asher and Rajan, 1999: 15-25).

Vergilendirme sorunlarının başında elektronik ticaretin gelir ya da kurumlar vergisi kapsamında kavranması açısından vergi hukukundaki klasik tanımların yetersizliği gelmektedir. Ticari kazançlar açısından vergilendirme yetkisinin oluşumuna dayanak teşkil eden “iş yeri” veya “daimi temsilci” kavramlarının, elektronik ticaret açısından karşılığının özellikle uluslararası hukukta oluşturulmamış olması sorunun temelinde yatmaktadır. Hukuki olarak elektronik ticaretin yapıldığı alanların yani alışverişin gerçekleştiği ekranların “iş yeri” olarak nitelendirilmesi ve vergilendirme yetkisinin kullanılması, uluslararası anlaşmaların bu konudaki hükümlerinin yetersizliği nedeniyle boşluk oluşturmakta ve iç hukukta düzenleme yapma eğilimlerini de işlevsiz bırakmaktadır. Özellikle çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının “iş yeri” maddesi, bu konuda bir düzenleme yapmaksızın sorunun gelir ve kurumlar vergisi çerçevesinde çözümünü “Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları (ÇVÖA)” na taraf olan ülkeler açısından mümkün görünmemektedir. Çifte vergilendirmenin önlenmesi amacıyla ortaya çıkan ve aynı zamanda taraf ülkelerin vergilendirme yetkilerinin paylaşımını da esas alan bu anlaşmalar, elektronik ticaretin ve dijital ekonominin vergilendirilmesi sorunu ortaya çıkmadan önce şekillendirildiklerinden sanal dünyanın kavramlarını içermemektedir. Tam aksine bu anlaşmalarda gerek “iş yeri” gerekse de “sabit yer” gibi temel bağlama unsurlarında fiziki varlık ve somut yer karakteri olan unsurlar esas alınmaktadır. Vergi hukukunda vergiye konu olan gelir unsurlarının en önemlilerinden birini teşkil eden ticari kazançların vergilendirilmesinde gerek ÇVÖA hükümleri, gerekse de iç hukuk düzenlemeleri anlamında mükellefiyetin oluşumu ve vergilendirme hakkının doğuşu açısından “iş yeri” kavramı belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdem, 2017: 19-20).

Ticari kazançlar açısından vergilendirme hükümleri ÇVÖ Anlaşmalarının 7. Maddesinde düzenlenirken, genel kural olarak ticari kazançlarda vergilendirme hakkının paylaşımı “iş yeri” unsuruna bağlanmıştır. Buna göre ÇVÖA’ya taraf olan bir akit devlet teşebbüsüne ait kazanç, söz konusu teşebbüs diğer akit devlette yer alan bir iş yeri vasıtasıyla ticari faaliyette bulunmadıkça, yalnızca bu devlette vergilendirilecektir. Ancak teşebbüs diğer akit devlette bir iş yeri vasıtasıyla ticari faaliyette bu-

lunursa, teşebbüsün kazancı, yalnızca iş yerine atfedilebilen miktarla sınırlı olmak üzere bu diğer devlette vergilendirilebilir. Genel kural olarak ÇVÖ Anlaşmasının 5. Maddesine göre amaçları bakımından “iş yeri” terimi, bir teşebbüsün işinin tamamen veya kısmen yürütüldüğü işe ilişkin sabit bir yer anlamına gelir. İş yerinin bu genel tanımının yanı sıra, iş yeri teriminin kapsamına giren belirli yerler de ÇVÖA kapsamında özellikle sayılmaktadır. Bu yerlere örnek olarak; yönetim yeri, şube, büro, fabrika, atölye ve maden ocağı, petrol veya doğal gaz kuyusu, taş ocağı veya doğal kaynakların çıkarıldığı diğer herhangi bir yer sayılabilir. Ayrıca bir inşaat şantiyesinin, yapım, montaj veya kurma projesinin veya bunlara ilişkin gözetim faaliyetlerinin, bir devlette belirli bir süreyi aşan ölçüde devam etmesi durumunda bir iş yeri oluşturduğu kabul edilir. Diğer yandan daimi temsilci tarafından gerçekleştirilen faaliyetler dolayısıyla bir iş yeri olduğu kabul edilen durumlar da ÇVÖA’da düzenlenmektedir. ÇVÖ Anlaşmalarının iş yeri kavramına ilişkin tanım ve hükümleri dikkate alındığında, iş yerinin oluşumunda ve varlığında sabit bir yerin ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ülkelerin elektronik ticaretin ve dijital ekonominin vergilendirilmesi için doğrudan iç hukukunda “sanal/dijital/elektronik iş yeri” tanımını geliştirmeleri, mevcut ÇVÖA hükümleri karşısında sorunun gelir ya da kurumlar vergisi perspektifinden çözümü için yeterli bir adım olmayacak, ÇVÖA hükümleri değiştirilmediği sürece tam aksine bu alanda yeni uluslararası uyumsuzluklar doğuracaktır (Erdem, 2017: 20-21).

Konuya bir de vergi türleri açısından yaklaştığımızda ise, yeni ekonomide elektronik ticarete yaşanan ilerlemelerin, tüketim ve gelir vergilerini farklı açılardan etkilediği görülecektir. Yeni ekonomide, elektronik ticaretin yaygınlaşmasının, tüketim vergileri açısından doğurduğu sorun, verginin hangi vergi idaresi tarafından uygulanacağıdır. Geleneksel ekonomide, tüketim vergileri, perakendeciler tarafından, tüketicilerden tahsil edilmekte ve daha sonra ilgili vergi idarelerine ödenmekteydi. Buna karşılık günümüzde, alışveriş işlemlerinin, elektronik ağlar üzerinden gerçekleşmesi nedeniyle, araçlar (toptancılar ve perakendeciler) ortadan kalkmaktadır. Bu da işleme konu tarafların, bölgesini belirlemeyi güçleştirmektedir. Çünkü, elektronik ticarete alıcılar bir bölgede, satıcılar ise başka bir bölgede olabilmektedir. Dolayısıyla yeni ekonomide, işleme konu tarafların, farklı bölgelerde bulunması, tüketim vergilerini toplamada alıcının mı, yoksa satıcının mı bulunduğu bölgedeki vergi idaresinin yetkili olduğunu belirsizleştirmektedir. Bu bağlamda, yeni ekonominin tüketim vergileri açısından oluşturduğu temel sorun, vergi idareleri arasındaki yetki sorunudur denilebilir. Yeni ekonomide, elektronik ticaretin yaygınlaşmasının, gelir vergisi açısından ortaya çıkardığı temel problem ise, web tabanlı gelirlerin, ülkeler arasında hangi vergi rejimine tabi tutulacağı, tam anlamıyla belli olmamasıdır. Bunun belirlenebilmesi için ise, öncelikle web gelirlerinin, ticari kazanç mı yoksa imtiyaz ya da patent kazancı mı olduğunun saptanması gerekmektedir. Diğer yandan yeni ekonomide, gelirlerin dolaysız biçimde vergilendirilmesi konusunda, OECD Model Anlaşması’nın 5. maddesinde yer alan “daimi (sürekli) işyerinin belirlenmesinin” oldukça güç olması da, önemli bir problem oluşturmaktadır. Çünkü sanal ortamda faaliyet gösteren satıcıların çoğunun merkezleri, tek bir ülkede bulunmadığı gibi,

bunların neredeyse tamamı tüm dünya ülkelerine satışta bulunmaktadır. Bu da gelir vergisinin alınabilmesi için en temel koşul olan, geliri doğuran olayın ne olduğunu belirsiz kılmaktadır. Dolayısıyla yeni ekonomide, geliri doğuran olayın, sürekli işyerinin ve vergiyi hangi ülkenin toplayacağına tam anlamıyla bilinemediği söylenebilir. Özellikle tüketim ve gelir vergilerinde ortaya çıkan söz konusu problemlerin ortadan kaldırılması için, ulusal ve uluslararası düzeylerde elektronik ticaretin nasıl vergilendirileceğine ilişkin, yoğun tartışmalar yapılmaktadır (Çevik, 2004: 160-164).

Elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusundaki en büyük güçlüklerden birisi de, elektronik ortamlarda gerçekleşen işlemlerle ilgili belgelerin, uzun süreli muhafazası ve korunmasının mümkün olmamasıdır. Örneğin ülkemizde geçerli olan Vergi Usul Kanunu (VUK) hükümleri gereğince, ticari defter ve belgelerin beş yıl süreyle saklanarak gerektiğinde ibraz edilmesi gerekmektedir. Oysaki bir çok durumda, elektronik ortamlarda gerçekleşen işlemler için -özellikle elektronik ortamlarda yapılan hizmetlerin (danışmanlık hizmetleri vb...) ve sayısal malların (kitap, gazete, dergi, paket program, müzik vb...) ticaretinde- taraflar arasında herhangi bir fiziki belgenin düzenlenmesine bile gerek duyulmamaktadır. Dolayısıyla elektronik ticaretin, ülkelerin ulusal vergi tabanlarının zayıflamasına yol açtığı ifade edilebilir. Bu sorunun önüne geçilebilmesi için ise, elektronik ticaretin vergilendirilmesine ilişkin olarak, küresel ölçekte uygun vergi politikalarının saptanmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Güngör, 2008: 893).

Bu konuda Birleşmiş Milletler (BM), OECD, WTO bünyesinde oluşturulan çeşitli kurullar çalışmalar yürütmektedirler. Sözgelimi OECD bünyesinde bulunan "Mali İşler Komitesi" altında kurulan, "Elektronik Ticaret Vergi İdaresi Çalışma Grubu", bu konu üzerinde 2000'li yılların başından itibaren, çok ciddi çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalarda, üye ülkelerin vergi sistemleri incelenerek, elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda, en uygun küresel vergi sisteminin, ne olacağı belirlenmeye çalışılmaktadır. Yine, "Avrupa Ekonomik Komisyonu" na bağlı olarak çalışan "Yönetim, Ticaret ve Ulaştırma İşlemlerinin Kolaylaştırılması Merkezi - CEFACT (Centre for Facilitation of Practices and Procedures of Administration, Commerce and Trade)" da, bu alandaki çalışmaları yürüten uluslararası kuruluşların başında gelmektedir. Diğer yandan aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 145 üyesi bulunan ve üyeleri arasındaki ticari uyumu sağlamak, yasadışı ticareti engellemek, gümrüklerin daha etkin çalışmasını sağlamak için kurulmuş olan "Dünya Gümrük Örgütü" de, elektronik ticaretin etkin bir şekilde vergilendirilmesi için, küresel prensipler geliştirmeye çalışmaktadır. Öte yandan, elektronik ticaretin vergilendirilmesine ilişkin meseleler, G-7 Bakanlar Toplantısı (Şubat-1995), Midrand Konferansı (Mayıs-1996), UNCITRAL'ın benimsediği "Elektronik Ticaret Model Kanunu" (1996), Bonn Bakanlar Konferansı (Temmuz-1997), ISO Küresel Standartlar Konferansı (Kasım-1997), APEC'in Washington ve Tokyo Zirveleri (1997) gibi küresel platformlarda da ele alınmıştır (Güngör, 2008: 900).

Yine Birleşmiş Milletler bünyesinde yürütülen “*Kalkınmanın Finansmanı Konferansı*” çerçevesinde, uluslararası bir vergi organizasyonunun kurulması ve vergileme konusunda, ülkeler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. IMF ve Dünya Bankası tarafından başlatılan bir başka çalışmada ise, bu kurumların temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu aracılığıyla, global bir vergi ağının oluşturulması öngörülmüştür (Karaca, 2001: 89).

Bu konuda yapılan tartışmalarda, ülkelerin vergisel sorunlarının ortadan kaldırılması için, elektronik parasal akımların kontrol edilmesine yönelik bir takım önlemler ön plana çıkmaktadır. Bu konuda önerilen önlemlerden biriside, “*Tobin Vergisi (Tobin Tax)*” tarzında, vergilerin yürürlüğe konulmasıdır. Nobel Ödüllü iktisatçı, James Tobin tarafından, 1972 yılında önerilen ve bu nedenle literatürde “*Tobin Vergisi*” olarak bilinen yaklaşım, sermaye girişi ve çıkışları üzerinden düşük oranlı bir işlem vergisinin alınmasını savunmaktadır. Tobin Vergisi’ne benzer şekilde, elektronik ticaret işlemleri üzerinden düşük oranlı bir vergi alınmasını savunanlar, ülkelerin uğradıkları gelir kayıplarının, bu şekilde telafi edileceğini ileri sürmüşlerdir (Aydın, 2000: 21).

Elektronik ticaretin vergilendirilmesi için, uygun vergi politikasının ne olması gerektiği konusunda yapılan tartışmaların ötesinde, gelişmekte olan ülkelerin -özellikle de Afrika ülkelerinin- bir çoğunda, maliye politikası uygulamalarının etkinliğini azaltan bazı nedenler de vardır (Aloy v.d., 2002: 2):

- i.** Gelir dağılımının adaletsiz ve nüfus artış hızının oldukça yüksek olması.
- ii.** Ekonominin iç ve dış şoklara oldukça açık olması.
- iii.** Üretim sektöründe, monopolistik ve oligopolistik yapılar ile negatif dışsallıkların, finans sektöründe de asimetrik bilgi olgusunun son derece yaygın olması.
- iv.** Özel sektörü yatırım yapmaya teşvik edecek rekabetçi avantajların, regüle edici bir çerçevenin ve adil bir yargı sisteminin tam anlamıyla oluşturulamaması.
- v.** Kurumsal katılıkların varlığı.

Gelişmekte olan ülkelerde, maliye politikası etkinliğini azaltan faktörler arasında, 4. maddede adı geçen, özel sektörü yatırım yapmaya teşvik edecek rekabetçi avantajların olmaması ile, vergi oranlarının son derece yüksek olması kastedilmektedir.

Aşağıdaki tablo da bazı Asya ülkelerinde, gelir ve kurumlar vergisinin zaman içerisinde aldıkları, minimum ile maksimum değerler verilmiştir.

Tablo 48: Bazı Asya Ülkelerinde Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranları

Ülkeler	Gelir Vergisi Oranı	Kurumlar Vergisi Oranı
Endonezya	%5-35	%10-30
Malezya	%1-29	%28
Filipinler	%5-32	%32
Singapur	%2-28	%26
Tayland	%5-37	%30
Vietnam	%10-60	%10-50

Kaynak: Mukul G. Ashker and Ramkishen S. Rajan, "Globalization and Tax Systems: Implications for Developing Countries with Particular Reference to Southeast Asia", **Centre for International Economic Studies Discussion Paper No.99/23, Adelaide University in Australia**, October-1999, s.35.

Yukarıdaki tablo da yer alan rakamlar, Asya ülkelerinde gelir ve kurumlar vergisi oranlarının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu ülkelerde özel sektör yatırımlarının artırılması ve ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için vergi oranlarının düşürülmesi gerektiği ifade edilebilir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde vergi oranlarının düşürülmesi için geniş kapsamlı bir vergi reformuna ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonominin boyutlarının yüksek olması nedeniyle etkin bir vergi reformu yapılmadan vergi oranlarının indirilmesi, bütçe gelirlerinin azalmasından başka bir işe yaramayacaktır.

Nitekim gelişmekte olan ülkelerde kapsamlı bir vergi reformunun yapılması gerektiği IMF ve Dünya Bankası tarafından da her fırsatta dile getirilmektedir. IMF ve Dünya Bankası'nın ilgili raporları incelendiğinde etkin bir rekabet sisteminin oluşturulmasının ciddi vergi reformlarının yapılmasına bağlı olduğu her fırsatta vurgulanmaktadır. Söz konusu raporlara göre gelişmekte olan ülkelerin sık aralıklarla düştükleri dış ticaret açıkları ve döviz darboğazlarının altında yatan temel neden mali dengesizliklerdir. Mali dengesizliklerin finanse edilmesi için dış borçlanmaya gidilmesi, kamunun döviz talebinin yükselmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde mali dengesizliklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu ise yalnızca kamu harcamalarını kontrol altına alarak giderilemez. Bunun için kayıt dışı ekonomiyi azaltacak ve vergiyi tabana yayacak etkin vergi reformlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kapsamlı bir vergi reformuna gerek duyulmasının diğer nedenlerini ise şu şekilde ifade etmek mümkündür (Khalilzadeh and Shah, 1991: 44):

- i.** Vergi sistemlerinin oldukça karmaşık olması.
- ii.** Ekonomik faaliyetlerin değişen yapısı karşısında, vergi sisteminin esnek olmaması.
- iii.** Vergi sistemlerinin etkinlikten uzak olması (toplanması gerekenden daha az verginin toplanması).
- iv.** Vergi idarelerinin, aynı durumda bulunan mükelleflere karşı, farklı muamelede bulunması (eşitsizlik).
- v.** Uygulamadaki vergi türlerinin, mükelleflerin ödeme gücüne göre, vergilenmesine fırsat vermemesi (adaletsizlik).

Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde dikkate alınması gereken bir başka husus da vergi oranlarındaki değişmelerin, iktisadi gelişme ve ekonomik büyümeyle olan yakın ilişkisidir. Gelişmekte olan ülkelerin, kalkınmalarını tamamlayabilmesi için, bütçeye çok büyük mali bir yük getirmemek koşuluyla, özel sektörün vergi yükünün olabildiği ölçüde azaltılarak, yatırımların teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, elektronik ticaretin vergilendirilmesinde, son derece hassas davranılmalıdır. Diğer bir ifadeyle, elektronik ticareti vergilendirirken, özel sektörün gelişmesini önleyici vergi politikalarından kaçınılmalıdır.

Elektronik ticaretin kaynak ülke tarafından vergilendirilebilmesine ilişkin yetki paylaşımı sorunları çözüldüğünde sorunun ikinci aşamasında yer alan daha teknik konular gündeme gelmektedir. Bu sorunlar daha çok oluşan kazancın ve oluşturulan katma değer hangi ülkeye atfedilmesi gerektiği ile ilgilidir. Bu atf aynı zamanda elektronik ticaretten doğan kazancın hangi ülkede ya da ülkelerde hangi kısım üzerinden vergilendirileceğini de ortaya koyacağından önemlidir. Örneğin Türkiye'deki bir müşteri tarafından verilen bir ürün reklamının yine Türkiye'de doğru ve ilgili kişiye ulaşması, reklam hizmetini sunan firmanın diğer bir ülkedeki önemli Ar-Ge, alt yapı ve teknolojik yatırım unsurlarına bağlı olabilir. Bu noktada müşterinin yerel olması, ürüne ilişkin katma değer tamamını kaynak ülkeye taşımamaktadır. Bu nedenle oluşturulan katma değer mukim ve kaynak ülke arasında ne şekilde dağıtılacağı ana sorunlardan biridir. Türkiye'den elde edilen gelirin ne kadarlık kısmının katma değer olarak ülke içinde oluşturulduğunun ve ulusal sınırlar da oluşmuş sayılan iş yerine atfedilerek Türkiye'de vergilendirileceğinin tespiti oldukça zor bir konudur (Erdem, 2017: 21).

Son otuz yıldır kamu harcamalarının, vergi oranlarının ve borçlanma politikalarının, büyüme performansını nasıl etkilediği yönünde ciddi çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar da vergi oranlarındaki artışların, ekonominin büyüme performansı üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre hükümet vergi oranlarını artırdığında, özel sektör yatırımları için gerekli olan sermaye birikimi azalmakta. Bu da yatırım hacmini dolayısıyla da iktisadi büyümeyi yavaşlatmaktadır. Bu nedenle daha fazla büyümek isteyen ülkelerin, özellikle sermaye ve yatırım kazançları üzerinden alınan vergileri azaltması gerekmektedir. Ancak uzun dönemli büyüme için eş zamanlı olarak özellikle cari harcamalarında kısılması gerekmektedir.

dir. Çünkü ekonomik büyümenin desteklenmesinde, kamu gelir-gider dengesi oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Rivas, 2003: 477-478).

Ampirik bulgular, tüketicilerin internet üzerinden satın alma kararlarının, büyük ölçüde vergi oranlarının düzeyine bağlı olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Söz konusu bulgulara göre satış vergilerindeki %1'lik bir artış, mevcut on-line tüketicilerin sayısını, yaklaşık olarak %24 oranında azaltmaktadır. Satın alma faaliyetinin vergi oranlarına olan bağlılığı, başka çalışmalar tarafından da doğrulanmıştır. İnternetteki alış-veriş sitelerini kullanan Amerikalı bireylerin davranışlarından elde edilen verileri kullanmak suretiyle yapılan bir çalışmada, tüketicilerin çoğunluğunun kendi eyaletleri dışında kalmasına karşılık, daha az vergi unsuru içeren ürünleri satan internet sitelerini tercih ettikleri tespit edilmiştir. Ancak vergi oranlarındaki artışların e-ticareti azaltması, bunun vergi dışı kalacağı anlamına da gelmemektedir (Goolsbee, 2001: 16-19).

Bu noktada elektronik ticaret işlemlerinin yaygınlaşmasını sağlayan ve vergi politikaları açısından büyük önem taşıyan yeni finansal ödeme araçlarına da değinmek yerinde olacaktır. Çünkü yeni finansal araçlar, vergileme sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Yeni finansal araçların, vergileme açısından ortaya çıkardığı en büyük problem, bunları çıkaran kuruluşların bazılarının off-shore merkezlerde faaliyet göstermesi ve bu nedenle buralardan kazanç elde edenleri tanımlamanın oldukça güç olmasıdır. Diğer yandan oldukça kompleks bir yapıya sahip olan yeni finansal araçlar, vergilemedeki yasal boşluklar nedeniyle, faiz ile kar payı kazançları arasında ayırım yapmanın gittikçe zorlaşması sonucunda ortaya çıkan vergi uygulamalarındaki tutarsızlıkları kullanarak vergiden kaçınmayı mümkün kılmaktadır (Aydın, 2001: 142).

Yeni finansal araçların en önemlilerinden birisi ise elektronik paradır. Elektronik para olgusu yeterince anlaşılmeden elektronik ticaretin vergilenmesinde karşılaşılan güçlüklerin neler olduğunun tam olarak kavranamaz. Çünkü elektronik ticaretin çok önemli bir kısmı, kart tabanlı elektronik paralar yardımıyla gerçekleştirilmektedir.

Avrupa Merkez Bankası'nın (European Central Bank) bir tanımlamasına göre elektronik para, "mevduat sahibinin, banka hesabında mevcut bulunan parasal bir değer, elektronik veya teknik bir alet üzerine kopyalanması suretiyle mevduat sahibinin yapacağı ödeme işlemlerinin, banka hesabına başvurmayı gerektirmeden gerçekleştirilmesidir" (European Central Bank, 2005: 5-6).

Türkiye Bankalar Birliği'nin tanımlamasına göre elektronik para, "yatırılmış değer veya satış noktası terminalleri vasıtasıyla, iki cihaz arasında doğrudan transferleri veya internet gibi açık bilgisayar ağları üzerinden ödemeleri yapmak için kullanılan mekanizmalara" denir (TBB, 1998: 4).

Elektronik paranın kullanıcılara sunduğu en büyük avantaj ise kullanımının son derece basit olması ve gerçek sahibinin isminin gizlenebilmesidir. Yapılacak olan işlemlerde isimlerin gizlenmesi, kullanıcılar tarafından istenildiğinden elektronik paranın kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır (Economist, 2001: 83).

Finansal bir yenilik olarak çok kısa bir geçmişi olmasına rağmen elektronik para, merkez bankalarından finansal regülatörlere, yasa koyuculardan akademik uzmanlara kadar bir çok sahada araştırma konusu olmaktadır. Örneğin “Birleşik Devletler Hazine Departmanı”, 1996 yılında elektronik para ve ödemeler sistemini de içeren finansal hizmetler ile ilgili önemli konular hakkında raporlar yayınlamıştır. Yine dünyadaki merkez bankaları da sık aralıklarla elektronik paranın, para politikalarının işleyişi ve etkinliği üzerinde meydana getirdiği etkileri ele alan bildirimler çıkarmaktadır. Bu bildirimlerde kamu politikası üretenler için tüketicilerin korunması, finansal sistemin istikrarı, senyorej gelirlerinin nasıl etkileneceği gibi konular ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde her ülkede elektronik paranın farklı uygulama yöntemleri bulunmaktadır. Çünkü elektronik para ile ilgili olarak dünya çapında kabul edilmiş bir uygulama sistemi yoktur. Ancak bu konuda ulusal ve uluslararası standartların geliştirilebilmesi için farklı ülkelerden pek çok uzman emek harcamaktadır. Nitekim “Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlement)” tarafından 68 ülkede planlı bir elektronik para sisteminin oluşturulması için 2000 yılı başından bu yana bir araştırma yürütülmektedir. Teknolojik gelişmeler, son zamanlarda “akıllı kart (smart card)” ve “elektronik cüzdan (electronic purse)” gibi yeni uygulamaların doğmasına da yol açmıştır. Yine mobil telefonların sağladığı WAP (Wireless Applications Protocol) uygulaması da insanların internete kolayca ulaşmasını sağlamıştır (Görmez and Capie, 2000: 7).

Dijital ekonomi ve elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda yaşanması muhtemel en büyük sorunlardan birisi de vergilendirmede ve tahsilatta muhatap bulma ve vergi alacağını takip etme güçlüğüdür. Elektronik ticarete tüm işlemlerin bir internet sayfası üzerinden tamamlandığı durumlarda ticari faaliyeti gerçekleştirenler, kaynak ülkede fiziki varlık göstermeksizin anonim görünümle işlem gerçekleştirebilmektedir. Özellikle işletmeden işletmeye (business to business, “B2B”) yapılan faaliyetlerin ötesinde, işletmeden nihai müşteriye yapılan satışlarda (business to customer, “B2C”) ülke içinde sorumluluk sisteminin nihai tüketiciler üzerinden yürütülmesi daha külfetli ve sıkıntılı görünmektedir. Bu nedenle etkinlik ve verimlilik unsurları da dikkate alınarak elektronik ticaretin vergilendirilmesi sürecinde işleme taraf olanların, vergi yükümlülüklerine uyumu ve ödevlerini yerine getirmesi konusunda bu yapılara uygun sistemlerin tasarlanması ve özellikle sorumluluk kurumunun etkinlik açısından dengeli şekilde kullanılması oldukça önem arz etmektedir (Erdem, 2017: 21-22).

Elektronik para, kredi kartı, banka kartı, akıllı kart (smart card) ve elektronik cüzdan gibi finansal yeniliklerin tamamı bir bankada açılmış hesaba bağlı olarak kullanılmaktadır. Merkezi hükümetler veya finans sektörü ile ilgilenen organların, müşterilerin banka hesaplarını iyi izleyebilecek bir sistem kurması gerekmektedir. Bunun sağlanması durumunda ise müşterilerin tüm faaliyetleri yakından takip edilmiş olduğundan, elektronik ticaret doğru, etkin ve tutarlı bir biçimde vergilendirilebilecek ve vergi idarelerinin gelir kaybı önlenmiş olacaktır.

Elektronik ticaret işlemlerinin vergilendirilmesi ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yapıldığında, elektronik ortamlarda yapılan işlemlerde alıcı ve satıcıların, işlemlerini yasal olarak geçerliliği kabul edilmiş ticari belgelerle kayıt altına almalarının gerektiği ifade edilebilir. Geleneksel ticarete onaylı sevkiyat belgeleri, satış faturaları ve nakit giriş-çıkışlarının tutulduğu kayıtlar üzerinde sahtekarlık yapmak oldukça zordur. Elektronik ticarete ise kayıtlar elektronik ortamlarda tutulduğu için bunların değiştirilmesi oldukça kolay olmaktadır. Dolayısıyla elektronik ticaretin vergilendirilmesinde temel problem, işlemlerin güvenilir bir biçimde kayıt altına alınabilmesidir. Bunun için ise hükümetlerin elektronik ticaretin vergilendirilmesine ilişkin yasalar çıkarması, elektronik işlemlerin denetimini yapacak kurumlar oluşturması ve ülkeler arasında işbirliğine gidilmesi gerekmektedir.

Yeni ekonomi de işletmelerin kendilerine özgü özellikleri ölçüt almaları ve dış ticaret ve yurt dışı finansman konusunda bağlantı sağladıkları ülkelerin mevcut kuralları değişkenlik gösterdiğinden, ülkeler arasında elektronik ticaret başta olmak üzere dijital vergilemenin standart hale getirilmesi gerekmektedir. Firmaların sözü konusu dijital standartlara ne ölçüde uyum sağlayacağı ile online alışveriş gerçekleştirirken matrah aşındırması ve kar aktarımının nasıl belirleneceği konusunda OECD, 2013 yılında BEPS (Adressing Base Erosion and Profit Shifting) Eylem Planını açıklamış ve dijital ekonominin vergilendirmesine yönelik çözüm arayışına girmiştir. OECD'nin 2013'te düzenlediği BEPS planına göre dijital ekonomi vergilendirilmesi yapılırken; farklı iş alanlarının ayrıntılı analizi yapılmalı ve sürekli değişen iş durumu tespit edilmelidir. Bu plana göre dijital ekonominin oluşturduğu matrah aşındırmasını gidermek için şu konular üzerinde durulmalıdır: (Yüce ve Akbulut, 2018: 113-114)

- Dijital ekonominin mevcut uluslararası vergi kurallarının uygulanmasında hangi zorluklarla karşılaşıldığı net biçimde tanımlanmalıdır.
- Bu zorlukların aşılmasında dolaylı ve dolaysız vergilendirmeyi göz önünde bulunduracak ayrıntılı seçenekler geliştirilmelidir.
- Bir ülkenin diğer ülke ekonomileri içerisinde ülkenin kendi vergileme kurallarına uymaksızın ne kadar büyük bir dijital varlığı olduğu mutlaka detaylı olarak incelenmelidir.
- Dijital ekonominin varlığıyla ortaya çıkan yeni iş modellerinden elde edilen gelirlerin türü ve hangi kaynaktan geldiği belirlenmelidir.
- Dijital ürün ve hizmetlerin KDV'sinin veya diğer mal ve hizmet vergilerinin nasıl alınacağı önceden kesin olarak kararlaştırılmalıdır.
- Hibrit uyumsuzluğu denilen ve ülkeler arasında çifte vergilendirmeye veya uzun vadeli vergi ertelemesine neden olan vergi uyumsuzlukları giderilmelidir.

Dijital ekonomi ile ilgili belirlenen bu rapor kapsamında alınan önlemlerin etkin olabilmesi için vergi politikalarının, uluslararası alanda ülkeler arasında özellikle de AB tarafından yaygın bir şekilde uygulanması gerekir. Alınan önlemlerle vergiden kaçınma, vergi kaçırma, çift vergilendirme veya çoklu vergilendirme uygulamala-

rına son vermek hedeflenmektedir. Ülkelerin tam bir birlik ve anlaşma içerisinde vergi politikalarını söz konusu hedeflerle uyumlu biçimde belirleyerek kendi ülkelelerine göre uyarlaması, yeni kuralların benimsenmesini daha fazla kolaylaştıracaktır. BEPS raporunun 2015 yılında bir de sonuç raporu yayınlanmıştır. Söz konusu bu son raporda, dijital ekonominin vergilendirilmesi konusunda ülkeler ile yürütülen müzakereler neticesinde uzlaşılan temel ilkeler şu şekilde belirlenmiştir: (Yüce ve Akbulut, 2018: 114-115)

Tarafsızlık: Piyasadaki bozuklukları gidermek için birbirine çok benzer işlemler yapan vergi mükellefleri aynı şekillerde vergilendirilmelidir.

Verimlilik: Vergiler konusunda uygulanacak reformun faydaları, reformun benimsenmesinin maliyetlerinden daha fazla olmalıdır.

Kesinlik ve Basitlik: Vergi kurallarının basit ve anlaşılır olması, hem mükelleflerin hem de yöneticilerin işini kolaylaştırır ve adaptasyon maliyetlerinin daha düşük olmasını sağlar.

Etkinlik ve Adalet: Vergilerin doğru zamanda ve uygun miktarda alınması gerekmektedir. Vergi alınırken, mükelleflerin kazançlarından alınacak vergi oranının ne olması gerektiği oldukça önemlidir.

Esneklik ve Sürdürülebilirlik: Vergi sistemleri sadece mevcut koşulları değerlendiren vergilendirme yapmamalıdır. Ayrıca gelecekte yaşanabilecek ticari zorluklar karşısında uyum sağlayabilecek kadar da esnek olmalıdır.

Orantılılık: Vergilendirme seçenekleri, vergilendirme karşısında yaşanan zorluklara göre sürekli güncellenecek biçimde kurgulanmalıdır.

5.2.2. Yeni Ekonominin Maliye Politikasının Kurumsal Çerçevesi Üzerindeki Etkisi

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni ekonomi, maliye politikası üzerinde sadece vergi politikalarını değiştirmek suretiyle değil fakat aynı zamanda mali otoritelerin politika davranışlarını değiştirmek yoluyla da önemli etkiler oluşturmuştur. Yeni ekonomi, mali otoriteleri kamuoyuna karşı daha sorumlu olmaya iterek güvenilir, bütçe disiplinine uygun, şeffaf ve hesap verebilir bir maliye politikası anlayışını ön plana çıkarmıştır. Bu sonucu sağlayan en önemli gelişme ise enformasyon ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan yenilikler sonucunda, iktisadi karar alma birimlerinin mali otoritelerin eylemlerini daha yakından izleme olanağına kavuşmalarıdır. Mali otoritelerin, kamu harcamalarını siyasal ve kişisel çıkarlar uğruna kullanarak sorumsuz bir şekilde artırma, piyasa beklentilerinden farklı politikalar izleme ve açık bütçe oluşturma şansları kalmamıştır. Maliye politikasının başarısı, iradi tedbirler yerine kurala bağlı ve güvenilir bir maliye politikasının uygulanmasına bağlı hale gelmiştir.

Maliye politikasının kurala bağlı hale gelmesini sağlayan en önemli gelişmenin, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkardığı yeni bilgi sistemleri olduğu

söylenbilir. Yeni bilgi sistemleri, hesap verebilirlik konusunda köklü değişiklikler meydana getirerek, mali otoriteleri iktisadi birimlere karşı daha sorumlu olmaya yöneltmiştir. İletişim ve haberleşme teknolojisindeki gelişmeler, iktisadi birimlerin maliye politikaları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Maliye politikalarının başarısının iktisadi birimlerin güveninin kazanılmasından geçtiği söylenebilir. Enformasyon ve iletişim teknolojisinin çok hızlı geliştiği günümüzde mali otoriteler, aldıkları kararları ve bunların muhtemel sonuçlarını iktisadi birimlere zamanında ve doğru olarak aktarmak zorundadırlar (Heeks, 1998: 8).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmasının, doğal monopolleri bir kenara bırakırsak, ekonomiyi “tam rekabet” piyasasına yaklaştırdığından bahsedilebilir (Güney, 2004: 65).

Çünkü tam rekabet piyasasının en önemli özelliklerinden birisi, alıcı ve satıcıların piyasa hakkında tam bilgi sahibi olmasıdır. Gerçek hayatın karmaşıklığı nedeniyle iktisadi birimler piyasalar hakkında tam bilgi sahibi olamayacaktır. Ancak burada önemli olan yeni ekonomide, iktisadi birimlerin piyasalara ilişkin bilgilenme düzeylerinin artmasıdır. Bu da mali otoriteleri bütçe sınırları içerisinde kalmaya zorlamakta ve daha doğru iktisadi kararların alınmasına aracılık etmektedir. Böylece mali otoriteler, bir taraftan politika taahhütlerini yerine getirmek zorunda bırakılırken, diğer taraftan da maliye politikasının etkinliğinin artması sağlanmaktadır.

Maliye politikasının güvenilirliği ile etkinliği arasında doğru yönlü bir ilişkinin varlığından bahsedilebilir. Çünkü iktisadi birimlerin güvenilir bulmadığı bir maliye politikasının ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek, tam istihdama ulaşmak ve gelir dağılımı adaletini sağlamak gibi politika hedeflerine ulaşması mümkün değildir. İktisadi birimler, açık bütçe politikası izleyerek, yüksek faizle borçlanan bir mali otoritenin, politika hedeflerini gerçekleştirebileceğine inanmazlar. Böyle bir durumda iktisadi birimlerin beklentileri, bütçenin açık vereceği, enflasyon ve reel faiz oranlarının yükseleceği yönünde olacaktır. Bu da yatırımların, spekülasyon alanlarına kaymasına yol açacaktır. Böylece kaynak israfı ortaya çıkacak ve ekonomi kötü bir dengeye ulaşacaktır. Bu anlamda yeni ekonomide mali otoritelerin, iktisadi birimlerin güvenini kazanmış bir maliye politikası uygulamaktan başka seçeneği bulunmamaktadır. Maliye politikasının güvenilirliği ise şeffaf, hesap verebilir ve kurala bağlı bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Maliye politikasının güvenilirliğinin artırılabilmesi için politikaların konjonktürel değişimlerden etkilenmeden bir kural dahilinde uygulanması ve politika uygulamaları hakkında iktisadi birimlerin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Mali otoritelerin, iradi uygulamalardan kaçınarak, maliye politikasını kurala bağlı, şeffaf ve hesap verebilir bir biçimde belirlemesi gerekmektedir (Yumuşak ve Erarslan, 2004: 9).

SONUÇ

Yeni ekonomi, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin iktisadi etkilerini inceleyen ve bilgi ekonomisinin bir alt dalı olarak kabul edilmesi gereken bir çalışma alanıdır. Bilgi ekonomisinin diğer alt dallarını ise bilgi toplumunun ekonomik ve sosyal yapısı, beşeri sermaye ile teknoloji ve yenilik iktisadi oluşturmaktadır. Yeni ekonomi olgusu, dört temel sütun üzerine oturan bilgi ekonomisine entegre edildiğinde kavram kargaşasına son verilmektedir. Aynı zamanda anlamlı bir bütün içerisinde incelenmesi de mümkün olacaktır.

Yeni ekonomi olgusunun ortaya çıkışını tetikleyen ve yaygınlaşmasını sağlayan bir çok faktör söz konusudur. Bu faktörler arasında öne çıkanlar ise, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, finansal yenilikler ve küreselleşmedir. Bu üç temel faktör, yeni ekonominin ortaya çıkmasında etkili oldukları gibi kendi aralarındaki etkileşim nedeniyle de söz konusu etkinin hızını artırmaktadırlar. Sözgelimi enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler ile küreselleşme arasında çok sıkı bir etkileşim söz konusudur. Aynı şekilde yeni ekonomi de söz konusu unsurlara yönelik pozitif etkiler oluşturmaktadır. Son otuz yıldır enformasyon ve iletişim sektörü ürünlerinin maliyetlerinde ortaya çıkan azalmalar, sektörün oluşturduğu katma değeri yükseltmekle kalmayıp, daha düşük fiyattan piyasaya arz edilmesi nedeniyle söz konusu ürünlerin kullanımını da artırmaktadır. Bu bağlamda yeni ekonomi, küreselleşme ve finansal yenilikler üzerinde de etki oluşturmaktadır. Yeni ekonominin kendisini ortaya çıkaran faktörlerle arasındaki ilişkisinin çift yönlü bir etkileşime sahip olduğu söylenebilir.

Yeni ekonomi olgusunun ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan en önemlisi ise küreselleşmedir. Yeni ekonomi sürecinin dinamikleri tarafından hızla küreselleşen dünyaya doğru yol alınırken, küreselleşme süreci de yeni ekonomi sürecini tetikler hale gelmiştir. Başka bir şekilde söylersek bir çeşit küreselleşme-yeni ekonomi spirali yaşanmaktadır. Küreselleşmenin yanı sıra teknolojik gelişmeler de yaşam biçimi, kültür, ekonomi ve politika açısından oldukça farklı etkilere sahip olup yeni ekonominin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Ancak bugün yaşanan süreç, söz konusu faktörler arasında gittikçe artan bir etkileşime dönüşmektedir. Dolayısıyla hâlihazırda birçok sürecin iç içe geçtiği, birlikte yaşandığı ve geçmişle kıyaslanamayacak kadar artan oranda etkileşimin var olduğu bir durum söz konusudur.

Yeni ekonominin etkilerinin en görünür olduğu alan ise elektronik ticarettir. Elektronik ticaret, çeşitli mal ve hizmetlerin tüketici, firma ve devlet arasında farklı iletişim araçlarıyla gerçekleştirilen akışını ifade etmektedir. Elektronik ticaretin, ticarete konu olan tüm mal ve hizmetleri kapsamaya etki alanını artırmaktadır. Öte yandan elektronik ticaret, devletin kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik faaliyetlerini, vatandaşların firmalar ve devletten bilgi almak için gerçekleştirdiği eylemler ile fir-

maların kendi aralarındaki ve tüketicilerle olan işlemlerini de içine almaktadır. Bu anlamda yeni ekonominin, ticarete konu olan ve olmayan tüm faaliyetleri kapsadığından bahsedilebilir.

Bu geniş kapsam çerçevesinde elektronik ticaret, ekonomik ve sosyal yapıyı derinden etkileyecek mekanizmaları da harekete geçirmektedir. İletişim maliyetlerinin düşmesiyle birlikte etkin bir haberleşme ağı kurulmakta, firmaların stok maliyetleri azalmakta, tüketicilerin verdiği siparişlerin teslimat süreleri de kısalmaktadır. Elektronik ticaret, bazı mesleklerin ortadan kalkmasına neden olduğu gibi yeni mesleklerin de ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Elektronik ticaret sayesinde ortaya çıkan yeni meslek ve iş alanlarının rekabeti de küresel düzeyde gerçekleşmektedir. Örneğin gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren bir çok firmanın üretim ve çağrı merkezleri, maliyetlerin daha düşük olması nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde kurulmaktadır. Elektronik ticaretten faydalanma konusunda gelişmiş ülkelerin önemli bir üstünlüğü söz konusu olsa da gelişmekte olan ülkelerde bir takım avantajlar elde etmektedirler.

Yeni ekonominin kolay ölçülebilen iktisadi etkileri -kısa vadeli, pozitif, subjektif etkiler- olmakla birlikte, bazı etkilerin ölçümünde ise çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Ölçümünde güçlükler yaşanan etkiler ise uzun vadeli, negatif ve objektif etkilerdir. Dolayısıyla yeni ekonominin iktisadi etkileri ele alınırken söz konusu güçlükler de dikkate alınmalıdır.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan yeniliklerin ekonomik etkileri üç yolla gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi sermaye derinliğine katkısı ve emek verimliliğini artırmasıyla, ikincisi teknolojik gelişme ve emek ile sermayenin etkinliğindeki gelişmeye sağladığı katkıyla, üçüncüsü ise toplam faktör verimliliği ve bunların kullanımıyla ortaya çıkan network/taşma etkileri vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Yeni ekonominin verimlilik, maliyet, piyasa, rekabet, büyüme, istihdam, ekonomik istikrar ve dış ticaret üzerinde önemli etkiler meydana getirdiği söylenebilir.

Yeni ekonomi, para ve maliye politikaları yoluyla iktisat politikalarını derinden etkilemektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak ortaya çıkan gelişmeler, para politikalarının işleyişi ve parasal büyüklükler üzerinde önceki dönemlerden farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Yeni ekonominin para politikaları üzerindeki en önemli etkisi, kurumsal çerçevede köklü değişmelere yol açmasıdır. Buna göre para politikalarının iktisadi birimlere karşı daha şeffaf, hesap verebilir ve kurala bağlı biçimde uygulanması gerekmektedir. Çünkü iktisadi birimler enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler sayesinde geleneksel ekonomiden farklı olarak politika uygulamalarını çok daha yakından izleyebilmektedirler. Bu ise politika yapıcılarını iktisadi birimlere karşı daha sorumlu olmaya ve politikalar konusunda sürekli olarak bilgilendirmeye yöneltmiştir. Dolayısıyla para politikalarının başarısının iktisadi birimlerin güveninin kazanılmasına bağlı olduğu söylenebilir. İktisadi birimlerin güvenini kazanamayan politikaların, piyasa beklentilerini değiştirme ve politika hedeflerine ulaşma şansı kalmamıştır. Yeni ekonominin para politikalarını

daha şeffaf, hesap verebilir ve bir kural dahilinde uygulanmasını zorunlu hale getirdiği ifade edilebilir.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelere paralel olarak başta elektronik para olmak üzere yeni finansal araçların kullanımının yaygınlaşması, özel kesimin işlem amaçlı nakit para talebinin azalmasına da neden olmaktadır. Bu durum ise paranın dolanım hızının yükselmesini de beraberinde getirmiştir.

Diğer yandan iktisadi birimlerin nakit talebinin azalması, merkez bankalarını parasal tabanlı iktisadi birimlerin para taleplerini karşılama amacından ziyade, faiz oranlarını istikrarda tutma amacıyla belirlemeye yöneltmeye başlamıştır. Bu ise geçmişte serbest bankacılık okulunun ileri sürdüğü tezlerin yeniden gündeme gelmesine ve merkez bankalarına ihtiyaç duyulup duyulmadığı sorusunun sorgulanmasına neden olmuştur. Ancak Goodhart'a göre yeni ekonomide merkez bankalarına, pratik ve teorik iki nedenle ihtiyaç duyulmaktadır. Pratik nedene göre insanlar yanlarında nakit para bulundurmak istediği sürece merkez bankalarına gerek olacaktır. İnsanların işlem amaçlı nakit para talepleri azalmıştır. Fakat tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu nedenle merkez bankalarının para ihracına her zaman için ihtiyaç olduğu söylenebilir. Teorik nedene göre ise insanlar para talep etmese bile yine de ekonomide merkez bankalarına ihtiyaç duyulacaktır. Çünkü merkez bankaları, özellikle açık piyasa işlemleri yoluyla faiz oranlarının belirlenmesi konusunda bir tekeldir. Nominal faiz oranlarını belirleyecek başka bir kurumun bulunmaması, merkez bankalarının önemini koruyacağını göstermektedir.

Öte yandan yeni ekonomi, para politikasının işleyişi üzerinde de bir takım etkiler meydana getirmiştir. Merkez bankalarının uygulamış oldukları para politikaları temelinde piyasa faiz oranları, banka rezervleri ve kredileri üzerinden ekonomiyi etkilemektedir. Ancak enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, yeni finansal araçların ortaya çıkmasına yol açarak para arzının kontrolünü güçleştirmiş ve parasal aktarım mekanizmasının etkinliğini zayıflatmıştır. Şöyle ki finansal araçların sayıca artması, para miktarı tanımlarının kapsamının da değişmesine yol açmıştır. Yeni finansal araçların artması, özellikle de ikincil piyasaların gelişmesini sağlayarak, likiditeye göre para arzı tanımlarını yapmada sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda günümüzde para miktarı alt kalemlerinin likiditelerine göre sınıflandırılmasının giderek zorlaştığı ifade edilebilir.

Yeni finansal araçların kullanımının yaygınlaşması ile birlikte iktisadi birimlerin nakit talebinde ortaya çıkan azalmalar, parasal aktarım mekanizmasının kredi kanalının işleyişini aksatmaktadır. Zira söz konusu finansal araçlar, mali kurumlara müşterilerinin hesaplarını daha iyi izleme imkanı vermektedir. Bu ise merkez bankalarının para ve kredi kontrol yeteneğinin geleneksel ekonomilere göre zayıflamasına yol açmaktadır. Çünkü yeni finansal araçlar sayesinde iktisadi birimlerin nakit paraya ihtiyaç duymadan ticari işlemleri gerçekleştirebilmeleri nedeniyle örneğin kredi hacmini daraltarak ekonomiyi soğutmak isteyen bir merkez bankası cari dönemde bunu gerçekleştiremeyecektir.

Nitekim para politikası ve merkez bankacılığı alanında yapmış olduğu çalışmalar ile tanınan Frederic S. Mishkin de “son 20 yılda yaşanan gelişme ve ilerlemeler sonucunda literatürde parasal aktarımın banka kredileri kanalının 1960’lı ve 1970’li yıllara göre önemi azalmıştır” diyerek, yeni finansal araçların para politikasının aktarım mekanizmasının işleyişini zayıflattığı görüşüne katılmaktadır.

Öte yandan finansal yeniliklerin bireylerin nakit para talebini azaltması, bir taraftan rezerv çarpanları ve para arzları üzerinde artırıcı bir etki ortaya çıkarırken, diğer yandan da parasal istikrarsızlığı yükseltmekte ve para talebi tahminini güçleştirmektedir. Bu sonuç gelişmiş ülkeler üzerine yapılan ampirik çalışmaların bulguları tarafından da desteklenmektedir. Söz konusu çalışmaların bulgularına göre gelişmiş ülkelerde finansal yeniliklerin yaygınlaşması ile para talebinin istikrarsızlaşması arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Yeni ekonomi, para politikalarının yanı sıra maliye politikalarının işleyişi üzerinde de bir takım etkiler ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu etkileri, vergi politikası üzerindeki etkiler ve mali otoritelerin politika davranışları üzerindeki etkiler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Yeni ekonominin vergi politikası üzerinde doğurduğu etkiler, belki de mali otoritelerin politika davranışları üzerinde meydana getirdiği etkilerden daha tartışmalı ve önemli bir alandır. Çünkü enformasyon ve iletişim sektörlerindeki gelişmeler sonucunda tüm dünyada internet kullanımının yaygınlaşması, elektronik ticaret hacmini giderek artırmaktadır. Bu ise elektronik ticaretin vergi idarelerince nasıl vergilendirileceği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Elektronik ticaretin vergilendirilmesi, bu alanı etkin bir şekilde vergilendiremeyen ülkelerin önemli bir gelir kaybına uğraması açısından oldukça önemli ve ortaya atılan birbirinden farklı görüşler ile de tartışmalı bir alandır.

Literatürde elektronik ticaret işlemlerinin vergilendirilmesi konusunda birbirinden farklı üç görüş bulunmaktadır (Cangir, 1999: 121; Bakkal, 2001: 237-238):

- i-)** Birinci görüşe göre elektronik ticarete konu olan işlemler, vergi dışında bırakılmalıdır. Bu görüşü savunanlara göre internet ortamı, bir serbest ticaret alanı kabul edilerek bütün işlemler her türlü gümrük vergilerinden muaf tutulmalıdır. Buna göre elektronik ticaret iyice yaygınlaştıktan ve belirli bir olgunluk aşamasına ulaştıktan sonra, dikkatli ve planlı vergi kanunları ile herhangi bir karmaşaya yer bırakmayacak şekilde vergilendirilmelidir. Bu görüş literatürde tam anlamıyla kabul görmese de diğer iki görüşe göre daha fazla taraftar toplamıştır. Bu görüşe yapılan en büyük eleştiri, kısa dönemde ortaya çıkan vergi geliri kayıplarının nasıl telafi edileceğinin açıklanmamasıdır.
- ii-)** İkinci görüş, elektronik ticaretin mevcut vergi rejimleri çerçevesinde vergilendirilmesini ve buna özel yeni vergilerin koyulmamasını talep etmektedir. Bu görüş taraftarlarına göre yeni vergiler, elektronik ticaretin gelişmesine engel olabilir. Ancak mevcut vergi kanunları, elektronik ticaretin ortaya çıkmadığı ya da günümüzdeki kadar yaygınlaşmadığı bir dönemde yapıldığı için çağımızın gelişmelerine ayak uyduramamakta ve vergi idaresi sürekli bir gelir kaybına uğramaktadır. Bu nedenle söz konusu görüş, literatürde fazla ilgi toplayamamıştır.

iii-) Üçüncü görüş ise vergilemede elektronik ortamda transfer edilen bilginin esas alınmasını önermektedir. Ancak bu görüş de ikinci görüş gibi çok fazla taraftar bulamamıştır. Çünkü transfer edilen bilgi türünün ne olduğuna bakılmaksızın her bilgi transferine aynı vergi oranını uygulamak, vergilemede adalet ilkesini anlamsızlaştıracaktır.

Elektronik ticareti etkin bir şekilde vergilendirebilmek için kurulacak bir vergi toplama sisteminin teknik açıdan uygulanabilir, etkin ve düşük maliyetli olması zorunludur. Bu anlamda vergi sistemi, vergi oranlarının belirlenmesi prosedürleri, toplanması ve fonların bütçeye transferinden oluşur. Diğer yandan söz konusu vergi sistemi, şu iki noktada çok duyarlı olmalıdır (Peha, 2003:1-3):

- i-) Elektronik ticarete** satıcı firmalar, vergi denetimi için satış işlemlerini elektronik veya fiziki ortamda düzenlenecek doğruluğu kanıtlanabilir belgelerle kayıt altına almalıdırlar. Söz konusu belgelerin neler olduğunu belirleme ve bunların yasal-hukuki geçerliliğini oluşturma görevi ise hükümetlerindir.
- ii-) Elektronik ticaret** yoluyla bir mal veya hizmeti satın alan tüketici, aynı mal veya hizmeti geleneksel ticaret yoluyla satın alan tüketiciyle aynı miktarda vergi ödemelidir. Elektronik ticaretin geleneksel ticarete göre daha fazla vergilendirilmesi gelişimini sekteye uğratar. Eğer geleneksel ticaret elektronik ticaretten daha fazla vergilendirilirse, internete erişim olanağı olmayan kişi ve kurumlar daha yüksek vergiyle cezalandırılmış olur. Ancak bazı durumlarda devlet, elektronik ticareti teşvik etmek için mal ve hizmetlerin elektronik ortamlarda satın alınması durumunda küçük çaplı vergi iskontosuna gidebilir.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni ekonomi, maliye politikası üzerinde sadece vergi politikalarını değiştirmek suretiyle değil aynı zamanda mali otoritelerin politika davranışlarını değiştirmek yoluyla da önemli etkiler oluşturmuştur. Yeni ekonomi, mali otoriteleri kamuoyuna karşı daha sorumlu olmaya iterek güvenilir, bütçe disiplinine uygun, şeffaf ve hesap verebilir bir maliye politikası anlayışını ön plana çıkarmıştır. Bu sonucu sağlayan en önemli gelişme ise enformasyon ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan yenilikler sonucunda iktisadi karar alma birimlerinin mali otoritelerin eylemlerini daha yakından izleme olanağına kavuşmalarıdır. Dolayısıyla mali otoritelerin, kamu harcamalarını siyasal ve kişisel çıkarlar uğruna kullanarak sorumsuz bir şekilde artırma, piyasa beklentilerinden farklı politikalar izleme ve açık bütçe yaratma şansları kalmamıştır. Diğer bir ifadeyle maliye politikasının başarısı, iradi tedbirler yerine kurala bağlı ve güvenilir bir şekilde uygulanmasına bağlı hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, S., "Bilgi Çağı Ekonomisine Teorik Bir Yaklaşım", **D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.15, Sayı.1, Yıl. 2000.
- ADALI, C., **Günümüz Kapitalizmi ve Devlet Üzerine**, İstanbul: Sarmal Yay., 1997.
- AĞBAL, N., "Globalleşme ve Vergi Sistemlerinin Geleceği-2", **Yaklaşım**, Sayı.106, Ekim-2001.
- AKDİŞ, M., "Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye'de Finansal Krizler-Beklentiler", <http://www.makdis.pamukkale.edu.tr>, Erişim Tarihi: 26.10.2005.
- AKIN, H. B., "Yeni Ekonomi: Yeni Olan Nedir? 20. Yüzyılın Son Moda Kavramının Analizi", **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: K.O.Ü. İ.İ.B.F. Yayınları, 2002.
- AKIN, H. B., "2000 Yılına Doğru Bilgi Toplumu Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Bilgi Ekonomisinin Özellikleri", **Verimlilik Dergisi**, MPM Yay. 1999/1.
- AKIN, H. B., "Yeni Ekonomi: Kavramlar, Sorunlar ve Beklentiler", <http://www.bilgiyoneti.org>, Erişim Tarihi: 30.11.03.
- AKTAN, C.C., "Globalleşme ve Türkiye". **Mercek Dergisi**, Yıl:6, Sayı:21, Ocak 2001.
- AKTAN, C. C., İ. Y. Vural, "Bilgi Toplumu, Yeni Temel Teknolojiler ve Yeni Ekonomi". <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-ekonomi/etkili-faktor.htm>, Erişim Tarihi: 09.11.08.
- AKTAN, C. C., İ. Y. Vural, **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**, Ankara: TİSK Yayınları, 2004.
- AKTAN, C. C., M. Alagöz, "Küreselleşme Sürecinde Türkiye'deki Finansal Liberalizasyon Politikalarının Sorgulanması", **Finans&Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl.42, Sayı.491, Şubat-2005.
- ALM, J., "What is an Optimal Tax System?", <http://www.law.harvard.edu/program/training>
Erişim Tarihi: 17.11.03.
- ALOY, M., B. M. Dodson, G. Nancy, "Fiscal Policy and Growth: An Application to African Economies", **NTA Conference in Orlando in Florida**, November-2002.
- ALPER, F. Ö., "Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine Etkisi: Seçilmiş AB Ülkeleri ve Türkiye Örneği", **Yasama Dergisi**, Sayı.36, 2018.
- ALTAN, M., "Kapitalist Sonrası Toplum: Gerçek Bir Bilgi Toplumu". **Türk Henkel Dergisi**, İstanbul, 1993.

- ARAS, G. ve A. Müslümov, "Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- ARMAĞAN, İ., **Bilgi ve Toplum-I**, İstanbul: Otag Matbaası, 1974.
- ARMAĞAN, R., "Yeni Ekonomi ve Türkiye", **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.5, Sayı.2, Yaz-2000.
- ARROW, K. J., "Knowledge as a Factor of Production", Ed. Boris Pleskovic and Joseph E. Stiglitz, **(in) Annual World Bank Conference on Development Economics 1999**, Washington: The World Bank, 2000.
- ASHKER, M. G., R. S. Rajan, "Globalization and Tax Systems: Implications for Developing Countries with Particular Reference to Southeast Asia", **Centre for International Economic Studies Discussion Paper No.99/23**, Adelaide University in Australia, October-1999.
- ASLAN, Ö., "Enformasyon ve İletişim Teknolojileri (ICT) Gerçekten Verimli mi? Verimlilik Paradoksu Üzerine Bir Değerlendirme", **Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.6, Sayı.2, 2005.
- ASUNAKUTLU, T., C. M. Baydur, "Ekonominin Yeni Trendleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 3, Bahar-2001.
- ATAMAN, B. C., **Türk İşgücü Piyasasında Bilgi ve İletişim Teknolojileri**, Ankara: İmaj Yayınevi, 2006.
- ATKESON, A., P. J. Kehoe, "The Transition to a New Economy after The Second Industrial Revolution", **NBER Working Paper Series**, No. 8676, 2001.
- ATKINSON, R. D., R. Court, The New Economy Index 1998, <http://www.neweconomyindex.org/introduction.html>, Erişim Tarihi: 17.09.2008.
- AUBERT, J., J. L. Reiffers, **Knowledge Economies in the Midle East an North Africa: Toward New Development Strategies**, Washington: The World Bank, 2003.
- AUGUESTE, G. B., "What's So New About Globalization?". **New Perspectives Quarterly**, Vol. 15, No: 1, Winter 1998.
- AYDEMİR, H., "Sanayi 4.0 ve Türkiye Ekonomisi Açısından Etkileri", **Sosyoekonomi**, Cilt. 26, No.36, 2018.
- AYDIN, S., "Asya Krizi ve Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi", **Maliye Dergisi**, Sayı.133, Ocak-Nisan 2000.
- AYDIN, S., "Küreselleşme ve Vergisel Boyutu", **Yaklaşım**, Sayı. 103, Temmuz-2001.
- AYKAÇ, M. "Globalleşme Sürecinde Dünyada İşgücü Piyasaları", **Çerçeve Dergisi**, İstanbul, Sayı: 14, 1995.

- AYKIN, H., "Yeni Ekonomi, E-Devlet ve Gelir İdaresi-II", **Yaklaşım**, Yıl.9, Sayı.101, Mayıs-2001.
- BAILY, M. N., "Macroeconomic Implications of The New Economy", **Symposium on Economic Policy for the Information Economy**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 30-September 1, 2001.
- BAKİ, B., "Türkiye'de E-Ticaret Üzerine Bir Araştırma", **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl.41, Sayı.485, Ağustos-2004.
- BAKKAL, U., "Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi-I", **Yaklaşım**, Yıl. 9, Sayı.97, Ocak-2001.
- BAKKAL, U., "Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi-II", **Yaklaşım**, Yıl. 9, Sayı.98, Şubat-2001.
- BAKOS, J. Y., "A Strategic Analysis of Electronic Marketplaces", **MIS Quarterly**, Vol. 15, No. 3, September-1991.
- BARCA, M., K. Özcan, "Bilgi Toplumunun Temel Karakteristikleri Üzerine Bir Tartışma", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- BARCA, M., M. Geyik, "Bilişim Teknolojileri Rekabet Kurallarını Değiştirdi mi?", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- BARNET, J. R., J. CAVANAGH, **Küresel Düşler**, çev. Gülden Şen, İstanbul:Sabah Yay., 1995.
- BAŞTÜRK, Ş., "Bir Olgu Olarak Küreselleşme:Sorunlar Ve Bir Çözüm Önerisi; Küresel Yönetişim", <http://www.isguc.org/senol1.htm>., Erişim Tarihi: 22.11.03.
- BAYRAKTUTAN, Y., "Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri", **Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.4, Sayı.2, 2003.
- BELL, D., **The Coming of Post-Industrial Societies**, New York: Basic Books, 1973.
- BENLİ, A., M. Gümüş, "Bilgi Eksenli Yeni Bir Toplumsal Formasyona Geçişin İşgücünün Homojenliği Üzerindeki Etkileri", **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: K.O.Ü. İ.İ.B.F. Yayınları, 2002.
- BERK, N., **Finansal Yönetim**, 6. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2002.
- BİRDOĞAN, B., "Yeni Ekonomilerin Güncel ve İş Hayatına Etkileri", **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Güz-2000.
- BLINDER, A.S., "The Internet and The New Economy", **Brookings Policy Brief**, No.60, June-2000.

- BOSKIN, M. J., L. J. Lau, "Generalized Solow – Neutrical Technical Progress and Postwar Economic Growth", **NBER Working Paper**, No. 8023, December-2000.
- BOSWORTH, B., J. E. Triplett, "What's New About The New Economy? IT, Economic Growth and Productivity", **International Productivity Monitoring**, Vol.2, 2000.
- BOZKURT, V., "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", <http://www.isguc.org>, Erişim Tarihi: 20.06.08.
- BOZKURT, V., **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**. Bursa: Alfa Yayınları, 2000.
- BOZKURT, V., "Elektronik Ticaretin Ekonomik ve Sosyal Boyutu", (iç) **Elektronik Ticaret**, Der. Veysel Bozkurt, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- BRADFORD, J. D., L. H. Summers, "The New Economy: Background, Historical Perspective, Questions and Speculations", **Symposium on Economic Policy for the Information Economy**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 30-September 1, 2001.
- BROWN, B. L., "Knowledge Workers", **Trends and Issues Alert**, No. 4, 1999.
- BUITER, H. W., "The New Economy and The Old Monetary Economics", <http://www.econ.com.ac.uk/faculty/buiter/index/htm>, Erişim Tarihi: 16.11.00.
- BÜLBÜL, Y., **Teknonomi**, İstanbul: Kitabevi, 2008.
- BÜYÜKAKIN, F., T. Büyükkakin, "Bilgi İşlem ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmeler, Para Politikasının Etkililiği ve İktisadın Kuralları", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- BÜYÜKAKIN, F., "Finansal Yenilikler ve Merkez Bankasının Para Arzını Kontrol Gücü Üzerindeki Etkileri", **5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 3-5 Kasım 2006, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2006.
- BÜYÜKAKIN, T., "Güvenilir Bir Para Politikası Stratejisinin Kurumsal Çerçevesi", **Kocaeli Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, No. 7, 2004/1.
- CANGİR, N., "Elektronik Ticarete Vergilendirme", **Türkiye İçin Elektronik Ticarete Geçiş Durum Değerlendirmesi ve Pilot Uygulama Projesi**, Ankara: Tübitak-Bilten ve İgeme, Mart-1999.
- CECCHETTI, S. G. "The New Economy and The Challenges For Macroeconomic Policy", **Working Paper Series**, No. 8935, May-2002.
- CHOSSUDOVSKY, M. **Yoksulluğun Küreselleşmesi**. çev. Neşenur Domaniç, İstanbul: Çivi Yazıları, 1999.
- CLINTON, W. J., A. Gore, **Global Elektronik Ticaret**, çev. Veysel Bozkurt, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.

- COPPEL, J., "E-Commerce: Impacts and Policy Challenges", <http://www.oecd.org/eco>, 2000.
- CUELLAR, S. S., "The New Economy, Network Effects and Market Structure", **The National Business and Economic Society Conference**, March-2002.
- ÇEVİK, S., "Küreselleşen Dünyada Vergi Politikası: Vergi Politikasında Dönüşüm ve Küresel Sorunlar", **Vergi Dünyası**, Yıl.23, Sayı.270, Şubat-2004.
- DAVENPORT, T. H., L. Prusak, **Working Knowledge**, USA: Harvard Business School Press, 2000.
- DEMİRTAŞ, U., **Teknolojik Gelişme, Büyüme ve İstihdam**, MPM Yayınları, Ankara, 2003.
- DİKKAYA, M. ve D. Özyakışır, "Küreselleşme ve Bilgi Toplumu: Eğitimin Küreselleşmesi ve Neo-Liberal Politikaların Etkileri", **Uluslararası İlişkiler (International Relations) Dergisi**, Cilt 3, Sayı 9, Bahar-2006.
- DİZDARLAR, H. I., S. Derindere, "Bilgi Çağında Fiyat Endeksleri ve Bilgi Şeffaflığı: Türkiye ve ABD'deki Uygulamaların Karşılaştırılması", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- DPT, **Küreselleşmeler ve Bölgesel Bütünleşmeler, Eğilimler, Roller, Fırsatlar ve Riskler**. DPT Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar, Ankara: DPT Yay. No: 2190, 1995.
- DORNBUSCH, R., S. Fischer, R. Startz, **Makro Ekonomi**, Ankara: Gazi Yayınları, 2007.
- DRUCKER, P. F., **Kapitalist Ötesi Toplum**, çev. B. Çorakçı, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997.
- DUMAN, K., "Yeni Ekonominin Makro Ekonomi Üzerindeki Etkileri", **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 25-26 Kasım 2004, (iç) Bildiriler Kitabı, Eskişehir: Sözkese Matbaacılık, 2004.
- DURŞUN, G., A. D. Vardareri, "Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin İşgücü Verimliliği Üzerindeki Etkisi: Türkiye Analizi (1980-2004)", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- DURUSOY, S., M. Velioglu, "Yeni Ekonomi Kavramına Farklı Bir Bakış: Tekno-Ekonomi ve Elektronik Ticaretin Türkiye Üzerine Yansımaları", **1. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs-2002.
- DYNAN K. E., D. W. Elmendorf, D. E. Sichel, "Financial Innovation and the Great Moderation: What Do Household Data Say", **Financial Innovations and the Real Economy on A Conference in The Federal Reserve Bank of San Francisco**, November 16 & 17, 2006.

- EDQUIST C., S. Hakanson, A. Flodström, "The New Economy, Innovations and Innovation Systems from A Swedish Perspective", **International Symposium on Economic Development through Commercialization of Science and Technology**, March-2002.
- EKİN, N. **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, 2.b., İstanbul: İTO Yay., No.47, 1999.
- EKİNCİ, H., "Bilgi Teknolojilerinin Rekabet Açısından Önemi ve Değişim Yönetimindeki Etkilerine İlişkin Yöneticilerin Algılarını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No. 11, 2006/1.
- ENÜSTÜN, E. "Ticaretimiz Ne ki, E-Ticaretimiz Ne Olsun?", <http://www.ozgurce.net/bsy.htm>, Erişim Tarihi: 25.11.03.
- ERARSLAN, C. ve A. Türk, "Yeni Ekonomi, Finansal Yenilikler ve Makroekonomik İstikrar: Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerine Ampirik Bir Analiz", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- ERÇAKAR, M. E. ve H. Çolakoğlu, "Bilgi Ekonomisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: BRICS Ülkeleri ve Türkiye İçin Bir Analiz", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt.17, Sayı.4, Aralık-2019.
- ERDEM, T., "Yeni Dünya Düzeni, Elektronik Ticaret ve Vergi", **Mali Çözüm**, Eylül/Ekim-2017.
- ERDEMLİ, M., H. Çelik, "Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye ve G7 Ülkeleri İçin Bir Uygulama", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.7, Sayı.13, Haziran-2017.
- ERDOĞAN, S., "Elektronik Piyasalardaki Mal ve Hizmetlerin Fiyat ve Maliyet Yapısı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- ERDOĞAN, S., "İktisat Politikası Uygulamaları Üzerindeki Etkileri Açısından Yeni Ekonomi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı.8, Yıl. 2004/2.
- ERDOĞAN, S., "Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi", **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: K.O.Ü. İ.İ.B.F. Yayınları, 2002.
- ERDUT, T. "Yeni Teknolojilerin İş İlişkilerinin Yapısı Üzerindeki Etkisi", **Çimento İşverenleri Dergisi**, Cilt.11, Sayı.5, Eylül-1997.
- ERKAN, H., C. Erkan, "Bilgi Ekonomisinde Teori ve Politika", **3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Eskişehir, 25-26 Kasım 2004.

- ES, M., T. Güloğlu, "Bilgi Toplumuna Geçiřte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği", <http://www.bilgiyonetimi.org.>, Erişim Tarihi: 15.11.03.
- EŞKİNAT, R., **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**. İstanbul: Hayat Yayınları, 2000.
- EZER, M., E. Kiral, Türkiye'de Bilgi Toplumunun Gelişimi: İletişim Amaçlı Kişisel İnternet Kullanımı Üzerine Bir Uygulama", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 27, Sayı 1, 2018.
- FAST COMPANY, "By the Numbers: Chinese E-Commerce," Issue 107, July-2006 <http://www.fastcompany.com/magazine/ebay-sidebar.html>, Erişim Tarihi: 14.07.08.
- FORAY, D., B. A. Lundvall, "The Knowledge- Based Economy: From the Economics of Knowledge to the Learning Economy", (in) **The Economic Impact of Knowledge**, Ed. Dale Neef, USA: Butterworth-Heinmann Pub., 1998.
- FREEMAN, C., L. Sote, **Yenilik İktisadı**, Ankara: Tübitak Yayınları, 2003.
- GAI, P., S. Kapadia, S. Millard, A. Perez, "Financial Innovation, Macroeconomic Stability and Systemic Crises", **Financial Innovations and the Real Economy on A Conference in The Federal Reserve Bank of San Francisco**, November 16 & 17, 2006.
- GARTLAND, M. P., "Interdisciplinary Views of Sub-optimal Outcomes: Path Dependence in the Social and Management Sciences", **The Journal of Socio-Economics**, Volume:34, 2005.
- GELGEÇ, G., S. A. Hatırlı, "Bilgi Ekonomisi ve Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.23, Sayı.1, 2018.
- GHAL, D., "Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Sosyal Demokrasi", **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**. (Ed. Renee Prendergast and Frances Stewart), İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1995.
- GİDDENS, A., **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- GOODHART, C. A. E., "Can Central Banking Survive the IT Revolution?", **International Finance 3**, No.2, 2000.
- GOOLSBEE, A., "The Implication of Electronic Commerce for Fiscal Policy (and Vice Versa)", **Journal of Economic Perspectives**, Vol.15, No.1, Winter-2001.
- GORDON, D. B., E. M. Leeper, T. Zha, "Trends in Velocity and Policy Expectations", **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, Vol. 49, 1998.
- GORDON, R. J., "Exploding Productivity Growth: Context, Causes and Implications", **Brooking Papers on Economic Activity**, Vol. 2, 2003.

- GÖRMEZ, Y., F. Capie, "Surveys on Electronic Money", **Bank of Finland Discussion Papers**, No.7, 2000.
- GözGü, F., "İnovasyon Temelli Bilgi Ekonomisinin Can Damarı: Yaşam Boyu Öğrenme", **Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)**, Cilt.2, Sayı.2, 2018.
- GREENSPAN, A., "Question: Is There a New Economy?", **At the Haas Annual Business Faculty Research**, University of California in Berkeley in California, 1998
- GÜDER, G., K. Taşçı, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bilgi ve İletişim Teknolojileri-İstihdam İlişkisi", **5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 3-5 Kasım 2006, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2006.
- GÜLCAN, E. Y., "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Elektronik Ticaretin Gelişimi: İzmir Örneği", **ODTÜ 4. Uluslararası Ekonomi Kongresi Tebliği**, Ankara, 13-16 Eylül 2000.
- GÜLENER, S., H. Biricikoğlu, "Bilgi Toplumunda Hesap Verebilirlik (Hesap Verme Sorumluluğu) Anlayışı ve Türk Kamu Yönetimine Etkileri", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- GÜLENER, Ü., A. Altun, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Perspektifinde Türkiye'nin Yeni Ekonomiye Dönüşüm Süreci ve Elektronik Ticaret", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- GÜLOĞLU, T., "Yeni Teknolojilerin Çalışma İlişkilerine Etkileri", **I. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs-2002.
- GÜNEY, A., "Bilgi Ekonomisi Konsepti Üzerine Bir Kesit", **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl. 41, Sayı.485, Ağustos-2004.
- GÜNGÖR, K., "Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Uluslararası İşbirliği", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- GÜNŞOY, B., **Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ankara: Ekin Kitabevi, 2006.
- GÜRAK, H., **Emek-Teknolojik Yenilik ve Büyüme**, Adapazarı: Değişim Yayınları, 2004.
- GÜRKAN, Ö., "Küreselleşme ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 3, Bahar-2001.
- KHALILZADEH, J., S. A. SHAH, "Tax Reform in Developing Countries", **Finance and Development**, Vol.28, No.2, June-2001.

- HEEKS, R., "Information System Public Sector Accountability", **Working Paper Series**, No.1, July-1998.
- HİRA, İ., M. K. Şan, "Sanayi Sonrası Toplum Kuramları", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- HARRIET, R., H. Rubin, "Roger Cass; The Last Optimist", **Fast Company**, Issue.48, July-2001.
- HORNE, J. C. Van, "Financial Innovations and Excesses", **The Journal of Finance**, Vol.XI, 2002.
- HWANG, W., J. Oh, "Adoption of New Online Services in The Presence of Network Externalities and Complementarities", **Electronic Commerce Research and Applications**, April-2008.
- ILO, **Investing in Every Child: An Economic Study of he Costs and Benefits of Eliminating Child Labour**, Geneva: IPEC, 2003.
- JERMANN, U., V. Quadrini, "Financial Innovations and Macroeconomic Volatility", **NBER Working Papers**, No.12308, 2006.
- KALÇA, A., Y. Atasoy, "Ekonomik Büyüme Aracı Olarak Bilgi Yayılımları ve İnovasyon", **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- KAR, M., Ö. Yardım, "Finansal Yenilikler ve Para Politikasının Etkinliği", **5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 3-5 Kasım 2006, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2006.
- KARACA, Y., "Vergi Alanında Uluslararası İşbirliği: Yeni Arayışlar", **Yaklaşım**, Yıl.9, Sayı.107, Kasım-2001.
- KARAHAN, Ö., "Bilgi Ekonomisinde Rekabet Politikaları", **(iç) Bilgi Ekonomisi**, Ed. Nihal Kargı, Ankara: Ekin Kitabevi, 2006.
- KARAHAN, Ö., "Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Finansal Piyasa Üzerine Etkileri", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- KARAKOYUN, İ., "Endüstri-içi Ticaret Kavramı ve Türkiye ile AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri-içi Ticaretin Düzeyi", **Türk İdare Dergisi**, Yıl.76, Sayı.442, 2004.
- KARALAR, R., N. F. Ersoy, "Yeni Ekonomide Pazarlamanın Değişen Rolü", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- KARLUK, R. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. İstanbul: İMKB Yay., 1996.
- KAYAN, A., "Verginin Tarihsel Gelişimi ve Sebep Olduğu Bazı Önemli Olaylar", **Maliye Dergisi**, Sayı.135, Güz-2000.

- KAYMAKCI, O., "Bilgi Ekonomisi: Rekabet, Piyasa ve Ar-Ge", **(iç) Bilgi Ekonomisi**, Ed. Nihal Kargı, Ankara: Ekin Kitabevi, 2006.
- KELLEÇİ, M. A. **Bilgi Ekonomisi, İşgücü Piyasasının Temel Aktörleri Ve Eşitsizlik**, DPT Genel Müdürlüğü Stratejik Araştırmalar Dairesi, Yayın No.2674, Temmuz-2003.
- KEPENEK, Y., "Ekonomik Yönleriyle Elektronik Ticaret", **(iç) Elektronik Ticaret**, Der. Veysel Bozkurt, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- KESER, A., "Küreselleşen Dünyanın Yeni Gerçeği:Elektronik Ticaret", **(iç) Elektronik Ticaret**, Der. Veysel Bozkurt, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- KHALILZADEH, J. S., A. Shah, "Tax Reform in Developing Countries", **Finance & Development**, Vol.28, No.2, 1991.
- KİBRİTÇİOĞLU, A., "İktisadi Büyümenin Yeni Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt.53, No.14, 1998.
- KLOTZ, U., "The Challenges of The New Economy", **Gewerkschaftliche Monatshefte**, No.10, 1999.
- KÖRPE, T., "Elektronik Ticaret İnceleme ve Araştırma Raporu", 2001, <http://www.bilmuh.gyte.edu.tr/gokturk/BM553/files/ZORUNLU-okuma1-eticaret-nedir.pdf>, Erişim Tarihi: 06.04.08.
- KURTULMUŞ, N., **Sanayi Ötesi Dönüşüm**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- KUTLU, E., R. Eşkinat, **Dünya Ekonomisi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın No. 150, 2002.
- KUTUKIZ, D., "Finansal Yeniliklerin Gelişimi, Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Üzerine Deneysel Bir Çalışma", **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı. 65, 2003.
- LANDEFELD, J. S., B. M. Fraumeni, "Measuring the New Economy", **Survey of Current Business**, 2001.
- MARIMON, R., J. P. Nicoloni, P. Teles, "Electronic Money: The End of Inflation", **Discussion Paper 122, Institute for Empirical Macroeconomics, Federal Reserve Bank of Minneapolis**, 1997.
- MEIJERS, H., "Diffusion of the Internet and Low Inflation in the Information Economy," **Information Economics and Policy**, Volume.18, 2006.
- METCALFE, S., R. Ramlogan, "Innovation Systems and The Competitive Process in Developing Economies" **The Quarterly Review of Economics and Finance**, Volume. 48, 2008.
- MINCER, J., S. Danninger, "Technology, Unemployment and Inflation", **NBER Working Papers**, 2000.

- MISHKIN, F. S., "Symposium on the Monetary Transmission Mechanism", **The Journal of Economic Perspectives**, Vol.9, Issue.4, 1995.
- MIZRAK, N.Y., "Uluslararası Hizmet Ticaretinin Gelişmesinde İnternet İle Elektronik Ticaretin Rolü ve Türkiye", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- MOKYR, J., **The Gifts of Athena: Historical Origins of The Knowledge Economy**, New Jersey: Princeton University Press, 2002.
- MUTİOĞLU, H., "Küreselleşme ve E-(TİK) Devlet", **I. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs-2002.
- NAVON, A., O. Shy, J. F. Thisse, "Product Differentiation in The Presence of Positive and Negative Network Effects", **Center for Economic Policy Research (CEPR), Discussion Papers**, No.1306, December-1995.
- NICKOLS, F., "What is in The World of Work and Working: Some Implications of The Shift to Knowledge Work", **Butterworth-Heinmann Yearbook of Knowledge Management**, 2003.
- NORDHAUS, W. D., "Productivity Growth and The New Economy", **NBER Working Papers**, No.8096, January-2001.
- NORDHAUS, W. D., "New Data and Output Concepts for Understanding Productivity Trends", **NBER Working Papers**, No.8097, 2001.
- O'ROURKE, K. H., "Globalization and Inequality: Historical Trends", **NBER Working Paper Series**, No.8339, 2001.
- ODABAŞI, Y, E. Erdal, "Bilgi Ekonomisi ve Ekonomik Büyüme: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**, Cilt.5, Sayı.12, 2018.
- OECD, **Measuring The Impacts of ICD Using Official Statistics**, Jan-2008.
- OĞUZ, F., "Bilgi, Regülasyon ve Rekabet: Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- OKTAR, S., Ö. Özkök, "Yeni Ekonominin Merkez Bankalarının Geleceğine Yönelik Olası Etkileri", **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl. 41, Sayı. 485, Ağustos-2004.
- OKTAY, E., A. O. Balkanlı, A. Salepçioğlu, "Bilgi Toplumunda Yeni Ekonomi ve e-Dönüşüm Stratejileri", **3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Eskişehir, 25-26 Kasım 2004.
- ORHAN, O. Z., S. Erdoğan. **Para Politikası**, 4. baskı, Ankara: Özkan Matbaacılık, 2007.

- ÖÇAL, T., “Niçin, Kimin İçin ve Nasıl Globalleşme?”, **Ekonomik Yaklaşım**, Ankara: Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını, Cilt.4, Sayı.9, 1993.
- ÖĞÜT, A., İ. Sevinç, “Küreselleşme Ve Bilgi Toplumu Bağlamında Şebeke Ve Sanal Organizasyon Yapıları Ve Elektronik Ticaret”, **I. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs-2002.
- ÖZBİLEN, Ş., “Globalizm Hegemonyası ve Global Demokrasi”, **Finans Dünyası**, Sayı.161, Mayıs-2003.
- ÖZGENER, Ş., “Küçük ve Orta Boy İşletmelerin E-Ticarete Adaptasyonu ve Devletin Rolü”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul:Beta Yayıncılık, 2003.
- ÖZGÜLER, V. C., **Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye Örneği**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1479, 2003.
- ÖZKAN, G. S. ve E. Alancioğlu, “Bilgi Ekonomisi İndeksi Performans Göstergelerinin Türkiye Açısından Ar-Ge Harcamaları Analizi”, **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD) ASSAM International Refereed Journal**, Cilt.4, Sayı.8, 2017.
- ÖZSAĞIR, A., **Bilgi Ekonomisi**, Ankara: Nobel Yayınevi, Yayın No.1137, 2007.
- ÖZTÜRK, F., “Küreselleşme-Yeni Dünya Düzeni”, <http://www.mfa.gov.tr>, Erişim Tarihi: 13.07.08.
- ÖZTÜRK, S., F. P. Eşsiz, L. Özşahin, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmeler ve Mali Egemenlik Sorunu: Maliye Politikasının Etkinliği Bağlamında Bir İnceleme”, **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 26-28 Aralık 2007, (iç) Bildiriler Kitabı, İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2008.
- PANAGARIYA, A., “E-Commerce, WTO and Developing Countries”, http://www.columbia.edu/papers/e-commerce_3, Erişim Tarihi: 10.06.2005.
- PARLAK, Z., E. Yıldırım, “Bell, Touraine ve Castells’in Düşünceleri Işığında Sanayi Ötesi Toplumdan Bilgi Toplumuna Geçiş”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- PEHA, J. M., “Proposal on Taxation of Electronic Commerce to the US Advisory Commission on Electronic Commerce”, <http://www.ece.emu.edu/~peha>, Erişim Tarihi: 03.11. 2003.
- PILAT, D., F. C. Lee, “Productivity Growth in ICT-Producing and ICT-Using Industries: A Source of Growth Differentials in the OECD?”, **Organization for Economic Co-Operation Development**, (STI Working Papers 2001/4).
- PILAT, D., F. C. Lee, B. V. Ark, “Productivity and Use of ICT: A Sectoral Perspective on Productivity Growth in the OECD Area”, **OECD Economic Studies**, No.35, 2002/2.

- PLOSSER, C. I., "Does the New Economy Call For a New Monetary Policy", **Cato Journal**, Vol.21, No.2, 2001.
- PLOSSER, C. I., "Does the New Economy Call For a New Monetary Policy", **Cato Journal**, Vol.21, No.2, Fall-2001.
- RAO, M., "How Real is the Internet Market in Developing Nations?", <http://www.isoc.org/oti/articles/0401/rao.html>, Erişim Tarihi: 20.04.05.
- RIVAS, L. A., "Income Tax, Spending Composition and Long-Run Growth", **European Economic Review**, Vol.47, 2003.
- SAATCIOĞLU, C., "Yeni Ekonominin İktisadi Büyüme ve Verimlilik Üzerindeki Etkisi", **Maltepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, No.7, 2004/2.
- SARITAŞ, M. Z., "Küreselleşme Sürecinde Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütleri", **IV. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Sakarya, 15-16 Eylül 2005.
- SAYILGAN, Ş., "Uluslararası Finansal Entegrasyon Süreci ve Ekonomik Sonuçları", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Aralık-1996.
- SÖYLEMEZ, A., **Yeni Ekonomi**, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2001.
- STIGLITZ, J., **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, İstanbul: Plan B. Yay., 2004.
- ŞANLISOY, S., "Bilgi Toplumunda Ortaya Çıkabilecek Sorunlar", **Dokuz Eylül Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.14, Sayı.2, 1999.
- ŞAYLAN, G., "Küreselleşmenin Gelişimi", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, 3.b., (Der: Işık Kansu), Ankara: İmge Kitabevi, 1997.
- ŞAYLAN, G., **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- ŞENKAL, A. **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, 2. baskı, İstanbul: Alfa Yay., 2007.
- ŞİMŞEK, M., "Bilgi Toplumu Ekseninde Türkiye ve Bir Karşılaştırma", **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl. 41, Sayı.485, Ağustos-2004.
- TABB, K. W., "Globalization is an Issue, The Power of Capital is the Issue", **Monthly Review**, Vol.49, No.2, June-1997.
- TANZI, V., "Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar", **Vergi Dünyası**, çev. Hüseyin Şen, Yıl.20, Sayı.241, Eylül-2001.
- TAPSCOTT, D., **Dijital Ekonomi**, İstanbul: Koç Sistem Yayınları, 1998.
- TBB, "Elektronik Bankacılık ve Elektronik Para Faaliyetleri İçin Risk Yönetimi", **Türkiye Bankalar Birliği Yayınları (Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi Raporu)**, Mart-1998.

- TEKİN, M., E. Çiçek, "Bilgi Çağında Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi", **I. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs-2002.
- THE ECONOMIST, "One the World?", Vol.345, Ekim-1997.
- THE ECONOMIST, "Elektronik Para (E-Money)'nın Finans Dünyasına Etkileri ve Merkez Bankalarının Geleceği", **Yaklaşım**, çev.Ahmet Atik, Sayı.99, Mart-2001.
- TİMUR, T., **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**. 1. b. Ankara:İmge Kitabevi, 1996.
- TOPRAK, M., **Küreselleşme ve Kriz**. Ankara:Siyasal Kitabevi, 2001.
- TUTAR, H., "Küreselleşmenin Üçüncü On Yılında Küresel Düş Kırıklıkları", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.5, Sayı. 2, Aralık-2003.
- UĞUR, B., M. Şahin, "Yeni Ekonominin Mikro ve Makro Ekonomi Üzerine Etkileri", **II. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 17-18 Mayıs 2003, Derbent, Kocaeli.
- UNCTAD, **E- Commerce and Development Report 2003**, Newyork in the USA, 2003.
- UNESCO, **Towards to Knowledge Societies**, Paris:Unesco Publishing, 2005.
- UNICE Benchmarking Raporu, **Yenilenen Ekonomi**, İstanbul: MESS Yayınları, No.357, 2001.
- U.S., "About The USA, United States Diplomatic Mission to Germany", May-2008, <http://usa.usembassy.de/economy-ecommerce.htm>, Erişim Tarihi: 14.08.08.
- ÜLGEN, S., "Yeni Ekonomide Rekabet", **Rekabet Kurumu Konferansları**, Mayıs-2000.
- ÜNAY, S., "Küreselleşme ve Bilgi Ekonomisi'ne Geçişin Siyasal Dinamikleri: Türkiye'nin Konumu Üzerine", **5. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Cilt II, Kocaeli/Türkiye, 3-5 Kasım 2006.
- WANG, J. C., "Financial Innovations, Idiosyncratic Risk and the Joint Evolution of Real and Financial Volatilities", **Financial Innovations and the Real Economy on A Conference in The Federal Reserve Bank of San Francisco**, November 16 & 17, 2006.
- WILSON, P., **Managing for Knowledge**. UK: Scitech Educational, Broadstairs, Kent, 2000.
- WOODFORD, M., "Monetary Policy in The Information Economy", **Symposium on Economic Policy for the Information Economy**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 30-September 1, 2001.

- YELDAN, E., "Küreselleşme Sürecinde Finansal Sermaye", **Petrol-İş Yıllığı**, 1995.
- YILDIZOĞLU, E., **Globalleşme ve Kriz**, İstanbul: Alan Yay., 1996.
- YILMAZ, Z., F. Danişoğlu, "Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye'de Beşeri Kalkınmanın Görünümü Olarak İnsani Gelişim Endeksi", **Dumplupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.51, Ocak-2017.
- YUMUŞAK, İ. G., "Bilgi ve Bilgi Ekonomisi Üzerine," **Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Dergisi**, Bilgi Toplumu Yayınları, Cilt.1, İstanbul, 2008.
- YUMUŞAK, İ. G., "Elektronik Ticaretin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", **ODTÜ Uluslararası İktisat Kongresi**, Ankara, 2001.
- YUMUŞAK, İ. G., A. Özgür, "Yeni Ekonominin İktisadi Etkileri ve İktisat Politikası Üzerine Yansımaları", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt.2, Sayı.2, Güz-2007.
- YUMUŞAK, İ. G., C. Erarslan, "Yeni Ekonominin Maliye Politikaları Üzerindeki Etkileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği", **4. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 15-16 Eylül 2005, (iç) Bildiriler Kitabı, Sakarya: Değişim Yayınları, 2005.
- YUMUŞAK, İ. G., C. Erarslan, "Yeni Ekonominin Para Politikaları Üzerindeki Etkileri", **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 25-26 Kasım 2004, (iç) Bildiriler Kitabı, Eskişehir: Sözkese Matbaacılık, 2004.
- YUMUŞAK, İ. G., M. Aydın, "Bilgi Kamusal Bir Mal midir?" **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl.5, Sayı.10, 2005/2.
- YUMUŞAK, İ. G., Y. Bayraktar, "Küreselleşme ve Yeni Ekonomi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası 6. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, İstanbul, 26-28 Aralık 2007.
- YÜCE M., N. Akbulut, "BEPS Eylemi Kapsamında Dijital Ekonominin Vergilendirilmesine İlişkin Alınan Önlemler", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı.68, Temmuz/Ağustos-2018.
- YÜCEL, Y., "Bilgi Ekonomisi ve Dış Ticaret İlişkileri: Yükselen Ekonomiler Örneği", **ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED)**, Cilt.III, S.6, Ekim-2018.

KANUNLAR, RAPORLAR VE İNTERNET KAYNAKLARI

Dünya Ticaret Örgütü, **Uluslararası Ticaret İstatistikleri**, 2000.

Elektronik İmza Kanunu. **Kanun No. 5070**, Kanun Tarihi. 15/01/2004.

European Central Bank. European Central Bank Report on Electronic Money, **<http://www.ecb.int/pub/annual/html/index.en.html>**, Erişim Tarihi: 25.06.2005.

OECD, "The New Economy: Beyond the Hype", **Final Report on the OECD Growth Project**, Paris, 2001.

TÜİK (2018). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028, Erişim Tarihi: 24.12.2018.

Türk Dil Kurumu. **<http://www.tdk.gov.tr>**, Erişim Tarihi:13.04.2005.

U.S. Department of Commerce. Digital Economy-2002, **<http://www.esa.doc.gov/pdf/DE2002>**, Erişim Tarihi: 14.09.2006.

<http://www.bkm.com.tr>.

<http://www.stats.oecd.org/wbos/default.aspx>.

<http://www.cbc.gov.tw/EngHome/ebanking/Statistics/annual/CreditCard>.

<http://www.singstat.gov.sg/pubn/papers/economy/ip-e16>.

<http://devdata.worldbank.org/wdi2006/contents/index2.htm>.

